

20—22 maj

Debatter m. m.

	Sid.
Tisdagen den 21 maj	
Svar på interpellation av herr Dahl om ökad användning av hamnen i Uddevalla för skeppning av spannmål	5
Svar på fråga av herr Eskilsson ang. riktlinjerna för domänverkets markförvärv	9
Ökad utbildning av läkare	11
Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret	12
Om anslag till S:t Lukasstiftelsen	24
Vissa organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning	28
Ny huvudorganisation för statens järnvägar	32
Riksbankens sedelutgivning, m. m.	34
Procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggs pension	42
Vissa ändringar i 1954 års oljeskyddskonvention	57
Tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall	58
Om utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, m. m.	63
Om förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet	66

Onsdagen den 22 maj

Förenkling av traktamentsbeskattningen	73
Förslag till namnlag m. m.	77
Ändring i lagen om avbrytande av havandeskap	91
Skriftlig form för anmälan om utträde ur svenska kyrkan	116
Upplåtande av kyrkorum i vissa fall	118
Statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.	121

Samtliga avgjorda ärenden**Tisdagen den 21 maj**

Statsutskottets utlåtande nr 112, ang. ökad utbildning av läkare ..	11
— nr 113, ang. vissa anslagsfrågor m. m. rörande det militära försvaret	12
— nr 114, ang. medelsbehoven under försvarsgrenarnas avlösningsanslag m. m.	24

Statsutskottets utlåtande nr 115, ang. anslag till bidrag till folkpensioner m. m., ersättning till postverket för pensionsutbetalningar samt bidrag till sjukförsäkringen	24
— nr 116, om anslag till forskning rörande unga kvinnors socialitet	24
— nr 117, om anslag till S:t Lukasstiftelsen	24
— nr 118, om anslag till anskaffande av inventarier till allmänna samlingslokaler	27
— nr 119, ang. vissa organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning, m. m.	28
Bevillningsutskottets betänkande nr 42, ang. vissa organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning, m. m.	31
Statsutskottets utlåtande nr 120, ang. anslag till överståthållarämbetet	31
— nr 121, ang. ny huvudorganisation för statens järnvägar m. m.	32
— nr 122, ang. reseersättning åt församlingspräster m. m.	33
— nr 123, ang. vissa ändringar i statliga avlönings- och pensionsförfattningar m. m.	33
— nr 124, ang. granskning av statsverket m. m.	33
Bankoutskottets utlåtande nr 19, ang. särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning, m. m.	34
— nr 22, ang. Inkomster av statens kapitalfonder: Riksbanksfonden	42
— nr 24, ang. ändrad lydelse av 28 § lagen om sparbanker, m. m.	42
Andra lagutskottets utlåtande nr 57, ang. procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tillägspension	42
Tredje lagutskottets utlåtande nr 28, ang. godkännande av vissa ändringar i 1954 års internationella konvention till förhindrande av havsvattnets förorening genom olja m. m.	57
— nr 29, om ändring i lagen angående tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall samt till upplåtelse av sådan jord under tomträtt, m. m.	58
Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 31, om utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, m. m.	63
— nr 32, om utredning rörande arbetstid och fritid	66
— nr 33, om en inventering av förekomsten av ödegårdar, lämpade som fritidshem, angående behovet av fritidslokaler inom tätorterna och angående underhållet av vissa enskilda utfartsvägar	66
— nr 34, om förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet samt om förbättring av personalvården inom den statliga verksamheten	66

Onsdagen den 22 maj

Bevillningsutskottets betänkande nr 43, ang. ändring i kommunal-skattelagen, m. m.	73
— nr 47, om ändring i förordningen angående stämpelavgiften	77
Första lagutskottets utlåtande nr 29, ang. ändring i lagen om domkapitel	77
— nr 30, ang. ändrad lydelse av 42 § lagen om prästval	77
— nr 31, ang. förslag till namnlag m. m.	77
— nr 32, ang. ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap	91
— nr 33, ang. ändrad lydelse av 11 § religionsfrihetslagen	116
— nr 34, ang. upplåtande av kyrkorum i vissa fall	118
— nr 35, ang. ändring i förordningen om explosiva varor	121

Måndagen den 20 maj

Kammaren sammanträdde kl. 16.00; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollet för den 14 in-
nevarande månad.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 226, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till ledamot av allmänt kyrkomöte.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 253, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m.;

nr 254, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt;

nr 255, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om allmänt kriminalregister m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott;

nr 256, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 30 april 1948 (nr 218) om sambruksföreningar, m. m.;

nr 257, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 15 kap. 29 § giftermålsbalken, m. m.; och

nr 258, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 169, med förslag till lag angående änd-

ring i lagen den 20 december 1957 (nr 684) om betalningsväsendet under krigsförhållanden, m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet motionen nr 780.

Föredrogs och bordlades ånyo statsutskottets utlåtanden nr 112—124, bevillningsutskottets betänkande nr 42, bankoutskottets utlåtanden nr 19, 22 och 24, andra lagutskottets utlåtande nr 57, tredje lagutskottets utlåtanden nr 28 och 29 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 31—34.

På framställning av herr förste vice talmannen beslöts att å föredragningslistan för morgondagens sammanträde bevillningsutskottets betänkande nr 42 skulle uppföras näst efter statsutskottets utlåtande nr 119.

Anmälades och bordlades

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m. jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 13 november 1936 (nr 567) om domkapitel;

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 42 § lagen den 25 oktober 1957 (nr 577) om prästval;

nr 31, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till namnlag m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 32, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen den 17 juni 1938 (nr 318) om avbrytande av havandeskap, dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 33, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 11 § religionsfrihetslagen den 26 oktober 1951 (nr 680), dels i ämnet väckt motion, dels ock väckta motioner om skriftlig form för anmälan om utträde ur svenska kyrkan;

nr 34, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upplåtande av kyrkorum i vissa fall, dels ock i ämnet väckta motioner; samt

nr 35, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till för-

ordning angående ändring i förordningen den 10 juni 1949 (nr 341) om explosiva varor, dels ock i ämnet väckt motion; ävensom

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 15, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m. jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av viss kronan tillhörig mark m. m. genom försäljning till Oxelösunds stad.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.06.

In fidem

Fritz af Petersens

Tisdagen den 21 maj

Kammaren sammanträdde kl. 11.00.

Herr *Pettersson, Harald*, anmälde, att han åter infunnit sig vid riksdagen.

Justerades protokollet för den 15 innevarande månad.

Anmäldes och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 259, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fackrepresentationen i skolstyrelserna jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 260, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om allmänt kriminalregister m. m., såvitt propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 275, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till grunder för krigssjukvårdsutbildning av läkare och lag om ändring i lagen den 27 november 1953 (nr 688) om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslag);

nr 276, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 (nr 1), m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; samt

nr 277, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om behörighet att utöva tandläkaryrket m. m.

Anmäldes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 278, i anledning av väckta motioner om viss översyn av lagen om vapenfria värnpliktiga samt om behandlingen av samvetsömna värnpliktiga; ävensom

nr 279, i anledning av väckta motioner om makes samtycke till utträde ur den allmänna tilläggs pensionsförsäkringen.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning beträffande vartdera av dem, att andra kammaren i avseende å motsvarande utskottsutlåtande fattade samma beslut som första kammaren.

Om ökad användning av hamnen i Uddevalla för skeppning av spannmål

Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet **HOLMQVIST**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Dahls interpellation om ökad användning av hamnen i Uddevalla för skeppning av spannmål, erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Ledamoten av denna kammare herr Dahl har frågat mig om jag inte anser det vara ett samhällsekonomiskt intresse, att skeppning av spannmål sker, där de lägre fraktkostnaderna uttas, och om jag ämnar vidta åtgärder för Uddevallas inplacering i prisortssystemet för spannmål.

Med anledning härav får jag anföra följande.

Det svenska regleringssystemet för brödsäd bygger på ett gränsskydd i form av införselavgifter utan kvantitativ importreglering, vilket i princip innebär ett fritt val för kvarnindustrien att använda inhemsk eller importerad råvara. Prissättningen på den inhemska brödsäden måste därför vara sådan att kvarnarna får ett ekonomiskt intresse att använda svensk brödsäd i stället för utländsk.

De svenska odlarna garanteras ett visst inlösenpris per den 1 april. Detta pris gäller vid leverans till s. k. prisorter, vanligtvis kvarnplatser vid kusten. Vid leverans till andra orter än prisorter

Om ökad användning av hamnen i Uddevalla för skeppning av spannmål

sker visst avdrag från garantipriset. Avdraget motsvarar i princip kostnaderna för frakten av spannmålen från den ort där den försålts till kvarnorten. Priset på brödsäd i t. ex. Vänersborg och Trollhättan grundas således på prisortspriset i Göteborg med fullt fraktavdrag. Detsamma bör rimligtvis också gälla för det pris som betalas i Uddevalla.

Om det exempelvis inom storkvarnens i Göteborg naturliga tillförselområde finns en prisort, där priset är detsamma som i Göteborg, ökas brödsädspriset med transportkostnaden och kvarnen kan därigenom finna det fördelaktigare att köpa importvara. För att möta konkurrensen från den utländska brödsäden kan det under sådana förhållanden bli nödvändigt att för all svensk brödsäd sätta ett lägre pris än det som kan fastställas om endast kvarnplatserna är prisorter.

Prisortssystemet i dess nuvarande utformning har fastställts av 1961 års riksdag, som uttalat att systemet bör bibehållas oförändrat under återstoden av den nu gällande avtalsperioden men att, därest särskilda skäl skulle tala härför, hinder inte skulle möta att uppta utformningen till prövning under sagda period. Några sådana skäl anser jag inte föreligga för närvarande. En omprövning av Uddevalla-fallet skulle för övrigt knappast kunna göras utan att samtidigt ett flertal andra problem, som fått sin lösning genom 1961 års beslut, måste tas upp till behandling. En sådan prövning torde med stor sannolikhet snarare resultera i en prissänkning i t. ex. Falkenberg och Halmstad, som numera inte är kvarnorter.

Därmed, herr talman, anser jag mig ha besvarat interpellationen.

Herr DAHL (s):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få framföra mitt tack för det svar, han har lämnat på min interpellation. Anledningen till denna interpellation är det faktum, att Uddevalla har en hamn med mycket fördelaktigt läge med hänsyn till

stora delar av den bördiga Västgötaslätten, Älvsborgs län, Dalsland och Bohuslän och alltså kan sägas vara den naturliga export- och importhamnen för dessa jordbruksregioner. Hamnen är också utrustad med moderna siloanläggningar för spannmål och förstklassiga lossnings- och lastningsanordningar. Inte heller besvärar den av svårare ishinder och utnyttjades t. ex. under den svåra vintern, vi nu har haft, för spannmål, som isen hade hindrat att transporteras över Skåne-hamnarna. Spannmål har således transporterats till Uddevalla ända nerifrån Skåne. Uddevalla hamn utnyttjas också avsevärt mer än övriga hamnar på västkusten vad angår spannmålshandlingen, vilket tydligt framgår av den senast tillgängliga statistiken för 1961, då Trelleborg hade en sammanlagd import och export av spannmål på i runt tal 10 000 ton, Landskrona 14 000, Halmstad 2 000, Falkenberg 8 000, Göteborg 34 000 och Uddevalla 54 000.

Med utgångspunkt från dessa fakta anser jag att det inte finns något skäl till att Uddevalla skall vara mer eller mindre diskriminerad som hamn, när det gäller spannmålsexporten och att den till gagn för jordbruket och för vårt land i övrigt bör få fungera som likaberättigad och fullgod exporthamn. Jag kan således med hänsyn till vad jag nu har sagt inte vara helt nöjd med förklaringarna och synpunkterna i det svar, som jordbruksministern har lämnat i interpellationen, även om jag självfallet förstår hans situation och även hans argumentation.

Jordbruksministerns redogörelse för det svenska regleringssystemet för brödsäd och att detta syftar till, att kvarnarna skulle ha ett ekonomiskt intresse av att använda svensk spannmål i stället för utländsk, är jag fullt införstådd med, men detta gäller ju hela vårt land och berör väl inte speciellt prisorterna. Jordbruksministern säger i svaret: »De svenska odlarna garanteras ett visst inlösenpris per den 1 april. Detta pris gäller vid leverans till s. k. prisorter, vanligtvis kvarnplatser vid kusten.» Men det kan ju påpekas, att det finns orter, som åtnjuter fördelen av att fungera som pris-

Om ökad användning av hamnen i Uddevalla för skeppning av spannmål

orter utan prisortsavdrag och utan att fördenskull vara kvarnorter. Jag citerar vidare: »Vid leverans till andra orter än prisorter sker visst avdrag från garanti-priset. Avdraget motsvarar i princip kostnaderna för frakten av spannmålen från den ort, där den försålts, till kvarn-orten. Priset på brödsäd i t. ex. Vänersborg och Trollhättan grundas således på prisortspriset i Göteborg med fullt frakt-avdrag. Detsamma bör rimligtvis också gälla för det pris som betalas i Uddevalla.»

Det må vara på det sättet, att Göteborg liksom blir centrum för regionen och att Vänersborg, Uddevalla och Trollhättan får ett fast pris satt med hänsyn till göteborgspriset, men man kan då fråga sig, varför en sådan stad som t. ex. Lidköping, som för närvarande har ett prisortsavdrag på en krona per 100 kg — man får väl anta, att fraktbidrag även där utgår från Svensk Spannmålshandel — inte också är hänvisad till Göteborg utan får reda sig själv. Båtfrakten från Lidköping till Göteborg är för närvarande 11,52 kronor per ton och järnvägsfrakten 19,50 kronor per ton. Om man tar hänsyn till, att Vänern är stängd under viss del av säsongen, då man måste använda järnväg och lastbil, får man räkna med en genomsnittsfrakt på 1,40 kronor per 100 kg. Det kan nämnas, att frakten från Lidköping till Hamburg är 8 kronor dyrare per ton än från Uddevalla till Hamburg. Därtill kommer att Lidköping är stängt för sjöfart cirka tre månader under själva spannmåls-säsongen. Vänersborg har av jordbruks-nämnden fått ett fastställt prisortsavdrag på en krona per 100 kg., men genomsnittsfrakten på båt och järnväg är 1,15 kronor per 100 kg. Förhållandena i Trollhättan kan knappast beröras av detta, då staden inte åtnjuter jordbruks-nämndens stöd i vad det gäller prisorts-avdrag.

Det är inte här direkt fråga om att få Uddevalla fastställd som prisort utan prisortsavdrag utan som exporthamn i likhet med Halmstad och Falkenberg med prisortsavdrag av 2,50 kronor per ton. Att detta är rimligt och rättvist an-

ser jag till fullo bevisat genom den lilla uträkning, som jag här skall lämna.

Det finns ett företag, som skeppar över Uddevalla och som inköpt cirka 20 000 ton brödspannmål under tiden 1/7 1955 — 31/12 1962. Av den kvantiteten har 15 000 ton försålts på export och skeppats över Uddevalla hamn. Resterande 5 000 ton har gått till kvarnarna och Svensk Spannmålshandel. Frakten mellan Uddevalla och Hamburg är densamma som mellan Göteborg och Hamburg, nämligen 17 kronor per ton. Sjöfrakten mellan Uddevalla och Göteborg är för närvarande 6 kronor per ton spannmål. Om man beräknar, att firman i fråga har försålt ungefär 25 procent inom landet under denna tidsperiod, reducerat med prisortsavdrag om 6 kronor per ton, och att resterande 75 procent har gått på export, kan jag inte inse annat än, att man bör gå in för ett prisortsavdrag på 2,50 per ton. Med all respekt för jordbruksregleringen kan jag inte heller anse, att det är riktigt, att den naturliga förutsättning, som Uddevalla hamn har som exporthamn, skall elimineras genom jordbruksregleringen.

Jordbruksministern befarar, att, om Uddevalla skulle bli prisort skulle följden med hänsyn till prisorten Göteborg lätt kunna bli den, att kvarnarna köpte utländsk spannmål i stället för svensk. Om så befaras bli fallet med Uddevalla, så skulle väl samma gälla även i andra liknande sammanhang, men det tycks inte vara så. Jag tror för min del inte, att det i varje fall är någon större fara. Om Uddevalla skulle få fungera som exporthamn med prisortsavdrag på 2,50 per ton, kan detta näppeligen inverka på priset på svensk spannmål. Man frågar sig, om det är något speciellt med Uddevalla, då ju systemet med exporthamnar tillämpas i andra delar av landet.

I motsats till jordbruksministern anser jag, att starka skäl talar för att ta upp denna fråga till prövning. I 1961 års jordbruksöverenskommelser förut-sattes, att man skulle kunna ta upp dessa frågor även under avtalsperioden, om det fanns synnerliga skäl härför. Jag anser för min del, att sådana skäl före-

Om ökad användning av hamnen i Uddevalla för skeppning av spannmål

ligger och att spannmålsexporten över Uddevalla således bör gynnas med ett prisortsavdrag på 2,50 per ton. Det vore en rättvis och för jordbruket gagnelig sak. Jag hoppas innerligt, att jordbruksministern skall visa förståelse för denna synpunkt. Även om den i viss mån är lokalpatriotiskt betnad, är den i alla fall en sak, som rör både svenska jordbruket i Västsverige och landet i övrigt. Jag tror, det skulle vara till gagn, om man på högre ort hade litet förståelse för detta och inte envist höll fast vid det, som är beslutat. Även om besluten grundar sig på överväganden, synpunkter och överenskommelser, som man bör respektera, är ingenting så fullkomligt, att man inte genom praktisk erfarenhet kan få andra synpunkter på det hela. Den erfarenheten tycker jag, att fallet Uddevalla ger oss. Jag anser sålunda, att rättvisan fordrar, att Uddevalla får bli en exporthamn med prisortsavdrag på 2,50 kronor per ton spannmål.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Jag har all respekt för de djupa insikter som interpellanten tycks ha i hela detta regleringssystem, som sannerligen inte tillhör det lättaste att komma underfund med.

Nu förhåller det sig emellertid så, att Uddevalla inte har någon storkvarn, och därför kan man inte för Uddevallas del tillämpa samma priser som gäller för en prisort. Talaren antydde i slutet på sitt anförande något som vi var överens om nämligen att de som är intresserade av hamnen i Uddevalla kan ha andra synpunkter än de som legat till grund för utformningen av prisortssystemet.

Herr Dahl påpekade att det finns ett par andra hamnstäder där man tillämpar samma system som om de varit prisorter. Detta hör samman med att kvarnarna i dessa städer numera har lagts ned. Skulle man ta upp frågan till omprövning, föreställer jag mig att det skulle leda till förändringar i Halmstad och Falkenberg, eftersom dessa orter numera kan anses felaktigt inplacerade i systemet. Man bör alltså inte flytta över Uddevalla till denna kategori.

Herr JONASSON (cp):

Herr talman! Jag borde väl egentligen inte lägga mig i denna debatt, men det förhåller sig så, att jag i likhet med en del av mina kamrater har varit engagerad i dessa frågor vid en del tillfällen tidigare.

Jordbruksministern säger att man skall ha prisorter utan prisortsavdrag där man har dessa kvarnar, men i det senaste anförandet menar han att det ändå inte är riktigt på det sättet när det gäller den nuvarande koncentrationen av kvarnarna.

Jag förstår mycket väl att man bör främja allt köp av inhemska varor; det är riktigt att så sker. Men jag vill också säga att den brännande punkten här är att inte göra orätt mot jordbrukarna, producenterna, inom de län där det inte finns prisorter eller prisorter med prisortsavdrag. Vi har ju dels prisorter utan prisortsavdrag och dels prisorter med prisortsavdrag av varierande storlek.

När det gäller andra jordbruksvaror brukar vi inte tillämpa detta system, och det är ett system som jag tycker att det ingalunda är lämpligt att ha kvar. Det är inte rätt att odlarna inom vissa distrikt, som kanske har större utgifter för fraktkostnaderna för sina förnödenheter, också skall få ett sämre pris för sina produkter. Från mitt håll har motionerats om prisorter utan prisortsavdrag i varje brödspannmålsproducerande län, vilket vi anser vara i högsta grad rättvist. Men jag vill också säga till herr Dahl, som nu har vaknat till på den här punkten, att han minsann tidigare har varit med och röstat emot våra förslag. Jag tycker att detta är synnerligen inkonsekvent, om jag får säga min mening.

Nu skall jag ingalunda gråta över en syndare som sig bättrar och börjar förstå sig på det här invecklade systemet. Jag hoppas att när frågan någon gång senare kommer upp igen ytterligare några skall ha hunnit sätta sig in i den och vilja gå med på en bättre tingens ordning. Detta är en viktig fråga, men det är klart att den inte går att lösa omedelbart. Emellertid sysslar 1960 års jordbruksutredning med alla dessa frågor,

Ang. riktlinjerna för domänverkets markförvärv

och när detta kommer upp på nytt hoppas jag att man i samband med lösningen kan klargöra i första hand möjligheterna till inköp av våra inhemska varor men även rättvisan länen emellan.

Herr DAHL (s):

Beträffande herr Jonassons replik och mitt ståndpunktstagande till den motion, han nämnde, vill jag säga, att denna motion ju var väsentligt annorlunda. Såvitt jag kommer ihåg, gick den ut på, att det skulle bli prisorter i varje län i hela landet. För min del ansåg jag mig emellertid inte ha anledning att stödja denna motion. När det däremot är till uppenbar fördel för jordbruket, om en stor del av exporten går över Uddevallahammen, anser jag detta vara oundgängligen nödvändigt.

Jag vet också, att om man fortsätter att tillämpa systemet med prisortsavdragen, även sedan kvarnarna på vissa orter är nedlagda, så som skett exempelvis i Kalmar, så förhåller det sig väl på det sättet, att det helt enkelt är nödvändigt att fortsätta med denna politik en tid framåt på grund av att man investerat så pass mycket i anläggningar på de gamla kvarnorterna. Jag tror också, att om man får den översyn över hela detta område, som jordbruksministern talade om, så måste man anpassa ändringarna till den utveckling, som ägt rum på kvarnindustriens område och som påpekats av herr Jonasson.

Men även om det skulle bli vissa konsekvenser av vidtagna ändringar, anser jag det inte vara ur vägen, att man vidtar en förändring i något som innebär en uppenbar orättvisa mot en hamn med så pass stor export och import av spannmål som Uddevalla kan uppvisa, i synnerhet som det otvivelaktigt är till gagn för jordbruket över huvud taget, att prisortssystemet införes även i Uddevalla. Man bör således inte tveka att vidtaga dessa åtgärder som är praktiska och avvägbringar rättvisa.

Herr JONASSON (cp):

Herr talman! Jag vill säga till herr Dahl att vi aldrig motionerat om att få

prisorter i varje län, utan vi har motionerat om att få prisorter i varje spannmålsproducerande län, och det är en viss skillnad. Skillnaden mellan herr Dahl och mig är att herr Dahl ser helt egoistiskt bara på sitt län, medan vi vill ha en rättvisa för hela landet. Jag vill emellertid konstatera att vi här är överens om att en översyn bör ske så att vi får ett rättvisare system på detta område.

Herr DAHL (s):

Herr talman! Jag ber att få notera den glädjande idealitet, som herr Jonasson visade prov på, när han sade, att jag var egoist, när jag enbart talade om Uddevallahammen. Själv ansåg han, att han visade prov på oegennyttan, när han framförde jordbrukarnas krav på, att det skulle vara prisorter litet här och var i vårt land.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. riktlinjerna för domänverkets markförvärv

Jämlikt § 20 av kammarens ordningsstadga hade herr *Eskilsson* till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet framställt följande fråga: »Vill herr statsrådet i anledning av ett aktuellt fall, där lantbruksnämndens och lantbruksstyrelsens yttranden frångåtts, redogöra för de riktlinjer regeringen tillämpar vid avgörande av ärenden rörande domänverkets markförvärv?»

Ordet gavs ånyo till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet **HOLMQVIST**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara även denna fråga, och nu yttrade:

Herr talman! Herr *Eskilsson* har frågat mig, om jag i anledning av ett aktuellt fall, där lantbruksnämndens och lantbruksstyrelsens yttranden frångåtts, vill redogöra för de riktlinjer regeringen tillämpar vid avgörande av ärenden rörande domänverkets markförvärv.

Ang. riktlinjerna för domänverkets markförvärv

I anledning av herr Eskilssons fråga vill jag framhålla att enligt av riksdagen fastställda riktlinjer skall medel, som inflyter till domänverkets markfond, användas till inköp av skogsmark. Med hänsyn härtill är utgångspunkten vid prövningen av framställningar från domänstyrelsen om markförvärv, att förvärv skall medges såvida icke andra skäl som talar mot inköp väger tyngre. Det viktigaste av de skäl, som kan tala mot förvärv, är att fastigheten i fråga erfordras för yttre rationalisering av jord- och skogsbruksfastigheter. Till följd härav inhämtas regelmässigt yttrande från vederbörande lantbruksnämnd och i vissa fall från lantbruksstyrelsen.

Förvärven avser numera huvudsakligen fastigheter, som förbättrar arronderingen av domänverkets tidigare innehav, samt fastigheter med så stora arealer skogsmark att de lämpar sig för storskogsbruk. I avfolkningsområden förvärvas också vissa mindre objekt. Det medgivande till förvärv, som torde åsyftas i frågan, innebär ingen avvikelser från tidigare tillämpade principer.

Med detta, herr talman, anser jag mig ha besvarat herr Eskilssons fråga.

Herr ESKILSSON (h):

Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till herr statsrådet för det svar jag har fått på min fråga.

Som jag angav i min fråga, har jag framställt den med anledning av ett aktuellt fall i mitt hemlän. Med hänsyn till de regler som gäller för riksdagens granskning av regeringens beslut i ett särskilt ärende skall jag avstå från att närmare beröra detta fall, vilket emellertid väckt stor uppmärksamhet i bygden, eftersom regeringen i sitt beslut frångick både lantbruksnämndens och lantbruksstyrelsens förslag. Jag skall i stället försöka anföra några mera principiella synpunkter på domänverkets markförvärv och de riktlinjer för dessa som jag efterlyste i min fråga.

Domänverkets inköspolitik följes med stor uppmärksamhet och ganska stor oro ute i landet. Det är ingen tvekan

om att aktiviteten ökat under senare år, och detta är särskilt fallet i landets södra delar. Inköpsverksamheten avser inte bara skogsgårdar — som herr statsrådet anför — utan även fastigheter med stora åkerarealer. De s. k. herrgårdsköpen har ökat i antal, och tack vare gällande finansieringsregler har domänverket en förmånsställning i jämförelse med andra köpare. Det är en uppenbar strävan från verkets sida att genom inköp av vissa större objekt i en bygd bilda en kärna, kring vilken man sedan kan koncentrera ytterligare förvärv.

Det finns många bygder i vårt land, där en sådan insats från domänverkets sida kan vara naturligt, som också herr statsrådet anför. Det gäller framför allt avfolkningsbygder, där utbudet av fastigheter är stort och där en statlig insats utöver vad det enskilda näringslivet förmår göra kan behövas. Men det ställer sig annorlunda när det är fråga om förvärv av mera centralt belägna fastigheter, som äger förutsättning att bestå i framtiden som självständiga företag. Allra helst när ett sådant förvärv kan betraktas som en spelöppning för att även lägga kringliggande fastigheter under domänverkets ägo, betraktas det med stor oro inom berörda bygder. Genom sådana koncentrerade inköp av självständiga brukningsenheter i enskild ägo medför domänverkets insats sannerligen ingen stimulans av näringslivet i bygden.

Med tanke på dessa förhållanden borde det enligt mitt förmenande, herr talman, vara anledning för jordbruksministern att fästa stort avseende vid de yttranden, som avges av länsmyndigheterna i samband med förvärvsärenden. Inom lantbruksnämnderna har man ju god kännedom om de lokala förhållandena. Där har man som herr statsrådet anför bl. a. till uppgift att leda rationaliseringsverksamheten inom jordbruket och där kan man bedöma de konsekvenser i olika avseenden, som ett markförvärv kan få. Det är därför med beklagande som jag konstaterar, att jordbruksministern i det aktuella fallet icke synes ha beaktat dessa omständigheter.

Herr statsrådet **HOLMQVIST**:

Herr talman! När det gäller köpeskillingar av det slag som här åsyftas på en och en halv eller två miljoner kronor, tror jag man kan säga att det är fråga om sådana brukningsenheter som ligger utanför vad man har att beakta när det gäller markförvärv och de åtgärder som samhället i allmänhet vidtar för att hjälpa vissa kategorier av jordbrukare. Här är det en typ av jordbruksfastigheter som domänverket bör kunna förvärva, utan att vi har att resa några invändningar däremot. Det gäller således en egendom med en mycket stor skogsareal och vars åkerjord utgör endast en mindre del. Jag kan inte se annat än att när riksdagen har gett domänverket möjligheter att förvärva skog och mark, bör vi inte lägga oss i detta när domänverket handlar precis i överensstämmelse med de regler, som riksdagen har fastställt.

Visst kan man säga, att domänverket kanske tillämpar andra principer än vad vissa andra köpare kan göra när de räknar fram köpeskillingen, men den frågan har diskuterats i riksdagen, och riksdagen har inte funnit anledning att göra invändningar eller ändringar på den punkten. Därför finner jag, att den enda begränsning, som riksdagen egentligen kan räkna med i sådana fall som här åsyftas, är att pengarna inte räcker. Fonden är begränsad, och även om domänverket ville bli aldrig så aktivt på detta område, kan det aldrig utgöra något väsentligt hot mot det enskilda jordbruket i landet, eftersom pengarna inte förslår långt, om vi skall jämföra med det totala värdet av den svenska skogen och åkern. Även om domänverket skulle utnyttja sina totala resurser för att förvärva mark, blir det således bara mycket små förändringar, som här kan ske. Jag tycker därför, att den oro som herr Eskilsson tycks känna, är tämligen obefogad i det här fallet.

Herr **ESKILSSON** (h):

Herr talman! Jag medger, att de arealer skogsmark, som domänverket äger i södra Sverige, för närvarande inte är så

Ang. ökad utbildning av läkare omfattande. Av uppgifter, som vi fick i samband med en konferens här i riksdagen i höstas, framgick att domänverket äger 5,6 procent av hela skogsmarksarealen där, men det framgick också av denna sammanställning, att under de senaste fem åren hade skogsmarksinköpen uppgått till 0,36 procent av den sammanlagda skogsmarksarealen. Det är visserligen inget imponerande procenttal, men om man beaktar att inköpen har ökat under senare år och om man tar hänsyn till vad detta kan medföra för resultat under en längre tidsperiod, finns det anledning att uppmärksamma tendensen.

Herr statsrådet gick sedan in på det aktuella fallet. Kanske jag kan få komplettera upplysningen om den aktuella gården med uppgiften, att mellan en fjärdedel och en femtedel av arealen består av åkerjord. Gården har en total areal av 716 hektar, varav 147 hektar åker och kan ingalunda betraktas som en typisk skogsfastighet. Tvärtom betecknades den av remissinstanserna, lantbruksnämnden och lantbruksstyrelsen, som en typisk familjeegendom, som med fördel borde bevaras i en enskild ägares hand.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Föredrogos och bordlades ånyo bevillningsutskottets betänkanden nr 43 och 47, första lagutskottets utlåtanden nr 29—35 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 15 och 16.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ökad utbildning av läkare.

Punkten 1

Ang. ökad utbildning av läkare

I denna punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte

a) godkänna av departementschefen i proposition nr 142 förordade förslag och riktlinjer för utbyggnad av läkar-

Ang. riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret
utbildningen vid medicinska fakulteten i Lund;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen förordat godkänna avtal med Malmö stad angående Malmö allmänna sjukhus.

Vid utlåtandet fanns fogat ett särskilt yttrande av herrar *Axel Johannes Andersson*, *Edström*, *Källqvist*, *Svensson* i *Ljungkile*, *Gustafsson* i *Skellefteå* och *Källstad*.

Herr **KÄLLQVIST** (fp):

Herr talman! Statsutskottets utlåtande nr 112 behandlar propositionen nr 142, i vilken föreslås åtgärder för en ökad läkarutbildning. Den förstärkning av utbildningen det här gäller måste man väl betrakta som en nödfallsåtgärd i ett ytterst besvärligt läge. Givetvis är åtgärden nödvändig, men också helt otillräcklig. En planering på lång sikt då det gäller läkarutbildningen måste ta till helt andra utbildningsmöjligheter. Närmast måste det kanske bli fråga om en ny medicinsk fakultet, men var den skall kunna läggas kan vi för närvarande inte yttra oss om. Förslag i den riktningen framfördes redan i januari i en folktopmotion. Så småningom under våren kom propositionen om den läkarutbildning det nu gäller, som jag alltså ville beteckna såsom en nödfallsåtgärd. Vi hade inom andra avdelningen önskat att man i samband med behandlingen av propositionen även tagit upp den motion, vi avlämnade tidigt i januari. Vi ansåg att det skulle varit värdefullt att på en gång få diskutera de åtgärder som föreslås i propositionen och de åtgärder vi föreslog i motionen, som ju siktat betydligt längre. Så har emellertid, herr talman, inte skett. I detta läge är jag förhindrad att göra något yrkande, men jag beklagar, att motionen inte behandlats i samband med propositionen.

Häri instämde herr *Edström* (fp).

Herr **NÄSSTRÖM** (s):

Herr talman! Som framgår av detta utlåtande grundar det sig på Kungl. Maj:ts proposition om utvidgning av läkarutbildningen vid två bestämda utbildningsanstalter. Det gäller dels Malmö och Lund, dels Stockholm. Vad herr Källqvist nu talade om kan alltså rimligtvis inte komma upp i detta sammanhang.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **KÄLLQVIST** (fp):

Herr talman! När man diskuterar nödfallsåtgärderna vore det väl ändå angeläget att sätta in dem i ett större sammanhang för att bättre kunna bedöma de förslag som skulle kunna komma fram. Det gäller omfattningen av de långsiktiga åtgärderna, det kan också gälla lokaliseringen och även tidsfrågan, som i detta fall är synnerligen viktig.

Herr **NÄSSTRÖM** (s):

Herr talman! Jag vill endast erinra om att de som står för det särskilda yttrandet icke har gjort någon invändning mot de punkter som det här gäller.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkten 2

Utskottets hemställan bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslagsfrågor m. m. rörande det militära försvaret under budgetåret 1963/64 jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1

Ang. riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

I propositionen nr 108 hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 15 mars 1963, fö-

Ang. riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

reslagit riksdagen att godkänna av departementschefen i förenämnda statsrådsprotokoll angivna riktlinjer för det militära försvarets inriktning under budgetåren 1963/67 m. m.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Torsten Andersson m. fl.* (I: 690) och den andra inom andra kammaren av herr *Hamrin* i Jönköping (II: 844),

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Per-Olof Hanson m. fl.* (I: 704) och den andra inom andra kammaren av herr *Turesson m. fl.* (II: 861),

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lager* (I: 706) och den andra inom andra kammaren av herr *Hagberg m. fl.* (II: 849),

dels en inom första kammaren av herr *Isacson* väckt motion (I: 705),

dels ock en inom andra kammaren av herr *Lundberg* väckt motion (II: 226).

I motionerna I: 704 och II: 861 hade hemställts, att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 108 måtte på sätt i motionerna angivits uttala sin anslutning till den målsättning för krigsmakten, som låge till grund för 1962 års försvarsöverenskommelse.

I motionerna I: 706 och II: 849 hade anhållits, att riksdagen i anledning av proposition nr 108 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en allsidig utredning om den svenska försvarspolitikens uppgifter och målsättningar, om garantier för den svenska neutraliteten kunde erhållas och möjliggöra en minskning av militärutgifterna och en ökning av vårt lands säkerhet, om betingelser och förutsättningar att utveckla hela folkets försvarskraft i det s. k. fria kriget under en eventuell ockupation samt om rationaliseringar och besparingar i syfte att nedbringa de betungande militärutgifterna.

Utskottet hade i den nu ifrågakvarande punkten på anförda skäl hemställt,

a) att motionen I: 705 icke måtte av riksdagen bifallas;

b) att motionen II: 226 icke måtte av riksdagen bifallas;

c) att motionerna I: 690 och II: 844 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

d) att motionerna I: 706 och II: 849 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

e) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt i anledning av motionerna I: 704 och II: 861, godkänna i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 15 mars 1963 angivna riktlinjer för det militära försvarets inriktning under budgetåren 1963/67 m. m.

Herr VIRGIN (h):

Herr talman! Det råder ett klart och starkt samband mellan utrikespolitik och försvarspolitik. Det är därför i och för sig naturligt om den enighet som råder mellan de demokratiska partierna i fråga om utrikespolitikens mål och medel fullföljes genom enighet även i fråga om försvarets uppbyggnad och resurser. Enighet har också uppnåtts även denna gång, och jag vill gärna för högerpartiets del understryka den tillfredsställelse som vi känner häröver. Enighet om försvaret har ett värde i sig själv, ett så stort värde att kompromisser i fråga om önskemål kan vara motiverade.

Grundvalen för arbetet i försvarskommittén och i det följande har varit 1958 års försvarsbeslut. De krav som då uppställdes och de metoder man då valde och som riksdagen godkände har på nytt genomstuderats och justerats efter den militärtekniska och utrikespolitiska utvecklingen. Någon anledning eller möjlighet att minska kraven på försvaret har därvid inte kunnat påvisas.

Utgångspunkterna för uppbyggnaden av vår försvarsmakt är för det första att hela landet skall försvaras, att alltså ingen del skall behöva uppges utan starkt motstånd, för det andra att hela nationens värnkraft skall uttagas, d. v. s. att

Ang. riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

varje vapenför svensk som inte är upp- tagen av viktiga uppgifter inom totalför- svaret, aktivt skall deltaga i det militära försvaret och för det tredje att krigsmak- ten skall vara så uppbyggd att den all- sidigt och utan luckor kan möta de olika typer av anfall som vi kan utsättas för upp till den nivå där våra samlade kraf- ter inte längre räcker till. En angripare får inte med enkla och för honom billiga medel kunna nå sina syften.

Dessa utgångspunkter fastläser ganska hårt omfattningen och uppbyggnaden av krigsmaktens organisation i stort och lå- ser även en stor del av de kostnader som denna kommer att draga. De fasta kost- naderna är således höga. Detta i sin tur innebär att en minskning av kostnads- ramen helt måste drabba den mindre del som kan varieras, exempelvis materie- lens omfattning eller kvalitet. En prut- ning kan därför få till följd en betydligt större minskning av försvarseffekten än vad prutningen procentuellt kan synas betyda. Det är ett misstag att tro att för- svarsförmågan är direkt proportionell mot anslagens storlek under alla förhål- landen.

Försvarsmaktens uppbyggnad, dess ut- rustning och avvägningen mellan styr- kan av dess olika delar grundar sig på ingående studier och beräkningar, verk- ställda inom militära staber och inom försvarets forskningsanstalt i samråd med utrikesdepartementet och andra myndigheter. Metodiken för dessa stu- dier har under senare år i hög grad ut- vecklats och fulländats, och resultaten torde böra tillmätas ett avsevärt värde.

Det påpekas av försvarskommittén och i propositionen, att de militära beräk- ningarna delvis måste vila på antagan- den. Det är alldeles uppenbart på det sättet, men man bör därför inte låta sig förledas att tro att inte beräkningarna i högsta grad är värda att uppmärksam- mas. Studierna kan inte förutse utgång- en av eventuella krigshändelser, men de ger ändå ett gott uttryck för krigsmak- tens fredsbevarande effekt, eftersom man kan utgå från att en presumtiv angripare gör precis samma beräkningar och an- passar sitt handlande därefter. Det går

alltså inte att avfärda studierna bara med en hänvisning till deras osäkerhet, och framför allt går det inte att ersätta dessa utomordentligt grundliga undersökning- ar med mer eller mindre fantasifulla strategiska spekulationer. Jag vill för min del gärna deklarerar den uppfatt- ningen, att försvarsöverenskommelsen innebär en god fördelning mellan olika militära ändamål inom den föreslagna kostnadsramen.

Herr talman! Det är stora belopp som försvaret kräver, men jag tror att de är nödvändiga för vår nationella säkerhet. Jag vill nu bara inför det beslut att bi- träda försvarsuppställningen, som jag hop- pas att kammaren strax kommer att fatta, uttrycka några förhoppningar, önskemål och krav.

Jag vill uttala den förhoppningen, att regeringen kommer att söka fullfölja för- svarsöverenskommelsen till dess anda och innebörd. Det är naturligt att en överenskommelse, som i så hög grad som denna bär karaktären av en kompromiss inrymmer formuleringen som kan ge möjlighet till andra tolkningar än de av- sedda. Jag förutsätter att dessa möjlig- heter inte kommer att utnyttjas.

Försvarets förmåga att fullgöra sina uppgifter är i hög grad beroende av att insatsberedskapen vid varje tillfälle hålls på en betryggande nivå. Detta kräver av regeringen lyhördhet och snabbhet i handlandet, så att beredskapsförstär- ningar utan dröjsmål vidtas i kritiska lä- gen. Bristande handlingskraft på den punkten får inte äventyra försvarets ef- fekt.

Jag vill vidare uttala den förhoppning- en, att de militära myndigheterna måtte väl förvalta det pund som anförtrots dem. Det äger rum en snabb utveckling inte minst på det tekniska området, och man har rätt att kräva att dess möjlighe- ter skall väl tillvaratas av försvarets myndigheter.

Jag vill slutligen uttala den förhopp- ningen, att vi alla, och alla andra som har förmånen att vara förtroendemän i ett eller annat sammanhang, skall känna ansvar inför detta och utnyttja vårt in- flytande så att vi skaffar oss kunskap om

Ang. riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

försvarets problem, att vi sprider den kunskapen och att vi sprider en övertygelse om försvarets nödvändighet. Gör vi det, kan den försvarsvilja hållas levande som också måste förefinnas, om våra anslag till försvaret skall få full effekt och om vi skall kunna ge eftertryck åt den utrikespolitik som vi har samlat kring. Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till statsutskottets utlåtande nr 113.

Herr LAGER (k):

Herr talman! För två månader sedan var frågan om vårt militärväsende uppe till behandling i riksdagen. Jag tillät mig vid det tillfället uttala några synpunkter dels om ändamålsenligheten i den militära försvarsordning som vi har, dels om kostnaderna för densamma. Jag skall spara tid och inte upprepa vad jag då sade, endast försäkra att under de två månader som gått sedan den 20 mars ingenting har inträffat som ger mig anledning att ändra då uttalade uppfattningar.

När jag trots detta begär ordet i dagens debatt, är det för att göra ett par kompletteringar. Den första gäller den militärpolitiska delen av dagens fråga.

I den utredning av överbefälhavaren som ligger till grund för regeringens och utskottets förslag heter det att risk för gränsinvasion mot Sverige i första hand föreligger över finsk-svenska gränsen. Jag vet inte vilka kvalifikationer vår ÖB och hans staber har för att göra sådana militärpolitiska bedömningar. Jag tror emellertid knappast att vårt utrikesdepartement och våra yrkesdiplomater skulle våga sig på sådana tvärsäkra bedömningar. Ur den bedömningen kan man såvitt jag förstår endast utläsa en tanke. Den tanken är flera hundra år gammal, och den hade kanske på sin tid ett visst berättigande, nämligen att faran för Sverige hotar från öster.

Om vederbörande generaler som skrivit ihop det här, godkänt det och sänt det till trycket, menar att Sverige skulle hotas av Finlands folk, dess regering eller krigsmakt, så anser jag att detta är en

oförsynthet gentemot Finland. Om vederbörande menar att Sovjetunionen är det reella hotet och att det lilla Finland är tvingat att upplåta sitt territorium som basområde för ett sovjetiskt angrepp mot Sverige, så anser jag att detta är en oförsynthet mot både Sovjetunionen och Finland.

Jag måste säga att en viss ängslan över vårt militära försvarsväsendes tillstånd tränger sig på, när man läser en del av de handlingar som ligger till grund för regeringsförslaget och utskottets förslag. I regeringens proposition nr 108 återges ur ÖB:s utredning, att för en summa av 3 460 miljoner kronor kan den av ÖB kommenderade militärmakten avvärja en kustinvasion eller en gränsinvasion. Om den summan emellertid ökas med 140 miljoner till 3 600 miljoner kronor, kan samma militärmakt ta på sig uppgiften att avvärja båda slagen av invasion. Med 140 miljoner kronors förstärkning av anslagen kan ett »eller» utbytas mot ett »och».

Herr Virgin sade nyss, att försvarskraften inte alltid står i direkt proportion till anslagens storlek. Jag skulle med mycket stort intresse vilja höra litet närmare om hur 140 miljoner kronor lagda ovanpå de 3 460 miljoner kronorna kan medföra en sådan förstärkning av vårt försvar att två invasioner kan avvärjas, under det att bara en kan avvärjas med den mindre summan.

I det socialdemokratiska partiets tidskrift Tiden karaktäriseras också en sådan utfästelse från militärledningens sida som »en storslagen romantisk batalj-målning». Skribenten, en yrkesmilitär, kommer i samma artikel fram till antagandet, att »skenbart verkar det som om verksamheten inom militärledningen sporadiskt drabbas av sammanbrott vad angår logik och vetenskaplig metod».

Jag har anfört detta inte för att lusten att kritisera generalerna tagit överhanden utan därför att det är dock i deras händer som riksdagen nu är beredd att lägga en femtedel av samtliga statsinkomster varje år under en fyraårsperiod. Jag är övertygad om att de som röstar för detta tror att därmed vår nationella

Ang. riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

säkerhet är skyddad och vår utrikespolitiska linje har fått ett kraftfullt understöd. Jag tror emellertid också att riksdagen och regeringen handlar klokt, om de klart och snävt begränsar militärens maktområden, förbehåller sig rätten till de avgörande politiska bedömningarna och är lika måna om svenska folkets gemensamma tillgångar gentemot de militära anspråken som när det gäller några tusentals kronor till hörselapparater åt hörselskadade och ledhundar åt blinda.

Vid diskussionerna om försvarsmakten och de militära frågorna kommer även kärnvapnen in i sammanhanget. I regeringens förslag är också denna sak uppmärksammas, visserligen i den formen att i propositionen hänvisas till att man — inom militärledningen förmodar jag — konstaterat, att om vår militärmakt i ett givet läge skall kunna lösa sina uppgifter, så krävs det kärnladdningar. Jag kan inte bedöma den militära sidan av saken. Jag kan bara erinra om att varje nytt vapen, som tillkommit under mänsklighetens historia, har mottagits med en viss entusiasm av yrkesmilitärerna, som omedelbart förklarat att just detta nya vapen är nödvändigt för att de skulle kunna lösa sin uppgift.

Låt mig därtill säga att om Sverige lägger sig till med kärnvapen, utökas därmed det antal stater som har sådana vapen. Vi gör då raka motsatsen till vad vi säger oss vilja göra: begränsa kärnvapeninnehavet och skapa kärnvapenfria zoner.

Det vore hugnesamt om man från regeringens bänken i dag ville avge en försäkran, att Sverige icke skall skaffa sig kärnvapen och att den av förre utrikesministern Undén framlagda planen på kärnvapenfria zoner inte skall överkorsas av den regering som han själv tillhörde då förslaget framställdes.

I en motion, som vi väckt i anslutning till regeringens proposition, har vi föreslagit, att man skall låta utreda möjligheterna och effekten av en neutralitetsgaranti för vårt lands vidkommande. Jag tror att denna fråga är värd en sådan möda. Kunde sådana garantier skapas utan att de medförde några inskränk-

ningar i suveräniteten, skulle detta givetvis verka lugnande och också medföra väsentliga möjligheter att minska de för landet mycket betungande kostnader som militärväsendet nu drar.

Det kan inte hjälpas, herr talman, att jag måste upprepa något av vad jag sade för några veckor sedan.

Jag tror att hela vårt försvarssystem är moget för en grundlig och förutsättningslös omprövning. Allt flera medborgare frågar sig vad nytta de tusentals miljoner kronor kan göra, som läggs ut på den militärapparatur vi har och vars effektivitet som skydd åt oavhängighet och som fredsbevarande faktor och garant för människornas frihet såvitt jag förstår är högst diskutabel. Jag tvivlar inte ett ögonblick på att överbefälhavaren har rätt när han i en artikel i Finanstidningen i slutet av november 1962 förklarade, att »försvarsutgifterna har stor betydelse i samhällsekonomin». Han avsåg med detta att de hade en positiv betydelse därför att försvarsutgifterna, som han uttryckte det, skapade arbetstillfällen för cirka hundra tusen människor, exklusive den militära personalen. Det är ju dock improduktiva ting som dessa hundra tusen människor framställer. Om dessa hundra tusen människors insatser kunde ställas in på produktion av nyttigheter, så skulle livet kunna göras bättre och ljusare för ytterligare åtskilliga hundra tusen. En kraftigare insats för nedrustning och avrustning måste till. Jämsides därmed kan säkerligen andra former för neutralitetsförsvaret utprövas, som ger en tillräcklig försvarskraft till mindre kostnader. Är det inte skäl att åtminstone utreda detta problem?

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till motionsparet I: 706 och II: 849.

Herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Det fördes en debatt i försvarsfrågan den 20 mars, som herr Lager erinrade om. Jag deltog inte i den debatten, eftersom jag förutsåg att det måste bli en diskussion vid behandlingen av proposition nr 108; och när vi

Ang. riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

nu har kommit till det ögonblicket vill jag gärna göra några kommentarer i anknytning till den fyraårsplan för försvaret som kammaren nu skall ta ställning till.

Herr Lager och herr Svedberg opponerade sig redan den 20 mars mot det föreliggande förslaget, och herr Lager har nu upprepat en del av de argument han anförde redan då. Jag vill erinra om att opponenterna i motioner vid det tillfället hade accepterat de försvarskostnader vi har innevarande budgetår, men motsatt sig den uppräknig på cirka 400 miljoner kronor som vi nu har att ta ställning till.

Vad är det som gör att vi inte bara bibehåller utan också på vissa punkter stärker vårt försvar? Ja, svaret ligger naturligtvis i det hotfulla internationella läget — det förhållandet att motsättningarna mellan stormakterna alltjämt består, och dessutom den pågående internationella upprustningen. Vi kan inte blunda för detta spända världsläge, inte heller för de krigsrisker det rymmer. Under de senaste åren har militäranslagen ökat i alla länder, framför allt i stormaktslägren och främst i de två största världsmakterna; i Sovjet med inte mindre än 45 procent under vart och ett av de senaste åren. Därtill kommer att stormakterna, som alla vet, har en ständig insatsberedskap — man brukar tala om »sekundberedskap», och en sådan existerar faktiskt när det gäller vissa vapen. Allt detta måste ju medföra en osäkerhet som tvingar oss att hålla våra försvarsanstalter i bästa möjliga skick.

Vi hade naturligtvis helst sett att nedrustningsförhandlingarna i Genève lett till resultat och att vi mot bakgrunden av en internationell överenskommelse om nedrustning kunnat minska våra utgifter för det militära försvaret. Jag föreställer mig att vi alla är fullständigt eniga på den punkten; och jag tror att vi alla är lika överens om att det är oförnuftigt att offra så många miljarder som i dag offras på försvarsförberedelser världen runt. Hade de pengarna — som

det sägs i motioner — stått till förfogande i kampen mot den internationella svälten och fattigdomen, så skulle denna kamp kunnat föras med framgång på ett helt annat sätt än nu.

Jag föreställer mig att vi likaså är helt eniga om att man inte kan slå sig till ro med vad som hittills har gjorts för att söka åstadkomma en annan bättre tingens ordning. Den svenska regeringen har också utnyttjat alla till buds stående möjligheter för att framföra tankar och även förslag om hur man skall kunna förverkliga en ordning som innebär nedrustning, förhindrande av spridningen av de nya vapnen, o. s. v. Jag vill erinra om Undénplanen, fortfarande aktuell, och om vår medverkan, också fortfarande aktuell, i Genèveförhandlingarna och i FN:s olika aktioner. Vi är medvetna om att de tagna initiativen måste kompletteras med nya så fort tillfälle bjuds, men så länge vi inte kan skönja begynnelsen på den förnuftigare ordning vi kämpar för och så länge motsättningarna och kapprustningen dominerar bilden, kan ju inte Sverige ensamt ta risken av att börja nedrusta. Den väg som herr Lager talade om för en stund sedan — att Sverige skulle söka erhålla neutralitetsgarantier av världens andra stater — är naturligtvis inte framkomlig. Vilken stat skulle inte i dag vilja ha garantier att få leva i fred för att sedan kunna inrätta sig därefter? Men *vem* kan lämna sådana garantier? Kan herr Lager ge oss en vink om vart vi skall vända oss för att få de neutralitetsgarantier han talade om?

I debatten den 20 mars kom det fram att man menade att när förhandlingarna om nedrustning pågår i Genève, är det mycket olämpligt att Sverige beslutar stärka sitt försvar, d. v. s. fattar samma beslut som alla andra stater. Sverige som medlem i nedrustningskonferensen borde föregå med gott exempel. Man menade att ett beslut i Sverige om nedrustning skulle komma att vinna efterföljd på andra håll.

Jag kan inte finna något realistiskt underlag för denna tro på att en svensk

Ang. riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

nedrustning skulle bli ett exempel, som skulle följas av andra. Tror verkligen någon här att t. ex. Sovjetunionen skulle påverkas av ett sådant svenskt beslut och för den skull avbryta den nu pågående militära upprustningen? Det är nog inte Sverige man fruktar. Jag tror inte heller att någon inbillar sig att Förenta staterna skulle avbryta sin upprustning, om vi visade vägen genom ett nedrustningsbeslut. Vi har nog se sanningen i vitögat. Förutsättningen för realistiska förhandlingar och överenskommelser i nedrustningsfrågan i dag är att den starka misstro, misstänksamhet och fruktan, som behärskar de båda stormaktssidorna, först dämpas. Motsättningarna i Tysklands- och Berlinfrågorna måste på något sätt mildras, och andra oroscentra i världen pacificeras.

Jag har i propositionen gett uttryck för att man, trots allt, i dagens läge kan se att de båda sidorna verkligen anstränger sig för att komma till rätta med upprustningens verkliga orsaker och att det är en stor framgång att de båda sidorna håller ständiga förhandlingskontakter; det kan ge anledning till en viss optimism. Låt oss gärna hoppas att islossningen äntligen är på väg, men så länge kylan fortsätter att gastkrama oss tror jag nog att det är bäst att behålla påsen på.

Av debatten från den 20 mars och av motionerna framgår att de som opponerar sig mot det förestående beslutet anser att det är mycket tveksamt, om vårt konventionella försvar har något större värde som skydd för vår säkerhet. Man säger att stormakterna med sina moderna vapen när som helst kan lamslå oss och utplåna vårt land. Det är ett faktum som icke av någon kan bestridas. Både Förenta staterna och Sovjetunionen har resurser nog för den saken. Men betraktar vi detta som någon aktuell risk eller någon risk över huvud taget? Det gör vi inte. Vi har i varje fall mycket svårt att tro, att dessa vapen är avsedda för oss. Vi räknar väl i stället med att de som löper de största riskerna för att bli utsatta för sådana angrepp är just de stormakter som själva har sådana

vapen. Detta ligger i vedergällningsstrategiens natur, och det måste väl vara så. Därför är riskerna för att dessa terrorvapen skall bli använda, så långt man förstår, mycket små, i varje fall så länge nuvarande styrkeförhållanden består. Att därför räkna med kärnvapendueller och kärnvapenkrig som enda tänkbara krigsalternativ, är enligt min mening felaktigt. Ett uttryck för stormakternas egen bedömning av vedergällningsstrategiens självmordsrisker är ju att man mer och mer satsar på s. k. konventionella vapen. De som tvivlar på det militära värdet av de konventionella vapnen kan i varje fall inte hämta stöd för denna uppfattning i stormakternas nu pågående rustningar. Både i öst och i väst upptar rustningsprogrammen stora anslag för upprustning av samma slags vapen som vi satsar på här: stridsflyg, artilleri, stridsvagnar, infanterivapen, jagare, motor- och torpedbåtar, luftförsvarsrobotar, u-båtar o. s. v. Varför, herr Lager, satsar man både i Sovjetunionen och Förenta staterna i dag så mycket på just vapen av denna typ?

Det är också en annan frågeställning, som jag tror att det är nödvändigt att något belysa, inte minst efter herr Lagers anförande i dag.

Räknar vi i Sverige verkligen med att bli angripna av en av dessa stormakter som besitter sådana fruktansvärda förstörelsevapen? Herr Lager försökte med ett citat ur ÖB 62 få fram bilden av en militärledning i vårt land som bara sitter och stirrar mot Ryssland och väntar sig anfall därifrån, anfall som, om de kommer över landgränsen, skulle ske via Finland. Men, herr Lager, är det inte ändå litet oförsiktigt att göra ett citat av en enda mening, när skildringen av Sveriges strategiska betydelse och krigsriskerna för vårt land, som kapitlet heter, upptar sex sidor eller flera. Herr Lager anförde ett lösryckt citat men glömde tala om att det viktigaste, det centrala i vad ÖB säger i denna utredning är att han icke betraktar ett angrepp mot Sverige från en stormakt som någon sannolik krigsrisk. I kapitlet i fråga vägs styrkeförhållandet i Skandinavien och kring

Ang. riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

Skandinavien mellan Warszawapaktsländerna och Nato-länderna.

Nej, vi betraktar inte ett isolerat angrepp från en stormakt som en sannolik krigsrisk, i varje fall så länge vi har ett försvar, så länge Sverige inte är ett militärt vakuummråde, ty om så vore skulle vi löpa risker. Däremot kan ju vi lika litet som andra bortse från risken av ett allmänt krig mellan de båda stormaktsblocken, ett krig i vår närhet. Vår utrikespolitik syftar bl. a. till att försöka hålla Sverige utanför ett eventuellt sådant allmänt krig, men vi kan ju inte bara räkna med att deklARATIONER om att vi ämnar vara neutrala i ett sådant krig skall vara tillräckliga. Vi måste också ha ett försvar för att kunna hävda vår neutralitet, och det skall vara ett försvar som inger största möjliga respekt åt alla håll. Försvaret har varit och är alltså ett absolut nödvändigt stöd för denna utrikespolitik. Med det försvar som vi har i dag och det som vi får genom det beslut som förestår — det kan jag försäkra herr Lager — tvingas var och en som planerar att anfälla Sverige att avdela ganska betydande stridskrafter för att betvinga oss. Jag säger med det försvar vi har och med det försvar som vi kommer att få.

I ett krig mellan stormaktsblocken kan ju inte Sverige, föreställer jag mig, vara något primärt krigsmål, och jag föreställer mig också att en stormakt som är engagerad i ett sådant krig i det längsta drar sig för ett ganska resurskrävande företag. Är detta företag inte absolut nödvändigt för det stora kriget så avstår man. Där kan med andra ord en strikt svensk neutralitetspolitik, som åt alla håll inger förtroende, tillsammans med vårt neutralitetsförsvar ge oss chanser att slippa dras in i ett eventuellt nytt storkrig.

Jag är glad över att det råder en så stor enighet bland de svenska politikererna om dessa — som jag skulle vilja kalla det — grundläggande värderingar och bedömningar av vår utrikespolitik och våra försvarsresursers betydelse för vår egen säkerhet men också som ett bidrag till fredens bevarande. Jag säger politi-

kernas värderingar, därför att man så ofta i den allmänna debatten utgår ifrån att det här mest är fråga om bedömningar från militärt håll. Så är inte fallet. Vi rör oss, även när det gäller det nuvarande försvarets betydelse för vår fredspolitik med grundläggande värderingar, om vilka ledningarna för de demokratiska partierna i stort sett är eniga, och det är detta som är det självklara underlaget för den enighet i försvarsfrågan som vi har uppnått och som här presenteras i ett enhälligt statsutskottsutlåtande.

Ytterligare några ord, herr talman! Mot bakgrunden av den grundsyn jag här har kort utvecklat kan man ställa vissa krav på våra försvarskrafter. I första hand kommer detta till uttryck i det förslag till allmän målsättning för totalförsvaret som jag har lämnat i propositionen och mot vilket det inte förekommer någon invändning i statsutskottets utlåtande. För det militära försvaret gäller som alla vet en allmän målsättning som angavs redan 1948 och som den ena riksdagen efter den andra sedan har bekräftat. Försvarskommittén konstaterade att det inte finns någon anledning att frångå denna allmänna målsättning, och statsutskottet har väl bedömt situationen på samma sätt men föreslår en viss översyn av formuleringarna i målsättningen. Detta har jag ingenting att invända emot.

Diskussionen i fråga om målsättningen har emellertid inte i första hand avsett den allmänna målsättningen utan har koncentrerats till vad som kallas operativ målsättning. Det har nog rätt åtskillig oklarhet om vad som menas med operativ målsättning. Man brukar åberopa vad som sades i den grundläggande försvarspropositionen 1958. Det är väl dock knappast på det viset att jag i den propositionen angav någon operativ målsättning i den mening som denna term under senare tid har använts. Jag angav då i första hand den föreslagna resurstilldelningens begränsningar. Det som anfördes i propositionen hade närmast karaktären av en exemplifiering av operativa möjligheter. Försvarskommittén har i sitt betänkande för sin del sagt att

Ang. riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

vad jag då sade ger uttryck för gällande målsättning.

Jag tror att det är angeläget att vi försöker reda ut begreppen och göra klart för oss vart vi syftar med på olika sätt rubricerade målsättningar, och jag vill anföra min mening.

En allmän målsättning skall närmast ge uttryck för en politisk manifestation och viljeyttring. Den måste därför vara offentlig och formulerad i allmänna ordalag. Den bör ange grundläggande principiella riktlinjer och allmänna uppgifter i stort.

En operativ målsättning som gör skäl för denna benämning måste ge en mera preciserad vägledning för försvarsplanläggningen än den som följer av en allmän målsättning. Det måste ges preciseringar, om syftet att styra och vägleda myndigheter verkligen skall nås. Försvarsplanläggningen är dock det hemligaste vi har inom detta område, och därför kan man inte genom offentligt beslut utöva det angelägna inflytandet på försvarsplanläggningen. Jag har därför föreslagit att det må ankomma på Kungl. Maj:t att efter förslag från överbefälhavaren besluta om operativ målsättning för det militära försvaret. Det som enligt min mening gör det nödvändigt att välja denna ordning är riskerna för missförstånd beträffande innehållet i vår försvarsplanläggning och vår strategi. Man har lätt kunnat få den missuppfattningen att vi på förhand inriktar oss på att uppges någon eller några delar av landet. Jag vill upprepa att detta är en missuppfattning. Vidare kan man lätt få intrycket av en fastlåsning i vår försvarsplanläggning när det i stället är anpassbarhet till snabbt växlande militärpolitiska lägen i krig som måste prägla våra dispositioner i fredstid.

Ja, herr talman, jag har med dessa kommentarer till det förestående beslutet endast velat klarlägga några av de frågor som behandlats i statsutskottets enhälliga utlåtande. Även jag vill uttala min stora tillfredsställelse med den enighet i försvarsfrågan som är manifesterad i detta enhälliga statsutskottsutlåtande.

Herr LAGER (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte ge mig in på någon värdering av det tänkta krigsfall och situationer som kan uppstå. Jag tror det är tämligen omöjligt att något så när sakligt komma fram till sådana bedömningar. Jag tycker att erfarenheterna från de två senaste världskrigen visar att det inte blir så som man trott utan någonting helt annat, som man måste anpassa sig till och som tvingar sig fram genom utvecklingen själv. Jag skall därför inte ta upp den sidan av saken. Jag vill bara med tillfredsställelse hälsa ett par deklamationer som herr försvarsministern gjorde. För det första förklarade han att den svenska regeringen är beredd att så snart tillfälle yppas och möjligheter ges också framlägga nya förslag syftande till nedrustning, avrustning och avspänning i världspolitiken.

Vidare är det en annan sak som försvarsministern glömde bort att svara på — om jag inte satt och slumrade till och var ouppmärksam för något ögonblick — nämligen frågan om införlivandet av kärnvapen i den svenska militärmakten. Det är ändå en stor fråga bland folket, och ett besked från regeringsbänken i den saken vore tacknämligt.

Vad gäller påståendet att jag skulle ha använt ett löstryckt citat ur överbefälhavarens PM och att det som där säges inte motsvarar uppfattningen i dessa kretsar utan skulle ge en skev bild av det hela, kan jag inte anse att denna anmärkning från försvarsministerns sida är riktig. Jag kan läsa upp mycket mera i anslutning till detta — inte bara det där om att risker för gränsinvasion i första hand föreligger vid finsksvenska gränsen utan också ett resonemang som följer därefter, och vari man utgår från precis samma sak. Jag tror det är äventyrligt att umgås med det tänkta krigsfall. Vad jag fäste mig vid här och tog upp var närmast för att ge en illustration till hur vanetänkandet frodas på sina håll.

Jag är emellertid tillfredsställd med att man från regeringens sida säger att man inte vill lämna över bestämmanderätten över den operativa målsättningen och liknande till militären utan förbe-

Ang. riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret håller den åt regeringen. Det är alltid en bättre garanti.

Herr statsrådet **ANDERSSON**:

Herr talman! Jag vidhåller att det var ett lösryckt citat som herr Lager kom med och som förvanskade överbefälhavarens åsikt om läget, men jag tror inte jag skall trötta kammarens ärade ledamöter med att närmare bevisa mina påståenden. Då skulle jag nog tvingas läsa upp en hel sida här. Det är alldeles klart att överbefälhavaren har en mycket mer nyanseerad uppfattning om olika krigslägen än som framgick ur den enda mening som herr Lager tog upp ur denna bok.

Beträffande frågan om svenska kärnvapen kan jag upprepa vad jag sade i fjol i ett interpellationssvar till herr Heckscher i andra kammaren. Sedan i fjol våras har ingenting inträffat som ändrar vad jag sade då. Det förekommer inga förberedelser för att anskaffa några svenska kärnvapen. Läget i fråga om den skyddsforskning som pågår vid försvarets forskningsanstalt är detsamma som för ett år sedan. Vi försöker genom denna forskning få fram lämpliga medel för att skydda civilbefolkningen och naturligtvis även försvarsmakten om ett kärnvapenkrig skulle bryta ut. Något plutonium som grundmaterial för att framställa kärnvapen finns inte inom landet. Några investeringar som är avsedda att ta hand om sådant plutonium när det så småningom framkommer är icke planerade. Med andra ord: det är samma situation. Sverige avvaktar.

Herr andre vice talmannen **IVAR JOHANSSON** (cp):

Herr talman! Med de uttalanden som herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet här gjort och det anförande som hållits av herr Virgin, är väl innebörden av det försvarsbeslut som kammaren nu kommer att fatta tillräckligt klarlagd. Därför kan det knappast för mig finnas någon anledning att ytterligare utveckla den. Jag nöjer mig med att instämma i glädjen och tillfredsställelsen

över den enighet i försvarsfrågan som bestått provet ännu en gång. En antagbar kompromiss har ju slutits inom försvarskommittén, och den inbegriper också den tidigare fastställda målsättningen för vårt försvar de närmaste fyra åren. I de allra väsentligaste delarna ligger denna kompromiss till grund för den proposition som vi idag behandlar och som nu tillstyrkts av ett enhälligt statsutskott.

Det finns således ingen anledning att därutöver ytterligare resonera i frågan, men jag hoppas liksom herr Virgin att man på alla de vägar som kan befinnas lämpliga skall söka att på ett objektivt och sakligt sätt undervisa allmänheten i vad vår försvarsfråga gäller samt ge allmänheten all den upplysning som är möjlig i detta fall. Ty det hjälper inte om vi som förtroendemän i riksdagen eller i andra församlingar är eniga; kvar står att det väsentliga är att vårt försvar skall få all den förankring hos menige man som är möjlig. Jag tror att detta är ett grundvillkor för att vårt försvar skall bli vad det avser att vara, nämligen en angelägenhet för alla medborgare i detta land.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **SVEDBERG, LAGE**, (s):

Herr talman! Jag hade inte tänkt att delta i dagens debatt — jag yttrede mig i ärendet när vi tog ställning till kostnaden för hela försvarsplanen — men jag har blivit uppkallad av den tydliga och strålände glädje försvarsministern blandade in i sitt anförande när han talade om den samfälliga enighet som enligt hans mening fanns kring den stora ökningen av försvarskostnaden som årets budget utvisar.

Jag begärde ordet närmast för att säga till herr statsrådet att det inte råder så stor enighet, även om herr försvarsministern menar att enigheten här i riksdagens båda kamrar är procentuellt sett mycket stor. För ett par månader sedan hölls en konferens här i riksdagshuset med nära 400 ombud. Det var inte bara

Ang. riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

representanter för arbetarrörelsen — flera fackförbund var företrädare — utan praktiskt taget alla grupperingar i detta land var med. Vid konferensen uttrycktes samfällt den bestämda meningen att Sverige som är en neutral stat knappast hade någon förutsättning att ge sig in på en försvarsram med den, man kan säga, orimliga kostnad som årets budget utvisar — en stegring på närmare en halv miljard kronor.

Jag har tidigare från denna talarstol deklarerat att jag inte tror att det är möjligt att hålla ett neutralitetsförsvar med den inställningen att vi skall vara rustade för att kunna möta en stormakt. Om vi inte kan det, frågar man sig: Vad är det för mening att öka kostnaden årligen på det sätt som sker? Vårt geografiska läge ger tydligen ingen förhoppning om att vi kan ha resurser att bygga upp ett neutralitetsförsvar som säkerställer våra gränser för anfall från andra stormaktsstater. Utvecklingen av flyget och andra vapengrenar borde ge även dem som står i ansvarig ställning en antydning om att de bör begrunda dessa problem, ty krig bryter ned all humanism och det blir våldet som härskar. Detta torde inte vara obekant för någon. Det tas inte hänsyn ens till en neutral stat, om denna rustar med sådana vapenslag som man icke kan hänföra till anfallsvapen.

Detta har varit vägledande för mitt ställningstagande i försvarsfrågan. Jag är fullt medveten om att det är möjligt att organisera en partisanarmé, som måhända kan bereda lika stora svårigheter som en vanlig krigsmakt för dem som vågar kränka neutraliteten. Däröfver vittnar invasionen av både Danmark och Norge. Försvarsmakten stod den gången maktlös, men den partisanarmé som organiserades efter angreppet vållade stora olägenheter för dem som invaderade landet.

Herr talman! Jag har velat säga detta, därför att jag anser att herr försvarsministerns deklARATION om den rörande enigheten i landet saknar grund.

Herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag har talat om enighet här, och det är väl obestridligt att

statsutskottet är enhälligt. Att det sedan ute i landet finns delade meningar i försvarsfrågan känner jag väl till. Det finns många som anser att vi nu borde rusta upp kraftigare, och det finns de som menar att vi inte borde gå så långt som vi gör nu. Men så mycket känner jag genom alla mina resor stämningarna i landet att jag vet att det är en kompakt uppslutning kring ett svenskt försvar. Herr Svedberg skall inte glömma bort att vi har mött två världskrig svagt rustade och illa förberedda. Vi undslapp båda dessa krig, men vi fick utnyttja ofredsåren såväl under första världskriget som under andra världskriget till fantastiska ansträngningar för att medan krigen pågick försöka skaffa oss ett bättre skydd. Under dessa perioder rådde inte någon större oenighet, utan alla var eniga om att vi borde försöka skaffa oss detta skydd.

Men skall vi nu, herr Svedberg, med dessa historiskt sett ändå ganska färiska erfarenheter i minnet vara lika oförberedda om samma sak skulle hända någon gång i framtiden? Kan vi i egenskap av ansvariga och valda ombud för svenska folket, ansvariga bland annat för Sveriges självständighet och frihet, ta på vårt ansvar att gå framtiden till mötes lika oförberedda? Jag tror att den meningen i praktiskt taget alla läger i dag har utkristalliserats att vi måste ha ett starkt försvar. Herr Svedberg har i motioner sagt att ett försvar skall vi ha men att det inte får kosta mer än vad det kostade under innevarande budgetår. Det tillägg som nu föreslås bör inte godkännas, menar han. En stor del av dessa pengar går emellertid till höjda värnpliktslöner, socialförmåner o. s. v. Om herr Svedberg ser på försvarskostnadernas andel under de senaste tio åren i vår budget och i vår nationalprodukt, skall han också finna att Sverige inte nu befinner sig mitt inne i en kapprustningsvåg; siffrorna pekar närmast på motsatsen. Men den moderna tekniken tvingar oss, om vi skall ha ett försvar, att följa med, även på vissa områden där detta blir mycket dyrt.

Herr Svedberg och jag är emellertid

Ang. riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

fullständigt eniga om — det har framgått vid många privata samtal — att ett krig naturligtvis dödar humanismen. Båda är vi lika fräna motståndare mot krig, och jag föreställer mig att ingen i denna kammare behöver övertygas om behovet av att allt göres som göras kan för att bevara freden. Försöken att framställa den ena sidan som närmast böjd för att med öppna ögon gå in i ett krig, medan den andra parten kämpar för humaniteten, tycker jag inte om. Jag har hört detta tal så många gånger, och jag har läst den resolution som antogs av en s. k. avrustningskonferens i Stockholm och det mesta som står i den kan jag helt understryka. Jag är en lika varm anhängare av internationell avrustning som någon fredsvivare i Sverige, men här gäller frågan om vi ensamma skall våga oss på en nedrustning, medan man runt omkring oss för närvarande förstärker sitt försvar eller rustar upp det militärt. Det är den frågan det gäller. Kan vi ensamma bryta oss ur detta system? Vi anser inte att vi kan det. Vi gör allt vad vi kan för att internationellt försöka påverka stormakterna att upphöra med den militära kapprustningen. Vi har dåligt lyckats med detta, och då får vi tänka på vår säkerhet och vår chans att få leva i fred. Att man skulle lägga ner det nuvarande försvaret och i stället skaffa sig män, beväpnade med revolverar, gevär och knivar för att föra partisankrig, låter mycket bra och är mycket romantiskt, men det förutsätter då att man accepterar en ockupation — som norrmännen och danskarna tvingades att göra. Visst kunde danska och norska motståndsmän ta livet av en och annan tysk, men ockupationen upphörde först när kriget var slut. Vi kan inte räkna med att krigförande parter i det avgörande beslutet, om man skall försöka skaffa sig kontroll över svenskt område eller inte, väjer inför den risk som herr Svedberg talar om, risken för att man kan möta ett motstånd genom befolkningen och att soldater kan bli skjutna. Inte väjer man för detta. De olägenheterna söker man bemästra, herr talman. Som säkerhetsfaktor är partisan-

krig i värde lika med noll. Om vi skulle bli angripna och ockuperade, är det en verklighet — väl förberett redan nu, herr Svedberg.

Herr LAGER (k):

Herr talman, bara ett par ord!

Herr statsrådet sade att Sverige har mött två världskrig, dåligt rustat och militärt oförberett, och ändå har Sverige lyckats bevara sin neutralitet. Av detta kan man dra bara en enda slutsats, nämligen att det inte är kanonernas och flygplanens antal som är avgörande. Avgörande för huruvida vi skall kunna bevara vår neutralitet för den händelse att en krigskatastrof skulle drabba låt oss säga Europa är förhållandena på det politiska planet, inte på det militära.

Jag tycker att herr statsrådet ändå undervärderar de former för ett nationellt försvar som herr Lage Svedberg här nämnde. Både under det andra världskriget och efter detta har ju dessa kampformer när det gällt de nationella befrielseörelserna visat sin styrka och haft en del effekt. Jag tror därför inte att man bör underskatta denna form för nationell självständighetskamp.

Herr SVEDBERG, LAGE, (s):

Herr talman! Tror verkligen herr försvarsministern att vårt land även med en fyrdubbel insats på försvarets område kan skapa någon garanti mot anfall från en stormakt? Jag kan aldrig tänka mig att försvarsministern menar att det senaste världskriget gav belägg för en sådan bedömning. Vi hade ju då den oskattbara förmånen att stå utanför det hela, och vi fick då se hur våra grannländer — Danmark, Norge och Finland — råkade ut för ockupation. Menar herr statsrådet att det var rädslan för Sveriges militära styrka som låg till grund för att Hitler på sin tid inte invaderade också Sverige på samma sätt som skedde med Norge och Danmark? Jag tror det inte. En ockupation av Sverige skulle ha avstängt transporten av

Om anslag till S:t Lukasstiftelsen

malm från norrbottensgruvorna ner till Tyskland — och det var väl den orsaken, nämligen att man inte skulle oro malmtillförseln, som låg till grund för att Sverige inte angreps. Det var således inte bara vår försvarsmakts kapacitet och styrka som avhöll Hitler från att göra invasion. De som var med och blev snabbinkallade på midsommaraftonen det år det här gällde känner mycket väl till de deklarationer som då gjordes och de anspråk som då ställdes på Sverige och vilket beslut man kom till.

Jag tror aldrig att vårt land någonsin kan militärt rusta sig på ett sådant sätt att en försvarsminister kan här i riksdagen säga: »Nu är vårt försvar så effektivt att ett anfall från en stormakt är orimligt.» Jag har aldrig trott att så kan ske. Både Danmark och Norge trodde ju på sina möjligheter att försvara sig före det senaste världskriget, men ockupationen genomfördes ju nästan på en eftermiddag. Jag hoppas att vårt neutralitetsförsvar skall kunna klara sig längre, men det bör då också finnas ett skydd för civilbefolkningen. Jag tror att ett klart neutralitetsförsvar förstås bättre av de stormakter som möjligen har intresse av att göra en militär aktion mot vårt land — om det nu är västmakterna i Atlantpaktens form med Västtyskland, Amerika och de övriga europeiska stater, som ingår i den organisationen, eller öststaterna. Jag tror inte att någon av dessa kommer att vika, om det är strategiskt lämpligt att göra en ockupation av vårt land. Vi kan aldrig försvara oss på det sättet att vi med de rustningar och ekonomiska förutsättningar vårt land har och med det geografiska läge landet har kan hålla ut någon längre tid. Jag tror inte att vi har ekonomiska möjligheter att öka anslagen till de olika vapenslagen utan att samtidigt minska de ekonomiska förutsättningarna för det folkflertal i vårt land som nu väntar på att riksdagen även skall tillgodose deras krav på en högre levnadsstandard.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med

anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas först särskilt beträffande mom. d av utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan samt därefter särskilt angående utskottets hemställan i övrigt.

Därefter gjordes enligt de rörande mom. d förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till motionerna I: 706 och II: 849; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Sedermera bifölls på gjord proposition vad utskottet i övrigt hemställt i denna punkt.

Punkterna 2—19

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtan-
den:

nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående medelsbehoven under försvarsgrenarnas avlöningsanslag för budgetåret 1963/64 m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 115, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1963/64 till bidrag till folkpensioner m. m., ersättning till postverket för pensionsutbetalningar samt bidrag till sjukförsäkringen jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 116, i anledning av väckta motioner om anslag till forskning rörande unga kvinnors asocialitet,

varvid utlåtandena nr 114 och 115 föredrogos punktvis till avgörande.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om anslag till S:t Lukasstiftelsen

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtan-
de nr 117, i anledning av väckta motioner om anslag till S:t Lukasstiftelsen.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Per*

Om anslag till S:t Lukasstiftelsen

Jacobsson m. fl. (I: 136) och den andra inom andra kammaren av herr *Källstad m. fl.* (II: 161), hade hemställts, att riksdagen måtte besluta anvisa ett anslag till Bidrag till S:t Lukasstiftelsen på 30 000 kronor för budgetåret 1963/64 under femte huvudtiteln.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att motionerna I: 136 och II: 161 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade avgivits av fröken *Andersson* samt herrar *Ivar Johansson*, *Axel Johannes Andersson*, *Edström*, *Kajser*, *Källqvist*, *Nils-Eric Gustafsson*, *Staxäng*, *Svensson* i Stenkyrka, *Svensson* i Ljungskile, *Gustafsson* i Skellefteå, *Andersson* i Knäred, *Källstad* och *Turesson*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 136 och II: 161 till Bidrag till S:t Lukasstiftelsen för budgetåret 1963/64 å driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa ett anslag av 30 000 kronor.

Herr **EDSTRÖM** (fp):

Herr talman! Att S:t Lukasstiftelsen fortfarande enligt utskottsmajoritetens mening icke bör erhålla statsbidrag kan verkligen sägas vara en formalismens triumf.

Det sägs att S:t Lukasstiftelsens verksamhet är värdefull både ur sjukvårdssynpunkt och ur familjevårdssynpunkt samt av sådan art att stöd från det allmänna är fullt motiverat. Den psykiska rådgivningen avlastar den psykiska öppna vården vid sjukhusen och stödes av såväl Stockholms stad som Stockholms läns landsting, men just denna typ av rådgivning bör blott understödjas med statsbidrag då det gäller barn och ungdom, och här bedrivs verksamheten för alla ålderskategorier. Därför kan den ur strängt formalistisk synpunkt icke få statsbidrag.

Familjerådgivningen är även värdefull, men då den av organisatoriska skäl icke kan bli helt kostnadsfri kan den ej hel-

ler understödjas — av formalistiska skäl.

Förra året kom statsutskottet till den uppfattningen att frågan om bidrag till S:t Lukasstiftelsens verksamhet i första hand borde bedömas med avseende på den av stiftelsen bedrivna familjerådgivningsverksamheten. Därvid borde enligt utskottets mening bidragsfrågan prövas med utgångspunkt från av riksdagen uppdragna riktlinjer för sådan verksamhet. I avbidan på Kungl. Maj:ts ställningstagande till en av stiftelsen gjord framställning om bidrag med 20 000 kronor, var utskottet inte berett att förorda särskilt bidrag till stiftelsen för denna verksamhet.

Nu har denna framställning inte bifallits, och utskottet har därför funnit en annan rätt kostlig motivering. Nu är motiveringen, att stor varsamhet bör iakttagas när det gäller att utsträcka den särskilda statliga bidragsgivningen till nya ändamål. Detta upplever vi kanske inte hundratals gånger om året, men i alla fall åtskilliga gånger.

Det är ju så att familjerådgivningen bara utgör en del av stiftelsens verksamhet. Enligt den sista årsrapport som vi har fått utgör den nu cirka 15 procent. Det är här väsentligt att betona att stiftelsen även i övrigt bedriver en synnerligen kvalificerad verksamhet. I institutets styrelse sitter ett flertal läkare, och 31 procent av antalet vård sökande kommer på remiss från läkare. De behandlingsformer som kommer till användning är psykoterapi i 37 procent, familjerådgivning i 15 procent, själavård och rådgivning i 33 procent och stödterapi i 13 procent. Dominerande besvär bland de sjuka har varit neuroser, depressioner, kontaktsvårigheter, psykisk insufficiens, alkoholism och narkomani.

Här bedrivs sålunda ett av samhället officiellt erkänt arbete i människovårdens tjänst, som utgör ett värdefullt komplement till samhällets psykiska vård i övrigt, och även en synnerligen värdefull medicinsk rådgivning. Så mycket mera värdefullt borde detta frivilliga arbete anses vara, som många människor på grund av anhopning av hjälpsökande till samhällets allmänna psykiska vård

Om anslag till S:t Lukasstiftelsen

inte alltid har möjlighet att i tid få den personliga vård som de behöver.

Utöver denna verksamhet driver stiftelsen ett antal utbildningsinstitut för människor som har praktiska yrkesuppgifter på människovårdens område, läkare, socialarbetare, präster m. fl. Ny är den särskilda utbildning för sjukhuspräster som stiftelsen nu erbjuder och som inte finns någon annanstans i vårt land.

Vi skall också komma ihåg att stiftelsen har verksamhet inte blott i Stockholm utan även i Borås, Gävle, Göteborg, Halmstad, Jönköping, Linköping, Malmö, Norrköping, Skara, Uppsala, Västerås och Örebro. Den är alltså landsomfattande.

När vi har en värdefull landsomfattande verksamhet av detta slag frågar man sig varför motståndet mot S:t Lukasstiftelsens verksamhet är så stort. Kan det vara det starkt religiösa och etiska inslaget som av många betraktas med stor skepsis? Enligt min uppfattning borde motsatsen vara fallet, ty då det gäller såväl familjerådgivning som psykisk rådgivning är för många människor religion och etik något väsentligt samt av synnerligt värde och stor hjälp för att lösa personliga problem. Detta gör att man inte borde ställa sig skeptisk utan tvärtom mycket mera förstående för den verksamhet som det här gäller, ett värdefullt komplement till samhällets officiella rådgivningsverksamhet. Detta är min motivering för ett yrkande om bifall till reservationen.

Häri instämde herr *Gustafsson, Nils-Eric*, (cp).

Herr **ANDERSSON, BIRGER**, (s):

Herr talman! Denna fråga är inte precis ny. Under ett flertal år har motioner behandlats, i vilka förordats anslag till S:t Lukasstiftelsen. Varje gång har dessa motioner avvisats av riksdagen, men motionerna har varit litet annorlunda år från år. Man har argumenterat utifrån olika synpunkter. De första gångerna som förslag framkom om att riksdagen skulle anslå medel till S:t Lukasstiftelsen, poängterade man särskilt den familje-

rådgivande verksamhet som stiftelsen utförde. Riksdagen ansåg då att det borde vara naturligt att S:t Lukasstiftelsen för den delen av sin verksamhet skulle få statsbidrag, under förutsättning att de villkor uppfylldes som var förutsatta för att liknande anslag skulle komma i fråga. Det innebar bl. a. att rådgivningen skulle vara kostnadsfri. Detta har stiftelsen av ekonomiska skäl inte ansett sig kunna gå med på, och nu har man glidit över till att framhålla att stiftelsen fyller andra uppgifter som gör det rimligt, enligt motionärerna och reservanterna, att anslag beviljas.

Vi har, som reservanternas talesman har framhållit i sin jag höll på att säga recension av utskottets utlåtande, påvisat att här lämnas bidrag ifrån Stockholms stad och Stockholms län. Det är väl närmast därför att den verksamhet på vissa psykiska områden som S:t Lukasstiftelsen bedriver är helt dominerande här i stockholmstrakten. De grenar av S:t Lukasstiftelsen som finns ute i landet är väl på sina håll i dag av ganska blygsam art. Vi har fördenskull ansett att man bör vara försiktig med anslag till nya ändamål — och det är i och för sig ingenting nytt. När nu denna verksamhet speciellt sker i stockholmstrakten, bör de som har den största nyttan av den också vara de som bekostar den verksamhet som bedrivs.

Jag skall, herr talman, inte ingå på något längre resonemang. Det är inte första gången vi talar om denna sak, de flesta argumenten är kända, och något nytt har inte kommit fram. Jag anser därför, herr talman, att jag kan inskränka mig till detta och yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **EDSTRÖM** (fp):

Herr talman! Utskottets ärade talesman säger att motionerna har ändrats under årens lopp, så att det som tidigare framhölls som det viktigaste, nämligen familjerådgivningen, nu inte längre understryks lika mycket utan att man i stället fäster större vikt vid den psykiska rådgivningen. Detta är riktigt, men

det är inte motionerna som har ändrats utan själva verksamheten. Inom S:t Lukasstiftelsen har familjerådgivningen blivit ett mindre betydelsefullt moment, under det att den psykiska rådgivningen blivit mer och mer dominerande. Helt naturligt har motionerna följt med i denna förskjutning av perspektivet. Vårt samhälle är sådant att vi har rätt mycket psykiska problem att ta ställning till. Alla känner vi väl till vilka stora svårigheter vår praktiska sjukvård arbetar med, då det gäller att medhinna alla patienter som söker öppen vård. Många psykiskt sjuka får inte i tid den rådgivning de behöver. Här utgör S:t Lukasstiftelsen ett synnerligen värdefullt komplement.

Att det väsentligen är här i Stockholm som verksamheten försiggår är riktigt, men den förekommer dock på inte mindre än tolv andra platser i landet, och arbetet där utgör tillsammans en ganska stor del av hela verksamheten. Trots att verksamheten är särskilt koncentrerad till Stockholm, kan man därför inte säga att detta väsentligen skulle vara ett stockholmsproblem.

Jag anser fortfarande att utskottsmajoritetens motivering i år är kostlig. Det enda motiv som anförts är att stor verksamhet bör iaktas då det gäller att utsträcka den statliga bidragsgivningen till nya ändamål. Vi vet att det årligen gives till många nya ändamål, som vi anser värdefulla. I hela skrivningen klargör utskottet, hur värdefullt det anser S:t Lukasstiftelsens verksamhet vara.

Herr ANDERSSON, BIRGER, (s):

Herr talman! Så kostligt är det väl inte att statsutskottet anser att man bör vara varsam med nya anslag — det är någonting som statsutskottet ofta uttalar. Jag tycker det är mera märkligt att man på det håll som den ärade talaren före mig företräder då och då talar för nya anslag och samtidigt är angelägen att hålla skatterna nere.

Jag anser att man bör vara varsam med statens medel inte bara på detta område utan på många andra områden också.

Om anslag till S:t Lukasstiftelsen

Herr EDSTRÖM (fp):

Herr talman! Den bästa sparsamheten är den kloka sparsamheten.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr förste vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, enligt föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Edström begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 117, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Edström begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 72;

Nej — 63.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 118, i anledning av väckta motioner om anslag till anskaffande av inventarier till allmänna

Ang. vissa organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning
samlingslokaler, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. vissa organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 119, i anledning av Kungl. Maj:t:s proposition med förslag till vissa organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning, m. m., i vad propositionen hänvisats till statsutskottet, jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 99 hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 1 mars 1963, föreslagit riksdagen att dels antaga inom finansdepartementet upprättat förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623), dels godkänna av departementschefen framlagda förslag till lönegradsplacering av tjänster m. m., dels bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för överståthållarämbetet, vilka föranleddes av de av departementschefen framlagda förslagen, dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om de övergångsanordningar, som erfordrades i anledning av reformens genomförande.

I propositionen hade på grundval av en av överståthållarämbetet verkställd utredning, föreslagits vissa ändringar inom skatteavdelningen vid ämbetet. Genom de föreslagna åtgärderna komme organisationen av skatteavdelningen att bringas i överensstämmelse med organisationen av motsvarande avdelningar vid länsstyrelserna. Skatteavdelningen vid överståthållarämbetet skulle genom förslaget tillföras de personalförstärkningar, som motsvarade vad som beslutats för landet i övrigt av 1961 års riksdag. Förslaget innebar vidare, att arbetsuppgifter, som nu åvilade innehavare av tjänster i akademikerkarriären, i viss utsträckning skulle överlämnas till befattningshavare i mellangradskarriären,

vilket medförde viss minskning av antalet tjänster, för vilka krävdes akademisk examen.

Propositionen hade, såvitt avsåge förslaget till förordning om ändring i taxeringsförordningen, hänvisats till bevillningsutskottet och i övrigt till statsutskottet.

I förevarande sammanhang hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lennart Geijer m. fl.* (I: 703) och den andra inom andra kammaren av herr *Kollberg m. fl.* (II: 860), i vilka hemställts, att riksdagen, med bifall i övrigt till förevarande proposition och med beaktande av överståthållarämbetets utredning och motionerna, måtte beträffande förste taxeringsinspektörerna besluta om ytterligare 4 tjänster i lönegrad Ao 23 och 9 tjänster i lönegrad Ao 21 samt vidare 4 amanuens tjänster Af 17—19.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

I. att motionerna I: 703 och II: 860 icke måtte av riksdagen bifallas;

II. att riksdagen måtte

a) godkänna av departementschefen i statsrådsprotokollet över finansärenden före den 1 mars 1963 framlagda förslag till lönegradsplacering av tjänster m. m.;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för överståthållarämbetet, vilka föranleddes av de av departementschefen i nyssnämnda statsrådsprotokoll framlagda förslagen;

c) bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om de övergångsanordningar, som erfordrades i anledning av genomförandet av i nämnda statsrådsprotokoll föreslagna organisationsändringar.

Reservation hade anförts av fröken *Andersson* samt herrar *Axel Johannes Andersson*, *Edström*, *Kaijser*, *Källqvist*, *Staxäng*, *Gustafsson* i Skellefteå, *Källstad* och *Turesson*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att

Ang. vissa organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning
utskottet bort under I hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 703 och II: 860 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört.

Reservanterna hade i sitt yttrande förutsatt, att de i motionerna anförda synpunkterna komme under övervägande vid det successiva genomförandet av den föreslagna omorganisationen och att de förslag om jämkningar i personalorganisationen, som kunde påkallas därav, skulle framläggas i samband med de årliga anslagsäskandena.

Herr GEIJER, LENNART, (s):

Herr talman! I propositionen nr 99 föreslås vissa organisationsförändringar inom ÖA:s skatteavdelning. Den i propositionen föreslagna organisationen synes i stort sett vara ägnad att förstärka taxeringsarbetet i Stockholm, men på vissa områden har föreslagits åtgärder som enligt min uppfattning kan direkt motverka en sådan förstärkning.

På taxeringskontoren och förste taxeringsintendentens expedition utgöres för närvarande den mera kvalificerade personalen av 67 personer. Enligt ÖA:s förslag skulle denna grupp begränsas till 46 personer, och i propositionen föreslås en ytterligare decimering till 29 personer.

Det är alltså fråga om 17 befattningshavare, vilkas befattningar inte längre skulle erfordras. De omfattar tjänstemän för vilka erfordras kompetens motsvarande civilekonom- eller juridisk utbildning. Ifrågavarande personal har redan nu kvalificerade tjänster på skatteavdelningen.

Enligt det förslag som ÖA framlagt och som ligger till grund för propositionen skulle dessa 17 tjänstemän under själva taxeringsperioden i egenskap av kronoombud delta i taxeringsarbetet på bolagstaxeringskontoret. Under den övriga tiden skulle de disponeras på bolagstaxeringskontoret och de regionala taxeringskontoren för beredning av besvärsmål till prövningsnämnd och överrätt.

Hur har man då tänkt sig att ordna dessa arbetsuppgifter när dessa befatt-

ningshavare försvinner? Kungl. Maj:t föreslår att under taxeringsperioden skall ett motsvarande antal tjänstemän från revisionskontoret utlånas till bolagstaxeringskontoret. De tjänstemän som här avses är givetvis kvalificerade för uppdraget som kronoombud, men genom att de under taxeringsperioden på detta sätt friställes från sina befattningar inom revisionskontoret uppstår en betydande försvagning av revisionsarbetet, vilket måste betecknas som mycket allvarligt med hänsyn till att förstärkningen av revisionsarbetet är en av de betydelsefullaste punkterna i pågående upprustning av taxeringskontrollen.

Beträffande verksamheten under den tid då taxeringsarbetet inte pågår har ÖA ansett att det råder så speciella förhållanden i fråga om taxeringen i Stockholm att man för detta omfattande och synnerligen betydelsefulla arbete behöver disponera ifrågavarande kvalificerade tjänstemän. Departementschefen har emellertid inte velat biträda ÖA:s förslag och synes förutsätta att beredningen av **besvärsmål** skall utföras på respektive **taxeringskontor** utan medverkan av denna personalgrupp. Härav följer att taxeringsnämnsordförandena i stället skulle, som är brukligt vid länsstyrelserna, biträda taxeringskontoren med yttranden och utredningar i besvärsmål. Men det är just detta som enligt min uppfattning är en arbetsform som icke är lämplig för Stockholms förhållanden. Det kan vara ett lämpligt förfarande när ordförandena i taxeringsnämnderna har lokalkännedom och personalkännedom, såsom fallet är ute i länen. Men detta förhållande föreligger knappast i Stockholm. Att man nu skulle behöva remittera besvärsmål till alla de 200 taxeringsordförandena för att i förekommande fall kunna få deras biträde vid beredningen av målen skulle enligt min uppfattning innebära en försämring för allmänheten och ett försröjande av prövningsnämndens arbete.

Ett stöd för denna ståndpunkt finner man i vad länsstyrelsen i Stockholms län uttalat i sitt remissyttrande över ÖA:s förslag, nämligen: »I detta sammanhang

Ang. vissa organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning

torde även utöver vad ämbetet anfört, böra erinras om de särskilda förhållanden, som är avhängiga av att Stockholms stad och omgivande kommuner i länet bildar en befolkningsenhet. Det förekommer ofta att en skattskyldig är bosatt i länet och driver rörelse i Stockholms stad eller vice versa.»

Länsstyrelsen framhåller också att det blir en tidskrävande kommunikation mellan taxerings- och uppbördsmyndigheterna i staden och länet. Länsstyrelsen anser att man måste beakta dessa speciella synpunkter vid överståthållarämbetets organisationsplanering.

Detta har varit bakgrunden till den motion, som jag och några andra ledamöter i denna kammare och andra kamraren har väckt.

Utskottet har tyvärr inte velat tillstyrka motionerna. Det föreligger emellertid en reservation, och även om man i reservationen säger, att man inte är beredd att nu förorda ett frångående av Kungl. Maj:ts förslag, förutsätter man dock att de i motionerna anförda synpunkterna skall komma under övertvägande vid det successiva genomförandet av den föreslagna omorganisationen.

Enligt min uppfattning kan man inte räkna med att det blir någon kostnadsbesparande rationalisering genom propositionens förslag om överflyttning av vissa funktioner från en specialistgrupp till tjänstemän, som i full utsträckning behövs för fullgörande av revisionsarbetet. Jag tror därför att omorganisationen på denna punkt — om den genomföres — ändå kommer att medföra behov av en ökning av personalen.

Med hänsyn till utgången i utskottet vill jag emellertid, herr talman, nöja mig med att yrka bifall till reservationen av fröken Andersson m. fl. Om den vinner bifall, förutsätter jag att det skall innebära, att ifrågavarande personal under alla förhållanden inte skall behöva lida någon löneminskning genom den reducering av personalen, som här har föreslagits.

Häri instämde herr *Sandler* (s).

Herr **ANDERSSON, BIRGER**, (s):

Herr talman! I förevarande ärende är det ju faktiskt fråga om en ökning av antalet tjänstemän på skatteavdelningen inom överståthållarämbetet. Motionärerna har närmast varit rädda för att det skall bli en minskning av antalet tjänster i akademikerkarriären, och de har fördenksull förordat ytterligare 17 tjänster. Detta har inte ens reservanterna ansett sig kunna vara med om, utan även de understryker att det totalt sett har skett en väsentlig ökning av antalet tjänster.

Frågan gäller nu, om förhållandena i Stockholm är så mycket annorlunda än vid länsstyrelserna. Det framlagda förslaget innebär att man i fråga om organisationen velat få till stånd likartade förhållanden vid överståthållarämbetet och vid länsstyrelserna ute i landet.

Det finns de som anser att förhållandena faktiskt är olika. Jag skall fördenksull mot vanligheten citera någonting, nämligen vad länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anfört. Denna länsstyrelse kan inte finna, att särskild tyngd bör ges skatteunderlaget vid en mätning av arbetsmängden, och fortsätter:

»Visserligen påföres i huvudstaden 25 procent av den statliga inkomstskatten i riket men ihågkommas bör att den statliga bolagsskatten i betydande grad påverkat detta procenttal. Bolagstaxeringen torde spela en relativt liten roll, eftersom de största bolagens taxeringar handläggas av mellankommunala prövningsnämnden. Medräknas endast fysiska personer sjunker Stockholms andel till cirka 20 procent. Även detta tal torde vara för högt som mått på Stockholms relativa andel i den samlade arbetsbördan. Folkmängden i Stockholm utgör endast 11 procent av folkmängden i riket. Anledning saknas antaga, att behandlingen av deklaramaterialet skall behöva vara mera arbetskrävande genomsnittligt sett i Stockholm än i rikets övriga delar. Löntagardeklarationerna, som genomsnittligt är de enklaste, torde i Stockholm dominera i högre grad än i något län. Att i fråga om taxeringsmålens genomsnittliga svårighetsgrad någon

Ang. vissa organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning
nämnavärd skillnad icke kan anses föreliggande mellan Stockholm och de större länen har också understrukits av vederbörande departementschef i propositionen 1959: 47.»

Inom utskottet har vi nog tagit intryck av detta, närmast kanske beroende därpå att vi haft ungefärligen samma uppfattning. Vi har ansett att när man nu kommit fram till en likvärdighet mellan Stockholm och länen, bör man konsekvent hålla på den. På sitt sätt kan det ju vara lovvärt att begära ytterligare 17 tjänster för att rädda vissa befattningshavare i akademikerkarriären, men detta bör inte föranleda att man i det avseendet frångår propositionen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **GEIJER, LENNART**, (s):

Herr talman! I anledning av citatet från länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län vill jag bara säga, att det i och för sig inte är målens svårighetsgrad som har åberopats — frågan gäller hur gransknings- och utredningsarbetet skall kunna bedrivas på det mest effektiva och administrativt enklaste sättet med hänsyn till de i Stockholm rådande förhållandena. Härvidlag stöder jag mig på vad länsstyrelsen i Stockholms län yttrat — vilket jag också citerade i mitt första anförande — och den bör ju ha möjlighet att se och bedöma situationen på något närmare håll.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av att det förslag antoges, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Geijer, Lennart*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 119, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av att det förslag antages, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Geijer, Lennart*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 85;

Nej — 47.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet.

Vad utskottet i detta betänkande hemställt bifölls.

Vid förnyad, punktvis skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1963/64 till överståthållarämbetet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. ny huvudorganisation för statens järnvägar

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 121, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ny huvudorganisation för statens järnvägar m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 116 hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 22 mars 1963, föreslagit, att statens järnvägar skulle omorganiseras i huvudsaklig överensstämmelse med riktlinjer, som framlagts av järnvägsstyrelsen. Förslaget innebar en ny huvudorganisation för såväl den centrala som regionala administrationen. Den centrala organisationen, som för närvarande vore provisoriskt uppdelad på tolv huvudenheter, hade föreslagits i stället indelad i sju avdelningar. Generaldirektören samt cheferna för dessa avdelningar förutsattes arbeta såsom en direktion. I fråga om den regionala organisationen hade föreslagits att nuvarande fem distrikt med underlydande facksektioner skulle ersättas av elva driftdistrikt och elva banddistrikt. De geografiska gränserna för banddistrikt och driftdistrikt förutsattes därvid sammanfalla.

I förevarande sammanhang hade utskottet till behandling förehått

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Hilding* (I: 727) och den andra inom andra kammaren av herr *Enskog m. fl.* (II: 882),

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Gösta Jacobsson m. fl.* (I: 728) samt den andra inom andra kammaren av fröken *Karlsson* och herr *Nilsson* i Göingegården (II: 883),

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Harald Pettersson* (I: 729) och den andra inom andra kammaren av herr *Nilsson* i Tvärålund m. fl. (II: 884).

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

I. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 728 och II: 883,

a) godkänna i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 22 mars 1963 föreslagna riktlinjer för omorganisation av statens järnvägar;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för statens järnvägar, som föranleddes av vad som föreslagits i nämnda statsrådsprotokoll;

c) medgiva utbyte av tjänster under tiden till och med den 30 juni 1965 i enlighet med vad som föreslagits i nämnda statsrådsprotokoll;

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de övergångsanordningar i övrigt som erfordrades i anledning av omorganisationen;

II. att motionerna I: 727 och II: 882 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

III. att motionerna I: 729 och II: 884 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anmälts, utom av andra, av herr *Bengtson*, som dock ej antytt sin mening.

Herr BENGTON (cp):

Herr talman! I detta utlåtande angående ny huvudorganisation för statens järnvägar m. m. är det bara på ett avsnitt som jag vill framföra några synpunkter — det är därför jag har avgivit en blank reservation. Det är beträffande frågan om distriktsgränser och huvudorternas placering som jag vill framföra ytterligare synpunkter och göra, enligt min uppfattning, kanske vissa förtydliganden i fråga om distriktsorganisationen.

Denna distriktsorganisation är inte slutgiltigt fastställd, ty det skall ju företagas en, som jag hoppas, mycket ingående utredning innan distriktsindelningen fastställs, och samma sak gäller beträffande huvudorternas placering. Man skall ta hänsyn till både lokaliserings- och försvarssynpunkter, och jag vill mycket starkt understryka att man bör ta hänsyn till just lokaliseringssynpunkterna.

Ang. ny huvudorganisation för statens järnvägar

Utskottet säger ju, att det förutsätter att ifrågavarande spörsmål blir föremål för ingående överväganden, och det är också min förhoppning att det kommer att ske en verkligt noggrann prövning av alla synpunkter som kan komma i fråga då det gäller problemet om hur distrikten skall indelas och var huvudorterna skall placeras. Förutom lokaliserings- och försvarssynpunkterna finns det även andra synpunkter som bör beaktas. Jag vill alldeles speciellt understryka att jag, fastän det nu finns ett skisserat förslag till hur distrikten skall se ut och var huvudorterna skall placeras, hyser förhoppningen att man vid de överväganden som skall göras icke binder sig vid detta förslag utan beaktar alla faktorer, som kan tänkas, så att vi får en distriktsindelning och placering av huvudorterna som beaktar både försvars- och lokaliseringssynpunkterna samt också vissa traditionella synpunkter på hur järnvägsväsendet arbetar.

Herr talman! Jag har inte någonting att anföra mot utskottets skrivning i övrigt. Vi har lyckats jämka samman skrivningen, även om vi inte varit fullt eniga på alla punkter, och därför har jag intet annat yrkande att framställa än om bifall till utskottets hemställan.

Herr KÄLLQVIST (fp):

Herr talman! Jag vill i allt instämman med herr Bengtson. Dock vill jag tillägga, att om man från järnvägens sida ur ekonomiska och administrativa synpunkter skulle finna att en huvudort hade mindre företräde än en annan borde lokaliseringsfrågorna där vid själva avgörandet få betyda mer än vad man från järnvägens sida nu vill göra gällande.

Jag har inte heller något annat yrkande, herr talman, men jag vill understryka utskottets skrivning, att det blir en noggrann prövning från de myndigheter som ingår i den grupp som i propositionen har föreslagits.

Herr SCHÖTT (h):

Herr talman! Jag instämmer i de synpunkter som här framförts av båda de

föregående talarna. Jag ber att starkt få uttala den förhoppningen, att denna fråga skall bli föremål för en allsidig prövning.

Herr KARLSSON, GÖRAN, (s):

Herr talman! Jag ber att få instämman i anförandena av herr Bengtson och herr Källqvist.

Herr LARSSON, NILS THEODOR, (cp):

Herr talman! Även jag ber att få instämman i de anföranden som hållits av herr Bengtson och herr Källqvist.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 122, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reseersättning åt församlingspräster m. m. jämte en i ämnet väckt motion; samt

nr 123, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringar i statliga avlönings- och pensionsförfattningar m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 124, i anledning av riksdagens år 1962 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 2 och 3

Lades till handlingarna.

Punkterna 4 och 5

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 6

Lades till handlingarna.

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.*Punkten 7*

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 8—20

Lades till handlingarna.

Punkten 21

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 22 och 23

Lades till handlingarna.

Punkterna 24 och 25

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 26 och 27

Lades till handlingarna.

Punkterna 28 och 29

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 30

Lades till handlingarna.

Punkten 31

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 32 och 33

Lades till handlingarna.

Punkten 34

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 35

Lades till handlingarna.

Punkten 36

Utskottets hemställan bifölls.

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

Föredrogs ånyo bankutskottets utlåtande nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning, m. m., jämte i anledning av propositionen väckt motion.

I en den 15 mars 1963 dagtecknad proposition, nr 115, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att

dels antaga vid propositionen fogat förslag till lag med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning,

dels ock medgiva, att riksbanken finge för tiden från och med den 1 juli 1963 till och med den 30 juni 1964 vara fritagen från skyldigheten att vid anfordran inlösa av banken utgivna sedlar med guld efter deras lydelse, med rätt dock för riksbanken att, om förhållandena därtill gäve anledning, före utgången av nämnda tid återupptaga inlösningen av bankens sedlar.

I propositionen hade i fråga om riksbankens sedelutgivning föreslagits, att vissa undantagsbestämmelser från lagen för Sveriges riksbank skulle gälla även för tiden den 1 juli 1963—den 30 juni 1964. Enligt vid propositionen fogat lagförslag skulle riksbanken få utgiva sedlar till ett belopp av högst 8 400 miljoner kronor. Det nuvarande maximibeloppet utgjorde 7 800 miljoner kronor.

Till utskottet hade hänvisats den i anledning av propositionen väckta motionen I: 718, av herr Åkerlund, i vilken hemställts, att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 115, dock med den ändringen, att riksbanken finge utgiva sedlar till ett belopp av högst 8 300 miljoner kronor.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte

1. med avslag å motionen I: 718 antaga det genom propositionen framlagda förslaget till lag med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning;

2. medgiva, att riksbanken finge för tiden från och med den 1 juli 1963 till och med den 30 juni 1964 vara fritagen från skyldigheten att vid anfordran inlösa av banken utgivna sedlar med guld efter deras lydelse, med rätt dock för riksbanken att, om förhållandena därtill gäve anledning, före utgången av nämnda tid återupptaga inlösningen av bankens sedlar.

Reservation hade anförts av herr Hansson, Gustaf Henry, och herr Hernelius, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr HANSSON, GUSTAF HENRY,
(h):

Herr talman! Till bankoutskottets utlåtande nr 19 om riksbankens sedelutgivning har herr Hernelius och jag fogat en blank reservation, och det må därför tillåtas mig, trots den massanhopning av ärenden som finns i dessa dagar, att få säga några ord om anledningen till att vi inte kunnat helt ansluta oss och instämma i utskottets utlåtande.

Vad vi vänder oss emot är det förhållandet att riksbanken är efter år återkommer med framställningar om särskilda bestämmelser för sedelutgivningen i stället för att framlägga ett definitivt förslag så att frågan blir reglerad och inte behöver komma upp på det här sättet varje år.

Jag vill erinra om att ett förslag till en definitiv reglering av denna sedelutgivningsrätt framlades redan 1955 av de sakkunniga som tillkallats år 1951. Riksbanken ville dock inte lösa den här frågan separat utan den vill ta hela riksbankslagen under omprövning och ansåg att detta skulle kunna ske så att ett förslag till ny lag skulle kunna framläggas redan under 1957.

Vi räknar nu år 1963, men ännu har riksdagen inte sett till något förslag, vilket måste betecknas såsom anmärkningsvärt, detta i all synnerhet om man tar del av vad bankoutskottet har skrivit varje år i samband med dessa framställningar.

I utskottets utlåtande för år 1958 skrevs det, sedan fullmäktige i sin framställning anfört att frågan alltjämt var föremål för överväganden i riksbanken, att utskottet »vill dock understryka angelägenheten av att en mera definitiv reglering av sedelutgivningsrätten snarast måtte komma till stånd».

År 1959 påtalades det att riksbankens rätt att utge sedlar ända sedan år 1939 har varit reglerad genom provisorisk lagstiftning i stället för genom riksbankslagen. Vidare ville utskottet »ånyo understryka vikten av att frågan blir föremål för skyndsam behandling».

År 1960 anförde utskottet i sitt utlåtande bl. a. om överarbetningen av riksbanks-

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m. lagen: »Detta arbete har ännu ej avslutats ehuru bankofullmäktige redan 1957 ställde i utsikt att förslag i ämnet skulle kunna föreläggas riksdagen under 1958. Utskottet har funnit anledning att såväl 1958 som 1959 framhålla angelägenheten av att en mera definitiv reglering av sedelutgivningsrätten snarast måtte komma till stånd och vill understryka dessa uttalanden.»

Även 1961 skrev utskottet på ungefär samma sätt men 1962 lät det något anorlunda. I samband med behandlingen av frågan inhämtade utskottet att inom riksbanken ett utkast till lag upprättats men att det fortsatta arbetet komplicerats av att mera djupgående överväganden i vissa stycken ansetts nödvändiga. Man hänvisade till förhandlingarna om inträde i EEC, som skulle kunna påverka riksbankslagens utformning bl. a. i fråga om kapitalrörelserna, och att bryta ut frågan om sedelutgivningsrätten ur sitt sammanhang i riksbankslagen ansågs inte lämpligt. Till sist anförde utskottet på sedvanligt sätt att det ville ånyo understryka nödvändigheten av en slutgiltig reglering av sedelutgivningsrätten.

I det utlåtande som i dag ligger på kammarens bord kan ledamöterna se att det låter ungefär likadant. Möjligen kan man säga, att utskottet denna gång skriver något mjukare än förr om ären. Man har förr understrukit angelägenheten av en definitiv reglering, men i år nöjer man sig med att förutsätta att riksbanksfullmäktige när förhållandena det tillåter framlägger förslag till definitiv reglering av sedelutgivningsrätten.

Ja, detta är vad som hittills hänt i frågan, och man gör sig väl ej skyldig till någon större överdrift om man säger att från riksbankens sida har inte så värst mycket gjorts — i själva verket ingenting alls — åt detta efter alla dessa år.

För min del kan jag inte finna annat än att det är anmärkningsvärt att denna fråga inte bringats till sin lösning för länge sedan. Här har bankoutskottet år efter år påtalat angelägenheten av att denna fråga blir definitivt ordnad. Men

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

intet annat har hänt än alla dessa framställningar om ytterligare provisorier.

Frågan om den definitiva utformningen av riksbankens sedelutgivningsrätt är enligt mitt förmenande så angelägen att den inte får förhållas ytterligare. Kan riksbanken inte framlägga förslag till en helt ny riksbankslag, så bör frågan om sedelutgivningen ryckas ut och behandlas särskilt.

Med vår reservation har vi velat fästa kammarens uppmärksamhet på denna fråga utöver vad utlåtandet anger, men jag har, herr talman, inte något yrkande.

I detta anförande instämde herrar *Hernelius* (h) och *Hagberg* (h).

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Jag får börja med att beklaga att finansministern inte är närvarande här i kammaren, då det är min avsikt att till honom rikta en specificerad fråga.

Jag beklagar också att frågan om sedelutgivningen inte tagits upp tillsammans med den ekonomiska politiken i övrigt. Rätteligen borde detta ha skett. Jag ber därför om överseende för att jag kommer att ta upp denna fråga till litet mera ingående behandling. Anledningen härtill är, att jag betraktar sedelutgivningen och med densamma förknippade problem såsom allvarliga och viktiga för den ekonomiska utvecklingen. Enligt min mening intar sedelutgivningen en central position för bedömningen av hela den ekonomiska politiken. I sedelutgivningen utkristalliseras också på en central punkt resultatet av den förda ekonomiska politiken. Jag har därför i en motion i denna kammare, nr 718, yrkat på något snävare sedelutgivningsrätt än vad regeringen gör.

Då sedelutgivningen endast ingår som del i hela den ekonomiska politiken skall jag låta min granskning spänna över hela det ekonomiska fältet. Jag erinrar då om att de ekonomisk-politiska medel som finansministern underställt riksdagens prövning endast är finanspolitiken och valutapolitiken. Det förra, d. v. s. finanspolitiken, behandlas i kom-

pletteringspropositionen och valutapolitiken i proposition nr 139 om valutalagens förlängning. Det tredje och enligt min mening viktigaste medlet, penningpolitiken, ligger under riksdagens domvärjo. Finansministern har därför icke befattat sig med detta i annan mån än genom att i proposition nr 115 föreslå riksdagen att öka sedelutgivningsrätten med 600 miljoner kronor samt vidare genom att i kompletteringspropositionen göra vissa uttalanden om penningpolitiken. Bankoutskottet har för sin del icke framlagt något program alls i år för den ekonomiska politiken såsom tidigare varit brukligt.

För egen del skall jag beröra samtliga områden. Jag börjar med finanspolitiken, går så över till penningpolitiken och slutar med valutapolitiken.

Av kompletteringspropositionen framgår att regeringens ekonomiska politik bygger på tre hörnpelare. Full sysselsättning är målsättningen, frikostiga löner och stora investeringar medel att söka nå målet.

Jag delar uppfattningen att full sysselsättning är ett eftersträvaransvärt mål och att mycket gott kommer därav. Men förvisso är det inte det enda berättigade målet i en ekonomi. Det måste avvägas även mot andra målsättningar. Kravet på allmän stabilitet på alla ekonomiens områden är vi också ense om. Av avgörande betydelse i sammanhanget är vårt förhållande till utlandet. Det är inte alltid sagt att det går att nå full sysselsättning, och finansministern måste själv konstatera en nära tvåprocentig arbetslöshet i år liksom i fjol, ävensom att arbetslösheten skulle ha varit inte obetydligt större om inte beredskapsarbeten och omskolningsåtgärder vidtagits.

Detta är ett stöd av starkt kostnadskrävande natur åt arbetsmarknaden, såsom framgått av anslagsräskanden om hundratals miljoner kronor på riksstat och tilläggsstat. De som högljutt och med stora bokstäver talar om stödet till jordbruket bör betänka att stöd lämnas till många andra ändamål över statskassan och till stora kostnader. Detta är ett pris vi får betala för den fulla syssel-

sättningens politik. Det kan vara värt att göra det, men jag vill uttryckligen ha sagt att jag inte till nästan vilket pris som helst vill köpa full sysselsättning i alla lägen. En starkt accelererad inkomstutveckling gör så stor skada att den inte kan accepteras. En allmän inflation är ingenting att stå efter. Av inkomsterna svarar lönerna för över 80 procent, och nu säger herr Sträng att lönekostnadernas snabba ökning pressat vinstmarginalerna hårt med resultat att investeringsviljan i det privata näringslivet och industrien beskurits.

Det är ju rätt naturligt att om inga vinster står att göra, finns det heller ingen anledning att investera och knappast heller någon förmåga. Den som läser storbolagens årsberättelser just nu blir också upplyst om att senaste investeringsperiod i många fall är för ögonblicket avslutad. Detta återverkar ogynnsamt på sysselsättningen.

Med olika medel försöker regeringen därför stimulera det privata näringslivet till nya investeringar. Pengar ställs till förfogande via investeringsfondernas partiella frisläppande och genom krediter och kreditgarantier. Räntorna har sänkts för att förbilliga lånekostnaderna. Men förmår detta påtagligt förbättra vinstutsikterna, om lönekostnaderna tillåts rusa i höjden?

För att av sysselsättningsskäl fylla behovet av nya investeringar kopplas det offentliga in. Särskilt gäller detta på byggnadsområdet. Jag instämmer med regeringen att vi behöver bygga flera bostäder, men ännu mera instämmer jag med regeringen att vi behöver blåsa ut den drivhusluft som sedan decennier lägrat sig över byggnadsmarknaden. Ett rejält korsdrag är vad som behövs för att sanera detta instängda utrymme. På en oreglerad och från statsingripanden friare marknad än vår skulle sådana förhållanden aldrig kunna uppkomma som vi nu tvingas att dragas med. Till vems glädje egentligen?

Finansministern är nu rädd för att stimulansen på bostadsbyggandet skall driva upp löner och andra kostnader i denna bransch. Därmed är herr Sträng inne

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

på löneglidningens problem, vars vikt och allvar ingen bör underskatta. Det gör kanske heller inte regeringspartiets företrädare. Men hur angriper de problemet? Herr Geijers lätt platoniska anförande om stundande hård avtalsrörelse, vilka lika väl kan tolkas som fredsappeller som »upp till kamp»-paroller, och herr Strängs stötter i trumpeteten lämnar arbetsmarknaden förvisso oberörd. Det är åtgärder som behövs, åtgärder som gör det klart för arbetsgivarsidan likaväl som för arbetstagarsidan var gränsen går.

Men vad har de ansvariga instanserna gjort? Jo, de har ökat statsutgifterna och gör det alltjämt, de har uppmuntrat investeringarna i den privata sektorn och ökat dem i den offentliga, de har sänkt räntan i tre etapper, och nu har herr Sträng föreslagit riksdagen att öka sedelutgivningsrätten med 600 miljoner kronor. Därmed har åtgärder vidtagits för att på avgörande punkter möjliggöra en ny ansvällning av inkomsterna och särskilt att driva upp lönekostnaden, först genom löneglidning och sedan genom avtalslyft, och så försämras vinstutsikterna ånyo — en *circulus vitiosus*.

För finanspolitikens del har resultatet i korthet blivit, att en upplåning av cirka en miljard kronor beräknas bli erforderlig genom att statsutgifterna som vanligt expanderar samtidigt som statsinkomsterna stagnerat. Regeringen har aldrig underlåtit att framhäva finanspolitikens konjunkturstyrande roll men nu är det konjunkturutveckling i förening med den ekonomiska politiken i övrigt som tvingar fram den faktiska finanspolitiken.

Finansministern säger nu att han är beredd att godtaga den förutsedda försvagningen i budgeten. Han fortsätter: »En förutsättning härför har dock varit att upplåningen kommer att ske i sådana former att någon inflationistisk ökning av likviditeten inte tillåtes ske i samhällsekonomin.»

Några sidor längre fram i kompletteringspropositionen uttalar herr Sträng den förmodan att denna upplåning bör kunna verkställas utan någon inflationis-

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

tisk ökning av likviditeten genom en efter utvecklingen anpassad penningpolitik. Detta innebär bl. a. en med upp till 600 miljoner kronor ökad sedelutgivning.

Finansministern anser också att någon stegring i valutatillgångarna knappast är att påräkna. Om guld- och valutatillgångarna inte stiger måste jag snart skall visa, någon av de båda övriga tillgångsposterna, upplåning mot statspapper eller rediskontering av växlar eller bägge tillsammans stiga med upp till 600 miljoner kronor i riksbanksbalansen. Guld- och valutatillgångarnas relativa position i denna försämrats därigenom liksom i förhållande till utrikeshandelns omsättningssiffror, såsom herr Sträng så riktigt framhållit.

Jag vill därför ställa följande fråga till finansministern i förhoppning att den vidarebefordras: Eftersom det förmodligen blir den tillgångspost som direkt eller indirekt representerar statlig upplåning i riksbanken, d. v. s. posten statskammарväxlar och obligationer, som i allt väsentligt kommer att öka för att motsvara den med upp till 600 miljoner kronor ökade sedelutgivningen, kan då finansministern vara tillfredsställd med att statsskuldens placering i riksbanken ånyo tilltar efter det att i det hänseendet en viss tillbakagång kunnat noteras under de senaste åren?

För egen del är jag ingalunda glad över utvecklingen, och jag har därför väckt den nyss åberopade motionen, för vars tankegång jag skall be att helt kort få redogöra.

På senare år har riksbanken redovisat stora vinster — hundratals miljoner kronor — vilka förbryllar många människor. De har frågat, hur detta blivit möjligt. Anledningen härtil är den starkt utvidgade sedelutgivningen som gett riksbanken medel att inköpa räntebärande tillgångar. Förr i världen skulle riksbanken köpa räntelöst guld, men nu kan den köpa räntebärande utländska värdepapper eller också svenska statspapper eller privata växlar som alla ger räntavkastning. Om riksbanken i år får tillåtelse att öka sin sedelutgivning med 600 miljoner kronor, hör den enbart på detta

belopp kunna tjäna cirka 20 miljoner kronor under året.

Det viktiga för en centralbank är emellertid inte att tjäna pengar på sedelutgivningen. Det viktiga är vilka tillgångar den inköper, om det blir inhemska eller utländska, d. v. s. i senare fallet guld och valutor. Köper den för mycket inhemska tillgångar, är risken överhängande stor att det inte blir något guld eller några valutor. Dessa kan rent av bringas att rinna ut ur landet vid ett överdrivet stort inköp av inhemska värdepapper.

För att i möjlig mån motverka en sådan risk har jag föreslagit en något mindre ökad sedelutgivningsrätt — 500 miljoner kronor i stället för 600 miljoner kronor i regeringsförslaget. Riksbanken äger möjlighet att med sin kreditpolitik hålla tillbaka tendenser till alltför stark ansvällning av sedelomloppet, om detta sker på ett mjukt och förutseende sätt, vilket jag förordar skall ske.

Till detta har nu bankutskottet svarat två saker. För det första säger det, att förändringarna i den utelöpande sedelmängden är en följd av den allmänna omsättningens krav. I mitt tycke är detta ett något genant uttalande för att komma från utskottets sida. Ingen lärobok av elementäraste slag i nationalekonomi gör gällande att penningmängden är en funktion av omsättning eller tvärtom: omsättningen är en funktion av penningmängden. Intet så enkelriktat kausalsammanhang existerar. Uttalandet får betraktas som en lapsus, som naturligtvis även det bästa parlamentsutskott kan råka ut för i hastigheten.

För det andra säger emellertid utskottet, att höjningen med 600 miljoner kronor är lämpligt avvägd. Detta är ett viktigt bedömande som inger respekt och uppfordrar till sakligt övervägande. Det är en framtidsbedömning som grundas på sannolikheten av en viss ekonomisk utveckling och som fått en viss siffermässig innebörd. Men varför har denna just blivit en 8-procentig ökning, eller 600 miljoner kronor? Varför har den inte blivit 700 eller 800 eller rent av 1 000 miljoner kronor? Handen på hjärtat, herrar utskottsledamöter — har ni verkligen

prövat beloppets storlek? Har ni gjort den avvägning som ni talar om och som lett fram just till 600 miljoner kronor?

Det är nämligen ingen större konst att visa goda skäl för att beloppet borde vara större än 600 miljoner kronor med utskottets utgångspunkter. Redan nu i denna vår är sedelutgivningen mer än 600 miljoner kronor större än motsvarande tid i fjol. I själva verket är den cirka 650 miljoner kronor större — en siffra som uppnåddes den 30 april i år. Blir utvecklingen dessutom likadan som i fjol med växande avstånd till fjolårssiffrorna mot årets slut, kan det bli 700, kanske 800 miljoner kronors ökning till slutet av 1963. Då skulle riksbanken — om det vill sig illa — rent av kunna komma att bryta mot lagen, och det vore inte bra.

Trots det jag här anfört har jag förordat en lägre siffra. Den är naturligtvis schablonmässigt vald i jämt 100-tal miljoner kronor, men det är en alltigenom realistisk siffra, grundad liksom propositionens och utskottets på en bedömning.

Ingen siffra, vare sig hög eller låg, framkommer annorledes än som följd av riksbankens penningpolitiska verksamhet. Det är bara det att aktivitet behövs från riksbankens sida, om den vill hålla tillbaka eller späda på penningtillgången. Genom att i nuvarande läge sätta gränsen för sedelutgivningens ökning vid 500 i stället för 600 miljoner kronor framtvingsas den tidpunkten snabbare, då riksbanken nödgas ingripa för att hålla tillbaka, för att vara restriktiv. Felet med nuvarande politik är att riksbanken är alltför liberal. Den medger en för stor kreditutvidgning. Med enligt bankdirektörernas beräkningar sexfaldig s. k. multipelverkan kan grovt schematiskt lämnas 3 600 miljoner kronor i nya krediter i stället för 3 000 miljoner kronor — som det skulle gå med mitt förslag. Detta säger jag upplysningsvis blott som ett räkneexempel för att visa skillnaden mellan förslagen. Och även mitt förslag är liberalt nog. Vad som nu sker är att det pumpas in i det ekonomiska systemet alldeles för mycket pengar som det erfarenhetsmässigt blir hart när ogörligt att

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m. dra tillbaka. Det lägges med denna politik en grund för den löneglidning, som är så farlig för utvecklingen av våra kostnader och som så småningom kodifieras i avtalsform.

Även riksbanken har så småningom blivit medveten om liberaliteten i sin penningförsörjning. På olika sätt söker man nu motverka den s. k. multiplieffekten, d. v. s. detta mångfaldigande i form av lån av sedelutgivningens expansion. Riksgäldskontoret bjuder t. ex. sedan början av denna månad ut skattkammarväxlar till 4 à 4,5 procent, märkvärdigt nog trots att riksbankens diskonto endast är 3,5 procent. Enligt min mening är det en alldeles för stor — för att inte säga orimligt stor — marginal mellan dessa räntesatser.

Före juni 1960 höll riksgäldskontoret skattkammarväxelräntan under årtal 1,5 procent under riksbankens diskonto, och nu har det slagit över åt andra hållet med ända upp till en hel procent. Enligt min mening är det lika oriktigt nu som det var då med dessa stora avvikelser från riksbankens diskonto. Det bör vara en nära följsamhet, och i dagens läge är riksbankens diskonto helt enkelt för lågt.

Såväl riksbanken som riksgäldskontoret är riksdagens organ. Riksdagen lånar ut pengar genom riksbanken till 3,5 procent och lånar upp pengar genom riksgäldskontoret till 4,5 procent. En storbank kan alltså låna 100 miljoner kronor i riksbanken och sätta in dem i riksgäldskontoret och tjäna 1 miljon kronor på affären! Om inte annat är detta beviset för oriktigheten i diskontopolitiken. Antingen skall skattkammarväxelräntan tryckas ned till i närheten av diskontot, och då stiger krediterna, sedelomloppet och lönerna, eller också skall riksbanksdiskontot höjas till i närheten av skattkammarväxelräntan, och det senare är enligt min mening det riktiga i detta läge. Den metod som tillämpas är inte ens en nödfallslösning av detta besvärliga problem och ger inte erforderlig restriktivitet på rätt sätt.

Jag skall nu övergå till att med några ord beröra valutapolitiken. Såväl genom vår anslutning till de internationella or-

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

ganisationerna på detta område som det förhållandet, att vi inbjudits till att medverka och även gärna deltagit i ett antal internationella specialarrangemang på senare år i syfte att stärka valutasamarbetet, har vi tagit stora steg för att förvärva ett förtroende på det internationella finansområdet. För detta vill jag komplimentera riksbanksledningen. Det har varit steg i rätt riktning.

Det var därför med så mycket större överraskning och med betydande obehag som jag läste i propositionen om valutalagens förlängning, att valutaregleringen ånyo skulle betraktas som ett ekonomiskt-politiskt instrument. Jag hoppas att det skall visa sig att det här är fråga om ett snabbt övergående återfall i regleringstänkandet. Utomlands kommer man över huvud taget inte att förstå en sådan omsvängning som här givits uttryck åt. Den måste därför framställas som ett av någon speciell anledning betingat avsteg från en på längre sikt oförändrad linje av lojalitet mot det internationella samarbetet på valutaområdet. Vi får inte verka för vare sig valutarestriktioner eller valutadevalvering — ty så kan detta uttalande uppfattas.

Det är en olycklig formulering herr Sträng valt, och den gör nog heller inte rättvisa åt den uppfattning finansministern innerst inne hyser. Jag vill också erinra om den klara deklaration statsministern avgav å regeringens vägnar om det internationella valutasystemets viktiga roll när handelspolitiken debatterades i riksdagen.

I ett hänseende vill jag dock ge finansministern rätt. Den sammanlagda effekten av den ekonomiska politikens medel måste vara sådan att valutabalansen inte äventyras. För egen del har jag största tilltron till det penningpolitiska medlet, och jag har redogjort varför. Jag för min del förbiser dock inte sambandet mellan ett bifall till den i propositionen föreslagna ökningen av sedelutgivningsrätten och förslaget om valutaregleringens bibehållande helt temporärt under förhandenvarande omständigheter.

För att sammanfatta vill jag säga att regeringspartiets ekonomiska politik

kännetecknas av en expansiv finanspolitik, en isolationistisk beredskapslinje i valutapolitiken och en ljum penningpolitik.

För egen del vill jag ha en moderat finanspolitik, en internationellt inriktad valutapolitik och en stram penningpolitik. Slapphet på alla områden går inte.

Jag får, herr talman, yrka bifall till min motion, innebärande en med 500 miljoner kronor utvidgad sedelutgivningsrätt.

Herr STÄHLE (s):

Herr talman! De synpunkter som herr Åkerlund här har framfört anser jag inte hör hemma i denna överläggning. Vi i bankoutskottet kommer in på frågan om valutalagstiftningen i det utlåtande, som kommer att behandlas under den ekonomiska debatt, vilken kommer att hållas i riksdagen på tisdag nästa vecka.

Därför, herr talman, finns det ingen anledning att i dag över huvud taget gå in i debatt om en hel del av de spörsmål, som herr Åkerlund här har framfört, utan jag hemställer till herr Åkerlund att återkomma till dessa saker nästa vecka, då den ekonomiska debatten äger rum.

I mångt och mycket har herr Hansson i Göteborg rätt då han framhåller, att man länge har väntat på ett förslag angående utformningen av riksbankens sedelutgivning. Det är synpunkter som har framhållits av bankoutskottet i flera år. Riksbanksfullmäktige säger, att de har frågan under omprövning och räknar med att så småningom komma fram med ett eget förslag angående denna större organisationsform. Då herr Hansson i Göteborg emellertid icke har framställt något särskilt yrkande, skall jag, herr talman, endast inskränka mig till att meddela de synpunkter som utskottet har anlagt på frågan för att biträda det förslag som framförts i propositionen och även det yttrande som riksbanksfullmäktige har avgivit.

Utskottet har också i sitt utlåtande hänvisat till att den utelöpande sedelmängden är en följd av den allmänna

omsättningens krav. Visserligen ville herr Åkerlund inte hålla med om den tesen, men vi i utskottet har kommit fram till synpunkten att just detta är ett uttryck för samhällets expansion. Utskottet anser att riksbanksfullmäktige är sakkunniga på detta område, och efter våra överläggningar har vi kommit fram till slutsatsen, att den beräknade ökningen av sedelmängden, som riksbanksfullmäktige här har föreslagit, är riktigt avvägd.

Med dessa synpunkter, herr talman, ber jag helt kort att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr HANSSON, GUSTAF HENRY, (h):

Herr talman! Jag får ju vara tacksam för det lilla erkännande jag fick av bankoutskottets vice ordförande, när han talade om för mig att jag »i mångt och mycket hade rätt». Däremot kan jag inte ge honom samma komplimang när han talar om att riksbanken har frågan under prövning och skall så småningom komma med ett förslag. Jag är rädd att den där utredningen kan dra ut på tiden nästan hur mycket som helst.

Vad som gjorde att jag över huvud taget reserverade mig var en passus i riksbankens skrivelse, där det stod talat om några »djupgående undersökningar», som banken var tvungen att göra. Jag var rädd för att de skulle bli så djupgående, att man över huvud taget aldrig skulle komma att ta sig upp.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Herr Ståhle har hemställt, att vi skulle få återkomma till denna fråga vid den ekonomiska debatten nästa vecka. Självfallet vill jag i mån av förmåga återkomma vid den tidpunkten, men jag är angelägen framhålla, att om riksdagen redan i dag — vilket man får utgå ifrån — bestämmer sig för den högre sedelutgivningsrätten, så betyder det i praktiken att händerna i viss utsträckning är bundna för mig, och det är naturligtvis en ogynnsam position.

Får jag å andra sidan komma med en hemställan till herr Ståhle, så skulle det

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m. vara om en medverkan från herr Ståhles sida till att alla dessa tre frågor, penningpolitiken, finanspolitiken och valutapolitiken, kommande år tas upp i ett sammanhang, så att en debatt som går över hela fältet kan bli möjliggjord.

Jag kan inskränka mig till detta, herr talman!

Herr STÅHLE (s):

Herr talman! Även om jag skulle göra herr Hansson i Göteborg ledsen måste jag säga, att jag har givit herr Hansson rätt endast i den synpunkten, att bankoutskottet tidigare gjort en hemställan om att denna utredning från riksbanksfullmäktige måtte komma på bankoutskottets bord.

I övrigt har vi våra synpunkter deklarerade här. Riksbanksfullmäktige sysslar med en utredning, och det är önskvärt att denna utredning blir färdig så fort det över huvud taget är möjligt.

Herr HANSSON, GUSTAF HENRY, (h):

Herr talman! Jag nämnde i mitt anförande, att 1963 års utlåtande från bankoutskottet var mildare än de som har kommit förut. Jag undrar om inte herr Ståhle nu medverkat till en ytterligare mildring, när han tar bort ordet »skyndsam» ur bankoutskottets framställning.

Herr STÅHLE (s):

Herr talman! Då vi haft kontakter med riksbanksfullmäktige i denna fråga, är vi medvetna om att riksbanksfullmäktige sysslar med dessa problem. Det förefaller som om problemen inte är så lätta, som många av oss vill göra dem. Riksbanksfullmäktige vill här komma fram med ett förslag, som skall reglera hela den politik, som riksbanksfullmäktige sysslar med.

Jag vidhåller således, herr talman, mitt förslag om bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bi-

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggs pension

fall till vad utskottet hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till motionen I:718; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 22, i anledning av väckta motioner i anledning av Kungl. Maj:ts förslag rörande Inkomster av statens kapitalfonder: Riksbanksfonden; och

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 28 § lagen den 3 juni 1955 (nr 416) om sparbanker, m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggs pension

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 57, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension, dels och i ämnet väckta motioner.

Genom en den 29 mars 1963 dagtecknad proposition, nr 123, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension.

Kungl. Maj:ts förslag innebar, att avgiften till försäkringen för tilläggs pension, räknat på den pensionsgrundande inkomsten, skulle utgå med 7,5 procent för 1965, 8 procent för 1966, 8,5 procent för 1967, 9 procent för 1968 och 9,5 procent för 1969.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i anledning

av densamma väckta motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna nr 761 i första kammaren av herr *Jacobsson, Gösta, m. fl.* och nr 923 i andra kammaren av herr *Magnusson* i Borås *m. fl.*,

2) de likalydande motionerna nr 762 i första kammaren av herr *Larsson, Thorsten*, samt nr 921 i andra kammaren av herrar *Boo* och *Larsson* i Luttra ävensom

3) de likalydande motionerna nr 763 i första kammaren av herr *Stefanson* och herr *Hanson, Per-Olof*, samt nr 922 i andra kammaren av herr *Jönsson* i Ingemarsgården *m. fl.*

I motionerna I:761 och II:923 hade yrkats, att riksdagen med avslag å propositionen skulle antaga i motionerna infört förslag till lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension, vilket förslag avsåg, att procentsatsen för avgiftsuttaget skulle fastställas till 7 för ett vart av åren 1965—1969.

I motionerna I:762 och II:921 hade hemställts,

I. att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 123 måtte

besluta, att avgiften till försäkringen för tilläggs pension, räknat på den pensionsgrundande inkomsten, skulle utgå med 7,5 procent för 1965 och 8 procent för 1966; samt

avslå Kungl. Maj:ts förslag beträffande avgiftsuttaget 1967—1969;

II. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om skyndsamt utredning angående ATP-systemets inverkan på näringslivets utveckling, att ligga till grund vid fastställande av avgiftsuttaget för tiden från och med 1967.

I motionerna I:763 och II:922 hade anhållits, att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 123 måtte

a) för sin del besluta, att avgiftsuttaget till försäkringen för allmän tilläggs pension nu skulle fastställas för åren

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggs pension 1965 och 1966 och till de i propositionen föreslagna procentsatserna för dessa år, 7,5 respektive 8 procent av pensionsgrundande inkomst;

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att en klarläggande samhällsekonomisk analys av pensionssparandet måtte utföras, varvid särskilt AP-fondernas verkan på det totala sparandets omfattning och ändrade struktur skulle uppmärksammas, samt att i samband härmed en översyn måtte företagas av de till pensionssystemet knutna reglerna för fondkapitalets placering och administration med utgångspunkt från ett ovillkorligt beaktande av ATP-systemets säkerhet.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A. att riksdagen, med avslag å följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 761 och II: 923,

2) motionerna I: 762 och II: 921, såvitt däri yrkats fastställande av kortare tid än fem år för avgiftsuttaget, samt

3) motionerna I: 763 och II: 922, såvitt däri yrkats fastställande av kortare tid än fem år för avgiftsuttaget,

mätte bifalla förevarande proposition, nr 123;

B. att riksdagen i anledning av följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 762 och II: 921, såvitt däri yrkats utredning av tilläggs-pensionssystemets verkningar, samt

2) motionerna I: 763 och II: 922, såvitt däri yrkats utredning av tilläggs-pensionssystemets verkningar,

i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening måtte giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i utlåtandet anfört i fråga om behovet av utredning av tilläggs-pensionssystemets verkningar.

Reservationer hade avgivits, vid utskottets hemställan under A,

I. av herrar *Kajser* och *Björkman*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort

under A hemställa, att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda lagförslaget samt med bifall till motionerna I: 761 och II: 923 — måtte för sin del antaga förslaget i den lydelse, reservationen visade; samt

II. av fru *Hamrin-Thorell*, fru *Gärda Svenson*, fröken *Nordström* samt herrar *Anderson* i Sundsvall, *Rimmerfors* och *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, denna reservation visade, samt att utskottet bort under A hemställa, att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda lagförslaget samt med bifall till yrkandena i motionerna I: 762 och II: 921 samt I: 763 och II: 922 att avgiftsuttaget skulle fastställas för två år med 7,5 procent för 1965 och 8 procent för 1966 — måtte för sin del antaga förslaget i den lydelse, som i reservationen angivits.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Till grund för förslaget om de framtida ATP-avgifterna ligger fem olika alternativ som utarbetats av riksförsäkringsverket. Enligt det högsta alternativet skulle avgifterna efter en femårsperiod uppgå till 12 procent och enligt det lägsta, som inte innefattar någon höjning förrän 1970, till 8 procent. I propositionen förordas ett mellanalternativ, alternativ C, som innebär höjning med en halv procent varje år. Enligt detta alternativ skulle ATP-avgifterna 1970 uppgå till 10 procent.

Propositionen innebär att man tar ut större avgifter under den aktuella perioden än som fordras för att täcka de pensioner, som skall utbetalas under samma tid. Med andra ord kommer en betydande fondering att äga rum. Fondmedlen uppskattades vid årsskiftet till drygt 2,5 miljarder kronor, men skulle 1970 uppgå till cirka 30 miljarder kronor.

Enligt vår mening bör den pension som kommer alla medborgare till del i lika mån, folkpensionen, baseras på ett fördelningsystem. Tilläggs-pensionering

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggspension

en bör däremot varje generation i princip bekosta själv. Från dessa utgångspunkter har vi varit kritiska mot den överkompensation, som förekommer inom ATP och som beror på både lägre avgifter och kortare kvalifikationstid under inledningsskedet. Från dessa utgångspunkter kan vi också instämma i att man från försäkringsmässiga utgångspunkter nu bör ta ut större avgifter än som fordras för att klara de löpande pensionsutgifterna. Det innebär att övervältringen på en kommande generation blir av mindre omfattning. Från sådana försäkringsmässiga utgångspunkter har vi inga erinringar mot det avgiftsuttag som föreslås i propositionen.

En annan sak är emellertid hur dessa avgiftshöjningar kommer att inverka på samhällsekonomin och på näringslivet och företagets möjligheter. Sådana aspekter måste också beaktas. Det gäller att få en sådan utformning, som skapar de bästa allmänna ekonomiska förutsättningarna att klara de utfästelser som pensionssystemet innebär.

När ATP infördes befarades på sina håll att det totalt sett skulle bli ett betydande sparandebortfall. Dessbättre har de farhågorna visat sig överdrivna. Personligt sparande och försäkringssparande i annan form än ATP har inte blivit föremål för någon radikal nedgång. Å andra sidan vet man inte hur det totala sparandet skulle ha utvecklats om man löst tilläggspensioneringen på annat sätt än ATP, t. ex. mera baserat på en premiereservsmetod. Någon konkret jämförelse med en annan pensioneringsmetod kan av naturliga skäl inte göras, och följaktligen kan man inte heller dra den slutsatsen, att det beror just på ATP att vi nu har en relativt välförsörd kapitalmarknad.

ATP-avgifterna utgör givetvis en belastning på produktionen. Avgifterna måste inrymmas vid sidan av andra arbetsersättningar, t. ex. de bättre semesterförmåner, som nyligen beslutats, och de kontantlöneförbättringar som man säkert kommer att ställa anspråk på även framgent. Frågan är om näringslivet och företagen förmår bära detta utan att det

blir negativa verkningar och en sämre produktionsförmåga än eljest. Det är ju näringslivet och produktionen, som ytterst utgör grunden för pensionsutfästelserna, och en så säker och tillförlitlig grund som möjligt är givetvis ett allmänt intresse, inte minst ur pensionstagarnas synpunkt.

Jag vill med detta ha sagt att det är tre huvudsynpunkter som måste beaktas, de försäkringsmässiga, de samhällsekonomiska och näringslivets och företagets möjligheter. Dessvärre kan man inte i dag överblicka mer än en av dessa aspekter, nämligen den försäkringsmässiga. Det är således inte möjligt att göra en sådan avvägning, som ur främst dessa tre synpunkter ter sig bäst. Den möjligheten fanns heller inte när pensionering infördes, därför att tillräckligt utredningsmaterial inte heller då förelåg.

För vår del anser vi, att man så snart som möjligt bör genomföra en utredning för att få en samlad översyn och belysning till stånd och därmed en tillförlitligare grund för det framtida avgiftsuttaget. Vi har på den punkten haft nöjet att få stöd av utskottsmajoriteten, som biträtt motionerna om en utredning av verkningarna på samhällsekonomin och för näringsliv och företag.

Det förefaller dock något inkonsekvent att föranstalta om en sådan utredning och samtidigt binda avgiftsuttaget för så lång tid som fem år. Enligt vår mening bör man inte binda sig längre än att utredningsresultatet, när det framlägges, kan beaktas omgående. Vi har därför reserverat oss för att avgiftsnivån nu skall fastställas för endast två år, med de procentsatser som förordats för respektive år i propositionen. Därpå bör frågan i belysning av utredningsresultatet tagas upp till förnyad prövning.

I denna utredning, som enligt vår mening bör genomföras skyndsamt, bör också en annan sak uppmärksammas, nämligen den koncentration av kapital och makt, som fonderingen kan innebära. Vi anser att möjligheterna till en decentralisering av fondmedlens förvaltning bör prövas ingående och tillvaratagas noggsamt.

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggspension

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationen II vid detta utskottsutlåtande.

Herr KAIJSER (h):

Herr talman! I en reservation till detta utlåtande, vilken avgivits av herr Björkman och mig, utgår vi från att man under åren 1965—1969 skall bibehålla en oförändrad ATP-avgift om 7 procent av lönen inom området mellan basbeloppet och sju och en halv gånger basbeloppet, såsom principen är. Vi menar att avgiftsuttaget under den tid som kan överblickas kan stiga långsammare än enligt regeringens förslag, nämligen enligt riksförsäkringsverkets alternativ E. Motiven för vårt ställningstagande är flera. Till en betydande del överensstämmer våra synpunkter med dem som har anförts av reservanten herr Wahrolén i riksförsäkringsverket.

Samtliga redovisade avgiftsalternativ ger en avsevärd fondökning under de närmaste åren. År 1970 kommer fondkapitalet enligt propositionens förslag och under de premisser som enligt propositionen kan anses mest sannolika att uppgå till 30,1 miljarder, enligt vårt förslag till 25,7 miljarder — även det sistnämnda ett belopp som högst avsevärt överstiger pensionsberedningens förslag om 14—20 miljarder. Det är framför allt de reallönestegringar som inträtt sedan 1957 som medfört en snabbare fonduppbyggnad än man från början kunde räkna med, men sedd även mot den bakgrunden är ökningen stor.

Det kapital som samlas är även enligt alternativ E fullt tillräckligt för att man trots de stigande pensionsutgifterna skall kunna bygga upp en fond av mycket imponerande storlek. Det är först från tiden omkring nästa sekelskifte och framåt som skillnaden mellan de olika avgiftsalternativen blir mera påtaglig. Men det är långt framme i tiden, i en mycket avlägsen framtid som man nu inte alls kan överblicka, och det vare sig ur pensionsförsäkringens synpunkt eller med hänsyn till den allmänna ekonomiska utvecklingen. Det kan ju hända att vi un-

der den tiden kan få ändrade bestämmelser angående pensionen vilka kan medföra förändringar i det som man nu spår om.

ATP-systemet torde kunna anses vila på den uppfattningen, att våra försörjningsmöjligheter undan för undan skall bli bättre och att produktionen skall öka på ett sådant sätt att pensionsbördorna blir av någorlunda överkomlig storlek. Detta underlättas av att avgiftstillflödet påverkas av lönehöjningarna tidigare och kraftigare än pensionsutbetalningarna påverkas och att utgående pensioner på så sätt kan bäras upp av samtidiga avgifter från stegrade lönesummor från de aktiva, d. v. s. på det sätt som ett fördelningssystem i själva verket i princip skall fungera. Den utvecklingen kan rubbas av tillfälliga svackor i konjunkturen, och det är främst för att brygga över sådana situationer som fonden är till ur rent försäkringsteknisk synpunkt.

Redan alternativ E — en procent höjning vart femte år — leder för den närmaste tiden, den tid som man har någon möjlighet att överblicka, till minst lika gynnsamma relationer mellan fondens ökning och dess utgifter som 1957 års pensionsutredning beräknade. När regeringen förslår ett uttagande av ATP-avgifter enligt riksförsäkringsverkets alternativ C och inte enligt alternativen D eller E, så förefaller det som om man inte gjorde det med hänsyn till de närmaste årtiondenas behov av pensionsutbetalningar. Det är i stället utvecklingen under decennierna närmast efter år 2000 som man tar hänsyn till. Den tiden ligger långt i fjärran. Att nu spå något om hur den ekonomiska situationen kan te sig då är, såsom redan sagts, omöjligt.

Riksförsäkringsverket framhåller att det givetvis kan invändas, att det inte är möjligt att nu bedöma det avgiftsuttag som är behövligt på längre sikt, eftersom det beror på många osäkra faktorer, såsom utvecklingen av penningvärdet och förändringar i räntefoten. Det är så sant som det är sagt. Det kan nämnas att till grund för propositionens beräkningar ligger bland annat antagandet av en räntefot om 4 procent. Åren 1960 och 1961

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggs pension

var medelräntan på fondens placeringar 5,6 respektive 5,7 procent, och för år 1962 var medelräntan 5,4 å 5,5 procent. För nytecknade lån nu torde räntan ligga tätt under 5 procent. Med en ränta om 5 procent blir fondökningen även enligt alternativ E fullt tillräcklig också på så lång sikt som fram till år 2020, om man i övrigt räknar såsom det görs i riksförsäkringsverkets beräkningar.

Vad penningvärdet beträffar räknar departementschefen med en tvåprocentig stegring av levnadskostnaderna — alltså inflation — varje år, men vem kan garantera att inte någon eller några engångsinflationer av betydande storleksordning kan komma under de femtio år som ligger närmast framför oss? Sådant har hänt förr, och det kan väl hända i framtiden också. Med de placeringsregler som nu gäller för fondmedlen — placering huvudsakligen i obligationer och kontanta lån — blir i så fall realvärdet av de nu satsade relativt värdestarka kronorna snart betydligt reducerat. Vad spelar det då för roll om man satsar litet större belopp nu? Vad spelar det då för roll om man försöker kompensera det för höga pensionsbeloppet under den närmaste tiden?

Omöjligheten att sia om den långt avlägsna framtiden gör det omöjligt att planera för längre tid än den som med någon sannolikhet kan överblickas. Med hänsyn till den tiden räcker ett uttag enligt alternativ E eller 7 procent under de fem år som är aktuella nu. Det räcker i själva verket för en mycket längre tid framåt.

Det fondkapital som, efter vad man nu kan förutse, under årens lopp kommer att byggas upp genom de tillförda avgifterna är så stort att man över huvud taget har svårt att fatta dess storlek. Det överstiger vida vad den Åsbrinkska kommittén rörde sig med i sina diskussioner och förslag år 1956. Då rörde man sig med siffror som 14—20 miljarder år 1970 och 50—60 miljarder år 1990. Enligt riksförsäkringsverkets alternativ C — det som departementschefen stannat för — när man, med de premisser om räntefot, löneutveckling och

kostnadsstegring som departementschefen ansett mest sannolika, till ett kapital om 30,1 miljarder år 1970, 176 miljarder år 1990, 238,4 miljarder år 2000 och 281,5 miljarder år 2010. Stiger fondräntan till 5 procent blir kapitalet år 2010 437,3 miljarder. Enligt alternativ E, d. v. s. vårt förslag, blir fonden år 1990 116,5 miljarder och år 2000 149,9 miljarder för att sedan sjunka till 28 miljarder år 2020.

Det är orimligt många siffror som jag här drar, men det är så fantastiskt stora siffror att jag inte kan låta bli att nämna dem — de har imponerat så kolossalt på mig.

Med en femprocentig fondränta finns dock även enligt alternativ E år 2020 en fond om 216 miljarder. Det är klart att bruttonationalprodukten, som nu är 80 miljarder, kan stiga betydligt innan vi når fram till denna tidpunkt och att fondkapitalets storlek sett mot den framtida bruttonationalprodukten inte ter sig fullt så stor som det nu förefaller. Trots detta verkar siffror av den här storleksordningen för de ekonomiska förhållandena i vårt land rent astronomiska. Även om penningvärdet reducerats till hälften är beloppen stora. Har inflationen sträckt sig ännu längre, eller ännu mycket längre, är värdet inte så stort. Men då spelar det ju inte heller någon större roll om man just i nuvarande läge satsar en mycket större del. De nu satsade pengarna kommer ju då i mer eller mindre grad att ha försvunnit.

Den stora fondbildningen ansågs år 1958 ha bl. a. en väsentlig uppgift, som också herr Larsson talade om, vid sidan av sin betydelse ur ren pensionssynpunkt. Den skulle ersätta det sparande som skulle bortfalla när folk inte längre som förr behövde tänka på sin försörjning på ålderdomen. Hittills har sparat det inte fallit bort så som man befarade. ATP-fondens tvångssparande behöver sålunda inte fylla den uppgiften för nuvarande.

Helt säkert kommer det att innebära stora svårigheter att placera det jättekapital det här gäller på ett räntabelt sätt. Lyckas man inte med detta är det hel-

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggspension ler inte någon mening att nu betala in alltför stora medel. Även ur den synpunkten räcker de medel som vi föreslår.

De fonder som avses skola skapas blir så stora att det kan vara skäl att än en gång begrunda deras betydelse i samhällsekonomin och hur de skall komma att användas. Det kan vara av intresse att citera några uttalanden från den tidigare pensionsdebatten. Dessa uttalanden har inte förlorat något av sin betydelse, utan snarare ökat i betydelse, eftersom de fonder som det då diskuterades om ser ut att bli så mycket större än vad de då antogs bli.

En av dem som yttrade sig om fonderna sade då: »Obligatoriets pensionsfond — eller fonder — skulle komma att förvaltas av ett fåtal personer, under kontroll av ett fåtal och i nära samarbete med ett fåtal maktägande personer inom regering och riksbank. Hur utmärkta dessa personer än må vara eller bli, och hur många finurliga spärregler man än inför, så ger en maktkoncentration över kapitalmarknaden av den omfattningen som ovan åskådliggjorts anledning till alltför stora frestelser och alltför goda möjligheter till styrning av samhällsekonomiens investeringar i strid mot enskilda inkomsttagares och konsumenters intressen.»

En annan menade att obligatoriet kommer att ge samhället möjlighet att överföra produktionsmedlen i sin ägo.

Och ytterligare ett uttalande: »Centraliserade placeringsbeslut i stora klumpar resulterar lätt i felinvesteringar. Politiska och andra intressebundna inflytanden över kapitalmarknaden — hur väl man än i en första organisation försöker gardera sig häremot — befaras komma att göra sig allt starkare gällande vid en snabbt växande, centraliserad fond.»

Den mastodontfond man då talade om var vida mindre än den man nu siktar emot. Med den maktkoncentration som redan nu finns och som garderas genom ekonomiskt viktiga och ekonomiskt givande poster, synes de risker som de anförda citaten talade om ingalunda vara uttryck för någon sjuklig lust att miss-

tänkliggöra eller för någon obefogad pessimism. Det finns anledning att även i dag begrunda dem.

Det finns sålunda med hänsyn till den snabba och betydande fondbildningen ingen anledning att nu taga ut mera än vad som föreslås i reservationen, och de mycket stora fonder, mot vilka man siktar och som är mycket större än vad som tidigare antagits ger anledning till allvarlig eftertanke. Att en så kraftig fondbildning under statlig eller statligt kontrollerad förvaltning lockar till en ökning av statsutgifterna är nog också en ovedersäglig sanning.

Slutligen: På företagen, som skall erlagga avgifterna, har under de senaste åren lagts många ökade utgifter — förra året ökade utgifter för sjukförsäkring etc., i år ytterligare en semestervecka, som svarar mot en löneökning av mer än två procent. Särskilt för personaintensiva företag med relativt begränsat kapitalbehov, exempelvis inom serviceyrkena och handeln, betyder de ökade försäkringsavgifterna en avsevärd belastning. Och även om en viss konjunkturuppgång nu synes vara på väg igen, är marknadsbildens splittrad och svårigheterna inom vissa sektorer av näringslivet liksom inom vissa geografiska områden högst betydande. Jag vill erinra om minskningen av antalet varuproducerande småföretag under de senaste åren, som konstaterades för några veckor sedan. Likaså vill jag påminna om ökningen av de oredovisade beloppen av ATP-avgifter och varuskatt här i Stockholm. Under åren 1960—1962 har de beloppen stigit från 720 000 till 7,7 miljoner kronor. Vad man än må anse om orsakerna till den företeelsen så torde ett vara säkert: ökningen visar att företagen har en ansträngd likviditet.

Mot bakgrunden av den nuvarande ovissheten i fråga om näringslivets förstå att i ett pressat kostnadsläge bära både lönestegringar och andra ökade sociala kostnader är det angeläget att inte ta ut högre avgifter till ATP än nödvändigt. Alternativ E räcker enligt vår uppfattning.

Även departementschefen framhåller

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggspension

att man vid den samhällsekonomiska avvägning, på vilken ett beslut om avgiftsuttaget också måste grundas, skall ta hänsyn till sådana omständigheter som pensionsavgifternas återverkningar på företagets produktionskostnader samt på utrymmet för löneökningar och standardförbättringar i annan form. De skälen talar enligt min mening i dagens läge bestämt för att avgiftsuttaget inte skall ökas.

Det är en uppgift i propositionen som gör att man blir i högsta grad betänksam, nämligen uppgiften om antalet yrkesverksamma inom befolkningen i relation till antalet åldringar. Från omkring 4,6 år 1960 sjunker relationstalet till 2,7 år 1990. Även med en mycket kraftig ökning av antalet gifta kvinnor i förvärvslivet torde siffran ej komma att överstiga 3. Räknar man med antalet familjepensionärer och förtidspensionärer erhålles för år 1990 relationen 1 pensionär på 2,3 yrkesverksamma, eller möjligen 2,5 yrkesverksamma, om en stark ökning av antalet yrkesverksamma kvinnor förutsättes. Dessa siffror är vida allvarligare än de som nämndes vid pensionsreformens genomförande, då man stannade vid relationstalet 1 på 4,1.

I vad mån man vid denna nya beräkning tagit hänsyn till den ökning av antalet förtidspensionärer som de förbättrade förtidspensionsförmånerna i och för sig med nödvändighet kommer att locka fram — om deras antal kan man i dagens läge, såvitt jag förstår, inte ha någon aning — och i vad mån man tagit hänsyn till den allt större del av våra ungdomar som kommer att tillgodogöra sig en förlängd utbildning och som följaktligen kommer att få en kortare tid som yrkesverksamma samhällsmedlemmar, det framgår inte av de kortfattade uppgifterna i propositionen. Siffrorna är nog så skrämmande ändå. Men säkert är att hela denna fråga innefattar ett mycket viktigt befolkningspolitiskt problem, där bl. a. frågorna om nativitet och immigration spelar en stor roll. Säkert är också att problemet har en avgörande betydelse för vår eller rättare sagt våra efterkommandes förmåga att infria de

pensionsutfästelser vi gjort. För den saken garderar vi oss inte heller genom stora fonder — de stora fonderna skall ju förräntas tack vare den produktiva insats de yrkesverksamma gör. Över huvud taget har de här antydda förhållanden en avgörande betydelse för de arbetsuppgifter som skall tillkomma den utredning av hela familjepolitiken och befolkningsfrågorna som riksdagen begärde i fjol och som fru Myrdal talade om i onsdags här i kammaren.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation I.

Fru **HAMRIN-THORELL** (fp):

Herr talman! Jag skulle kunnat inskränka mig till att instämma i herr Thorsten Larssons anförande men ber att i alla fall få understryka ett par synpunkter, eftersom fröken Nordström, fru Gärda Svenson och jag tillsammans står som reservanter under reservation II till det föreliggande utlåtandet.

Vi reservanter anser liksom motionärerna att avgiftsuttaget till pensionssystemet skall omprövas efter en kortare tidsintervall än Kungl. Maj:t har föreslagit och utskottsmajoriteten godtagit, nämligen två år i stället för de fem som majoriteten förordar. Detta är den väsentligaste skillnaden mellan Kungl. Maj:ts förslag och den reservation vi skrivit under.

När pensionssystemet infördes var det ju en allmänt erkänd uppfattning, att en utredning så småningom måste komma till stånd, eftersom reformen var så genomgripande och erfarenheterna lika med noll. Vad som behöver utredas är självfallet, såsom redan framhållits av föregående talare, pensionssystemets samhällsekonomiska verkningar, fondbildningens inverkan på näringslivet, fondbildningens omfattning, fondernas förvaltning, det enskilda sparandet m. m. Reservanterna framhåller att en sådan utredning är absolut ofrånkomlig samt att den bör ske så snabbt som möjligt och inte dragas ut på tiden. Det är i avvaktan härpå vi har föreslagit en uttagsprocent på 7,5 för 1965 och 8 för 1966,

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggspension
d. v. s. samma procentsatser som Kungl. Maj:t föreslagit.

Vad det gäller är alltså närmast tidsintervallen, och i fråga om den är vi i gott sällskap eftersom både TCO och LO föreslagit tre år och SACO två år. Det tål tydligen att diskuteras vilken siffra som är den lämpligaste.

Motionerna, vilka vi har tagit till utgångspunkt för vår reservation, slutar med ett mycket kraftigt understrykande av att i direktiven för den utredning, som vi påkallar, skall ordentligt klargöras att utredningen bör grundas på ett ovillkorligt hänsynstagande till ATP-systemets säkerhet och att fondens ställning måste bedömas mot den bakgrunden. Därmed är också sagt att vi på intet vis vill sätta några pinnar i hjulet för ett pensionssystem, som vi i princip har godtagit och som vi hoppas skall fungera så bra som möjligt. Å andra sidan är det aldeles tydligt att fonden — och därvidlag kan man ju hänvisa till herr Kaijers siffror, som åtminstone till stor del får anses vara profetiskt riktiga — kommer att växa till en enorm storlek. Vi har väl också alla klart för oss att fonden kommer att bli av väsentlig betydelse för näringslivets utveckling. Om staten på ett avgörande sätt dominerar kreditmarknaden, kan det också uppstå komplikationer. Det är med andra ord en mycket stor och viktig uppgift som denna utredning har sig förelagd. Vi anser att ju fortare vi kan få den till stånd och ju grundligare den utföres, desto bättre är det.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få instämma i yrkandet om bifall till reservation II.

Herr STEFANSON (fp):

Herr talman! Den motion som jag och herr Per-Olof Hanson har väckt i denna fråga ligger till grund för reservationen II, vilken herr Larsson och fru Hamrin-Thorell här har talat om. Efter herr Larssons och fru Hamrin-Thorells argumentering, i vilken jag kan instämma, kan jag fatta mig mycket kort.

Avgiftsuttaget för den allmänna pen-

sioneringen utgör endast en del av de skatte- och socialkostnader som belastar företagen. Den framtida utformningen av hela vårt skattesystem utreds för närvarande av den allmänna skatteberedningen, och därvid kommer även finansieringen av övriga socialförsäkringar in i bilden. Det är ju bekant — och det framhålles också av någon remissinstans som har yttrat sig över den fråga vi nu diskuterar — att det från olika håll framförts förslag om att i ökad utsträckning finansiera socialförsäkringarna genom arbetsgivaravgifter, vilket skulle komma att betyda ökade kostnader för näringslivet. Inför en prövning av den frågan inom den allmänna skatteberedningen anser jag det inte lämpligt att fastläsa ATP-avgifterna för en längre period än nödvändigt, i varje fall inte för en så lång period som fem år.

Vi har, som jag tidigare sagt, i motionerna I: 763 och II: 922 föreslagit att perioden skulle begränsas till två år och att riksdagen således i år skulle fastställa ATP-avgiften för åren 1965 och 1966, och vi har därvid gått på det förslag som propositionen lägger, nämligen en halv procent i ökning för varje år. När sedan frågan om uttaget för åren efter 1966 togs upp till prövning — vilket bör ske vid 1965 års riksdag — får man hoppas att den allmänna skatteberedningen har framlagt sitt förslag till socialförsäkringarnas finansiering i övrigt. Det torde vara lättare att inrymma ATP-uttaget i det system som skatteberedningen kan komma att föreslå, om ATP-avgifternas storlek får omprövas vid systemets genomförande.

SACO framhåller i sitt remissvar att om utvecklingen skulle gå i riktning mot en ökad finansiering av socialförsäkringarna genom arbetsgivaravgifter så måste detta påverka bedömningen av takten och periodiseringen i fråga om regleringen av ATP-avgifterna. Jag vill instämma i dessa synpunkter. Det ligger i allas intresse att eventuella ändringar i vårt skattesystem sker under smidiga former, som ger skattebetalarna möjligheter till en successiv och mjuk anpassning till förändringarna. Härvidlag bör

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggs pension

man — jag instämmer på den punkten i vad herr Thorsten Larsson har sagt — tänka på näringslivets förmåga att bära de ökade pålagorna och att anpassa sig till dem.

Nu har ATP-systemet verkat i fyra år. Fonderna har växt till mycket ansevärd belopp, och de har redan ett betydande inflytande över kapitalmarknaden och utgör en viktig faktor i vårt ekonomiska liv. Samtidigt har, påstår man, den nedgång i sparandet som man befarade när systemet en gång infördes inte ägt rum. Det råder emellertid mycket delade meningar om hur fonderna inverkar på vårt ekonomiska liv och det förefaller således motiverat att man redan nu på basis av de erfarenheter man fått under fyra år av fondernas arbete och verkningar prövar deras inflytande ur samhällsekonomisk synpunkt. Den åsikten framfördes också i LO:s remissvar. LO anser det inte lämpligt att utan stöd av en klarläggande samhällsekonomisk analys av pensions-systemets verkningar i olika hänseenden fixera avgifterna för så lång tid som den av riksförsäkringsverket föreslagna tiden. Även LO vill ha en kortare tid för avgifternas fastställande.

Motionärerna instämmer i att en klarläggande analys av pensionssystemets verkningar i olika hänseenden skulle vara av betydande värde, och de har också föreslagit en utredning med sådant syftemål och att den utredningen hän-skjuts till en särskild kommitté. Jag är glad över att utskottet skrivit positivt om en utredning. Jag anser att man då i avvaktan på resultatet av en sådan utredning inte bör fastställa avgiftsuttaget för så lång tid utan bör göra det endast för en tvåårsperiod.

Jag ber, herr talman, med det anförda att få yrka bifall till reservation II.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Jag tror väl att kammarens ledamöter har observerat redan nu, vilka olika stämningar som råder på olika håll rörande ATP-pensioneringen och dess finansiering. Vi som var lyhörda

när vi diskuterade frågan om tillkomsten av denna pensionsanordning tog fasta på vad man från högerhåll särskilt tryckte på, nämligen att förslaget innebär ett överskjutande på kommande generationer av pensionskostnader som den nuvarande generationen skall uppbära utan att betala motsvarande avgifter. Vi ansåg att en del av dessa kostnader kunde utjämnas genom att man tog avgifter under uppbyggnadstiden av en sådan storlek att relativt stora fonder bildades, vilka så småningom skulle genom sin avkastning kunna bidra till finansieringen under en tid då systemet naturligt blev dyrare, eftersom det blev flera pensionsberättigade och pensionerna blev högre.

I dag talar man från högerhåll om farhågorna för att ta ut avgifter av den storlek som det här är fråga om under den kommande femårsperioden, nämligen en halv procents stegring på de 7 procent som skall uttas under 1964. Vi är fullt medvetna om att de 9,5 procent som tas ut 1969 inte motsvarar kostnaderna för dem som skall få pensioner under den s. k. övergångstiden enligt fördelaktigare grunder än som sedermera kommer att gälla. Ännu har vi inte samlat några fonder av en storlek som inger bekymmer i fråga om kapitalets sysselsättning. Vi var kanske något mer optimistiska under föregående år, då vi räknade med att vi skulle vara över svårigheterna, men det är ganska knappt om pengar både för långtids- och korttidsändamål. Jag tror inte att vi skall ha bekymmer för att vi kan komma i några särskilda svårigheter om vi tar ut avgifter enligt propositionens förslag, nämligen med en halv procents ökning per år under den närmaste femårsperioden från 1965.

Herr Kaijser förfaras över de stora belopp som finns angivna, men de gäller ju en tid som ligger långt i framtiden. Om vi hade dessa miljardbelopp i dag, skulle vi kanske känna det som om vi vadade i pengar. Det är inte bara fonderna som ökar, utan det är nationalinkomsten och det är behoven i samhället som ökar i takt med utvecklingen i övrigt. Jag tror följaktligen att det be-

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggspension hövs mera pengar, ty det kommer att röra sig om större pensionsbelopp. Jag sökte i handlingarna för att få reda på en siffra som jag fastnade för under utskottsbehandlingen, då vi hade funnit ett fondkapital på 238 miljarder år 2020. Vi hittade för samma tidpunkt en pensionsutbetalning på ett belopp i närheten av 65 miljarder. Då reducerades det hela till mera begripliga tal. Fonden var knappt fyra gånger större än de årliga utbetalningarna, och under den närmaste tiden före 2020 hade fonderna minskat därigenom att avgifterna som togs ut och räntan på kapitalet inte täckte de årliga utbetalningarna utan man måste reducera fonderna. Det var kanske riktigt, därför att förhållandena kunde ju år 2020 vara sådana att det var självklart att man skulle använda ett kapital som möjligen inte kunde ge en förräntning som motsvarade vad man hade tänkt att kapitalet skulle ge, d. v. s. att man skulle ha en självklar sysselsättning också för kapitalet.

Jag tror följaktligen att man kan bortse från alla spekulationer om vilka svårigheter vi kommer i om vi till äventyrs skulle komma att vada i överskottskapital. Jag tror att både riksdagen och de som sköter fonderna och de som sitter i kanslihuset kommer att sörja för att vi inte hamnar i ett sådant läge utan att de vidtar åtgärder som snabbt bringar rättsida på en sådan situation, en situation som vi hade någon liten känning av på trettioalet, inte beroende på att vi hade för mycket kapital utan beroende på en alltför liten önskan att använda kapitalet i en produktion som vi hade utrymme för. Den situationen har vi övervunnit, och sedan dess har vi inte haft något problem när det gällt överskottskapital men däremot när det gällt kapitalförsörjningen.

Jag förstår mycket väl att man är orolig för de stora och ur de andra kapitalkällornas synpunkt besvärande problem som uppkommer om det allmänna pensionssystemets fonder kommer att få en alltför dominerande ställning i fråga om kapitalförsörjningen. Men, herr Kaijser, jag kan inte förstå att man behöver hysa

bekymmer för det så länge fondförvaltningarna är så hyggliga att de nöjer sig med att köpa industriernas obligationer och kommunernas obligationer och hjälper staten i den mån den behöver placering av obligationslån. Fonderna arbetar inte själva utan har ju inriktat sig på att tillfredsställa den efterfrågan på kapital som kan komma från olika håll. Så länge detta system råder beträffande fonderna och deras förvaltning tycker jag inte att man behöver hysa bekymmer för att landet skulle äga så mycket kapital att det vore besvärligt att få det förräntat.

Det har ju yrkats på att man skulle nöja sig med att fastställa avgifterna för en tvåårsperiod. Förespråkarna för den metoden talar bl. a. om att vissa remissinstanser, som har ett betydande inflytande och stor sakkunskap i dessa frågor, i sina remissvar har rekommenderat att man skulle nöja sig med att fastställa perioden till tre år. Varför biträder inte motionärerna och reservanterna det förslaget? Varför vill de pruta på det? Var det därför att SACO hade anmält en kortare period och man ville ta den period som passade bäst med önskemålen om att man skulle få igång en utredning, som sedermera kunde åberopas som skäl för att stanna vid de åtta procent man nådde till om man höjde med en halv procent om året i två år.

Herr Thorsten Larsson har också använt det argumentet i sitt anförande, att man bör vara försiktig med fastställande av avgifter för någon längre tid intill dess man har denna utredning. Ja, inte tror väl herr Thorsten Larsson att en utredning, som har något värde ur bedömningssynpunkt, kan slutföras på två år? Det är väl alldeles otänkbart. Det är ju ett långsiktigt problem som skall utredas, där kapitalöverflödet väntas inträda någon gång om 15 eller 20 år, kanske inte förrän om 30 år. Om den inverkan på kapitalförsörjningen, produktionen och allt annat som skall in i bilden har vi ju redan vissa utredningar i gång. Långtidsutredningen är en av dem som väl skall försöka att penetrera de problem som kan möta i framtiden. Jag vet inte om den har tänkt komma med

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggs pension

några prognoser inom så kort tid som två år. Får den även syssla med de problem som kan sammanhånga med ATP-fonderna och deras placering och inverkan på den framtida ekonomiska politiken, behöver den väl ha längre tid på sig. Det är möjligt att det även finns andra utredningsorgan, som kan utnyttjas och som kan komma med sina synpunkter på de problem som hör samman med de ting som här är aktuella. Jag tror följaktligen att man inte rubbar någonting i de cirklar som kan vara uppdragna för den framtida planeringen, och jag tycker själv att ATP-fonderna hör samman med den ekonomiska planeringen på längre sikt. Det rubbas inte av att vi fastställer avgifterna för den närmast följande femårsperioden med en så blygsam höjning av de utgående avgifterna som en halv procent — alltså under femårsperioden — så att resultatet blir en total avgift efter femårsperioden på 9,5 procent.

Herr Stefanson förmenade att frågan egentligen hörde samman med allmänna skatteberedningen och dess uppgifter, speciellt dess uppgift att utreda frågan om socialförsäkringens framtida finansiering. Jag är inte riktigt på det klara med vilket samband detta kan ha, ty det är väl ändå inte meningen att man skall ändra någonting i fråga om principerna för finansieringen av ATP-pensioneringen, d. v. s. att arbetsgivarna skall betala kostnaderna för de anställda och att de enskilda anslutna själva skall betala sina avgifter. En överflyttning av socialförsäkringskostnaderna i övrigt i större utsträckning än hittills på arbetsgivarna medför väl inte konsekvenser i fråga om ATP-avgifterna, utan det medför konsekvenser, som tar sig uttryck i de förhandlingar som väl även i fortsättningen skall föras om lönerna. Flyttar man på arbetsgivarna över de sociala avgifter som vederbörande löntagare nu själva betalar, är det väl helt naturligt att man får ta hänsyn till detta vid löneförhandlingar i framtiden. Det är här effekten kommer in och inte i fråga om pensionskostnaderna för ATP och

hur dessa skall tas ut. Det blir en fråga om den enskilde individens skyldighet att själv betala socialkostnaderna i större utsträckning i samband med att man diskuterar en överflyttning av dem på arbetsgivarparten.

Herr talman! Jag tror följaktligen att den debatt som har förts varit mera en förpostfäktning i lika stor utsträckning kanske från alla parter beroende på att man inte har så stor erfarenhet av de problem som sammanhänger med ATP-fonderna, finansieringen av desamma, den framtida ekonomiska utvecklingen och våra möjligheter att hävda oss i den. Där kan man, så långt jag förstår, inte grunda sina antaganden på någonting annat än gissningar. Så gör också jag, men jag tycker att jag har fått litet stöd för de synpunkter jag framförde i de debatter som vi förde när ATP-systemet infördes. Jag tog då fasta på att man i varje fall under övergångstiden inte skulle låta dem helt slippa undan, som får stora fördelar i fråga om bättre grunder för pensionsberäkningen men får bära en mycket liten del av kostnaderna, utan att vi av dem skulle ta ut så mycket i avgifter som med hänsyn till omständigheterna kunde vara motiverat.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Jag har kanske inte så mycket att invända mot stora delar av herr Strands anförande här. Vad man främst anmärker mot motionerna är att vi stannat för att beslutet om avgiftsuttaget skall avse så kort tid som 2 år. Nu har, såsom herr Strand sade, betydande organisationer i samhället, såsom exempelvis LO, också krävt en kortare tid än propositionen, och man kan säga att denna tid, nämligen tre år, i varje fall ligger närmare motionärernas yrkande än utskotts majoritetens.

Jag tror att man måste se detta från den synpunkten att det är mycket angeläget att få något resultat här och att

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggspension kunna få till stånd den föreslagna utredningen, som fortsätter de beräkningar som riksförsäkringsverket väl måste ha påbörjat. Det är klart att det måste vara en fråga som rör både anställda och företagare, huruvida företaget har möjlighet att ge ett utrymme för ökad produktivitet. Både anställda och företagare måste följaktligen här vara mycket intresserade av hur företagets framtid gestaltar sig. I det fallet tror jag att man skall akta sig för att komma in på någonting som skulle kunna bli en Döbelns medicin för näringslivet, alltså en sak som hjälper företagen tillfälligt i dag med vissa lånemöjligheter o. s. v. men som vingklipper deras framtida expansionsmöjligheter genom allför dyra produktionskostnader.

När det sedan gäller den tid som utredningen behöver vill jag erinra om att det kan finnas möjligheter att fortsätta vad som redan är påbörjat, och det skadar inte, om vi någon gång kan få ett snabbt utredningsresultat här i landet, tiden bör därför kunna räcka.

Herr KAIJSER (h):

Herr talman! Såsom herr Strand sade i slutet av sitt anförande beträffande situationen sedd på lång sikt är det för alla till mycket stor del en fråga om gissningar. Men vad som för oss har varit av betydelse, när vi tagit ställning i denna fråga, är att under den tid som gått och under den tid framöver som man kan överblicka har fondbildningen blivit betydligt större än man räknat med från början. Ränteavkastningen har också blivit större än beräknat.

Det har konstaterats att alternativ E, alltså det förslag som ligger bakom vår reservation, ger minst lika gynnsamma relationer mellan fondens ökning och fondens utgifter som 1957 års pensionsutredning beräknade. Detta betyder enligt mitt sätt att se att det inte sker något ökat övervältrande på efterkommande, även om vi går på denna linje.

Jag ber alltså att få vidhålla mitt yrkande.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Det kan knappast vara riktigt, om man säger att fondbildningen är avsevärt mycket större än som beräknats. Enligt det material som förelåg när pensionssystemet infördes beräknades fonden till 2,2 miljarder kronor vid 1962 års utgång. Vid denna tidpunkt var den 2,6 miljarder. En del av de där 0,4 miljarderna har tillkommit på grund av att avkastningen varit högre än vi hade anledning att räkna med 1957 och 1958. Dessutom har möjligen anslutningen av egna företagare blivit större än som beräknats. Säkert är att man ändrat reglerna så att det nu gäller samma regler i fråga om beräkning av pensionsgrundande inkomst för företagare som för de anställda. Ursprungligen var 1/3 av inkomsten utöver dubbla basbeloppet inte pensionsgrundande, men sedermera har denna begränsning borttagits. Detta har också bidragit till den ökade fondbildningen. Hittills har ökningen inte varit så stor att man kan säga att fonden nämnvärt vuxit över det beräknade. Efter vad jag hört skulle fonden vid 1963 års utgång uppgå till fyra miljarder kronor. Inte heller det är så mycket mer än som beräknades vid starten.

Det oroande i de beräkningar som riksförsäkringsverket har presenterat — det är alltså inte någon utredning, som herr Larsson ville beteckna det, utan beräkningar på grundval av material som är hämtat från andra källor — är relationen mellan de aktiva och pensionärerna. Riksförsäkringsverket talar om att relationstalet i folkpensioneringen år 1990 — om det är det rätta årtalet jag nämner — blir 2,5 aktivt arbetande på varje pensionär, möjligen så lågt som 2,3. Det är klart att relationen blir något bättre när det gäller tilläggspensioneringen, eftersom det ju där bara är de aktivt verksamma som kommer med i systemet. I folkpensioneringen däremot finns det många som är anslutna och som icke har förvärvsarbete men ändå kommer med vid beräkningen av relationstalet. Kostnaderna kommer ju trots allt även i den allmänna tilläggspensio-

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggspension

neringen att höjas, om relationstalet sjunker under det som man utgick ifrån 1957 eller 1958.

Några särskilda beräkningar för tilläggspensionerna har man ju inte, utan man har byggt på dem som gäller för folkpensionerna och rundat av dem litet på en höft.

Riksförsäkringsverket har räknat med att avgifterna skulle stiga till 12 procent, vid vilken avgiftsnivå man skulle stanna om man hade en fond av viss storlek, vars avkastning kunde bidra till täckningen av kostnaderna.

Med dessa faktorer för ögonen hade jag faktiskt en viss förståelse för de motioner som behandlades för en tid sedan här i riksdagen och som gick ut på att företagarna skulle få göra avsättningar för framtida högre pensionskostnader. Bevillningsutskottet avstyrkte och kammaren biföll bevillningsutskottets förslag i det avscendet, men jag tycker att det fanns ett visst fog för motionerna. Företagarna betalar för låga avgifter för sina anställda för närvarande, och kostnaderna blir högre i fortsättningen. Minskar man fondbildningen, kommer de att bli avsevärt högre om ett tjugotal år. Jag förstår inte att man är så ängslig för att samla kapital, så länge det inte finns några sysselsättningssvårigheter för kapitalet.

Till sist några ord om vad herr Larsson anförde angående önskvärdheten av en komplettering av riksförsäkringsverkets beräkningar. Dessa är ju mycket begränsade eftersom de inte rör något annat än fondbildningen, avgifterna, underlaget för avgiftsberäkningarna och underlaget för pensionsbetalningarna. Utredningen skall ju syssla med andra ting än detta. Det måste bli en komplettering av riksförsäkringsverkets utredning, men om denna utredning skall tas om hand av dem som redan sysslar med ting som dessa, nämligen långtidsproblemen — vi har ju en långtidsutredning — eller om det skall bli en särskild utredning som tar hand om vissa detaljer och andra som kompletterar utredningen, det vet jag ingenting om. Det enda

jag vet är att vi inte kan vänta en utredning som har ett sådant värde att vi på den kan bygga våra beslut i fråga om ATP-avgifterna i fortsättningen, om två år. Det är otänkbart. Det är därför, herr talman, som jag tycker att man utan betänkligheter kan bifalla utskottets förslag, som är ett tillstyrkande av propositionen.

Herr KAIJSER (h):

Herr talman! Herr Strand har nog rätt i att fondökningen inte varit så kolossalt mycket större än man beräknat, men som reservanten i riksförsäkringsverket anförat kan man beräkna att fonden under den närmaste tiden enligt samtliga alternativ kommer att bli gynnsam ur pensionssystemets synpunkt. Orsaken härtill är framför allt de sedan 1957 inträffade reallöneökningarna, som accelererat fonduppbyggnaden på ett påtagligt sätt.

När man i pensionsberedningen och i den Åsbrinkska utredningen diskuterade dessa spørsmål, räknade man för tiden omkring 1970 med fonder på mellan 14 och 20 miljarder kronor. Nu räknar ju departementschefen med en fond på närmare 30 miljarder vid den tiden. Det är alltså en ökning. Det kan hända att ökningen kommit litet senare än beräknat, ty om jag inte har missuppfattat saken bygger uttagen på de inkomster man hade året före. De stora löneökningarna de sista åren har kanske därför inte slagit igenom omedelbart.

Herr talman! I slutet av mitt anförande gick jag också in på siffrorna om relationen mellan antalet yrkesverksamma och antalet pensionärer i framtiden. Jag betraktar också det relationstalet som en oroande faktor i denna situation, och jag sade i mitt första anförande att jag ansåg att det var en fråga som en utredning om familjepolitiken och befolkningspolitiken bör syssla med. Den är verkligen av vikt för att vi skall kunna infria de löften om pensioner som gjorts — ja, kanske inte vi men våra efterkommande.

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggspension

Herr RINGABY (h):

Herr talman! Jag ber kammaren om tillgift för att jag tar till orda i denna fråga, men jag gör det därför att jag häromdagen hade en liten diskussion med socialministern om ATP-problemen. Jag lovar emellertid, herr talman, att jag skall fatta mig ytterst kort.

Herr förste vice talmannen tar nog en smula lätt på dessa problem, när han talar om dem. Hela denna debatt har väl också gått vid sidan av kärnpunkten i detta ämne. På s. 12 i utskottets utlåtande anföres, att departementschefen i propositionen framhållit att det inte har inträffat någonting som bör föranleda en ändrad grundinställning till fondbildningen inom tilläggspensioneringen. Det har det väl ändå gjort! För det första har bortfallet av sparandet inte fått den omfattning man först fruktade, utan sparandet har varit ganska gott vid sidan av fondbildningen. För det andra har vi fått en oerhört skärpt konkurrens ute i Europa, när vi vill avsätta våra varor.

I likhet med herr förste vice talmannen anser jag nog, att vi kan bortse från spekulationerna om att vi skulle komma att vada i pengar år 2000. Bekymren ligger betydligt närmare i tiden än år 2000. Vi har bekymmer redan i dag. Vi vet hur det är på skogssidan. Där får man sälja de tillverkade produkterna till samma priser som gällde 1956, medan kostnadssidan oavbrutet stiger. Detta har ju föranlett landshövding Hammarskjöld att uttala, att om vi fortsätter att öka löner och indirekta kostnader, sågar vi av den gren vi själva sitter på. I mitt eget hemlän har en skofabrik i dagarna lagt ned driften, avskedat 110 man och flyttat till Holland. Fabrikanter etablerade sig där, därför att han inte ansåg sig ha någon möjlighet att härifrån konkurrera med utlandet. En engelsk varvsbyggare gör gällande, att de svenska varven bygger båtar till självmordspriser.

Detta är faktorer vi bör tänka på, när vi belastar kostnadssidan för företagarna. Det finns också ett behov av och ett önskemål om att få ökade löner samti-

digt som avgiftsuttaget stiger. Som bekant har ju både finansministern och herr Geijer redan uttalat att det kommer att bli svårt att få ut större löner.

Reservationen II är egentligen inte någon reservation i denna fråga, därför att den följer utskottets förslag angående avgiftsuttaget fram till år 1968. Detta uttag kommer att betyda en oerhört skärpt belastning inte minst för småföretagarna. Vidare skall företagas en utredning, vad nu den skall syfta till. Vi har alltså en mängd problem och vi har all anledning att beakta dem.

Herr HANSON, PER-OLOF, (fp):

Herr talman! När man talar om belastningen för företagen med den styrka, som bland annat herr Ringaby här har gjort, måste man ha klart för sig, att alla är överens om att ta hänsyn till såväl löner som ATP-avgifter. Om man nu gör det, är det emellertid litet riskabelt att gå så hårt fram att man liksom vill ifrågasätta det berättigade i att uttaga avgifter i sådan grad, att man verkligen är säker på att försäkringen inte spricker framöver. Har riksdagen en gång fattat ett beslut och satt sig i båten, får vi väl se till att vi håller ordentliga marginaler inom ATP-försäkringen.

Jag tycker för min del att fondbildningen hittills inte varit så avskräckande stor. Dessutom har jag för min personliga del mycket svårt att engagera mig i en argumentation som går ut på att man är bekymrad över fondbildningens storlek och över att det tas ut avgifter i en relativt brant kurva uppåt, när jag haft den uppfattningen att hela systemet borde bygga på premiereservsystemet. Då hade det ju tätt sig annorlunda. Såvitt jag förstår hade detta medfört en större fondbildning. Jag tycker emellertid att man får vara mycket försiktig i sina resonemang så att man inte framöver äventyrar försäkringens soliditet.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yr-

Ang. procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggspension
kats propositioner komme att framställas särskilt beträffande vardera punkten av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

I fråga om punkten A, fortsatte herr talmannen, hade yrkats 1: o) att utskottets hemställan skulle bifallas; 2: o), av herr *Kaijser*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av honom och herr Björkman vid punkten avgivna reservationen; samt 3: o), av herr *Larsson, Thorsten*, att kammaren skulle godkänna det förslag, som innehölls i den av fru Hamrin-Thorell m. fl. vid punkten anförda reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Kaijser* begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vardera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig finna de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga bifall till herr Thorsten Larssons yrkande.

Herr *Kaijser* äskade emellertid votering jämväl om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående andra lagutskottets utlåtande nr 57 punkten A antager godkännande av det förslag, som innefattas i den av fru Hamrin-Thorell m. fl. vid punkten avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits den av herrar

Kaijser och Björkman avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppsesning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Kaijser* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 42;

Nej — 29.

Därjämte hade 66 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd härav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 57 punkten A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av fru Hamrin-Thorell m. fl. vid punkten avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppsesning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fru *Hanrin-Thorell* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 71;

Nej — 57.

Därjämte hade 9 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Därefter bifölls på gjord proposition vad utskottet i punkten B hemställt.

Ang. vissa ändringar i 1954 års oljeskyddskonvention

Föredrogs ånyo tredje lagutskottets utlåtande nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av vissa ändringar i 1954 års internationella konvention till förhindrande av havsvattnets förorening genom olja m. m.

Genom en den 19 april 1963 dagtecknad proposition, nr 161, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t

dels begärt riksdagens godkännande av vidtagna ändringar i 1954 års internationella konvention till förhindrande av havsvattnets förorening genom olja,

dels ock föreslagit riksdagen att antaga i propositionen infört förslag till lag angående ändring i lagen den 6 april 1956 (nr 86) om åtgärder mot vattenförorening från fartyg.

Genom de i propositionen föreslagna ändringarna hade bland annat de s. k. förbjudna zonerna avsevärt utvidgats. Enligt de reviderade konventionsbestämmelserna skulle sålunda hela Östersjön och Nordsjön med anslutande vikar räknas till de havsområden, där uttömning av olja vore förbjuden.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte bifalla förevarande proposition, nr 161.

Herr GORTHON (h):

Herr talman! Jag har intet yrkande i detta ärende, men jag vill understryka vad utskottet säger, när det i likhet med departementschefen understryker det betydelsefulla i att konventionen i sin skärpta lydelse vinner så stor anslutning som möjligt och förutsätter att Kungl. Maj:t i görlig mån medverkar härtill. Jag vill särskilt påpeka nödvändigheten av att länderna omkring Östersjön ratificerar denna skärpning av 1954 års konvention.

Det ligger nämligen till på det sättet, att en undersökning har gjorts som visar att de flesta andra nordiska länderna för sin del inte vill ratificera denna

konvention förrän de fått se hur de andra stora sjöfartsländerna gör. Jag för min del omfattar konventionens skärpning med sympati, men jag vill säga att det för oss gäller att få även andra länder med oss — annars innebär det hela bara ett slag i luften. Det är ju särskilt för folk, som bor omkring Östersjön, av mycket stor betydelse att man nu har fått bort en liten fläck mitt i Östersjön som kunnat tjäna som rengöringsvatten för fartyg — vare sig det gäller tankbåtar eller torrlastfartyg — men så länge andra länder vid Östersjön inte godkänner konventionen, förstår vi att den inte har någon som helst betydelse för vårt land. Glöm inte bort att omkring 2 miljoner ton fraktas mellan Sovjet och Sverige på ryska fartyg, och Sovjet har inte ens ratificerat 1954 års konvention! Polackerna har just i dagarna ratificerat denna konvention men har inte någon tanke på att ratificera skärpningen.

Jag skulle vara tacksam, om Kungl. Maj:t ville begagna sin möjlighet att uppskjuta denna lags ikraftträdande och eventuellt begagna den som ett vapen för att få andra länder i trakten häromkring med på en ratificering av denna konvention.

Herr OSVALD (fp):

Herr talman! Eftersom jag vid flera tillfällen haft anledning att ägna mig åt frågan om oljeutsläppen och de svåra skador som förorsakas av dem, skulle jag gärna vilja foga några ord till det utlåtande som nu behandlas.

Det råder ingen tvekan om att den konvention, som detta utlåtande gäller, utgör ett mycket viktigt steg på vägen till en bättre tingens ordning. Det är ju inte bara en mängd obehag som vållas av dessa oljeutsläpp, som förorsakar stor dödlighet bland sjöfåglar o. s. v., utan de innebär också ett allvarligt hot mot produktionen i haven av fisk, fiskens föda o. s. v. Det är därför mycket viktigt inte bara att denna konvention snarast möjligt kommer att tillämpas, utan också att Kungl. Maj:t söker att skynda på arbetet så mycket som möjligt.

Ang. tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall

Naturligtvis är det för oss utomordentligt viktigt att vi får övriga Östersjöstater med, så att vi kan få Östersjön ordentligt ren ifrån oljeutsläpp. Men jag skulle vilja säga att det inte räcker med detta. Vi måste ställa som mål för vårt arbete att få oljeutsläppen helt och hållet förbjudna på alla hav. Jag skulle vara synnerligen tacksam om Kungl. Maj:t ville vidta de åtgärder som i sinom tid kan bli erforderliga för att få konventionen förbättrad på så sätt att oljeutsläpp över huvud taget blir förbjudna.

Sedan skulle jag vilja säga ett par ord om den nya lagens tillämpningsområde. Lagen omfattar för närvarande inte örlogsfartyg såvida inte Konungen så förordnar. Det vore angeläget, menar jag, att det snarast möjligt bleve förordnat om att den nu föreliggande lagen skall tillämpas även på örlogsfartyg.

Jag har, herr talman, inte något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Herr KARLSSON, GÖRAN, (s):

Herr talman! Eftersom både herr Gorthon och herr Osvald varit positivt inställda till detta förslag kan jag nöja mig med att yrka bifall till tredje lagutskottets hemställan.

Jag tycker att herr Gorthon har rätt när han säger att andra länder kring Östersjön så snart som möjligt bör vara med om att anta konventionen. Sverige ensamt hjälper föga, men vi förutsätter självfallet att alla medel som är möjliga används för att få de andra länderna kring Östersjön att gå med på denna konvention.

Jag yrkar alltså bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

Ang. tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall

Föredrogs ånyo tredje lagutskottets utlåtande nr 29, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag

om ändring i lagen den 4 januari 1927 (nr 1) angående tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall samt till upplåtelse av sådan jord under tomträtt, m. m., dels ock i ämnet väckt motion.

Genom en den 29 mars 1963 dagtecknad proposition, nr 135, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att

1. antaga förslag till lag om ändring i lagen den 4 januari 1927 (nr 1) angående tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall samt till upplåtelse av sådan jord under tomträtt;

2. godkänna i statsrådsprotokollet för den 1 mars 1963 förordade grunder för handläggningsordningen;

3. bemyndiga Kungl. Maj:t att, i den mån värdegränserna för Kungl. Maj:ts befogenhet att till statlig förvaltningsmyndighet delegera rätten att försälja kronoegendom skulle komma att genom riksdagens beslut ändras, företaga där emot svarande ändring av värdegränserna beträffande försäljning av kyrklig jord; samt

4. godkänna i förenämnda statsrådsprotokoll angivet förslag att på stiftsnämnd överflytta det processuella representantskap för den kyrkliga jorden, som enligt nuvarande ordning tillkomme domkapitel.

Kungl. Maj:ts förslag till ändring i lagen om försäljning av kyrklig jord m. m. hade framlagts i syfte att göra förfarandet vid avhändelse av kyrklig jord enklare och snabbare samt att anpassa reglerna härom efter gällande målsättning i fråga om bostadspolitik och jordbrukspolitiken. Förslaget innebar, att beslutanderätten i hithörande ärenden skulle decentraliseras ytterligare samt att reglerna om försäljningsskäl och prissättning skulle revideras. Sälunda hade föreslagits, att stiftsnämnden skulle få befogenhet att avgöra ärenden beträffande fast egendom med ett värde av högst 25 000 kronor. I fråga om tomt- och exploateringsmark skulle den dock vara skyldig inhämta yttrande från länsbostadsnämnden. Värdegränsen för kam-

Ang. tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall

markkollegiets beslutanderätt hade föreslagits höjd till 100 000 kronor med åläggande beträffande mark av nyss angivet slag att höra bostadsstyrelsen. I förslaget hade reglerna om försäljningsskäl och prissättning moderniserats. Vad gällde särskilt prissättningen hade föreslagits att expropriationslagens värderingsnorm skulle införas; priset skulle således motsvara fastighetens värde med hänsyn särskilt till ortens pris och fastighetens avkastning.

I anledning av propositionen hade väckts en motion nr 764 i första kammaren av herr Nilsson, *Ferdinand*, vari föreslagits,

att riksdagen skulle avslå förslaget i proposition nr 135 att förlägga avgörandet vid försäljning av kyrklig jord till viss del från kammarkollegium till respektive stiftsnämnder, ävensom i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala, att framställning om förvärv av kyrklig jord borde ställas till den myndighet, som hade att avgöra ärendet, men ingivas för yttrande till den, som hade att förvalta egendomen, d. v. s. i regel till vederbörande pastorat, samt

att ävenledes skulle omprövas att något avkorta gällande tidsfrist för sökande att dels godkänna åsatt pris i samband med värdering av mark, dels avgiva förklaring, att avsikt föreläge att fullfölja avsett markförvärv.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen med avslag å motionen I: 764 måtte bifalla förevarande proposition, nr 135.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Den föreliggande propositionen tillgodoser i viss utsträckning önskemålet att förenkla förfarandet vid försäljning av kyrklig jord. Den skapar emellertid inte den sammanhållning av problemen och det centrala bedömande som måste vara värdefullt. Detta centrala bedömande är önskvärt dels för de kommunala enheter, i regel pastorat, som är ägare till jorden, dels ur bostads-

sociala synpunkter. Med hänsyn härtill har jag tagit mig friheten att i motion I: 764 yrka att riksdagen måtte avslå förslaget i proposition 135 att förlägga avgörandet vid försäljning av kyrklig jord till viss del från kammarkollegium till respektive stiftsnämnder.

Inte minst i mitt eget parti men även på andra håll har det varit en modesak att decentralisera. Men man får inte förfalla till schablontänkande. Det har förefallit mig som om man i detta fall gjort ett feltramp, och därför har jag framställt mitt förslag.

Jag vill också påpeka en annan sak. Dessa avgöranden överlämnas enligt förslaget endast till viss del. Det är storleken av köpeskillingen som blir avgörande för om en försäljning av ekklesiastik jord skall ske via stiftsnämnden, via kammarkollegium eller i vissa fall via Kungl. Maj:t. Jag vill erinra om att det i regel är de marknadsmissigt gällande priserna som kommer att vara i hög grad avgörande för prissättningen. De flesta köpen är små. I mina trakter gäller flertalet försäljningar från kyrkliga jordar tomter för cirka 4 000 kronor. På andra håll, där priserna är högre, kan det bli litet mer, i vissa trakter kan det också bli litet mindre, men för det mesta gäller det många små försäljningar. Dessa fall är de många och kommer sedan att i hög grad ligga till grund vid centralt bedömande inom kammarkollegiet och hos Kungl. Maj:t när det gäller prissättningen på de få och större försäljningarna och därför kan konsekvenserna av dessa många småförsäljningar bli ganska långt gående.

Jag har den uppfattningen att det knappast kan vara ur den jordägande kommunala enhetens synpunkt rimligt och skäligt att göra prissättningen i så hög grad beroende av de stiftsnämnder som vi till icke ringa antal har här i landet, i samverkan och samförstånd med de ungefär dubbelt så många länsbostadsnämnderna. Jordägaren kommer inte att kunna räkna med vilken tillämpning det blir i olika trakter, och det kan skapa otrygghet och fara för orättvisor. Jag har inte bara glädjande erfarenhe-

Ang. tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall

ter av de relationer som jag i egenskap av bostadsstyrelseordförande och i övrigt verksam i ett pastorat har av kungl. kammarkollegium, men jag är säker på att om man kastar ut detta till de många stiftsnämnderna och de dubbelt så många länsbostadsnämnderna så blir det en slarvsylta som kan vara ganska betänklig och besvärlig. Detta gäller inte bara med hänsyn till de kommunala enheternas äganderätt, de ekonomiska underlagen för många pastorat, utan också med hänsyn till möjligheten att få ett någorlunda fast och hyggligt grepp ur bostadsocial synpunkt på frågan. Det är därför jag har ställt mitt yrkande.

Nu säger utskottet att det går så väldigt bra enligt förslaget. Stiftsnämnderna känner så bra till detta. Det gäller ofta rättsliga frågor av svårbedömbart art, men utskottet som framhåller just detta har likväl den optimistiska uppfattningen att alla stiftsnämnder har en juridisk sakkunskap särskilt kvalificerad att klara av dessa stundom svårbedömbara rättsliga frågor. Jag tror att en viss sangvinism präglar dessa uttalanden. Det är så ibland men inte i andra sammanhang, skulle jag tänka mig.

Vidare skulle jag vilja beröra några saker som inte direkt sammanhänger med detta. Jag har i motionen förordat att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala att framställning om förvärv av kyrklig jord borde ställas till den myndighet som har att avgöra ärendet, men inges för yttrande till den som har att förvalta egendomen, d. v. s. i regel vederbörande pastorat. Det sägs att pastoraten i alla fall får tillfälle att yttra sig. Nu går det enligt bestämmelserna så till att den som vill förvärva en tomt av ett pastorat eller ecklesiastisk jord gör sina framställningar, och därefter ordnas det med en värdering. Den tågordning som här föreslås innebär sålunda att sedan värderingen med därmed förenade kostnader och besvär är verkställd skall ärendet gå till vederbörande pastorat. I den omgången brukar vi åtminstone i mitt pastorat, och jag skulle tänka mig att det är likartat i andra kommuner, yttra oss om priset. Vi har emel-

lertid försökt att tillämpa en praxis som innebär att folk först vänder sig till den lokala myndigheten för att få anvisning om vilken bit av den kyrkliga jorden som är lämplig att avstycka som tomt, om där går att ordna vatten och avlopp och även om där finns lämplighet samt ett legitimt behov och legitimt önskemål att förvärva tomtmark för egnahemsbyggnad. Det kan då utredas vilken mark som är lämpligast. Det är en fördel att ha en lokal kontakt. Den har inte kungl. kammarkollegium och just inte heller stiftsnämnden. Det enda man kan göra är att fråga pastoratet hur det förhåller sig med det hela, och det kan inte alltid vara tillfredsställande med bara underhandsupplysningar.

Jag har i motionen föreslagit att framställningen skall inges till den myndighet som förvaltar jorden. Man kan då från början komma fram till ett acceptabelt utgångsläge. Därefter sker värderingen och ärendet går vidare. Det invänds då att det härigenom blir en omgång till.

I propositionen har klagotiden på ett berömvärt sätt nedbantats när det gäller kammarkollegiets beslut. Där gäller för närvarande 60 dagars klagotid, vilket är en alldeles orimligt lång tid. Inom det pastorat där jag är verksam har det just aldrig förekommit under de 13 år jag varit med att någon sökande klagat över priset. Det har nästan alltid varit klart utom i ett enda fall, där pastoratet ansåg sig böra klaga. Bestämmelsen om de 60 dagarna har varit meningslös, och det är bra att propositionen minskar på tiden.

Jag vill beröra ytterligare en sak. Det förhåller sig nämligen så att om någon önskar förvärva en tomt har han faktiskt formell rätt — om jag har fattat rätt — att vänta i 30 dagar efter det att värderingen har ägt rum med att säga ifrån om han vill ha den. Hos oss brukar det gå till på så sätt att bostadsnämndens ordförande ber vederbörande att skaffa in svaret inom 10 dagar. De allra flesta vet på förhand vilka priser som brukar sättas och ber genast att få godkänna. Dessa 10 dagar har i praxis

Ang. tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall

visat sig kunna tillämpas och är som jag tycker en vettig och bra tid oavsett om det är kammarkollegium eller någon stiftsnämnd som skall ta hand om ärendet. När ärendet har vandrat från stiftsnämnden och pastoratet upp till kungl. kammarkollegium har vederbörande haft än mer tid att tänka på saken. Det är inte nödvändigt att därefter ha 30 dagar på sig för att fundera om man verkligen vill förvärva marken eller inte. Det går att lämna svar på kortare tid, förlagsvis 10 dagar.

Det förefaller mig som om man där skulle kunna åstadkomma någon tidsvinst. På den punkten har utskottet inte sagt annat än att detta får ankomma på Kungl. Maj:t. Jag har velat beröra saken för att påpeka för Kungl. Maj:ts representant att jag tror att det finns någonting att hämta här. Om det skall vara precis det antal dagar som jag har föreslagit i motionen vill jag givetvis lämna därhän.

Från Svenska pastoratens riksförbund har framlagts ett förslag enligt vilket man skulle överlämna åt pastoraten själva att fastställa priserna. Jag har inte den uppfattningen att detta är ett realistiskt önskemål hur principiellt riktigt det kan vara. Däremot menar jag att det skulle vara praktiskt och klokt att låta ansökningarna ställas till den beslutande myndigheten men inges till den myndighet som har att handlägga dem. Jag tror att man slipper en hel del trassel på det sättet och även i viss mån tillgodoser pastoratens rätt.

Herr talman! Jag har velat framföra dessa synpunkter, men gentemot ett enigt utskott vill jag i vart fall den här gången inte ställa något yrkande. Jag förstår att man har givit sig chimären av en decentralisering i våld. Därför satsar man delvis den trygghet för ägarna och den reda beträffande bostadssociala synpunkter som det grepp om ärendena innebär, som kammarkollegium i samarbete med bostadsstyrelsen hittills haft.

I den situationen framställer jag som sagt intet yrkande.

Herr KARLSSON, GÖRAN, (s):

Herr talman! Eftersom herr Ferdinand Nilsson inte hade något yrkande kunde jag nöja mig med att yrka bifall till tredje lagutskottets förslag. Jag vill emellertid göra ett par reflexioner med anledning av det anförande som hållits.

Jag skulle vilja säga att den proposition som här föreligger är väl underbyggd och sakligt berättigad. Den ordning som nu råder beträffande försäljning av kyrklig jord är nämligen sådan att de som skall köpa jord till tomtmark får vänta i årtal på att få tomtfrågan löst. Under sådana förhållanden måste varje förbättring som inträder hälsas med tillfredsställelse, och jag är övertygad om att det förfarande som här föreslås innebär en förenkling och en förbättring.

Herr Ferdinand Nilsson har sagt att pastoraten är lämpligast när det gäller försäljning, men all erfarenhet säger att det är bättre att övergå till större enheter. Om i första hand stiftsnämnderna får sköta försäljningen får man en enhetligare bedömning av ärendena och därmed också förbättrade försäljningsmöjligheter.

Vad beträffar de rättsliga farhågor som herr Ferdinand Nilsson hyste vill jag säga att jag inte alls tror att rätts-säkerheten är i fara bara därför att man överflyttar försäljningen från pastoraten till stiftsnämnderna. Vad utskottet har sagt om de juridiska möjligheter som där finns vill jag kraftigt understryka.

Herr talman! Med dessa ord vill jag yrka bifall till tredje lagutskottets förslag och klart säga ifrån att det är angeläget att de som vill köpa tomter för bostadsändamål, inte minst på landsbygden, får del av den förbättring som här föreslås.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag förstår att herr Göran Karlsson inte trodde det skulle bli någon debatt i den här frågan och därför inte hade förberett sitt yttrande. Han gör gällande att jag skulle ha sagt att pastoraten skulle vara de lämpligaste in-

Ang. tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall

stanserna för att handha försäljningen. Det har jag inte sagt. Jag har sagt att ärendena kunde börja handläggas där.

Herr Göran Karlsson har vidare gjort gällande att denna reform, som är så väl underbyggd och väl genomtänkt, skulle syfta till att flytta över försäljningarna från pastoraten till stiftsnämnderna. Nej, herr Göran Karlsson, så hänger det inte ihop, utan det är fråga om en överflyttning av vissa försäljningar från kungl. kammarkollegium till stiftsnämnderna. Det betänkliga här är att dessa många ströposter ofta kommer att bli marknadsbildande och bestämma prissättningen på rätt många orter. Det centraliserade grepp om frågorna som herr Göran Karlsson visst ville ha får man ju inte på det viset. Skall ärendena handhas av de många stiftsnämnderna och de ungefär dubbelt så många länsbostadsnämnderna, blir det sannerligen inte någon centralisering. Det skulle det bli ifall det vore som herr Göran Karlsson tror, att ärendena förut har beslutats av pastoraten, men så är det inte.

Vad herr Göran Karlsson har sagt angående den juridiska kapaciteten ställer jag i belysning av hans anförande i övrigt.

Herr KARLSSON, GÖRAN, (s):

Herr talman! Jag tänker inte försöka jämföra mig med herr Ferdinand Nilsson i fråga om sakkunskap, men jag försöker använda det sunda förnuft jag har, och det säger mig att detta är en fråga som behöver lösas i ett större sammanhang.

Jag förstår att herr Ferdinand Nilsson förälskat sig i den nuvarande formen och inte vill överge den, men jag tror det är rimligt att införa en ny ordning, och därför, herr talman, vidhåller jag mitt yrkande.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp)
kort genmäle:

Jag skall inte ens gå fram till talarstolen, herr talman. Jag skall nöja mig med att konstatera att jag icke förälskat mig i de nu gällande bestämmelserna utan

föreslagit en liten ändring enligt vilken ansökning skall ställas till den myndighet som avgör frågan, men inges lokalt för att redan från början komma på rätt bog.

Detta är en praktisk sak, herr Göran Karlsson. Jag har sysslat praktiskt med sådana här ärenden och vet vad som är att vinna. Här kan man få en del frågor klarade utan kostnad och utan besvär, men börjar man i galen ända kan det gå galet och sluta galet.

Herr CARLSSON, GEORG, (cp):

Herr talman! Den som har varit med under årens lopp vet att det ofta varit ganska besvärligt att få köpa jord från kyrkan. Det är därför att hälsa med tillfredsställelse att man nu kommit på ett enklare system. Även om man kanske inte kunnat klara alla detaljer så bra som önskligt vore är dock den nya lagen i alla fall bättre än den ordning vi haft tidigare. Om det i framtiden skulle visa sig att det alltjämt finns kvar vissa svårigheter, får vi väl med hjälp av herr Ferdinand Nilsson motionera och söka komma till rätta med dem, så att vi till slut når fram till en verkligt bra ordning. Stiftsnämnderna ute i länen kommer nog att klara det hela ganska bra. De ligger ju närmare än vad kammarkollegium gör.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Herr Georg Carlsson håller säkerligen med mig när jag säger att stiftsnämnderna ligger litet olika. De är spridda över hela landet och har att samverka med de olika länsbostadsnämnderna. Detta faktum betyder i själva verket att man kan riskera en viss spridd ordning, vilket väl inte är något att stå efter.

Då herr Georg Carlsson säger att det framlagda lagförslaget innehåller bestämmelser som är bättre än nuvarande ordning vill jag instämma häri. Det är också påtagliga vinster med den nya lagen.

Sedan vill jag rätta en sak som jag glömde bort när jag resonerade med herr Göran Karlsson. Herr Göran Karlsson på-

stod att sådana här försäljningsärenden brukar dröja i årtal. Det är riktigt att det ofta kan ta ungefär ett år, men utskottet säger att det kan hända att det tar upp till två år. Herr Göran Karlsson, som är sakkunnig, bättrade på det genom att förklara, att det kan dröja i årtal. Det är i så fall i verkliga undantagsfall, och då rör det sig om mycket tvistiga saker. Jag tror visst att man kan anföra ett eller annat exempel på att det tagit så lång tid, men det är orätt att slunga fram en sådan sak som ett generellt påstående — det är inte rättvist.

Herr KARLSSON, GÖRAN, (s):

Herr talman! Det tjänar kanske inte något till att fortsätta resonemanget med herr Ferdinand Nilsson.

Han sade själv att det kunde anföras exempel på att det dröjt årtal med en försäljning. Det är just för att åstadkomma en förbättring i sådana fall som det nu framlagda förslaget kommit till.

Jag tycker att t. o. m. herr Ferdinand Nilsson borde vara tacksam över det nya förslaget. Han har ju själv vitsordat att förslaget innehåller så påtagliga förbättringar att det är värt att genomföras.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag sade att förslaget innehåller förbättringar.

Om man gör gällande att propositionen har kommit därför att det i något enstaka undantagsfall har hänt att det dröjt flera år med ett kyrkligt försäljningsärende som varit särskilt komplicerat, tror jag att man hugger i sten ganska grundligt. På så lösa boliner och med så ringa skäl har denna proposition inte framlagts — så mycket kan jag bedöma. Det är väsentligare och större synpunkter som har legat till grund för dess framläggande.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Om utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, m. m.

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 31, i anledning av väckta motioner om utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, m. m.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 563, av herr *Bengtson*, och II: 690, av herr *Wahlund m. fl.* hade hemställts, att riksdagen måtte

A. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla,

1) att ett miljöpolitiskt handlingsprogram i enlighet med i motionerna anförda riktlinjer måtte utarbetas så snart ske kunde och att förslag som därav föranleddes skyndsamt måtte föreläggas riksdagen,

2) att frågan om inrättande av ett socialforskningsinstitut måtte utredas och förslag i ärendet föreläggas riksdagen,

B. beakta vad i motionerna i övrigt anförts.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att de likalydande motionerna I: 563 och II: 690 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade anförts

1) av herrar *Ernst Olsson*, *Ferdinand Nilsson*, *Börjesson* i Glömminge och *Larsson* i Borrby, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 563 och II: 690 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla dels om utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, dels om prövning samt förslag rörande inrättande av ett socialforskningsinstitut;

2) av herrar *Eric Gustaf Peterson* och *Hamrin* i Kalmar, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr OLSSON, ERNST, (cp):

Herr talman! »Vårt samhälle blir allt mer obologiskt. Det skulle behövas en

Om utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, m. m.

handledningsbok i socialmedicin för politiker och samhällsplanerare.» Ungefär så föll orden i ett TV-program för någon vecka sedan. Det var två läkare som diskuterade den ökade förekomsten av s. k. kultursjukdomar i det moderna samhället.

Överslagsvis räknar man med att var tredje patient som söker läkare lider av sjukdom som bottnar i psykiska orsaker. Det finns ju också andra klara tecken på att den psykiska tryggheten inte är tillgodosedd i tillräcklig utsträckning.

Ett framträdande drag i samhällsutvecklingen har varit att man sökt tillgodose människans lekamliga behov, ekonomisk standard, ekonomisk trygghet, omvårdnad om den kroppsliga hälsan o. s. v. Alla vill vi väl bejaka detta, och det måste ses som något positivt också ur psykisk synpunkt.

Men hela den omvandling som vårt samhälle genomgått jämsides med och delvis som en följd av dessa strävanden medför ökade psykiska krav på oss människor, psykiska krav som överstiger människans biologiskt grundade förmåga. I den meningen blir samhället allt mer obiologiskt.

Man skulle kunna säga att man inte har psykisk grundtrygghet så länge som dessa krav överstiger den biologiska förmågan. Så länge den tryggheten inte finns måste man säga att det föreligger ett grundläggande fel i vårt samhälle, ett fel som medför lidande och brustna livsförhoppningar och därmed också samhällsekonomiska förluster.

En del av oss tycks tro att dessa problem kan lösas genom något av en tillbakagång till den s. k. gamla goda tiden. Vi tror inte på en sådan metod. Vi tror i stället att den psykiska aspekten måste integreras i den pågående och kommande samhällsutvecklingen och att man inte bör arbeta med bara ekonomiska och lekamliga mål utan i likvärdig grad beakta också de psykiska aspekterna och problemen. Det gäller med andra ord att forma en miljö som tillgodoser människans grundläggande behov och förmåga oavsett om dessa är av lekamlig eller psykisk art.

Det är detta vi avser med miljöpolitik.

För att en sådan skall bli möjlig fordras givetvis att man beaktar tillvarons psykiska sida och förutsättningar i större utsträckning. Vi tror att man måste tillämpa samma grundläggande metoder som kommit till användning i fråga om de ekonomiska och materiella förbättringarna, nämligen forskning för att få ökad kunskap samt utbildning och upplysningsverksamhet för att få denna kunskap spridd och tillämpad.

I princip måste dessa strävanden gälla samhällslivets olika områden, men självfallet finns det områden som är särskilt angelägna. Vi anser att statsmakternas strävanden i dessa avseenden borde vägledas av ett handlingsprogram, vars syfte skulle vara dels att integrera den miljöpolitiska aspekten i de samhälleliga avgörandena, dels att tillvarata de möjligheter till konkreta åtgärder som finns.

Särskilt angeläget är naturligtvis att man har en grundval för miljöpolitisk bedömning när olika samhällsbeslut fattas. Tyvärr saknas en sådan grundval i dag. I stort sett får vi nöja oss med att ta ställning på grundval av ekonomiska utredningar och bedömningar, vilket många gånger kan bli missledande.

Motionärerna har föreslagit inrättande av ett socialforskningsinstitut och erinrat om att ett sådant finns i Danmark. Remissinstanserna har också varit välvilligt inställda till denna tanke. Flera har uttryckt sig i direkt tillstyrkande ordalag. Det är bara en instans som inte direkt velat binda sig när det gäller formen för socialforskningen.

Ett socialforskningsinstitut utsluter självfallet inte annan forskning, utan institutet skulle kunna samverka med t. ex. institutioner vid de akademiska lärosätena. Dess uppgift skulle vara att genom tillämpad forskning ge underlag, miljöpolitiskt och socialt, för de beslut som fattas av olika samhällsorgan. Det skulle alltså vara något av en serviceinstitution. För vår del är vi övertygade om att en sådan institution är nödvändig, om dessa psykiska och miljöpolitiska

Om utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, m. m.

aspekter skall kunna beaktas i tillräcklig utsträckning. Vi anser således att institutet bör inrättas snarast möjligt.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till den av mig m. fl. vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr SÖRLIN (s):

Herr talman! 1962 års riksdag behandlade motioner av likartat innehåll och avslag dem.

Det miljöpolitiska handlingsprogram som föreslås i de nu behandlade motionerna bör enligt motionärernas motivering vara mentalhygieniskt orienterat och syfta till bl. a. att de miljöpolitiska aspekterna integreras i de samhälleliga strävandena och besluten. Det föreligger således ett nära samband mellan årets och förra årets motioner.

De remissinstanser — medicinalstyrelsen och sociologiska institutet i Göteborg — som yttrat sig beträffande frågan om ett miljöpolitiskt handlingsprogram, har uttryckt tveksamhet beträffande förslaget. Bl. a. framhåller medicinalstyrelsen att det torde vara svårt att genomföra ett enhetligt miljöpolitiskt handlingsprogram som kan anammas och tillämpas av samhällsplanerarna. Utskottet delar denna uppfattning och finner det kunna ifrågasättas om upprättande av ett sådant program verkligen är en framkomlig väg när det gäller att bättre tillgodose de mentalhygieniska behoven i vårt samhälle. Som utskottet framhöll redan vid förra årets riksdag torde det viktigaste spørsmålet här i stället vara att åstadkomma förbättrade personella resurser för olika aktuella arbetsuppgifter och redan kända behov.

I motionsyrkandets andra del har framförts förslag om utredning beträffande inrättande av ett socialforskningsinstitut. Utskottet vill här erinra om vad föredragande departementschefen anfört i proposition nr 79 angående socionomutbildningen samt hänvisa till det förslag socialpolitiska kommittén kan komma att framlägga.

Utskottet ser med tillfredsställelse att spørsmålet om den sociala forskningen

sålunda kommit under ingående prövning och vill framhålla vikten av att utredningen sker utan onödig tidsutdräkt. Det kan förutsättas att de i förevarande motioner framförda synpunkterna uppmärksammas vid denna prövning. Motionärernas förslag om en utredning är således väsentligen tillgodosett. Motionerna synes böra i här ifrågasvarande del anses besvarade härmed, och något initiativ i frågan från riksdagens sida är icke erforderligt.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Ernst Olsson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Olsson, Ernst*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad allmänna beredningsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 31, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Ernst Olsson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Olsson, Ernst*, begärde rösträkning, verkställdes nu vote-

Om förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet

ring medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 109;

Nej — 18.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 32, i anledning av väckt motion om utredning rörande arbetstid och fritid; samt

nr 33, i anledning av väckta motioner om en inventering av förekomsten av ödegårdar, lämpade som fritidshem, angående behovet av fritidslokaler inom tätorterna och angående underhållet av vissa enskilda utfartsvägar.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 34, i anledning av väckta motioner om förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet samt om förbättring av personalvården inom den statliga verksamheten.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 561, av herr *Bengtson m. fl.*, och II: 685, av herr *Hedlund m. fl.*, hade hemställts, att riksdagen, med tillkännagivande att ökade resurser borde ställas till den arbetsvetenskapliga forskningens förfogande, måtte

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag rörande dels frågan om försöksverksamhet vid vissa enheter inom den statliga sektorn, avseende överförande av arbetsvetenskapliga forskningsresultat i praktisk tillämpning, i syfte att därigenom förbättra

personalvård och psykohygieniska betingelser inom arbetslivet,

dels frågan om upplysnings- och rådgivningsverksamhet, likaledes i syfte att förbättra personalvård och psykohygieniska betingelser inom arbetslivet, samt

2. beakta vad i motionerna i övrigt anförts.

I den likaledes till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionen II: 691, av herr *Wahrendorff m. fl.*, hade föreslagits, att riksdagen, i syfte att få till stånd en bättre personalvård och främja trivsel och arbetsanpassning för ett psykiskt arbetsskydd inom den statliga verksamheten, i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla

a) att frågan om kurser i arbetsledning och personalvård för personal i arbetsledande ställning skyndsamt måtte prövas,

b) att frågan om allmän aktivisering och upplysning på personalvårdsområdet inom den statliga verksamheten likaledes skyndsamt måtte prövas,

c) att i samband med prövning av den personella förstärkning, som kunde föranledas av ovanstående yrkanden, även frågan om personalvårdsorganisationens uppbyggnad inom den statliga verksamheten måtte prövas, samt

d) att de förslag, som föranleddes av ovanstående yrkanden, snarast måtte föreläggas riksdagen.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att de likalydande motionerna I: 561 och II: 685 samt motionen II: 691 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrarna *Skoglösa, Jonasson, Eric Gustaf Petersson, Ernst Olsson* och *Larsson* i Borby, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

1) att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 561 och II: 685 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om startande och bedrivande av

Om förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet

försöksverksamhet rörande bättre personalvård och förbättrade psykohygieniska betingelser inom arbetslivet samt utredning rörande upplysnings- och rådgivningsverksamhet i personalvårds- och psykohygieniska frågor i övrigt inom arbetslivet, samt

2) att motionen II:691 måtte anses besvarad genom vad reservanterna anfört.

Herr OLSSON, ERNST, (cp):

Herr talman! Jag kan i denna fråga som gäller arbetslivet dra vissa paralleller med den föregående. De kroppsliga betingelserna inom arbetslivet har förbättrats, t. ex. genom arbetarskyddslagstiftningen och arbetstidslagstiftningen samt genom att maskinerna har övertagit mycket av det tyngsta och smutsigaste arbetet. Detta är givetvis av värde ur psykisk synpunkt. Men arbetslivet har också blivit mera tekniskt och komplicerat, och de mänskliga relationerna på arbetsplatsen har förändrats till följd av de tekniska förändringarna och kraven. De psykiska kraven och påfrestningarna har blivit långt större. Jag behöver bara hänvisa till remissyttrandena, som på den punkten är enstämmiga, för att belysa den saken.

Remissinstanserna är också ense om att mycket kan göras för bättre förhållanden och för att få en psykohygienisk sanering inom arbetslivet. Omtanken om människan måste givetvis vara det utslagsgivande, men de arbetskraftsvårdande åtgärderna tycks också vara motiverade från ekonomiska utgångspunkter.

Utskottsutlåtandet behandlar två olika motioner. Den ena motionen gäller arbetslivet i allmänhet och den andra åtgärder som staten bör vidta i sin egen skap av arbetsgivare. Låt mig börja med den förstnämnda.

Motionärerna pekar här på två grundproblem. Det ena är att det behövs en ökad forskning och en samordning av forskningen. På den punkten tycks både motionärer, reservanter och utskottsmajoritet vara ense. Vi är också ense om

att resultatet av den översyn som genomföres av subkommittén för samordning av den yrkesmedicinska forskningen bör avvaktas. Det har ju också aviserats till i vår. Vid den sidan av saken behöver jag alltså inte uppehålla mig.

Det andra grundproblemet gäller hur forskningsresultaten skall kunna föras ut till praktisk tillämpning i arbetslivet. Det är relativt lätt att få till stånd skyddsanordningar o. d., som avser att förhindra kroppsskador och olycksfall i arbetet. Det är också lätt att vinna förståelse för att ingen bör belastas till kroppslig överanstängning. Det är konkreta och lättbegripliga ting. När det gäller de psykiska problemen och ansträngningarna däremot finns det inget sådant konkret att ta på. Det rör sig om komplicerade och osynliga sammanhang som står klara för sakkunskapen men som är svåra att fatta för oss övriga. Följden kan därför ofta bli bristande förståelse och ibland rentav motstånd mot i och för sig väl motiverade åtgärder.

I motionerna har i huvudsak föreslagits två åtgärder. Den ena skulle bestå av en allmän upplysnings- och rådgivningsverksamhet. Arbetarskyddsstyrelsen och dess underinstanser skulle utgöra samhällets bas för denna verksamhet i samverkan med bl. a. PA-rådet och arbetsmarknadens parter. Verksamheten skulle ges en lokal inriktning. Syftet skulle vara att i arbetslivet skapa ökad förståelse och insikt om behovet av en psykohygienisk sanering och att således skapa en allmän grogrund för förbättringar.

Den andra åtgärd som motionärerna föreslagit är skapande av försöksverksamhet vid vissa enheter inom arbetslivet. Syftet skulle vara att skapa arbetsplatser som kunde framstå som föredömen i detta avseende men också att klarlägga och bemästra de svårigheter som gör sig gällande när man skall föra ut arbetslivsforskningens resultat till praktisk tillämpning. Motionärerna anser att denna försöksverksamhet borde bedrivas vid arbetsplatser eller företag inom

Om förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet

den statliga sektorn, emedan insatser av detta slag är en samhällelig uppgift.

Efter vad jag kan se har inte utskottet tagit ställning till något av dessa förslag. Man har hänvisat till att civilministern nu framlagt förslag om en försöksverksamhet som avser den verksamhet i fråga om personalvård m. m. vilken staten skall bedriva i sin egenskap av arbetsgivare. Men det är ju en helt annan sak än den verksamhet som motionärerna föreslagit. Några sådana här arbetsplatser med försöksverksamhet, avsedda att vara föredömen o. s. v., ingår inte i den aktuella propositionen. Inte heller berör den frågan om upplysnings- och rådgivningsverksamhet i främst arbetarskyddsstyrelsens regi.

Vi reservanter anser att båda dessa förslag som framförts i motionerna är värda en närmare prövning, och följaktligen har vi hemställt om en sådan med de förslag som kan föranledas i sinom tid.

Den andra motion som behandlas i utlåtandet gäller staten i egenskap av arbetsgivare. Motionärerna har framhållit att den statliga sektorn släpar efter när det gäller personalvårdsinsatserna. Remissinstanserna har uttalat sig på liknande sätt. Sedan motionen väckts har emellertid civilministern lagt fram det förslag jag nämnde. Det innebär att man nu får till stånd en aktivisering inom den statliga sektorn. Motionärernas syfte får därför anses tillgodosett. Man torde också kunna utgå från att de synpunkter som motionärerna anfört kommer att beaktas vid verksamhetens utformning. Här föreligger således inte någon större meningsskiljaktighet mellan majoritet och reservanter. Motionen bör kunna anses tillgodosedd genom det anförda.

Härmed ber jag få yrka bifall till den till utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr NYMAN (fp):

Herr talman! Arbetslivets forskning har, som allmänna beredningsutskottet påtalat, tidigare behandlats av utskottet.

Det är i egenskap av tidigare motionär i frågan som jag ber att få framföra några synpunkter, sedan frågan tagits upp i partimotioner av centerpartiet. Jag tycker att detta visar att frågan om arbetsvetenskaplig forskning för att åstadkomma bättre psykohygieniska förhållanden på arbetsplatserna är av en sådan aktualitet och vikt att den är mycket svår att komma ifrån. Det är därför med tillfredsställelse jag tagit del av centerpartiets motioner i frågan. Jag delar motionärernas uppfattning att arbetsvetenskaplig forskning behöver ökade resurser och behöver samordnas.

I statsutskottets utlåtande nr 110 år 1963 om anslag till socionomutbildning diskuterades formerna för en planmässig socialforskning vid socialinstitutet. Statsutskottet följde departementschefens förslag att avvakta socialpolitiska kommitténs förslag i fråga om socialforskningen och dess organisation. I det sammanhanget hade jag väckt en motion, nr 664, i denna kammare och fröken Elmén en motion, nr 782, i andra kammaren. Vi föreslog att socialpolitiska kommittén också borde få utreda frågan om en samordning av socialforskning och arbetsvetenskaplig forskning. Vi anser nämligen att det finns så många beröringspunkter mellan dessa vetenskaper att de med fördel skulle kunna samordnas. I Danmark och andra nordiska länder har man fristående forskningsinstitut som löst frågan på detta sätt.

Statsutskottet hade icke något i och för sig att erinra mot att utredning kommer till stånd rörande den arbetsvetenskapliga forskningens samordning med den sociala men ansåg att frågan borde prövas i annat sammanhang.

Vad beträffar tillämpning av de erfarenheter som kan vinnas genom arbetsvetenskaplig forskning och deras överförande till arbetsplatserna föreligger stora problem liksom vid all tillämpning av vetenskaplig forskning. En försöksverksamhet skulle säkerligen vara mycket värdefull och varför icke ske inom ett statligt företag. Vi talar ibland inom företagen om immateriella insatser,

Om förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet

nämmligen att förbättra arbetsförhållandena för de anställda, att skapa trivsel o. s. v. Vi vet inte med säkerhet hur mycket det står att vinna genom dessa insatser, och det är därför man borde pröva dessa inom något företag.

Upplysnings- och rådgivande verksamhet i psykohygieniska frågor är mer än nödvändig för att man skall kunna bota eller i varje fall minska vad någon kallat de själsliga förkylningssjukdomarna. Bakom det uttrycket ligger tanken att nervösa symtom, som är så utbredda bland dagens arbetande människor, vilket herr Olsson tidigare har påtalat, är så allmänna att man kan likna dem just vid förkylningssjukdomar. De har också många gånger samma verkningar, de gör att många anställda inte kan utföra sitt arbete, och därigenom åsamkas nationen och företagen stora förluster. Det är därför också av stor ekonomisk betydelse att söka komma åt de själsliga förkylningssjukdomarna. Ett medel är upplysning och rådgivning i psykohygieniska frågor. Det återstår mycket dunkel att skingra på den här punkten.

Herr talman, jag ber med dessa ord att få yrka bifall till reservationen av herr Skoglösa m. fl.

Herr PETERSON, ERIC GUSTAF, (fp):

Herr talman! Den arbetsvetenskapliga forskningen har, som förut framhållits, vid flera tillfällen behandlats här i riksdagen, och kravet på en sådan forskning blir allt starkare allteftersom tiden går. Det är faktiskt så — det är känt för oss alla — att alltför många anställda har så pass krävande arbetsuppgifter under den ordinarie arbetstiden att de dignar under dem, och när den ordinarie arbetstiden är slut stoppar de portföljerna fulla med arbete som de handlägger på kvällen eller kanske under natten. Vem bär ansvaret? Vem kan ta ansvaret för att sådana anställda inte arbetar ut sig i förtid?

Till detta kan sägas att ingen kan ta ansvar så länge man inte vet var gränsen går för det man kan ta ut av den an-

ställde. Samma är förhållandet på andra områden. Det finns komplicerade maskiner, som tar ut alltför mycket av både fysisk och psykisk kraft ur maskinens skötare. Såsom förut framhållits har stora skador redan åstadkommits genom detta. Den i reservationen föreslagna försöksverksamheten behöver snarast möjligt träda i funktion, och jag ber, herr talman, av den anledningen att få yrka bifall till reservationen.

Herr MÖLLER (s):

Herr talman! Detta är ju frågor som numera är ganska bekanta för riksdagen, eftersom de visar benägenhet att komma tillbaka varje år. Vi hade dem senast förra året och dessförinnan år 1961. Det begärs nu dels en utredning om försöksverksamheten för att överföra arbetsvetenskapliga forskningsresultat till praktisk tillämpning och för att förbättra personalvården och skapa bättre psykohygieniska betingelser, dels upplysning och rådgivning. Dessutom föreslås en rad åtgärder för personalvården.

Det föreligger, såsom det har erinrats om, knappast några möjligheter att bli oense i fråga om syftet. Vad som kan göras för en förbättrad personalvård och en effektivare arbetsvetenskaplig forskning är självklart önskvärt. Att den arbetsvetenskapliga forskningen för närvarande är otillräcklig och även splittrad är väl ett känt faktum. Utskottet har nu som tidigare uttalat sig för att man skulle få utökade resurser och en samordning på dessa områden, och det råder knappast några delade meningar härom. Man får vara på det klara med att bristen på forskare här som inom de flesta andra forskningssektorer är en faktor som man inte kommer förbi.

Det erinras i utskottsutlåtandet — om man tar del av utlåtandet litet närmare — om att det på skilda områden pågår en verksamhet som torde vara av intresse och skall bli av värde. Jag nämner de statliga forskningsråden, och jag nämner personaladministrativa rådet. Jag vill särskilt nämna en kommitté som

Om förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet

tillsattes för några år sedan av medicinska forskningsrådet nämligen subkommittén för medicinsk yrkesforskning, som har till syfte att försöka få en överblick över den arbetsmedicinska forskningen och behovet av forskning på detta område, eller rättare sagt var behovet är mest franträdande. Utskottet förutsätter att de psykohygieniska aspekterna på dessa förhållanden skall beaktas och uppmärksammas av dessa forskningsorgan och anser det inte lämpligt att för närvarande tillstyrka en särskild utredning. Utskottet vill i första hand avvakta subkommitténs förslag, som utlovats komma under detta år.

Beträffande motionärernas förslag om en försöksverksamhet inom den statliga sektorn för att överföra de arbetsvetenskapliga forskningsresultaten vill jag säga att det av flera skäl verkar olämpligt att vid nuvarande tidpunkt sätta i gång en särskild utredning. Behovet av åtgärder intygas, inte minst av chefen för civildepartementet i hans proposition nr 160 till innevarande års riksdag, där han liksom medicinalstyrelsen påpekar att det utan tvivel föreligger brister i den statliga sektorn av arbetsmarknaden. Vem vill bestrida att det också föreligger stora brister på den privata arbetsmarknaden? Jag tror knappast man kan säga att dessa förhållanden är väsentligt annorlunda på de skilda delarna av arbetslivet.

Av särskilt intresse för frågans behandling är att civilministern bebådar tillsättandet av ett organ för en aktivare personalvård inom den statliga sektorn. Han berättar — det citeras överst på sid. 7 i utlåtandet — utförligt hur han tänkt sig att detta organ skulle läggas upp och sammansättas och vad dess syfte skulle vara. Det förefaller som om motionärernas önskemål — vilket också herr Ernst Olsson har intygat — i detta avseende tillgodoses helt och hållet. Utskottet har ansett att erfarenheterna av dessa initiativ bör avvaktas. Sedan riksdagen har tagit ställning till kravet på detta organ kan man få fram erfarenheter.

Jag erinrar om att när det gäller kravet på en utredning om personalvården har personalorganisationerna SACO och LO genom Statstjänarkartellen avstyrkt en sådan utredning med skäl som är ganska övertygande, vilket framgår på sid. 5, där det bl. a. talas om personalutbildningsberedningen, som arbetar med just dessa frågor. Kartellen anser, att »i den mån personalutbildningsberedningens synpunkter genomföres, kommer motionärernas krav beträffande utbildning och personalvård att bli tillgodosedda, varför någon riksdagsskrivelse icke är behövlig». SACO går på samma linje, vilket framgår av remissyttrandet.

Det är med hänsyn till dessa faktorer som allmänna beredningsutskottet har avstyrkt motionärernas krav på särskild utredning, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen i enlighet med därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Olsson, Ernst*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad allmänna beredningsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 34, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Om förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Olsson, Ernst*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 94;
Nej — 25.

Därjämte hade 9 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Herr talmannen uppstod nu och avlägsnade sig, varvid ledningen av kammarens förhandlingar övertogs av herr förste vice talmannen.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 217, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående upphävande av förordningen den 21 december 1945 (nr 823) om nöjesskatt, m. m., såvitt propositionen hänvisats till statsutskottet;

nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor rörande fackskolor m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 221, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1963/64 till markförvärv för övningsfält m. m.;

nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1963/64 till åtgärder mot silikos, luftföroreningar och tobaksrökning;

nr 223, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1963/64 till hälsovårdsupplysning jämte i ämnet väckta motioner;

nr 224, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda fram-

ställning om anslag för budgetåret 1963/64 till förvaring och underhåll av civilförsvarsmateriel m. m.; samt

nr 225, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till civilförsvaret m. m.

Anmälades och bordlades

utrikesutskottets utlåtande nr 7, i anledning av dels Kungl. Maj:ts skrivelse med redogörelse för Nordiska rådets elfte session, dels ock motioner väckta i anslutning härtill;

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 125, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utrikesförvaltningens organisation och personalbehov m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 126, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1963/64 till stöd åt konstnärlig verksamhet m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 127, i anledning av väckta motioner om anslag till vidareutbildning av präster m. fl.;

nr 128, i anledning av väckta motioner om anslag till Religionspedagogiska institutet i Uppsala;

nr 129, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statstjänstemännens sjuklöne- och semesterförmåner m. m. jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 130, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om statsbidrag till Hillelskolan; ävensom

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370); samt

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Anmäldes och bordlades en av herr *Stefanson* under sammanträdet till herr talmannen avlämnad, av honom och herr *Nilsson, Yngve*, undertecknad motion, nr 781, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 170, angående statlig löne-reglering för skolledar och lärare vid yrkesskolor, m. m.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 17.09.

In fidem
K.-G. Lindelöw

Onsdagen den 22 maj

Kammaren sammanträdde kl. 10.00; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelse, nr 239, till Konungen angående val av fullmäktige i riksbanken med suppleanter;

dels ock till riksdagens förordnanden:

nr 240, för herr Ragnar Valdemar Persson att vara fullmäktig i riksbanken;

nr 241, för herr Per Valfrid Asbrink att vara fullmäktig i riksbanken;

nr 242, för herr Gösta Tore Edvin Bengtsson att vara suppleant för en av riksdagens fullmäktige i riksbanken;

nr 243, för herr Edvard Emanuel Vilhelmsson att vara suppleant för en av riksdagens fullmäktige i riksbanken; och

nr 244, för herr Elis Birger Nilsson att vara suppleant för en fullmäktig i riksbanken.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelse, nr 245, till Konungen angående val av fullmäktige i riksgäldskontoret med suppleanter;

dels ock till riksdagens förordnanden:

nr 246, för herr Axel Wilhelm Strand att vara fullmäktig i riksgäldskontoret;

nr 247, för herr Karl Torsten Fredriksson att vara fullmäktig i riksgäldskontoret;

nr 248, för herr Ernst Hjalmar Nilsson att vara suppleant för en fullmäktig i riksgäldskontoret; och

nr 249, för fru Anna Mary Sylvia Holmqvist att vara suppleant för en fullmäktig i riksgäldskontoret.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 261, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående upphävande av förordningen den 21 december 1945 (nr 823) om nöjesskatt, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 262, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i tulltaxeförordningen den 13 maj 1960 (nr 391), m. m.; och

nr 263, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av punkt 1 av anvisningarna till 20 § kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet motionen nr 781.

Ang. förenkling av traktamentsbeskattningen

Föredrogs och bordlades ånyo utrikesutskottets utlåtande nr 7, statsutskottets utlåtanden nr 125—129 och memorial nr 130 samt bevillningsutskottets betänkanden nr 38 och 46.

Ang. förenkling av traktamentsbeskattningen

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 15 mars 1963 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 120, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370); samt

2) förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623).

I propositionen hade föreslagits en förenkling på lönebeskattningens område, innebärande schablonisering av traktamentsbeskattningen, utvidgning av rätten till avdrag för fördyrade levnadskostnader på grund av bostadsbrist m. m. samt skattefrihet för flyttningskostnadsersättningar.

I fråga om traktamentsbeskattningen innebar förslaget i huvudsak följande. Skattefrihet för statliga traktamenten skulle utvidgas till att gälla även kommuners, hushållningssällskaps, skogsvårdsstyrelser och vissa andra offentliga institutioners traktamenten. Beträffande traktamenten från övriga arbetsgivare hade föreslagits, att gällande skatteplikt visserligen skulle bibehållas men att avdrag utan särskild utredning schablonmässigt skulle medgivas med traktamentsbeloppet, om detta icke överstege av riksskattenämnden fastställt »normalbelopp». Normalbeloppet avsåges anpassat till högsta statliga traktamente.

Till utskottet hade hänvisats följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

I) de likalydande motionerna I: 752, av herr *Augustsson*, och II: 911, av herr *Franzén*,

II) de likalydande motionerna I: 753, av herr *Erarsson*, och II: 912, av fru *Gunne m. fl.*,

III) de likalydande motionerna I: 754, av herrar *Virgin* och *Isacson*, samt II: 910, av herr *Bengtson* i Solna *m. fl.*,

IV) de likalydande motionerna I: 759, av herr *Lennart Geijer*, och II: 919, av herr *Carbell*, ävensom

V) de likalydande motionerna I: 760, av herrar *Nyman* och *Per Jacobsson*, samt II: 920, av herr *Enskog m. fl.*,

Till behandling i detta sammanhang hade utskottet jämväl upptagit följande vid riksdagens början väckta, till bevillningsutskottet hänvisade motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 157, av herr *Göran Karlsson m. fl.*, och II: 181, av fru *Eriksson* i Ängelholm *m. fl.*, samt

2) motionen II: 188, av herr *Wachtmeister*.

I motionerna I: 753 och II: 912 hade hemställts, att riksdagen måtte, med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 120 vad anginge andra stycket av punkt 3 av anvisningarna till 33 § kommunalskattelagen, besluta, att anvisningarna rörande beskattningen av traktamentsersättning i tjänst, där sådan skulle upptagas såsom inkomst, skulle utfärdas av riksskattenämnden.

I motionerna I: 157 och II: 181 hade anhållits, att riksdagen måtte besluta ett sådant tillägg i skatteförfattningarna, att näringshjälpbidrag betraktades som icke beskattningbar inkomst.

Utskottet hade i det nu föreliggande betänkandet på anförda skäl hemställt,

A) att riksdagen — med förklarande att Kungl. Maj:ts proposition nr 120 icke kunnat av riksdagen oförändrad bifallas samt i anledning av de likalydande mo-

Ang. förenkling av traktamentsbeskattningen

motionerna I: 157, av herr Göran Karlsson m. fl., och II: 181, av fru Eriksson i Ängelholm m. fl., — måtte antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370) med den ändring och det tillägg, att

dels ingressen erhöles i betänkandet angiven lydelse;

dels ock anvisningarna till 19 § kommunalskattelagen samt punkt 3 av anvisningarna till 33 § samma lag erhöles den lydelse, som i betänkandet angivits;

2) förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623);

B) att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 157, av herr Göran Karlsson m. fl., och II: 181, av fru Eriksson i Ängelholm m. fl.,

2) de likalydande motionerna I: 752, av herr Augustsson, och II: 911, av herr Franzén,

3) de likalydande motionerna I: 753, av herr Enarsson, och II: 912, av fru Gunne m. fl.,

4) de likalydande motionerna I: 754, av herrar Virgin och Isacson, samt II: 910, av herr Bengtson i Solna m. fl.,

5) de likalydande motionerna I: 759, av herr Lennart Geijer, och II: 919, av herr Carbell,

6) de likalydande motionerna I: 760, av herrar Nyman och Per Jacobsson, samt II: 920, av herr Enskog m. fl., ävensom

7) motionen II: 188, av herr Wachtmeister,

måtte, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet i betänkandet anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Av utskottet förordat tillägg till anvisningarna till 19 § kommunalskattelagen innebar, att näringshjälpsbidrag i den mån det lämnades till bestridande av kostnader, som vederbörande mottagare icke — vare sig direkt eller i form av värdeminskningsskatt — finge avdrag

för vid beskattningen, skulle vara skattefritt.

Reservation hade avgivits av herrar Hagberg, Yngve Nilsson, Nilsson i Svalöv och Björkman, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under B 3 hemställa, att motionerna I: 753 och II: 912, i den mån de icke blivit besvarade med vad reservationerna anfört, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr HAGBERG (h):

Herr talman! Till bevillningsutskottets betänkande nr 43 är fogad en reservation, om vilken jag skall be att få säga ett par ord.

Vi har inom utskottet varit i huvudsak eniga om den proposition, som ligger till grund för betänkandet. Som kammararens ledamöter finner innebär den på lönebeskattningens område en förenkling, som ur olika synpunkter kan anses önskvärd och som man så länge på många håll har propagerat för. Förslaget går ut på att den skattefrihet som för närvarande gäller för statliga traktamentsersättningar skall gälla även sådana traktamenten som utges av kommuner, hushållningssällskap, skogsvårdsstyrelser och vissa andra offentliga institutioner. I författningstexten — och det är ju det som är det nya i detta förslag från finansministern — införes regler om schablonavdrag, vilka normalt leder till att även traktamenten i enskild tjänst blir obeskattade.

I propositionen föreslås även utvidgad rätt till avdrag för ökade levnadskostnader vid s. k. dubbel bosättning samt skattefrihet för flyttningsskatt-ersättningar. Härjämte innebär förslaget en viss utvidgning av arbetsgivares skyldighet att lämna uppgift till arbetstagares taxering.

I och för sig är denna förenkling och — jag kan kanske säga — liberalisering av bestämmelserna att hälsa med tillfredsställelse. Dock — och det anser jag mig nödsakad att understryka — kan man nog inte alldeles bortse från att det

Ang. förenkling av traktamentsbeskattningen

föreligger vissa risker för missbruk av de nya reglerna. Det kan icke anses osannolikt, att det föreslagna schablonsystemet för beskattning av traktamentersättning i vissa fall kan leda till att belopp, som icke utgör kostnadsersättning och därför utan avdrag rätteligen bort tagas till beskattning som arbetsinkomst, kommer att bli obeskattade. På grund härav kan nog — menar vi reservanter — goda skäl anses tala för det förslag om ett mer differentierat system, grundat på anvisningar från riksskattenämnden, som framföres i ett par av de motioner som redovisas i detta betänkande.

Detta är emellertid bara en sida av saken. En annan är denna. Reservanterna kan inte underlåta att fästa betydande vikt vid den kritik som riktats mot den nuvarande ordningen liksom vid de ofta återkommande motionsyrkandena i riksdagen om en förenkling av bestämmelserna. Kammarens ledamöter erinrar sig säkert att vi nästan årligen under en följd av år behandlat motioner som gått ut på en sådan förenkling av bestämmelserna, och det är dessa upprepade förslag som finansdepartementet nu har tagit hänsyn till. Under dessa förhållanden vill inte reservanterna motsätta sig att den föreslagna lagstiftningen genomförs försöksvis. Vi finner det även angeläget att riksskattenämnden, oavsett att detaljerade bestämmelser införes i kommunalskattelagen, som jag redan har antytt, genom anvisningar söker främja en enhetlig tillämpning av bestämmelserna i syfte att förekomma missbruk. Det ligger ju i sakens natur att på ett så känsligt område som detta måste man i särskild grad sträva efter att behandla alla berörda på samma sätt, antingen de bor i de södra eller de norra delarna av landet.

Reservanterna tänker härvid icke blott på uppkommande tolkningstvister utan också på behovet av en klar definition av begreppet traktamente, ty det råder nog delade meningar om innebörden av denna term. Vi anser nämligen — och jag tror att alla här i kammaren skulle kunna vara ense om den saken — att det inte får förekomma, att en person, som tillfälligt utför arbete utanför bostadsorten,

skall försättas i ett gynnsammare läge än annan skattskyldig på samma bostadsort, vilken har sin *permanent* arbetsplats på den ort, där den förstnämnde arbetar *tillfälligt*. En sådan ordning skulle naturligtvis ställa till åtskilligt trassel.

Slutligen vill reservanterna understryka vad lönebeskattningsutredningen anfört därom att den föreslagna schabloniseringen av avdragsbeloppen inte bör utesluta taxeringskontroll bl. a. i sådana fall då det kan befaras att intäkter vilka i realiteten är att anse som avlöningsförmåner av skatteskal benämnas traktamenten. Det är nog tyvärr på det sättet, ärade kammarledamöter, att det smusslas en del på detta område, och jag tror nog, att man i skatterättsvisans namn har anledning att se upp med förhållandena härvidlag. Med det höga skattetryck vi har här i landet kan naturligtvis risken för sådana transaktioner som jag här talat om bli ganska betydande. Kan man få större eller mindre delen av sina avlöningsförmåner karaktäriserade som traktamenten blir de skattefria, men det är ju inte meningen med lagstiftningen.

Herr talman! Det är tankar av denna beskaffenhet, som reservanterna ansett borde ha beretts plats i utskottsmotivering till ledning för dem, som i fortsättningen skall ha hand om denna angelägenhet. Det är ju nämligen inte bara klämmarna i utskottsutlåtandena och riksdagens beslut i det hänseendet som alltid blir det ensamt vägledande. Ofta spelar motiveringarna för besluten en avsevärd roll, när riksdagens beslut skall utföras i det praktiska livet.

Som jag redan sagt är vi i sak eniga i bevillningsutskottet, men reservanterna har önskat en mera preciserad skrivning än den som nu föreligger, och jag har sökt ge några antydningar om hur vi ansett att den skrivningen i vissa hänseenden borde ha utformats. Därav följer också formellt att vi måste föreslå en viss omredigering av utskottets hemställan under punkten B 3.

Med dessa få ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Ang. förenkling av traktamentsbeskattningen

Herr ERICSSON, JOHN, (s):

Herr talman! Emot vad herr Hagberg här anfört har jag ingenting i sak att erinra mer än i ett enda avseende, och det gäller de meningsskiljaktigheter som har förelegat inom utskottet. De framgår kanske av den reservation som är fogad till betänkandet och som kortfattat kan beskrivas på det sättet, att reservanterna anser att den förenkling och schablonisering som statsrådet föreslår när det gäller beskattningen av traktamentsersättningar kan leda till missbruk och att vi borde ha utformat förslaget på ett annat sätt. Majoriteten inom utskottet hyser nog den meningen att den här föreslagna förenklingen har ett så stort värde att man även om det föreligger vissa risker för att avlöningsförmåner ändras om till traktamenten får ta den risken för att erhålla denna förenkling.

Det är känt att många faktorer påverkar traktamentsersättningarnas storlek. Vi har inte den uppfattningen att arbetsgivarna utan alldeles speciella skäl skulle gå över från den ena betalningsformen till den andra, nämligen att utge löneförmåner som traktamenten som skulle bli skattefria. Det är som sagt många faktorer som påverkar dessa förhållanden, och vi anser i stort sett att man här funnit en lycklig lösning. Reservanterna säger ju att taxeringsmyndigheterna bör ha sin uppmärksamhet riktad på detta förhållande, och i den mån dessa bestämmelser kommer att leda till missbruk är det självklart att vi måste vidta åtgärder för att ändra författningen. Vi tror emellertid inte att det kommer att bli på det sättet utan anser att detta förslag innebär ett steg framåt mot en förenkling och finner det angeläget att en sådan förenkling sker.

Då vi i stort sett i sak är överens, hemställer jag om bifall till utskottets förslag.

Herr LUNDSTRÖM (fp):

Herr talman! Det finns anledning till tillfredsställelse över att denna fråga verkligen kommer till en lösning. Jag tror att det var det första ärende, som

jag kom i direkt kontakt med sedan jag blivit riksdagsman för snart tio år sedan. Sedan har frågan flera gånger varit uppe. Den olikhet som förelegat mellan anställda i statlig respektive kommunal och enskild tjänst blir på detta sätt utjämnad. Det betraktar jag som ett mycket stort framsteg.

Jag har emellertid begärt ordet för att, inte minst mot bakgrunden av vad herr Hagberg sade, uttala en förhoppning att inte den reservation som avgivits här föranleder fortsatt taxeringskineseri ifrån beskattningsnämndernas sida. Det är klart att vi allesammans är eniga om att skatteeffivel av det slag som herr Hagberg antydde naturligtvis skall uppmärksammas och förhindras. En annan sak är emellertid om skattenämnderna tar uttalandet i utskottets betänkande på s. 17 till intäkt för att börja sakpröva varje förändring i traktamentena, även om den ligger inom schablonens ram. Om så sker kan man inom kort när det gäller i privat tjänst anställda vara tillbaka vid samma förhållande som vi nu försökt avskaffa genom de nya schablonreglerna. Jag skulle betrakta en utveckling i sådan riktning som högst olycklig.

Det har väckts en motion om att flyttningskostnader skulle vara avdragsgilla även om någon särskild ersättning för sådana kostnader inte utgått. Jag har tilltalats av den motionen men har inte funnit anledning att reservera mig, trots att den icke biträtts av utskottet. Skälet härtill är, att utskottet gjort ett uttalande nederst på s. 19, där utskottet hänvisar till stadgandet i 20 § kommunalskattelagen och fortsätter: »I den mån en flyttningskostnad i det enskilda fallet verkligen framstår som en sådan omkostnad — alltså för intäkternas förvärvande — och inte som en levnadskostnad, torde beskattningsmyndigheterna vara oförhindrade att med tillämpning av nämnda bestämmelse medge avdrag för flyttningskostnader oberoende av om flyttningskostnadsersättning utgått eller ej, förutsatt att ett sådant avdrag framstår som berättigat och skäligt.»

Jag tycker det är ett befogat uttalande av utskottet och jag hoppas att det skall

Ang. förslag till namnlag m.m.

Ja — 101;

Nej — 26.

observeras av beskattningsnämnderna, så att en bättre ordning kan komma till stånd när det gäller flyttningskostnaderna än den som hittills har förekommit. I förhoppning att detta skall ske har jag alltså kunnat biträda utskottets förslag på denna punkt.

Jag har, herr talman, inget annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr förste vice talman jämligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande betänkande hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av att det förslag antoges, som innefattades i den vid betänkandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talman, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hagberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 43, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av att det förslag antages, som innefattas i den vid betänkandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talman förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hagberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 13 november 1936 (nr 567) om domkapitel; och

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 42 § lagen den 25 oktober 1957 (nr 577) om prästval.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. förslag till namnlag m. m.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtande nr 31, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till namnlag m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 12 januari 1963 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 37, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) namnlag;

2) lag om ändring i giftermålsbalken;

3) lag om ändring i föräldrabalken;

4) lag angående ändrad lydelse av 6 § lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden;

5) lag angående ändrad lydelse av lagen den 20 december 1946 (nr 778) om tillägg till kap. 3 kyrkolagen;

Ang. förslag till namnlag m. m.

6) lag om ändrad lydelse av 52 § varumärkeslagen den 2 december 1960 (nr 644); samt

7) förordning om ändring i folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 (nr 469).

I propositionen hade frågor om släktnamn och förnamn upptagits till fullständig reglering i en gemensam namnlag. I förslaget till namnlag hade beaktats den enskildes intresse av en viss frihet att välja mellan olika släktnamn. Sålunda öppnade förslaget ökade möjligheter för barn i äktenskap att förvärva sin moders flicknamn samt för styvbarn och fosterbarn att förvärva styvfaders namn eller fosterföräldrars namn. Vidare hade föreslagits, att hustru skulle få rätt att under äktenskapet behålla sitt flicknamn. Under vissa förutsättningar kunde hon även få behålla annat släktnamn, som tillkom henne vid äktenskaps ingående. Där så med hänsyn till namnstabiliteten och enskild persons namnrätt vore möjligt, hade namnbyten av familjerättslig karaktär gjorts oberoende av prövning av namnmyndigheten. När det gällde namnbyte för barn, som ej fyllt aderton år, hade det dock ansetts nödvändigt, att i flertalet fall låta domstol pröva, huruvida bytet vore förenligt med barnets bästa.

I fråga om villkoren för rätt att byta släktnamn i andra fall bröt förslaget med rådande principer, enligt vilka sådan rätt tillkomme endast den som hade ett s. k. sonnamn. Enligt vad nu föreslagits skulle den, vars namn icke vore tillräckligt särskiljande eller eljest vore mindre tjänligt, äga ovillkorlig rätt att byta släktnamn. Detta innebar främst, att var och en som hade ett mera vanligt släktnamn skulle få byta bort detta, oavsett till vilken bildningstyp namnet hörde. Till vägledning för den kommande namnutvecklingen hade lämnats föreskrifter om hur ett nytt släktnamn från språklig synpunkt skulle vara beskaffat.

I förslaget hade vidare upptagits regler om administrativt skydd för redan existerande släktnamn och andra kännetecken, såsom pseudonymer och varu-

märken. Därtill hade föreslagits bestämmelser om materiellt skydd för egenartat släktnamn, innebärande en rätt för den, som hade sådant namn, att utsluta annan från att förvärva eller bruka namnet som namn eller annat kännetecken. I anslutning till regler om förlust av släktnamn hade meddelats särskilda föreskrifter om vilket släktnamn som skulle förväras i stället för det förlorade.

De i förslaget upptagna bestämmelserna angående förnamn inneburo, att föräldrar för anmälan av förnamn åt nyfödd bereddes rådrum om sex månader i stället för nu gällande sex veckor. Såsom religiös förnamnsgivning skulle enligt förslaget godtagas ej blott dop inom svenska kyrkan utan även inom annat kristet samfund eller likartad namngivning, som förekomme inom icke kristet trossamfund.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat fem i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

de likalydande motionerna I: 587, av herr *Enarsson*, samt II: 721, av fröken *Wetterström* och herr *Bengtson* i Solna,

de likalydande motionerna I: 588, av herr *Schött* och fröken *Ljungberg*, samt II: 720, av herrar *Hedin* och *Svenungsson*, ävensom

motionen II: 715, av herr *Börjesson* i Falköping *m. fl.*

I motionerna I: 587 och II: 721 hade hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 37 måtte besluta,

a) att barn i äktenskap, som ej fyllt aderton år, skulle genom anmälan till pastor få antaga det släktnamn modern hade som ogift, såvida modern bure detta namn och föräldrarna vore ense om barnets namn;

b) att i 12 § »synnerliga skäl» skulle utbytas mot »särskilda skäl»;

c) att mannen skulle få förvärva hustruns släktnamn som ogift, därest de vore ense om att bära detta namn och anmälan skedde före vigseln till namnmyndigheten.

Ang. förslag till namnlag m.m.

I motionerna I: 588 och II: 720 hade anhållits, att riksdagen måtte antaga vid proposition nr 37 fogat förslag till namnlag m. m. med den ändringen, att 23 § erhöles i motionerna angiven lydelse, vilket förslag avsåg, att barn skulle givas förnamn inom tre månader efter födseln.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

A. att riksdagen, med avslag å följande motioner, nämligen

1. I: 587 och II: 721, såvitt gällde yrkandena under a) och b) samt yrkandet under c) till den del det kunde anses innefatta förslag om ändring i 6 § förslaget till namnlag,

2. I: 588 och II: 720, samt

3. II: 715, såvitt gällde yrkandena under I a)—b), måtte bifalla förevarande proposition, nr 37;

B. att riksdagen i anledning av det i motionerna I: 587 och II: 721 under c) upptagna yrkandet måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning av förutsättningarna för sådan ändring i namnlagen, att makar genom anmälningsförfarande kunde såsom gemensamt släktnamn antaga hustruns namn som ogift; ävensom

C. att följande motioner, nämligen

1. I: 587 och II: 721 samt

2. II: 715,

i vad de ej omfattats av utskottets hemställan i övrigt, måtte anses besvarade med vad utskottet i utlåtandet anfört.

Reservationer hade anförts

Vid A. i utskottets hemställan

Till 1 § förslaget till namnlag

av herr *Arvidson*, fru *Segerstedt Wiberg*, herr *Gustafsson* i Borås och fru *Kristensson*, vilka ansett, att utskottets yttrande vid denna paragraf bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet beträffande nämnda paragraf bort hemställa, att riksdagen i anledning av det i motionerna I: 587 och II: 721 under a) upptagna yrkandet måtte för sin del antaga det genom propositionen framlagda förslaget i vad avsåge 1

§ namnlagen med den ändringen, att tredje stycket i paragrafen erhöles i reservationen angiven lydelse;

Vid B. i utskottets hemställan

av herrar *Ahlkvist*, *Erik Svedberg* och *Wikner*, fru *Gärde Widemar* samt herrar *Landgren*, *Gustafsson* i Borås och *Johansson* i Dockered, vilka ansett, att utskottets yttrande vid 6 § bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att punkten B. i utskottets hemställan bort utgå.

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! De bestämmelser som nu gäller i vårt land om namn är uppdelade på ett flertal olika författningar. Den äldsta är släktnamnsförordningen av 1901. På den tiden stod samhällets identifieringsintresse i förgrunden, och huvudsyftet med förordningen var att förhindra de fria släktnamnsbytena. Det höll på att bli en allvarlig oreda i den offentliga registreringen. Som en biprodukt fick vi ett administrativt rättsskydd för vissa släktnamn och vissa familjerättsligt betonade bestämmelser. Eljest saknades sådana bestämmelser ända fram till 1915.

Släktnamnsförordningens ursprungliga betydelse som en spärr mot fria namnbyten kvarstår alltjämt oförändrad, men inom namnmyndigheten har utbildats en mångskiftande praxis med ganska fasta grunder för hur familjerättsligt betonade namnförvärv kan få ske utanför de bestämmelser som finns i giftermålsbalken och föräldrabalken.

Det förslag till namnlag som riksdagen nu går att behandla har tillkommit efter ett omfattande förberedelsearbete. Den hittillsvarande namnlagstiftningen är ofullständig och under årens lopp har gång på gång höjts röster för en genomgripande revision. Namnrätten har emellertid visat sig vara ett ömtåligt område, och det har tidigare yppats svårigheter att uppnå enighet om föreslagna förändringar.

När för snart sju år sedan namnrättskommittén tillsattes rådde emellertid en allmän önskan att man skulle finna en

Ang. förslag till namnlag m. m.

samlade lösning av de problem som hör hit. En bidragande orsak till detta var att man i Danmark och Norge stod i begrepp att revidera sin namnlagstiftning. Det framstod därför såsom lämpligt att söka uppnå större nordisk överensstämmelse på detta område; utredning skedde också under samverkan med motsvarande utredningar i Danmark och Norge.

Mot bakgrund av det anförda är det med stor tillfredsställelse som jag konstaterar att riksdagens första lagutskott funnit det möjligt att tillstyrka regeringens förslag, som huvudsakligen bygger på namnrättskommitténs betänkande. Det är min förvisning att förslaget bör kunna tillfredsställa den enskildes intresse av en viss frihet att välja släktnamn, till vilket han har anknytning, eller att byta släktnamn utan att därför den viktiga namnstabiliteten eftersättes. Den länge försummade frågan om namnskydd torde också genom förslaget få en tillfredsställande lösning. Jag tror därför att vi — om än inom ett begränsat rättsområde — i dag står inför ett viktigt beslut i riksdagen.

De familjerättsliga avsnitten av förslaget bygger till stor del på gällande rätt men därvid har beaktats den enskildes intresse av en viss frihet att välja mellan olika släktnamn. Vad angår barnens släktnamn ger förslaget ökade möjligheter för barn i äktenskap att förvärva sin moders flicknamn. Styvbarn eller fosterbarn kan lättare förvärva styvfaders eller fosterföräldrars namn.

Förslaget innebär vidare att hustrun får rätt att under äktenskapet behålla sitt flicknamn. Hon kan också få behålla annat släktnamn som hon hade vid äktenskapets ingående, t. ex. på grund av föregående gifte. Skäl härför kan vara att hon önskar bibehålla namngemenskap med sina barn från ett tidigare äktenskap eller att hon under det namnet har gjort sig känd som yrkeskvinna eller politiker.

Namnbyten av familjerättslig karaktär har gjorts oberoende av myndighets prövning, om detta har ansetts möjligt med hänsyn till namnstabilitet och en-

skild persons namnrätt, men när det gäller namnbyten för barn som inte har uppnått 18 års ålder har jag ansett det nödvändigt att domstol i flertalet fall får pröva om namnbyte får anses förenligt med barnens bästa. Den prövning som domstolen skall göra avser bl. a. att namnbytet inte skall medföra en för barnet menlig splittring av familjens namngemenskap och att syskon normalt får samma släktnamn.

I en vid första lagutskottets utlåtande fogad reservation har yrkats att barn i äktenskapet som inte har fyllt 18 år skall kunna antaga moderns flicknamn genom anmälan hos pastor, om modern bär detta namn och barnet står under båda föräldrarnas vårdnad. Jag måste i denna del ansluta mig till vad utskottsmajoriteten har anfört. Jag vill särskilt understryka att ett bifall till reservationen skulle innebära att man av pastor kräver en saklig prövning av frågor som inte lämpligen skall förläggas till en kyrkobokförande myndighet. Jag kan väl biträda den meningen, att om föräldrarna är ense hinder endast i absoluta undantagsfall skall anses kunna föreligga mot det önskade namnbytet. Den olägenhet som det kan innebära för föräldrarna att vända sig till domstol för att få frågan prövad synes mig dock väga lätt mot den osäkerhet som kan bli följden, om man överlämnar åt pastor att avgöra huruvida de lagliga förutsättningarna för namnbytet är för handen.

Men när det gäller villkoren för rätt att byta släktnamn i andra fall än sådana som har familjerättslig karaktär bryter regeringens förslag med rådande principer. Enligt gällande rätt tillkommer en namnbytesrätt i dessa fall bara den som har ett s. k. son-namn. Det vi föreslår innebär att den som har ett namn som inte är tillräckligt särskiljande eller som eljest är mindre tjänligt skall ha en ovillkorlig rätt att byta släktnamn. Det betyder att var och en som har ett mera vanligt släktnamn skall få byta detta oavsett till vilken bildningstyp namnet hör. För den kommande namnsättningen ges vägledning hur ett nytt släktnamn från språklig synpunkt

Ang. förslag till namnlag m.m.

skall vara beskaffat. I detta sammanhang vill jag erinra om att särskilda sakkunniga som ett led i det av regeringen föreslagna reformarbetet på detta område har i uppdrag att utarbeta förteckningar över nya släktnamn och att därvid som vi alla har sett i tidningspressen de modernaste metoder kommer till användning.

Herr talman! Åtskilligt skulle ytterligare kunna sägas om det lagförslag som kammaren nu har att fatta beslut om. Jag skall emellertid i detta sammanhang inskränka mig till den presentation som jag har givit regeringsförslaget och rekommendera kammaren att genom bifall till detta förslag på detta rättsområde besluta en viktig reform.

Fröken MATTSON (s):

Herr talman! Man kan väl med ganska stor säkerhet konstatera att det finns få ärenden vi har behandlat under senare år som så lockar till allmängiltiga och filosofiska betraktelser som detta vi nu debatterar. Den nya namnlagen träder direkt in i varje människas liv. Det namn man bär är det som man identifierar sig med.

En journalist har ganska stor erfarenhet av hur ett namn kan avgöra vilken person man avser. Om en accent blivit felplacerad, om ett enkelt s har ändrats till dubbel-s eller ett o ändrats till ett a genom korrekturfel, väcker det stor indignation, inte därför att pressen har slarvat utan därför att varje människa identifierar sig exakt på stavningen med det namn hon bär.

Jag har ett minne att en av mina goda vänner en gång skildrade en av sitt livs hemskaste stunder, då hon efter en svår operation vaknade och inte visste vem hon var eller var hon befann sig. Hon hade ett av de vanligaste av alla vanliga svenska namn — Andersson — och ett av de vanligaste av våra vanliga förnamn. Hennes namn förekommer i en och en halv spalt i telefonkatalogen. Ändå blev hon alldeles lugn när hon av en tjänstgörande sjuksköterska fick veta sitt

namn — hon återfick plötsligt sin identitet.

Det förslag till namnlag som vi nu skall ta ställning till behandlar även förnamnen. Jag tror att den lilla flickan Elajney för all framtid kommer att känna sig identifierad med just den stavning av hennes namn som föräldrarna så småningom fick genomförd trots dopprästens motstånd.

Det är förnamnet som man från första stund identifierar sig med — efternamnet kommer så småningom, och såsom chefen för justitiedepartementet framhållit växlar det. Man har redan tidigare haft möjlighet att byta namn, och för kvinnor har det alltsedan 1920 varit regel att de vid äktenskaps ingående erhållit makens namn, om de inte dessförinnan har ansökt om att få behålla sitt tidigare släktnamn i förbindelse med makens namn.

När man nu talar om de långa traditioner som råder i namnstabiliteten och skall ta ställning till detta förslag bör man hålla i minnet att för 67 år sedan — år 1896 — en ledamot av första kammaren, dåvarande chefen för fängvårdsstyrelsen generaldirektör Sigfrid Wieselgren, för första gången tog upp frågan om namnstabilitet i Sverige. Han väckte då förslag om att man skulle se över frågan och införa en lagstiftning, eftersom patronymikon — seden att lägga till ett -son till faderns namn — var så utbredd att människor icke kunde identifieras med sina namn. Rätten att fritt byta såväl för- som efternamn var så vitt utbredd att det var fullständigt omöjligt för fängvårdsmyndigheterna att identifiera sitt klientel, som kunde byta namn fritt och i synnerhet använda adelsnamn.

År 1898 krävdes det i riksdagen beslut om lagstiftning över hela fältet, och från år 1902 kan vi här i landet tala om en viss namnstabilitet, än mer fastställd 1920.

Denna namnstabilitet, som genom den nya lagen kommer att något inskränkas men å andra sidan — som också statsrådet Kling har framhållit — mera anpas-

Ang. förslag till namnlag m. m.

sar sig efter vår moderna syn på människorna och individernas rätt att ta ställning till sitt namn, bygger med andra ord på erfarenheter som har gjorts under ungefär 40 år.

Utskottet har i sin skrivning uttryckt sig uppskattande om det förslag som har lagts fram, men i ett avseende — det gäller speciellt 6 § — har utskottsmajoriteten haft en mening som delvis avviker från propositionen. Vi har funnit att lagen som sådan är oerhört värdefull och ger människor möjlighet att fritt välja namn. Barn kan automatiskt ta faderns namn men har även rätt att välja moderns. Det slås fast att även fosterbarn efter prövning kan få anta fosterföräldrarnas namn, och det slås fast — vilket är utomordentligt värdefullt — att utomäktenskapliga barn erhåller moderns aktuella släktnamn. Människor med ytterligt vanliga namn har rätt att ändra sig och välja ett annat släktnamn med vilket de senare kommer att förknippa sin identitet.

Statsrådet Kling talade här om den datamaskin som nu håller på att spotta fram namnförslag betydligt fortare än någon mänsklig hjärna kan fundera ut dem. Jag måste för min personliga del säga att det många gånger kan vara mycket bättre att något vika för namnstabiliteten och gå tillbaka till namn som redan finns, namn som har traditioner och som man har burit inom en släkt. Jag tror att den namnstabilitet och traditionsstabilitet som det har talats mycket om delvis måste gå tillbaka genom detta nya.

Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på att det inte bara är med sitt namn man identifierar sig, utan i viss mån också med sin egen hembygd. Eftersom jag har mina rötter i Skaraborgs län har jag med stort intresse noterat att inte mindre än två av våra justitieministrar på senare tid skulle ha rätt att byta namn om de hade bott i Skaraborgs län, helt enkelt därför att deras namn är så vanliga.

Statsrådet Kling, som är en av de 199 personer i Skaraborgs län, med 249 000 invånare år 1958, som bär namnet Kling,

skulle ha haft all rätt att ansöka om att få anta moderns namn, eftersom Kling är ett alltför vanligt namn i Skaraborgs län. Jag däremot som har ett av de tämligen vanliga son-namnen skulle icke enligt den lokala namnlistan ha rätt till namnbyte. Även förre presidenten för Svea hovrätt, förre justitieministern Zetterberg, skulle om han hade bott i Skaraborgs län haft nästan lika stor om inte större anledning än statsrådet Kling att byta namn. Han skulle i så fall ha varit en av de 197 personer — 0,79 procent — som i Skaraborgs län har namnet Zetterberg, vilket där alltså är mycket vanligare än sådana son-namn som Mattson, Efraimsson och andra. Hade statsrådet Zetterberg bott i Uppsala län hade han haft ännu större anledning till namnbyte. I det länet kommer nämligen hans namn som nummer 13 bland de 189 uppräknade namnen.

I den rikslista och den lokala frekvenslista som namnkommittén har gjort upp över de namn som är allra vanligast här i landet förekommer, som också statsrådet Kling framhöll, inte endast son-namn, patronymikon. Det är mycket vanligare än man tror även med andra namnled och namnbindningar.

Jag tror att möjligheten att efter ansökan få byta ett vanligare mer frekventerat namn till ett mera särpräglat eller särskiljande är en stor fördel. Jag tror även att rätten för kvinna att vid äktenskaps ingående få behålla det namn hon har identifierat sig med kommer att bli mycket betydelsefull. Den rätt som nu framstår såsom självklar för de flesta medborgare här i landet, att avgöra vilket namn man vill ha, faderns eller moderns, ett alldeles nytt namn, ett namn som har bildats på något patronymikon, ett namn som har funnits tidigare i släkten, ställer ändå en del svenska medborgare i en viss undantagsställning. Jag vill framhålla för kammaren att när detta ärende var uppe i Nordiska rådet och man där i ett utskott talade om önskvärdheten av gemensamma namnlagar i Sverige, Norge och Danmark, efter ett förslag av förre ordföranden i första lagutskottet herr Rylander, var det en leda-

Ang. förslag till namnlag m.m.

mot av denna kammare, herr Sandler, och herr Helén i andra kammaren som ställde sig kritiska till den skrivning som utskottet gjorde, av den anledningen att de inte ansåg att man tagit berättigad hänsyn till individernas intresse och principen om könsens likställighet.

Denna princip har tagits upp i en motion som avser 6 §, en motion som utskottets majoritet sedan har anslutit sig till. Den gäller inte bara mannens rätt att välja sin moders namn, utan den gäller också de, låt vara rätt fåtaliga, fall som kan tänkas uppkomma då två makar bestämmer sig för att i stället välja makans släktnamn och i framtiden bära detta gemensamt.

Det har, som framgår av utskottsutlåtandet, blivit en reservation på den punkten. Man har tyckt att denna tanke alltför mycket strider mot de traditioner som finns. Jag vill bara återigen framhålla, att traditionerna inte är så långvariga här i landet att man kan tala om dem som enbart normgivande. Jag vill också påpeka att en så föga samhällsostörtande man som framlidne biskop Tor Andrae var en av dem som alltid hävdade, då man gratulerade honom till att hans söner skulle bära namnet vidare, att det egentligen borde vara tvärtom; han sade: Det är inte i mina bröders utan i mina systrars hem som jag finner familjens traditioner, seder och bruk bevarade, och borde då inte också släktnamnet strängt taget ärvas på kvinnolinjen?

Denna linje har inte valts när det gäller namnlagen i Sverige, och det finns ju ingen som helst anledning att nu plädera för detta.

Även vi inom utskottsmajoriteten anser att det är en god och bra sedvänja som vi har här i landet, att namnen numera automatiskt övergår från fadern till barnen. Vi tycker bara att när man har mjukat upp bestämmelserna på andra punkter så bör inte bytet av namn för makens del när äktenskap ingås omges av den restriktivitet och det tal om rena undantagsfall som sker i reservationen och i propositionen. Vi anser att det är så mycket mindre anledning härtill, efter-

som från norsk sida vid de gemensamma överläggningarna i denna fråga framhölls att det var ytterligt önskvärt att vi fick denna regel också i Sverige. Från norsk sida framhölls att det kan tänkas fall där en gård har gått i en släkts ägo under generationer, att endast en kvinna finns kvar i slakten och att hon gifter sig och makarna sedan gemensamt i den gamla släktens namn vill driva gården. Man kan också tänka sig fall då en kvinna har drivit upp en affärsverksamhet i eget känt namn. Om hennes make sedan gemensamt med henne vill driva denna affärsverksamhet, kan de finna det praktiskt och rimligt, i all synnerhet om de har ett icke särskiljande namn, att de har möjlighet att antaga hennes namn som gemensamt namn. Då får man också den såvitt jag förstår ganska logiska regeln att barnen, mannen och hustrun har samma släktnamn. Det kan tänkas att kvinnan behåller sitt namn och att barnen tar hennes namn, eftersom det är mer särskiljande än faderns, och så står han ensam i familjen med det gamla namnet. Jag är medveten om att detta inte kommer att bli någon regel, men vi anser att för principens skull också den möjligheten bör slås fast i den nya namn-lagen.

För att få till stånd en överarbetning av 6 § har vi vänt oss till lagrådet. Lagrådet fann emellertid att denna tankegång var av en så svår teknisk-juridisk beskaffenhet att den helst inte borde antagas enligt den tänkta uppläggningsen, i varje fall inte utan en utredning. Lagrådet förordade med andra ord en utredning rörande denna paragraf och denna princip.

När vi fick detta utlåtande från lagrådet sade vi oss att i och för sig denna lag är så modern — den följer de nya principer som vi har inom en hel rad andra sociala och allmänmänskliga lagkomplex här i landet — att vi inte vill förhindra att lagen lägges fram men att vi beträffande just 6 § till vårt tillstyrkande vill föga ett krav om en utredning på denna punkt. Vi tror för det första att det är ganska viktigt att det föreligger en samstämmighet med bruket i Norge, och vi

Ang. förslag till namnlag m. m.

tror för det andra att det principiellt och praktiskt skulle vara rätt värdefullt att rätt fanns även för männen att vid giftermål — om de så önskar och om de icke har ett lika särskiljande namn som hustrun har — få bestämma sig för hustruns släktnamn i stället för att, som konsekvensen nu kommer att bli, båda två kanske övergår till att välja ett av en datamaskin uttänkt i alla avseenden egenartat släktnamn.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till propositionen och till första lagutskottets utlåtande.

Herr AHLKVIST (s):

Herr talman! Sedan herr justitieministern redogjort för namnlagens innebörd kan jag nöja mig med att säga något om de meningsskiljaktigheter som förekommit vid detta ärendes behandling i utskottet.

Bestämmelsen i 6 § att hustru efter anmälan till pastor eller vigselförrättare kan behålla det släktnamn hon hade som ogift, tillstyrkes enhälligt av utskottet. Meningsskiljaktigheterna beträffande denna punkt inskränker sig till att utskottsmajoriteten, sedan utskottet enhälligt tillstyrkt lagförslaget i denna del, hemställer att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte anhålla om en utredning av förutsättningarna för sådan ändring i den namnlag man tillstyrker, att makar genom anmälningsförfarande kan såsom gemensamt släktnamn antaga hustruns namn som ogift.

Då i anledning av motionerna nr 587 i denna kammare och nr 721 i medkammaren en dylik ändring av namnlagen var föremål för behandling i utskottet, beslöt utskottsmajoriteten att med tillstyrkande av motionerna föreslå sådan ändring av 6 § som nyss nämnts. Från reservanternas sida framhölls att de av majoriteten förordade vidgade möjligheterna för gift man att antaga hustruns släktnamn som ogift inte passade in i det system på vilket namnlagen är uppbyggd samt att det vore riktigare, därest man ville åstadkomma något dylikt, att begära förslag om ny namnlag uppbyggd på en helt annan princip; sedan är det

en annan sak att reservanterna troligen inte skulle tillstyrkt en namnlag som varit uppbyggd på en sådan ny princip.

Majoriteten framhårdade emellertid och lät utarbeta förslag till ändringar i namnlagen enligt motionsyrkandet. Den omarbetade lagtexten underställdes lagrådet, som helt delade reservanternas mening att den omarbetade lagtexten inte passade in i det system på vilket namnlagen är uppbyggd. Det kan ju framhållas att en rätt för mannen att under äktenskapet genom enbart en anmälan antaga hustruns släktnamn som ogift kommer att leda till — för det fall att äktenskapet upplöses och mannen sedan ingår nytt äktenskap — att icke blott hustrun i det nya äktenskapet utan också barnen däri enligt huvudregeln förvärvar den förra hustruns släktnamn. Detta namn skulle sålunda genom automatiskt verkande regler överföras till personer vilka saknar varje anknytning till den släkt som namnet ursprungligen tillkommer. Med dylika regler skulle risk föreligga att egenartade släktnamn, och särskilt sådana vilka framstår som eftertraktade, förlorade sin karaktär. Det är att märka att med dessa regler knappast ens adelsnamn skulle bli skyddade.

För flertalet medborgare kan något behov av en dylik ändring av namnlagen icke föreligga. Efter ansökan finns ju enligt det föreliggande lagförslaget möjlighet för mannen att antaga hustruns släktnamn när så kan anses lämpligt. De exempel fröken Mattson nämnde som motivering för att mannen skulle kunna ta hustruns släktnamn, ett gammalt gårdsnamn på hustruns sida o. s. v., är just sådana fall som med den föreslagna lagen kan komma att efter ansökan bifallas. Något behov att ändra lagen i anledning av de av fröken Mattson nämnda exemplen föreligger alltså icke. Jag skall emellertid medge att det för begränsade grupper i samhället kan vara bekvämt att ändra namn endast genom en enkel anmälan — om någon lyckats göra sig ökad under ett namn är det ju onekligen tilltalande att efter en enkel anmälan kunna säga: nu heter jag någonting annat!

Ang. förslag till namnlag m.m.

Efter lagrådets avstyrkan frånträdde majoriteten sitt lagförslag och anslöt sig till propositionens linje. Samtidigt begär emellertid denna majoritet en utredning om just det som lagrådet redan avstyrkt och som därest det realiserades skulle föra med sig sådana konsekvenser som jag här sökt antyda. Kammaren bör nog betänka sig mer än en gång innan den begär en utredning enligt de principer utskottsmajoriteten föreslagit.

Det finns en reservation även vid utskottets hemställan under A. Herr justitieministern redogjorde i någon mån för den reservationen, och jag har därför ingen anledning att gå närmare in på detta. Reservanterna framhåller emellertid att det kan bli besvärligt och kostsamt för föräldrarna att behöva anlita domstols prövning i de fall man önskar att barnen skall få bära hustruns släktnamn som ogift. Till detta vill jag endast säga att reglerna för domstolsprövningen är så enkelt uppbyggda att detta inte kan anses vara någon nämnvärd omgång eller leda till ökad kostnad för barnens föräldrar, inte heller till någon märkbar ökning i domstolarnas arbetsbörda.

Med detta korta inlägg ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen vid punkten B samt i övrigt bifall till utskottets hemställan.

Herr JACOBSSON, GÖSTA, (h):

Herr talman! Jag kan i allt väsentligt instämma med herr Ahlkvist i vad han yttrade om möjlighet för mannen att förvärva hustruns släktnamn som ogift.

Självfallet kan man diskutera, herr talman, om mannens namn normalt bör bestämma familjens namn eller inte. Det kunde lika väl vara kvinnan som här liksom eljest satte sin dominerande prägel på familjen — matriarkatet kan ju också det ha sin tjusning. Men detta är en sak för sig; nu har vi traditionellt ett namnskick som låter mannens namn vara avgörande för vad familjen skall kalla sig. Vi har med andra ord en traditionell, enhetlig ordning på detta område.

Departementschefen har på ett klokt sätt avbalanserat de olika intressena och skapat garantier för namnstabilitet och namnskydd.

Jag vill gärna lyckönska departementschefen till en lycklig lösning av hithörande frågor. Det måste vara till fyllest att mannen kan efter ansökan hos namnmyndigheten förvärva hustruns släktnamn. Vid prövningen kan då hänsyn jämväl tagas till kvinnans släkts intressen.

När utskottsmajoriteten vill gå ännu ett steg längre — och ett långt steg längre — och begär utredning med syfte att skapa en ordning som går ut på att mannen skall kunna efter blott och bart en anmälan förvärva hustruns släktnamn — givetvis med hennes samtycke — kan jag inte vara med längre. Det får ju vara någon ordning på torpet! Det är inte lämpligt med ett dubbelsidigt namnskick med en viss valfrihet. Det bör inte gå för oss män att byta namn så som vi skaffar oss en ny kostym.

Vad jag särskilt fäst mig vid är att om man i denna del följer utskottsmajoritetens utredningskrav man underminerar det namnskydd som stadgas i 10 och 12 §§. I praktiken skulle detta — är jag rädd för — kunna leda till mycket stötande resultat, bl. a. i fråga om antagande av historiska namn. Såvitt jag kan förstå skulle, om majoriteten får sin önskan igenom, en högt ärad ledamot av denna kammare genom blott en anmälan på pastorexpeditionen kunna antaga namnet von Heidenstam. Jag vill nämna detta som ett exempel. Och så en annan sak. Jag är rädd för att utskottsmajoritetens linje skulle ge ett finger åt snobbandet med fina namn.

Jag yrkar bifall till den av herr Ahlkvist m. fl. avgivna reservationen.

Fröken MATTSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ahlkvist framhöll i sitt anförande att lagrådet hade ställt sig avvisande. Jag tror ändå att man i sanningens intresse måste säga att lagrådet icke bedömt förslaget principiellt. Det har utarbetats ett förslag som från lag-

Ang. förslag till namnlag m. m.

teknisk synpunkt lagrådet självt inte var särskilt belåtet med. Rådet framhöll därför att genomförandet av den ifrågasatta rätten för mannen att genom anmälan antaga hustruns släktnamn som ogift synes, om den skulle genomföras, i så fall först kräva en särskild utredning. Det är alltså lagrådets egna tankegångar som utskottsmajoriteten har följt då den tillstyrkt propositionen med det tillägget att det på denna punkt krävs en utredning. Jag tror också att man måste ha klart för sig att den namnstabilitet som det talas om genom den nya lagen kommer att bli något uppluckrad. Jag är även medveten om att denna, som jag tycker, principiellt viktiga rätt för en man att få ett gemensamt namn med hustrun och barnen, om han så önskar, bör kunna få de konsekvenser som herr Ahlkvist framhöll. Visst kan det tänkas att namn som kommer från kvinnosidan genom upplösning av ett äktenskap sedan kommer till andra som icke har någon släkt gemensam med denna speciella släkts namn, detta identifikationsstecken. Men såsom lagen är utformad nu har styvbarn rätt att taga styvfaderns namn. Det kan ju även i sådana fall tänkas att ett äktenskap blir upplöst och att styvbarnen sedan vandrar ut i livet och företräder ett namn som de icke vare sig genom sin födelse eller genom sin senare civila tillvaro har någon som helst anknytning till. Jag har litet svårt att förstå svartmålningarna av de konsekvenser som förslaget skulle föra med sig. Jag tror att många paralleller finns på andra områden i det lagförslag som nu föreligger, och jag skall allt fortfarande be att få yrka bifall till majoritetens förslag på denna punkt.

Herr AHLKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Fröken Mattson har tolkat lagrådets yttrande på så sätt att lagrådet skulle ha tillstyrkt det förslag som förelagts rådet. Lagrådet skriver att det framförda förslaget innebär en väsentlig ändring i det system på vilket namnrätten är uppbyggd och att ett genomföran-

de av förslaget skulle medföra ändring beträffande ett stort antal bestämmelser i namnlagen. Lagrådet finner att det på åtskilliga punkter är tveksamt vilken utformning lagen skulle få. Kan fröken Mattson läsa det som ett tillstyrkande, så gratulerar jag.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp):

Herr talman! Jag begärde ordet när statsrådet Kling sade att vi reservanter önskade lägga en börda på pastorn i och med att föräldrarna fick tillstånd att utan domstols prövning ge barnen moderns släktnamn om hon behållit detta. Jag tror att detta är ett misstag av statsrådet. Vi har inte tänkt besvara pastorn med ytterligare arbete. Vi är övertygade att föräldrarna är kompetenta att även på detta område ta avgörandet för sitt barns räkning. Föräldrar har rätt på en hel rad områden att bestämma över sina barn. Vi anser att om de är överens om att deras barn skall få det namn som hustrun behållit så bör de kunna få bestämma själva. Vi tycker att det är närmast lite löjligt att de skall behöva gå till domstol i ett sådant fall.

Herr Ahlkvist sade att det vore fel, om vi tyckte att det skulle bli besvärligt för föräldrarna. Han framhöll att reglerna är mycket enkla. Ja, herr Ahlkvist, de kanske är enkla vid ett första påseende, men räknar man med möjligheten att man skall gå till domstol i detta fall, nämnden skall kunna vända sig till barnavårdsnämnd och att barn som är över tolv år, skall inkallas inför domstol i vissa fall, är det inte så alldeles enkelt.

De ärade manliga ledamöterna som yttrat sig har funnit att vi i utskottet är ganska löjliga som vill ge mannen rätt att efter anmälan ta hustruns mera särpräglade namn. Jag vet inte om det är så löjligt att föreslå någonting sådant. Vi har gått mycket försiktigt fram med hänsyn till den tradition som råder, även om den inte är så gammal. Vi har inte någon fast namnstabilitet här i landet, och jag vet inte om vi får en så fast namnstabilitet när vi nu med datamaski-

Ang. förslag till namnlag m.m.

Herr SVANSTRÖM (cp):

Herr talman! Jag har närmast begärt ordet för att i anknytning till motion nr II:715 anföra några synpunkter som gäller en uppslutning kring den på vissa orter fortfarande mycket vanliga patronymikontraditionen. Det vore önskvärt att den i viss mån kunde uppehållas. Utskottet skriver: »Förslaget medger sålunda för vissa fall att patronymikon antages under en övergångsperiod och intet hinder föreligger mot att patronymikon givas som förnamn.» Jag har velat understryka dessa utskottets synpunkter därför att det i vissa bygder i vårt land är mycket vanligt med en sådan här patronymikontradition. Jag finner det angeläget att den i görligaste mån skall kunna upprätthållas även i fortsättningen.

nens hjälp skall skapa stabilitet. Det förefaller mig som om man vill skapa en namnstabilitet på ganska instabila förhållanden, eftersom det ju faktiskt råder föga stabila förhållanden på hela detta område. Vi har i detta läge föreslagit att två vuxna människor skall träffa sitt avgörande själva. Då säger herrarna: Men tänk om mannen får behålla hustruns namn vid skilsmässa, det vore ju förfärligt. Tänk om mannen dessutom får behålla ett adligt namn, säger herrarna med verklig fasa i rösten, och tänk om det är en ökad man som på detta sätt förvärvar sig ett adelsnamn. Det vore ju alldeles gräsligt. Vi vill alltså ge denna ökända man, som kanske också skiljer sig, samma rätt som kvinnorna nu har att få och behålla ett adelsnamn. Det är klart att vi tacksamt noterar att herrarna tydligen inte räknar med att det finns några ökända kvinnor som skiljer sig och behåller ett adelsnamn. Det är vackert tänkt, men jag är inte riktigt säker på att det alltid stämmer med de verkliga förhållandena.

Jag skall inte gå närmare in på den dispyt som förevarit mellan herr Ahlkvist och fröken Mattson beträffande vad lagrådet sagt och gjort. Det vill jag dock påpeka, herr Ahlkvist, att det inte kan vara så felaktigt av oss att begära en utredning. Lagrådet föreslog faktiskt att man, om vår linje skulle följas, först skulle göra en utredning. På denna punkt har dessutom i samband med propositionen ingen utredning gjorts.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen vid punkt A och bifall till utskottets förslag i övrigt.

Herr AHLKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill säga några ord om likställigheten mellan könen som här förts på tal av fru Segerstedt Wiberg. Enligt utskottsmajoritetens förslag får kvinna utan att fråga mannen om lov antaga hans namn när hon gifter sig, men mannen får däremot vara snäll och fråga hustrun om hon går med på att han tar hennes namn. Så var det med den likställigheten.

Jag har i utskottet också kunnat något diskutera frågan angående antagande av gårdsnamn som släktnamn. Jag har gjort det från den utgångspunkten att man kan ifrågasätta det lämpliga i att någon med löslig anknytning till en gård har möjlighet att lägga sig till med detta gårdsnamn som familjenamn. Utskottet har också därför skrivit följande på s. 35 i utlåtandet: »Jämväl sökandes anknytning till en gård, vars namn han önskar antaga som släktnamn, torde emellanåt kunna betraktas som ett avgörande skäl för tillämpning av förevarande paragraf.» Det gäller alltså 12 §. »Vid konkurrens mellan sökande torde i sådant fall den som har den fastare anknytningen böra erhålla företrädesrätt till namnet.»

Jag har velat understryka dessa utskottets synpunkter, eftersom jag finner det synnerligen otillfredsställande om det inte skulle bli på det sättet att den som har fast anknytning till en gård också har möjlighet att antaga gårdsnamnet som släktnamn.

Sedan kan jag, herr talman, i anslutning till den trivsamma debatten ändå inte underlåta att ge några synpunkter. Det är ju klart att denna fråga inte är någon politisk fråga. Det har vi sett här. Vi har upplevat att första lagutskottets ärade vice ordförande, som man inte i första taget inlåter sig på att knäcka nöter med i lagfrågor och för vilken jag hy-

Ang. förslag till namnlag m. m.

ser den största respekt, har gått i diskussion med en aktad kvinnlig ledamot av första lagutskottet, tillhörande samma parti. Man finner även att en ledamot från det parti som jag representerar står på utskottsmajoritetens sida och en annan på reservationens.

Inte minst genom fru Segerstedt Wibergs senaste anförande fick man en känsla av att detta är en kvinnofråga. Hon anklagade oss herrar för att inte på ett tillbörligt sätt ha tagit hänsyn till detta. Jag för min del, fru Segerstedt Wiberg, har den meningen, att vi bör se till att denna fråga inte onödigtvis göres till en kvinnofråga, ty det är den inte. Jag hävdar att vi i görligaste mån bör skapa lika förutsättningar såvida detta inte stör namnstabiliteten, och jag tror inte det finns anledning befara ett sådant störande av namnstabiliteten, om man förutsätter att de bägge makarna gemensamt efter ingående diskussion kommer överens om att det för dem och för deras efterkommande är lämpligast att familjen antar hustruns flicknamn som släktnamn.

Jag har därför delat utskottsmajoritetens uppfattning att man i någon mån borde omstuva det föreliggande lagförslaget. Här har tidigare redovisats att det i lagrådet påpekats sådana svårigheter av en omedelbar omändring, att majoriteten ansåg sig förhindrad att fullfölja den ursprungliga tankegången att förelägga riksdagen ett i förhållande till propositionen ändrat förslag.

Herr Ahlkvist har med den skicklighet som är honom förunnad något gycklat med detta förfaringssätt, och jag har en betydande förståelse för honom i detta fall. Det var en tacksam utgångspunkt för herr Ahlkvist att just peka på detta förhållande. För min del har jag funnit det angeläget att vi, så länge vi har vår nuvarande författning, tar all tillbörlig hänsyn till denna växelverkan som är rådande mellan regeringen, riksdagen och lagrådet när det gäller lagstiftning. I respekt för denna växelverkan har jag vid detta tillfälle funnit det nödvändigt att något modifiera det ursprungliga ställningstagandet. Jag har på denna punkt således kunnat ansluta mig till utskotts-

majoritetens förslag, att man skulle anta det föreliggande förslaget men samtidigt — som det står på s. 37 — hos Kungl. Maj:t anhålla om en utredning av förutsättningarna för sådan ändring i namnlagen, att makar genom anmälningsförfarande kan såsom gemensamt släktnamn antaga hustruns namn som ogift.

Den första reservationen — den som är avgiven av herr Arvidson m. fl. — har jag inte kunnat följa med till slutet. Jag hade ursprungligen också där den meningen som företrädades i reservationen. Jag fann det nämligen ganska orimligt, att man när det gäller barn under 18 år skulle finna det nödvändigt att gå till domstol för att domstolen skulle avgöra huruvida namnbyte var med barnets bästa förenligt, när vi som föräldrar vet att barn upp till 18 år många gånger är föremål för föräldrarnas avgörande i frågor som är av mycket väsentligare betydelse för barnets framtid än vilket namn det skall bära. Ja, det är detta som har stött mig en aning, men man har i lagutskottet försäkrat att det skall bli ett formellt förfarande som inte kommer att bereda några nämnvärda bekymmer. Jag hoppas bl. a. i detta sammanhang att det skall bli rena undantag att barn mellan 12 och 18 år inkallas till domstol, och jag noterar med tacksamhet justitieministerns synpunkter på denna punkt.

Herr talman! Med anledning av det anförda ber jag att få instämma i utskottsmajoritetens förslag på alla punkter.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! I det föreliggande ganska komplicerade och omfattande förslaget till namnlag finns som vi ser tvenne reservationer i utskottets utlåtande. De berör dels 1 § rörande rätt för barn i äktenskap att förvärva sin moders flicknamn som släktnamn, dels 6 § beträffande mannens rätt att förvärva hustruns släktnamn. För detta har lämnats ganska ingående redogörelser av justitieministern, av utskottets vice ordförande och av andra talare som berört dessa reservationer. Därför tänker jag nu bara att med ett par ord ge några synpunkter på detta ämne.

Beträffande 1 § hade namnrättskommittén föreslagit ett enkelt anmälningsförfarande därest barn i äktenskap ville anta moderns släktnamn såsom ogift. Detta förslag mötte dock stark kritik vid remissbehandlingen. Bland annat påpekade statistiska centralbyrån att det ej är svårt att konstruera drastiska exempel på den namnförbistring som skulle kunna uppstå i en familj med barn av olika kullar, om hustruns och barnens möjlighet att bestämma om sitt namn utnyttjades på det från det allmännas synpunkt ogynnsammaste sättet. Man menade att det skulle bli alltför många släktnamn i en familj, om de möjligheter att byta namn som stod till buds i det här fallet användes.

Motionärerna och reservanterna har inte heller velat följa kommittén. Man har föreslagit ett tillägg till regeln i propositionen att rätten skall pröva om dylika namnbyten är förenliga med barnets bästa, på så sätt att därest modern har flicknamnet som släktnamn och barnet står under båda föräldrarnas vårdnad, så skall barnet få moderns släktnamn genom ett enkelt anmälningsförfarande. Såsom även utskottet framhåller kunde en dylik förenkling te sig tilltalande i många fall. Domstolens prövning är dock till för att bl. a. tillse att syskon normalt erhåller samma släktnamn. Det kan inte heller bortses från att ett sådant anmälningsförfarande för barnets släktnamn skulle kunna vålla irritation inom släkten, där ofta barn- och morföräldrarna har ett visst inflytande, och på så sätt åstadkomma onödiga konflikter inom familjen. En bedömning ur opartisk synpunkt om namnbytet är förenligt med barnets bästa måste därför vara mest rationellt. Dock får man förutsätta att i flertalet av de fall som motionärerna åberopar domstolen skall kunna fatta avgörande utan onödig omgång.

I det fallet vill även jag ansluta mig till utskottets förslag.

Beträffande 6 §, som har diskuterats en hel del här, har i motionen föreslagits att även mannen skall ges möjlighet att få hustruns namn som släktnamn, därest de är ense om det och anmälan sker till

Ang. förslag till namnlag m. m.

namnmyndigheten före vigseln. Detta motionsyrkande blev dock, sedan det vunnit majoritet inom utskottet, hårt kritiserat av lagrådet — såsom fröken Mattson och utskottets vice ordförande redogjort för — och utskottet nöjer sig därför nu med att begära ny utredning på denna punkt.

Skulle motionärernas synpunkter vinnna gehör, skulle det innebära att hustrun — utom rätten att överta mannens släktnamn vid vigseln eller behålla sitt eget — finge, såsom utskottets vice ordförande har erinrat om, även avgöra om mannen skulle få förvärva hennes släktnamn. De skulle nämligen vara ense i denna angelägenhet. Mannens rätt skulle i varje fall i den situationen innebära att han fick behålla sitt eget namn när han gifte sig. Rent teoretiskt går det även att tänka sig den situationen, att mannen gärna vill förvärva hustruns släktnamn men hustrun inte går med på det. Hur blir det då? Skall mannen i den situationen få besvärsmätt? Skall hustrun betraktas som första instans och mannen få besvara sig hos namnmyndigheten? I varje fall kan man väl inte mena, att hustrun skall ha diktatorisk bestämmanderätt i den situationen.

Reservanterna hävdar att det enligt 12 § finns möjlighet att när mannen vill ta hustruns släktnamn ansöka härom i vanlig ordning hos namnmyndigheten, och man får förutsätta att ansökan skall bifallas, när starka skäl talar härför.

På denna punkt, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr SCHÖTT (h):

Herr talman! I denna kammare har fröken Ljungberg och jag avlämnat en motion i frågan, och en likalydande motion är avlämnad i andra kammaren av herrar Hedin och Svenungsson. Motionen berör frågan om vilken tidrymd som skall gälla för anmälan av förnamn. Enligt nu gällande bestämmelser skall sådan anmälan ske inom sex veckor efter födelserna. I propositionen föreslås nu att denna tid skall utsträckas till sex månader.

Ang. förslag till namnlag m. m.

Flera domkapitel och flera kyrkobokföringsinspektörer har ansett att det är olyckligt med denna långa tidsfrist. Åtskilliga har förordat att den bör begränsas till tre månader, och det är denna tidsfrist som vi har föreslagit i vår motion.

Mot detta förslag har framhållits att föräldrarna bör ges tillfälle till tillräckligt övervägande. Vi motionärer håller med härom men anser att tre månader måste vara tillräckligt. Det är ju dessutom så att föräldrarna vet när ett barn är på väg och har åtskillig tid på sig att överväga lämpligt förnamn även om man därvid måste röra sig med alternativ, pojknamn eller flicknamn.

Herr talman! Jag måste som folkbokförare framhålla att det ur folkbokförings-synpunkt är önskvärt att man utan onödigt tidsspillan får barnets förnamn fastställt.

I de frågor som tidigare här har debatterats vill jag också understryka värdet av att man får stabilitet i namngivningen. Jag kommer därför för min del att i voteringsarna helt följa propositionens förslag. Jag tycker att de olika frågorna i propositionen fått en god lösning, och beklagar endast att i den föreslagits en tidsfrist av sex månader beträffande anmälan av förnamn. Det hade såvitt jag kan förstå varit lyckligare med en begränsning till tre månader.

Jag har icke något yrkande, men jag har velat till protokollet anmäla dessa mina synpunkter.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr förste vice talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

I fråga om punkten A, fortsatte herr förste vice talmannen, hade yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring, som föranledes av att det förslag antoges, som innefattades i den av herr Arvidson m. fl. vid punkten avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr förste vice talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Fru *Segerstedt Wiberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 31 punkten A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med den ändring, som föranledes av att det förslag antages, som innefattas i den av herr Arvidson m. fl. vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Därefter gjorde herr förste vice talmannen enligt de rörande punkten B framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på godkännande av den av herr Ahlkvist m. fl. vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ahlkvist* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 31 punkten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr Ahlkvist m. fl. vid punkten avgivna reservationen.

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid fröken *Mattson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 28;

Nej — 102.

Därjämte hade 9 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Härpå bifölls på gjord proposition vad utskottet i punkten C hemställt.

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 32, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen den 17 juni 1938 (nr 318) om avbrytande av havandeskap, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 8 mars 1963 dagtecknad proposition, nr 100, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen den 17 juni 1938 (nr 318) om avbrytande av havandeskap.

I propositionen hade föreslagits, att i lagen om avbrytande av havandeskap skulle införas en ny indikation för legal abort, innebärande att havandeskap skulle få avbrytas av den anledningen, att det väntade barnet kunde antagas komma att lida av svårartad sjukdom eller svårt lyte, som ådragits under fosterstadiet.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat sex i anledning av densamma väckta motioner, nämligen de likalydande motionerna I: 650, av fru *Segerstedt Wiberg m. fl.*, och II: 803, av herr *Gustafsson* i Borås *m. fl.*,

de likalydande motionerna I: 683, av fröken *Ljungberg m. fl.*, och II: 837, av herr *Turesson m. fl.*, samt

motionen I: 682, av herr *Kaijser*, och motionen II: 836, av fru *Sjövall*.

I samtliga motioner hade hemställts, att riksdagen måtte avslå propositionen. Härjämte hade i motionen II: 836 anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära

1) en översyn av gällande abortlag,

2) en utredning om rätten att bedriva forskning å gravid kvinna och å fertil man eller kvinna, samt

3) en utredning om översyn av ekonomiska stödåtgärder åt kvinna i abortsituation.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A. att riksdagen med bifall till de avslagsyrkanden, som framställdes i förevärande motioner, nämligen

1. de likalydande motionerna I: 650 och II: 803,

2. de likalydande motionerna I: 683 och II: 837,

3. motionen I: 682 samt

4. motionen II: 836,

måtte avslå förevärande proposition, nr 100;

B. att riksdagen med bifall till därom i motionen II: 836 framställt yrkande måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en översyn av lagen den 17 juni 1938 om avbrytande av havandeskap; ävensom

C. att motionen II: 836, i vad den ej omfattats av vad utskottet i utlåtandet hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Ahlkvist* och *Erik Svedberg*, fröken *Mattson*, herrar *Palm*, *Östrand* och *Ekström* i Björkvik samt fru *Löfqvist*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen, med avslag å följande motioner, nämligen

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

1. de likalydande motionerna I: 650 och II: 803,

2. de likalydande motionerna I: 683 och II: 837,

3. motionen I: 682 samt

4. motionen II: 836, såvitt gällde i densamma upptaget avslagsyrkande, måtte bifalla förevarande proposition, nr 100; ävensom

B. att motionen II: 836, i vad den ej besvarats genom vad i reservationen under A. hemställts, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr AHLKVIST (s):

Herr talman! Det föreliggande lagförslaget innebär att lagen om avbrytande av havandeskap tillföres ytterligare en indikation. Enligt nuvarande lagstiftning kan avbrytande av havandeskap ske på någon av fyra indikationer, nämligen medicinsk, socialmedicinsk, humanitär och eugenisk. Av dessa tager de tre förstnämnda hänsyn till situationen för det väntade barnets moder, medan den fjärde, som avser risk för ärftliga sjukdomar eller lyten, främst hänför sig till det väntade barnet.

Den nya indikation, som enligt förslag av medicinalstyrelsen upptages i det föreliggande lagförslaget, innebär att legal abort får äga rum, när med skäl kan antagas att det väntade barnet på grund av skador under fosterstadiet kommer att lida av svårartad sjukdom eller svårt lyte. Prövningen av frågan om medgivande av abort på den nya indikationen skall enligt förslaget ankomma på medicinalstyrelsen.

Flertalet hörda remissinstanser — såväl juridiska som medicinska, hörda domkapitel och inte minst kvinnoorganisationer — har tillstyrkt förslaget. Även lagrådet tillstyrker det. I pressdebatten har ett flertal större tidningar varit positivt inställda till det framlagda förslaget.

Abortering hör ingalunda till de frågor jag är mest intresserad av att diskutera. Vid tidigare behandling av någon abortindikation har jag därför hänvisat till att aborteringen ändå ofta kommer

till stånd genom illegal abortering och att i valet mellan legal och illegal abort den legala är att föredraga, därför att den abortsökande därigenom kommer i kontakt med samhällsorganen och genom dessa kan erhålla råd, upplysningar och stöd så att den abortsökande ofta avstår från abort. Jag skall därför, herr talman, fatta mig kort och huvudsakligen anlägga några juridiska synpunkter på frågan.

Enligt medicinalstyrelsens framställning kan barnet födas med allvarliga missbildningar som ådragits under fosterstadiet, om kvinnan haft röda hund under de tre till fyra första månaderna av havandeskapet. Vid ogynnsam kombination av föräldrarnas blodgrupper kan barnet födas med en svår sjukdom. Röntgenstrålning kan vålla skada på fostret, och på senare tid har en ny typ av fosterskador uppkommit under fosterstadiet genom inverkan av läkemedel.

Medicinalstyrelsen förutsätter att ehuru lagstiftningen icke upptager någon abortindikation som direkt tar sikte på fosterskador, vilka icke överförts genom arvsanlag, har i dylika fall abort i praxis kunnat beviljas i första hand på den socialmedicinska indikationen. Även om lagstiftningen enligt praxis icke ansetts utgöra hinder för beviljande av abort i här avsedda fall, vill medicinalstyrelsen dock ifrågasätta, om den hittills praktiserade ordningen till alla delar kan anses vara tillfredsställande. Den föreslår därför en sådan ändring av lagen, att även fall, då med skäl kan antagas att barnet kommer att lida av på dylikt sätt ådragna fosterskador uttryckligen upptages som indikation.

Av dessa uttalanden torde kunna utläsas att medicinalstyrelsen är tveksam huruvida hittills tillämpad praxis helt har stöd i gällande lag. Abortlagen innefattar en gränsdragning mellan de fall då abort skall tillåtas och de fall då en sådan åtgärd är olaglig och faller under strafflagen. Det är därför anmärkningsvärt att första lagutskottets majoritet — ett utskott som väl ändå bör se till att lagarna är uppbyggda så att de kan tillämpas i praktiken — i sin motivering

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

skriver att abortfrågan hittills i dylika fall synes ha kunnat bemästras med tillämpning av befintliga regler i abortlagen och att enligt utskottets mening anledning ej torde föreligga till erinran mot hittillsvarande tillämpning i detta hänsende samt att en fortsatt tillämpning efter samma linjer i och för sig ej inger betänkligheter.

Enligt reservanternas mening är det uppenbart att en gräns av denna art måste dragas så fast och tydlig som möjligt och att ändringar därav icke bör äga rum annat än lagstiftningsvägen. Redan den omständigheten att den för tillämpningen ansvariga myndigheten antytt tvekan, huruvida den hittills praktiserade ordningen kan anses till alla delar tillfredsställande, synes därför nödvändigöra den precisering, vartill förevärande proposition syftar.

Den nya abortindikationen innebär enligt reservanternas uppfattning ingen eller ringa utvidgning av gällande praxis. Det är uppenbart att inte vilken ringa skada som helst skall anses indicera abort. I de fall då skadan icke kan fastställas genom röntgenundersökning bör krävas en höggradig sannolikhet för skadans inträffande. Allmänt torde med stöd av departementschefens uttalande kunna fastslås att risken alltid måste vara väsentligt större än den naturliga.

Skillnaden mellan å ena sidan utskotts-majoriteten och å andra sidan reservanternas är alltså mindre i vilken utsträckning abort bör vara tillåten än mera om den ansvariga myndigheten skall tillåta en tillämpning, om vilken det råder tvekan huruvida den är tillfredsställande, eller om tillämpningen skall ha stöd i gällande lag. Enligt reservanternas mening är det viktigt att tillämpningen i en så betydelsefull fråga har sådant lagstöd.

Jag ber därför, herr talman, att med detta korta inlägg få yrka bifall till den vid utlåtet fogade reservationen.

Herr HANSON, PER-OLOF, (fp):

Herr talman! Det är riktigt som herr Ahlkvist här sade, att bakgrunden till det föreliggande förslaget är den, att det har

rätt någon tvekan hos medicinalstyrelsen huruvida de nuvarande bestämmelserna täcker rådande praxis, som ju medger abort i vissa fall, icke generellt där fosterskador kan ha uppstått. Departementschefen framhåller i sin proposition att det förebragta materialet inte ger vid handen att man vid fall av befarad fosterskada saknat möjlighet att finna en lämplig lösning. Den medicinska eller socialmedicinska indikationen har därvid kommit till användning, d. v. s. i princip är det hänsynen till moderns hälsa som varit avgörande i detta sammanhang vid tillämpning.

Frågan är alltså då om det för detta juridiska klarläggande behöver införas en ny abortindikation till de fyra som redan finns. Härom kan man ha delade meningar. Det är redan sagt att abortingrepp vid befarade fosterskador i vissa fall enligt praxis har medgivits. Utskottet för sin del fastslår att det inte torde föreligga anledning till erinran mot hittillsvarande tillämpning och att en fortsatt tillämpning efter samma linjer inte i och för sig inger betänkligheter. Jag skall senare närmare återkomma till den kritik mot detta yttrande som herr Ahlkvist här hade.

Jag vill betona att om utskottets förslag vinner riksdagens bifall får detta ses som en lagtolkning, vilken godtäger rådande praxis i fråga om abortingripanden vid fosterskador i vissa fall, dock icke som motivering för en fristående indikation. Vad medicinalstyrelsen vill och vad lagförslaget vill är emellertid inte endast kodifiering av gällande praxis utan ytterligare ett steg, som innebär att kvinna även i god psykisk balans skall kunna erhålla abort på grund av fosterskada, som inte sammanhänger med arvsanlag. Detta innebär såvitt jag förstår att gå ett steg längre än gällande praxis medger.

I och för sig är det naturligt att — såsom utskottet säger — överväga en precisering av lagstiftningens ståndpunkt till frågan om abort på grund av fosterskador, men jag avvisar tanken på att detta skulle vara så brådskande att man inte först bör undersöka förutsättning-

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

arna för ett klart ställningstagande beträffande samtliga de frågor som ingår i detta mycket svårbedömbara och komplicerade komplex. Utskottet har därför och i anslutning till flera remissinstanser och motioner yrkat på en allmän översyn av gällande abortlag. Departementschefen säger sig inte vara beredd att föreslå en sådan översyn, men trots detta framhåller han att det finns anledning att undersöka den nuvarande tillämpningen av lagen, särskilt vad gäller den socialmedicinska indikationen. I själva verket reser sig enligt min mening med stor skärpa kravet på en allmän översyn av hela denna lagstiftning. Jag skall ge några skäl härför.

Vad statsrådet redan har sagt om den socialmedicinska indikationen är ett godtagbart skäl. Vidare menar jag att det är olämpligt att i en så ytterligt svårbedömd och allvarlig fråga som det här gäller utforma lagbestämmelser som var och en vet i inte ringa mån har karakteren av *lex in casu* utan någon djupare utredning av innebörd och konsekvenser.

Herr Ahlkvist har redan påpekat för oss att de flesta remissinstanserna har tillstyrkt förslaget. Det är alldeles riktigt — men jag tror att man behöver komplettera uttalandet med att påpeka att det finns skiftande kvaliteter i dessa remissyttranden. Att endast räkna ihop hur många som är för och hur många som är emot leder till ganska äventyrliga resultat. Vissa remissinstanser har tagit allvarligt på frågan och uppenbarligen bemödat sig att tränga in i dess problematik. Andra, t. ex. ett par länsstyrelser, avfärdar hela frågeställningen med ett par rader och ger sitt bifall i stort sett utan att låtsas om att här föreligger en problematik. Detta majoritetstänkande när det gäller remissinstanserna tycker jag att vi skall skilja oss ifrån.

I vissa fall har också tillstyrkande remissvar innehållit väsentliga reservationer; de har ibland också begärt utredningar på vissa punkter. Det är ju också betecknande för situationen att flera av de remissinstanser som har nått en majoritet för tillstyrkande av förslaget haft

en stark minoritet inom sig som har varit av en annan uppfattning.

Ett annat skäl för utredning och översyn av lagen är att den medicinska vetenskapens utveckling gör detta befogat, och tekniska förbättringar samt samhällsförändringar över huvud taget motiverar en från tid till annan skeende omprövning av föreliggande lagstiftning.

Vidare framgår av remissvaren att det råder stor tveksamhet även i fråga om den nuvarande utformningen av den eugeniska indikationen. Vidare föreligger det otvivelaktigt en inte så liten vagheter i de föreslagna nya bestämmelserna. Det är en sak som åtskilliga remissinstanser har påtalat. Innan man upphöjer dem till lag bör man åtminstone försöka att bättre än som skett precisera under vilka förutsättningar det nya lagrummet skall tillämpas. Utskottet anser för sin del att statsmakterna vid införandet av en ny abortindikation bör ta ansvaret för åtminstone en något närmare angiven ståndpunkt till den för tillämpningen avgörande frågan om hur stor risken för allvarlig skada skall vara för att indikationen skall få tillämpas.

Av de föreliggande motiven kan knappast utläsas mer än att för det första skada inte behöver vara konstaterad genom undersökning. Däremot kräver man för det andra att risken för allvarlig skada måste avsevärt överstiga den naturliga, och för det tredje säger man att risken ej behöver vara så stor att skadans förhandenvaro är övervägande sannolik. Inom dessa gränser skall man alltså försöka att finna tillämpningsområdet för den nya lagen. Dessa motiv ger emellertid inte någon högre grad av vägledning för tillämpningen. Det bör gå att komma längre, om man ger sig tid att arbeta igenom problemkomplexet. Man bör åtminstone försöka, innan man lagstiftar.

Det förefaller som om även reservanterna medger, att det varit önskvärt med mera detaljerade anvisningar. De gör emellertid förefintliga vagheter i propositionens skrivning till en dygd och talar om att man måste ha ett »betydande utrymme för en nyanserad bedömning av de enskilda fallen». Det låter säga sig,

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

men inte heller denna ståndpunkt håller reservanterna fast vid, utan de skyndar sig att tillägga att »någon bristande enhetlighet inte är att befara, då bedömningen av hithörande fall ankommer på medicinalstyrelsen».

Fru Sjövall har i sin motion påpekat, att den i fjol antagna brottsbalken innebar en vidgning av begreppet sexualbrott och därmed också i sak en vidgning av abortindikationerna. Här finns ytterligare en anledning till översyn och utredning.

Vidare har påpekats, att såvitt lagförslaget går igenom, måste utländska kvinnors rätt att här i landet undergå abort regleras. Förutsättningarna härför är såvitt bekant inte på minsta sätt utredda. Även detta pekar alltså på ett utredningskrav.

Efter denna motivering för utskottets ställningstagande för en allmän översyn skall jag be att närmare få ta upp ett av de centrala motiven för det föreliggande lagförslaget. Det finns ett problem, som diskuteras mycket i dessa sammanhang, och det är det som gäller frågan vad som kan vara »humanitärt» i meningen omsorg om barnets bästa. Det skulle — det är en grundtanke i förslaget — vara en akt av humanitet och medmänsklighet att förhindra att skadade barn föds, därför att deras liv kommer att bli svårt, kanske så svårt att det kan te sig outhärdligt.

För det första har man här frågan om riskprocenten. Den kan även formuleras så: Hur många friska barn skall offras för att undvika att ett skadat skall slippa födas? Skall man offra fyra, sex, åtta eller tio friska barn för att undvika att ett skadat föds? Denna fråga är inte utan intresse, och jag vill påpeka att vi här utslutande talar om en ny, fristående indikation, som helt och hållet inriktar sig på barnets bästa, vilket är någonting annat än den eugeniska indikationen, som också har andra motiv.

För det andra: Hur skall man dra gränsen mellan skador, som skall anses medföra ett sådant handikapp för vederbörande att livet blir outhärdligt och meningslöst, å ena sidan, och sådana skador

som kan ur någon synpunkt anses acceptabla och av ringare art?

För det tredje: Riskerar vi inte att i varje sådan bedömning utgå ifrån en alldeles felaktig förutsättning, nämligen att den friska och normala människans bedömning av livsvärden och livsmöjligheter skall vara avgörande? Alla möter vi väl vedervärdigheter i livet, och även de människor vi kanske något tanklöst klassificerar som lyckliga har ofta tunga bördor att bära. Även sådana finner under stundom livet så tungt, att de söker desperata undanflykter. Å andra sidan kan svårt handikappade och sjuka människor präglas av en utomordentlig livsvilja och förmåga att utvinna livsvärden mot alla odds. De rent tekniska möjligheterna att öka deras livsräjong är i dag större än de någonsin varit, såvitt jag förstår.

Av alla dessa skäl tycker jag vi måste vara försiktiga med att göra oss till domare över andra människors möjligheter och bedömning av sin egen situation. Med andra ord: jag vill av angivna skäl sätta ett mycket stort frågetecken inför den nya abortindikationen.

Jag gör detta även av ett annat skäl. Från bl. a. de handikappades sida har framkommit oro och kritik mot den föreslagna fristående indikationen, som utslutande hänför sig till fostrets situation. Man ifrågasätter den etiska grundvalen för denna indikation.

Det talas lugnande ord till dessa oroliga. Man säger att de misstagit sig. Dessa ord uttalas såväl av statsrådet som av reservanterna i utskottet. De senare förklarar: »För de drabbade själva torde det vara likgiltigt, om den ena eller den andra formen anlitas för att lösa abortfrågan i hithörande fall, så länge det fasthålles», jag markerar det, »att grunden för ingripandet icke är en nedvärdering av dem från samhällets eller medmänniskornas synpunkt.»

Detta låter säga sig. »Så länge det fasthålles», är här nyckelordet. Men det är någonting annat att inskriva en fristående indikation, som utslutande tar hänsyn till en blivande människas förmåga att leva ett normalt liv, än det är med de

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

andra indikationerna, som främst tar hänsyn till modern. Inte heller den eugeniska bygger enbart på omsorg om barnet.

I själva verket tycker jag det är mycket lätt att förstå de handikappades oro. Bara det faktum att den framkommit och återkommit upprepade gånger borde vara anledning till mycket stor försiktighet vid bedömningen av denna fråga. Allra minst finns det skäl att undervisa dem om hur de bör reagera inför denna nya abortindikation. Jag föreställer mig att dessa människor endast allför lätt måste ställa följande fråga: Innebär inte den femte fristående indikationen att samhället nu anser att jag — mitt liv — borde ha släckts redan på fosterstadiet? Sådana som mig vill inte samhället längre ha bland de levande. Vilket är mitt människovärde efter detta, om samhället godtar sådana resonemang? Det ligger nära till hands att sådana frågor ställs, och de har faktiskt också ställts upprepade gånger från sådana människor. Jag markerar att det här gäller en ny fristående indikation, som uteslutande tar sikte på fostrets situation. Det är ju detta som ställer denna fråga så naket och på ett så nytt och för många chockerande sätt.

Det har framhållits att den föreslagna femte indikationen egentligen är en komplettering av den fjärde, den eugeniska. Det skulle alltså inte innebära något speciellt nytt om den femte indikationen införlivas med gällande lag. Det är tvivelaktigt om denna ståndpunkt är hållbar.

Departementschefen framhåller själv, att den eugeniska indikationen innesluter tre skilda komponenter vad gäller motivkretsen. Den är färgad av tanken att utrota vissa sjukdomar inom befolkningen, den tar hänsyn till det väntade barnet, och den tar hänsyn även till föräldrarna. Statsrådet förklarar alltså, att denna indikation bygger på en kombination av tre skilda moment eller motiv. Det är mot denna bakgrund överraskande att statsrådet gör gällande, att det inte innebär något speciellt nytt i abortlagstiftningen att införa en fristående indikation, som innebär att abort skall kunna beviljas även en frisk och sund

kvinnna, om risk finns för allvarlig fosterkada, d. v. s. en indikation som uteslutande tar hänsyn till ett speciellt motiv: fostrets framtida livsmöjligheter.

Det är vidare en skillnad, som gott kan kallas principiell, men därom kan man ju alltid diskutera, att vid tillämpning av eugenisk indikation som regel skall krävas sterilisering av kvinnan. Vidare föreligger här den stora praktiska skillnaden, att den eugeniska skadan säkrare kan bedömas genom insamlat, bearbetat och fast material.

I vårt sammanhang är det värt att uppmärksamma en uppsats av professor Gunnar Biörck, nyligen publicerad i Svensk Läkartidning, ursprungligen tillkommen som ett memorandum på begäran av medicinalstyrelsen. Den heter »Om livets gräns — och gränserna för läkarens befogenhet». Det framgår inte vad som varit den direkta anledningen till medicinalstyrelsens begäran till professor Biörck att skriva detta memorandum, men det uttalas att det har skett i anslutning till ett bestämt problem. Man kan möjligen gissa att det är det problem som vi här i dag diskuterar.

Jag skall inte gå in på problematiken, som professor Biörck behandlar i dess helhet, utan nöja mig med några antydningar.

Utgångspunkten är att det råder osäkerhet och debatt om läkarens plikt att skydda och bevara människoliv. Biörck frågar: »Men i dagens svenska samhälle — vad är det som skapar osäkerhet i upplevelsen av läkarreglernas ord om plikten att skydda och bevara människoliv alltifrån dess tillkomst i moderlivet? Ja, är det inte just det förhållandet, att gällande abortlagstiftning gjort våld på hela denna sats? Enligt svensk lag är fostret visserligen icke en juridisk person, men åtnjuter icke förty straffrättsligt skydd.»

Biörck utvecklar sin tanke vidare och uttalar, att det hela är acceptabelt när det gäller att välja mellan moderns och barnets liv. Men det gäller icke den saken vid eugenisk indikation, liksom inte heller vid den femte indikation som nu föreslås.

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

Professor Biörck beklagar att han inte fullföljde sin tveksamhet med en reservation i karolinska institutets lärarkollegium när den femte föreslagna indikationen behandlades. Han hade då ännu inte gjort klart för sig dess principiella innebörd.

Jag skall inte gå vidare här, utan endast med detta som exempel framhålla, hur väsentligt det är för lagstiftaren att grundligt och samvetsgrant pröva innebörden i och konsekvenserna av sina lagar. Det är därför jag ställer mig så ytterligt tveksam till det framlagda förslaget om en femte fristående indikation med de motiveringar som här framkommit.

Att utskottet uttalat, att en fortsatt tillämpning efter samma linjer som hittills enligt praxis med nuvarande indikationer inte inger några betänkligheter i och för sig, är förestavat av en strävan att undvika att ett avslag på den föreslagna femte fristående indikationen skulle uppfattas som en uppmaning till en strängare praxis i den nuvarande tillämpningen. Däremot är det självfallet inte så att uttalandet innebär något slags blanco-nöjdförklaring med den nuvarande abortlagen i dess helhet. Detta framgår också av att utskottet förordar en prövning av grunderna för hela denna lagstiftning.

Det har sagts här i debatten, att vad det nu gäller är ett juridiskt klarläggande av rådande praxis, en kodifiering av gällande praxis. Nu var emellertid, såvitt jag uppfattade herr Ahlkvists uttalande rätt, även herr Ahlkvist en smula tveksam om det verkligen bara begränsade sig till en kodifiering av gällande praxis. Jag tror inte man kan göra gällande att det förhåller sig så. Lagförslaget går en bit längre. Det innebär en bestämd vidgning — jag tror det är ofrånkomligt att fastslå detta. Det nya är att hänsynen till barnets bästa ställs upp som en fristående indikation utan något samband med andra motiv. Detta gör att den går längre i principiellt avseende än den eugeniska indikationen, där visserligen hänsyn till barnets bästa utgör ett

centralt motiv men vars tillämpning icke är fristående utan beroende och begränsad genom att även andra motiv tas med i bilden.

Herr talman! Låt mig sammanfatta: Vi rör oss här med ytterligt svårbedömda och komplicerade problem. Det råder såvitt jag förstår inte någon stor eller ens nämnvärd meningsskiljaktighet mellan utskottsmajoritet och reservanter kring frågan om den rent praktiska målsättningen för den lagstiftning rörande rätt till avbrytande av havandeskap som vi skall ha. Däremot skiljer sig meningarna om huruvida det framlagda förslaget är tillrådligt för att man skall uppnå vad man vill och ingenting annat — jag understryker: ingenting annat.

Enligt utskottsmajoritetens uppfattning är propositionens förslag inte tillräckligt väl underbyggt för att medge tillstyrkande och godtagande från riksdagens sida. Utredningsmaterialet är bräckligt och långt ifrån entydigt i den mån det finns. Däremot har det förebragts starka skäl för en översyn av gällande abortlagstiftning, och jag har redovisat en del skäl för en sådan utredning.

Även statsrådet medger i sin proposition att det med nuvarande lagstiftning visat sig möjligt att i praktiken finna en godtagbar lösning på de ofta djupt tragiska problem som närmast föranlett propositionen.

Är det då inte naturligt att göra som utskottsmajoriteten har gjort: att dra den slutsatsen, att man nu bör avvisa den föreslagna femte fristående abortindikationen i avvaktan på resultatet av den allmänna översyn av lagstiftningen som ter sig i så hög grad påkallad av många skäl? Det är mot den bakgrunden, herr talman, som jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häri instämde herr *Arvidson* (h).

Herr *SVANSTRÖM* (cp):

Herr talman! Det är med största tveksamhet som jag bestiger talarstolen för att yttra mig i denna fråga. Min tveksamhet har flera orsaker. Frågan som

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

sådan är så oerhört ömtålig, så känslig och ägnad att i sig innehålla så mycket av känslor och stämningar, att det är svårt att över huvud taget närma sig den med ett något så när oförvillat förstånd. När man har haft förmånen att se ett antal välskapade barn födas i den egna familjen, så har man den största respekt och förståelse för de föräldrarna som kan hysa oro t. ex. på grund av att olämpliga mediciner har intagits under havandeskapet.

Jag har den uppfattningen, att framförandet av detta förslag i någon mån har påskyndats av de förhållanden som rådde under fjolåret, då det kom uppseendeväckande och larmande rapporter om skador som vållats av en viss medicin, rapporter som genom våra moderna massmedia bringades ut till var man. Jag har svårt att frigöra mig från uppfattningen att det utan den mer eller mindre inflammerade debatt som i det sammanhanget fördes och den oro som dessa meddelanden åstadkom inte hade varit så bråttom med att föra fram detta förslag.

Jag är mycket tveksam, inte därför att jag i utskottet även i denna fråga liksom i den föregående kommit i motsatsställning till utskottets vice ordförande och många andra prominenta ledamöter där, liksom i ett visst motsatsförhållande till det väl övervägda av justitieministern framförda lagförslaget, utan därför att jag har en allmän känsla av att man inte riktigt vet hur man skall handla för att kunna intala sig själv att man handlar rätt. Det är detta som gör att de synpunkter jag här vill anföra begränsar sig till en enkel lekmanens syn på dessa frågor. Jag kan inte göra anspråk på att ha vare sig medicinsk eller juridisk sakkunskap, men jag kan möjligen påstå att jag har försökt bedöma frågan på känslomässiga grunder och enligt etiska bedömanden.

Departementschefen har i proposition nr 100, som ligger till grund för utskottets utlåtande, konstaterat att det förebragta materialet inte ger vid handen att man i fall av befarad fosterskada saknat möjlighet att finna en lämplig lös-

ning. Enligt utskottets mening torde anledning ej föreligga till erinran mot hitillsvarande tillämpning i detta hänseende, och en fortsatt tillämpning efter samma linjer inger i och för sig ej betänkligheter.

Nu säger herr Ahlkvist att det är illa gjort av första lagutskottet att säga någonting sådant, eftersom utskottet rimligen bör ha som sin första uppgift att medverka till stiftandet av sådana lagar som utan utvidgningar, tillämpningsföreskrifter eller tolkningar kan tillämpas. Det är klart att jag delar denna herr Ahlkvists uppfattning. Skillnaden mellan reservanternas och utskottsmajoritetens ställningstagande är heller inte så stor — jag ber att få understryka det.

Vad utskottsmajoriteten har velat åstadkomma är att uppskjuta avgörandet i väntan på en utredning som omfattar hela det stora abortproblemet. Ett sådant uppskov med ställningstagandet kan motiveras dels med att de fall som har dykt upp har hittills med gällande indikationer kunnat behandlas på ett något så när tillfredsställande sätt och dels med att det är angeläget att en grundläggande utredning om problemet i hela dess stora omfattning kommer till stånd innan man utvidgar indikationerna för ett legalt ingrepp.

Jag tror, herr talman, att jag skulle kunna avstå från att ytterligare utveckla de olika synpunkter som här tidigare anförts av herr Per-Olof Hanson — jag skulle i långa stycken kunna nöja mig med att instämma i vad han har sagt. Jag finner det önskvärt att man i enlighet med utskottsmajoritetens förslag skall få tid på sig för att ytterligare ompröva dessa frågor. När jag avstår från att utveckla min syn på hela ämnet så som jag från början hade tänkt, kan jag göra detta så mycket hellre som medicinsk sakkunskap kommer att tala efter mig.

Men jag vill begagna ytterligare några minuter för att framhålla det ur lekmanens synpunkt betänkliga i att man, såvitt jag kunnat finna av föreliggande handlingar, inte har möjlighet att med tillfredsställande säkerhet fastställa hur

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

fostret ser ut vid den senaste tidpunkt, då det legala ingreppet får ske, och huruvida det skulle komma att födas som ett handikappat barn eller ej. Denna osäkerhet gäller, säger reservanterna, också de andra indikationerna, och det är riktigt; den gäller även de tidigare för handlingen i dylika fall gällande lagparagraferna. Men genom denna utvidgning får man ju utöver vad som tidigare gällt beträffande den eugeniska indikationen ytterligare en bestämd punkt, där det inte i första hand är hänsynen till moderns tillstånd och möjligheter utan hänsynen till barnets blivande livsbestingelser som avgör ställningstagandet. Och därvidlag delar jag nog den uppfattningen att man inte säkert kan förutsäga hur dessa på huvudets vägnar i allmänhet normalt begåvade men på grund av handikapp i lemmar och liknande synnerligen illa rustade människor skulle bedöma sin situation. Jag har emellertid för endast någon dag sedan fått kännedom om ett fall som i detta avseende är både intressant och gripande. Äldste sonen i en familj var starkt handikappad inte på grund av skada under fostertiden utan på grund av en polioskada vid två års ålder, och enligt föräldrarnas berättelse ville denne pojke aldrig ha någon medömkan på grund av sitt lyte — han använde alla tillfällen för att visa att han i andra hänseenden kunde hävda sig gentemot sina normalt utvecklade kamrater under uppväxtåren; och när han nu studerar vid en högskola har han fortfarande dessa möjligheter.

Är det inte rimligt att man, med utnyttjande av alla tekniska framsteg under den senaste tiden, inriktar ansträngningarna på att i görligaste mån hjälpa de människor som av ena eller andra anledningen blivit handikappade? Ja, det är en fråga där vi alla har samma uppfattning. Här gäller problemet bara huruvida vi inte i någon mån ändrar samhällets allmänna inställning till de handikappades problem genom att öppna möjlighet till legal abort när man befarar att det väntade barnet kommer att bli handikappat. Är detta riktigt, då tror jag att vi skall betänka oss noga innan vi lagfäs-

ter det förslag som nu föreligger. I varje fall har jag den meningen, herr talman, att en ingående utredning av hela detta problemkomplex bör övervägas.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fröken LJUNGBERG (h):

Herr talman! Jag beklagar att jag kommer före den av herr Svanström aviserade medicinska sakkunskapen, men jag har tillsammans med herrar Enarsson och Sveningsson i denna kammare motionerat, i likhet med flera andra, om avslag på propositionen. Jag vill nu gärna utveckla motiven till att jag står fast vid den ståndpunkt jag intagit i motionen.

Det är klart att justitieministern har ett utomordentligt starkt argument för sitt förslag när han nu tar upp medicinalstyrelsens hemställan, nämligen det av föregående talare flera gånger påvisade och återopade kravet på precisering av den ståndpunkt lagstiftningen skall intaga till frågan om abort på grund av skador under fosterstadiet. Men — och det är väl det vi diskuterar — är detta en tillfredsställande lösning på precisionskravet? När jag för min del måste svara nej, kunde jag helt enkelt ansluta mig dels till den motivering som här i kammaren anförts av herr Per-Olof Hanson och dels till vad utskottet skriver. Jag skall emellertid be att få tillägga några synpunkter.

Det är fyra ord i det föreliggande lagförslaget som jag har fäst särskild uppmärksamhet vid. Det är orden »med skäl kan antagas». Lagförslagets formulering manar, som jag ser det, till skärpt uppmärksamhet. »Med skäl» brukar man kunna hävda *en ståndpunkt*, men här kan man bara »antaga». Ur det juridiska språkbrukets synpunkt torde ordalydelsen vara oantastlig. Vad lagförslaget vill framhålla är väl, att det inte räcker att »med sannolikhet antaga», med andra ord att »tycka», även om sammanställningen »med sannolikhet antaga» skulle ha varit mera i överensstämmelse med vanligt språkbruk. Med rätta krävs här

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

någoting mera än sannolikhet, mera än ett »tyckande»; det krävs objektivt fastställda skäl.

Här kommer emellertid min första invändning. Skälen skall grunda sig på en riskbedömning av huruvida sådan skada vållats fostret, att det väntade barnet skulle komma att lida av svårartad sjukdom eller svår skada. Departementschefen tillägger att »det inte får vara vilken obetydlig risk som helst som skall anses innebära skäl för antagandet att en fosterskada av angiven art har inträffat, utan risken måste vara av en viss svårighetsgrad». Och han vill överlåta åt den medicinska sakkunskapen att bedöma denna »vissa» svårighetsgrad. Men nu konstaterar den medicinska sakkunskapen, att indikationen i detta fall för legal abort inte kan ställas genom direkt observation utan måste ställas på basis av en empiriskt kalkylerad risk. Så uttrycker medicinska fakulteten i Uppsala saken. I många, kanske flertalet fall, är det utomordentligt vanskligt att bedöma risken för bestående skada. Med andra ord: sakkunskapen lämnar oss, som skall ta ställning till detta lagförslag, utan stödet av en säker och trygg sakkunnigbedömning. Det är av den anledningen som jag personligen finner det så tungt ansvarsfullt att i dag nödgas ta ställning till denna fråga.

För oss, som i dag ändå måste säga ja eller nej, är det självfallet många motiv, som kommer att inmängas i vårt ställningstagande, och jag vill inte sticka under stol med — det framskymtar också i min motion — att departementschefens tal om en humanitär grund för den nya abortindikationen gör mig till ytterlighet betänksam. Det är nämligen riktigt, såsom herr Per-Olof Hanson gjorde i sitt anförande, att ideligen påminna om att detta lagförslag enbart anknyter till det väntade barnets egen situation och, som utskottet skriver, syftar till att skona detta från att behöva födas svårt skadat. Här kräver man alltså en lagstiftning som leder till att några personer, en myndighet, måste bedöma detta som är det vanskligaste av allt att bedöma, nämligen huruvida ett väntat barns liv

skall bli värt att leva. Jag vill erkänna att den tanken för mig innebär en motivering för att här hesitera. Situationen vore väl en annan om det, som utskottet skriver, funnes förutsättningar för ett klart ställningstagande beträffande samtliga de frågor som ingår i förevarande problemkomplex. Det har vi emellertid inte.

Dessa frågor har utskottet berört i sin skrivning, och de är allvarliga nog. Jag finner alldeles riktigt vad utskottet har gjort, nämligen förenat sitt avslagsyrkande på lagförslaget med ett yrkande om översyn av den gällande abortlagstiftningen. Jag kommer att helt ansluta mig till utskottets förslag.

Men om det här är en fråga, som vid ställningstagandet för oss lagstiftare hänger samman med livssynen, så är det en annan synpunkt, som kan vara viktig att få erinra om i det här sammanhanget. Jag fäste mig nämligen vid vad herr Ahlkvist, som förde reservanternas talan, sade om legal abort och illegal abort. Det gäller här att genom ett positivt svar på departementschefens hemställan hindra en ökning av illegal abort.

Det förefaller mig som om detta är för litet från samhällets sida i det här fallet. Just det aktuella lagförslaget och hela den diskussion, som har ägt rum kring det och tidigare kring de tragiska neurosedynbarnfallen, har väl aktualiserat på ett nytt sätt samhällets förebyggande ansvar.

Det räcker inte med att vilja förhindra illegal abort. Det gäller att satsa hårt förebyggande, och härvidlag är det väl på två områden som samhället måste gå fram. Det är inte tillräckligt med den medicinska forskning som vi har på området. Det behövs mera, och samhällets insatser måste nog förstärkas, om man skall kunna gå raskare fram i fråga om den medicinska forskningen på just detta livsväsentliga område. Den andra åtgärden från samhällets sida kan förefalla att vara inte av förebyggande utan av eftervårdande art, men jag lägger nog också in i den ett förebyggande moment. Jag tänker på samhällsansvaret för vården av de drabbade barnen och deras

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

föräldrar, ty det är väl otvivelaktigt så att generositeten, skickligheten och den tillräckliga omfattningen i det här avseendet skall i hög grad kunna hjälpa till att lösa de vanskliga problem som sammanhänger med svaret på frågan vad det är som gör livet värt att leva.

Det är inte tillräckligt gjort på de här områdena. Det är min förhoppning, att hur än beslutet kommer att gå i dag i riksdagen, så skall dessa frågor uppmärksammas i högre grad än vi hittills kanske ansett oss ha anledning att göra.

Herr talman! Eftersom jag alltså anser, att den föreslagna lagändringens konsekvenser är omfattande, ovissa och delvis otillräckligt analyserade, ber jag att få ansluta mig till utskottets förslag och yrkar avslag på lagändringen samt tillstyrker en översyn av den gällande abortlagstiftningen.

Fröken MATTSON (s):

Herr talman! Jag har förståelse för och jag kan respektera de yttranden som fälltts av dem som är anhängare till det utskottsutlåtande, som föreligger med anledning av förslaget om en ny indikation för avbrytande av havandeskap. Det har delvis blivit en etisk diskussion om humanitet och om människolivets värde. Men jag tror att man i detta läge också behöver säga ifrån, att en sådan debatt alltid berör hela abortlagstiftningen såsom sådan och icke endast den nya indikation, som man nu vill införa i lagen.

Redan nu kan man säga att det är fråga om barn, vilkas liv släcks därför att man enligt övriga indikationer vill skona kommande släkten eller vill skona modern. Redan nu kan man ta upp en diskussion om eftervård och om vad man kan göra i förebyggande syfte.

Jag för min del har såsom ledamot i första lagutskottet sagt mig, att de nya medicinska fallen har hos oss i Sverige fäst uppmärksamheten på en mycket svår och mycket väsentlig brist i vår svenska abortlagstiftning, en brist som icke finns i våra nordiska grannländer, där man redan har denna femte indikation. I Danmark infördes den när man märkte att den medicinska vetenskapen

hade hunnit så långt att man fann att de indikationer, som redan fanns, inte täckte hela det faktiska fältet.

Jag har också sagt mig, att den som först har fäst vår uppmärksamhet på detta är medicinalstyrelsen, den myndighet som har hand om abortärenden här i landet. Medicinalstyrelsen, som har hand om samtliga dessa ärenden, har funnit att de indikationer som finns nu inte täcker de nya fall som har kommit till vår kännedom såsom en chock på allra senaste tiden. När då medicinalstyrelsen framhåller nödvändigheten av att man skapar klara bestämmelser om när ett ingrepp bör kunna ske, får man väl också försöka anpassa lagen just efter de anvisningar, som medicinalstyrelsen vill ha, så att man i varje särskilt fall klart kan säga på vilka grunder abort beviljats. Det är otillfredsställande att man skall behöva använda andra indikationer än de faktiska för att i de nio fall som förekommit här i landet — sex fall med medicinsk indikation och tre med socialmedicinsk indikation — kunna bevilja abort.

Det är, som en mycket känd expert på hithörande frågor, fru Ottosen-Jensen framhållit i pressen, inte tillfredsställande att man smusslar med detta. Framför allt i sådana här viktiga avgöranden är det nödvändigt att man har klara regler att gå efter. Ju klarare reglerna är, desto lättare kan expertisen sedan ta ställning till de enskilda fallen.

Jag tror också att det är felaktigt att föreställa sig att vi genom att avslå propositionen med den skrivning, som utskottsmajoriteten föreslår, skulle ha sagt att riksdagen önskar att den liberala tolkning, som vi för närvarande har av de fyra abortindikationerna, skall fortgå så som hitintills. Ett avslag på denna proposition är, såvitt jag förstår och även många juridiska experter har låtit framskynta, helt enkelt ett klart bevis från riksdagen på att medicinalstyrelsen helt enkelt delvis har överskridit sina befogenheter och att man måste bortse från de nya anledningar till abort, som medicinalstyrelsen på senare tid har funnit nödvändiga. Det medför att man allt-

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

så mycket starkt begränsar tillämpningen av de fyra indikationer som hitintills funnits och avstår från den femte, som här föreslås och som existerar i våra grannländer.

Jag har med stort intresse lyssnat på herr Per-Olof Hansons anförande. Han talade bl. a. om kvalificerade och mindre kvalificerade remissinstanser. Jag tycker nog att man i detta läge bör säga, att det dock här inte gäller ett lagförslag, där de allra flesta remissinstanserna har ställt sig kritiska eller avstyrkande. Det finns instanser som har uttalat sina tvivel om förslaget, men de allra flesta har ändå hälsat det med glädje. Det finns juridiska instanser, som verkligen har prövat om förslaget håller. Hovrätten för Västra Sverige har ordentligt prövat den juridiska innebörden av denna femte indikation och framhåller, att den inte skulle innebära något principiellt nytt med hänsyn till den redan förefintliga eugeniska indikationen. Hovrätten säger: »Då lagstiftaren accepterat att abort får företagas på den grund att på det väntade barnet kan överföras svårartad sjukdom eller svårt lyte, är det svårt att göra skillnad om sjukdomen eller lytet uppstått genom arv eller på grund av andra förhållanden under fosterstadiet.»

Det är ett ganska klart besked från en instans, som har prövat detta förslag både ur juridisk och principiell synvinkel.

Jag vill beträffande den tveksamhet som fröken Ljungberg visade gentemot orden »när det med skäl kan antagas» hävda att själva bedömningen ju måste enbart anföras åt medicinalstyrelsen, den instans som har funnit, att den femte indikationen är nödvändig, men som ändå yrkar på att riskbedömningen måste anföras åt den medicinska vetenskapen som har att komma fram till en såvitt möjligt enhällig bedömning av föreliggande riskfaktorer. Man måste också trycka mycket starkt på att riskerna i detta fall måste vara betydligt större än de naturliga och att havandeskap endast får avbrytas på begäran av kvinnan, med några få undantag.

Som jag ser saken har denna proposition helt enkelt försökt att anpassa lag-

texten till den praxis, som redan råder här i landet, när vi nu genom vidriga omständigheter fått insikt om vilka verkningar vissa medicinska medel kan ha. Det kan komma andra mediciner i framtiden. Man bör redan nu se till att man kan följa utvecklingen och givetvis helt lita till den medicinska sakkunskapen, som noggrant följer utvecklingen på detta område.

Jag måste också säga, att man av de remissinstanser som har yttrat sig om rättvisan och det riktiga i detta förslag samt av utskottsutlåtandet och den till detta fogade reservationen kan få det intrycket, att detta är en partipolitisk fråga. Ingenting vore mera sorgesamt för denna frågas avgörande än om kammaren fick det intrycket, att detta är något som har med politiska ställningstaganden att göra. Det är helt och hållet andra omständigheter som ligger bakom detta.

Jag vill gärna framhålla, att ehuru detta inte på något sätt är någon kvinnofråga fäster man sig — utom vid de tillstyrkanden som medicinska fakulteten i Uppsala, Svenska läkarsällskapet o. s. v. gjort — i synnerhet vid de remissutlåtandena som kvinnoorganisationerna i landet har fogat till propositionen. Svenska landsbygdens kvinnoförbund anser i likhet med medicinalstyrelsen, att synnerligen starka skäl föreligger för komplettering av lagstiftningen angående indikationerna för avbrytande av havandeskap med föreskrifter, som direkt tar sikte på fosterskador vilka icke överförts genom arvsanlag. Ett liknande ehuru längre utlåtande har gjorts av Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, undertecknat av Nancy Eriksson. Folkpartiets kvinnoförbund har genom sin vice förbundsordförande fru Nettelbrandt i medkammaren hälsat den föreslagna lagändringen med stor tillfredsställelse. Även Fredrika Bremer-förbundet, Yrkeskvinnors samarbetsförbund och Sveriges husmodersföreningars riksförbund har sållat sig till skaran som säger att detta lagförslag är nödvändigt och välkommet. Jag tycker att man bör framhålla detta i det skede av debatten där vi befinner oss nu.

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

Jag tror att man måste se klart, att detta inte enbart är en etisk fråga. Det är en praktisk-medicinsk fråga, och det är framför allt en lagteknisk fråga. Det är fråga om huruvida vi helt och hållet skall avstå från möjligheten att vid ytterst grava risker företa abort på grund av de nya indikationer, som gäller skada i fosterstadiet, eller om vi strikt skall begränsa vår lagstiftning till en tolkning som medicinalstyrelsen i rådande läge inte har velat göra.

Jag tror att det vore klokt och lämpligt och framför allt medicinskt-praktiskt och förutseende att bifalla den proposition, som här föreligger.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den vid utlåandet fogade reservationen.

I fröken Mattsons anförande instämde fru *Svenson* (cp) och fru *Nilsson* (s).

Herr **HANSON, PER-OLOF**, (fp) kort genmäle:

Herr talman! Bara några få ord med anledning av vad fröken Mattson sade.

Jag delar hennes uppfattning att detta ingalunda är någon partipolitisk fråga.

Men den egentliga orsaken till att jag begärt ordet var att jag ville precisera, att skillnaden mellan de olika indikationerna ju är den, att de tre första är klart inriktade på hänsynstagande till moderns situation, inte till fostrets, medan situationen är något mera komplicerad när det gäller den eugeniska indikationen, där även hänsyn till fostret ingår som ett centralt motiv vid sidan av hänsynen till modern och önskan att reducera arvmässigt betingade sjukdomar och lyten bland befolkningen. Det är de skäl som står bakom den eugeniska indikationen.

Men när det gäller den femte nu föreslagna indikationen är denna uteslutande inriktad på fostrets situation, såsom saken framställs i propositionen. Detta gör att denna femte indikation såvitt jag förstår innebär ett principiellt nytt steg, vilket reser frågan om riskprocent, riskbedömningar o. s. v. med mycket större

skärpa än i fråga om den eugeniska indikationen, där ett speciellt fosters risk aldrig ensamt är avgörande, utan även andra moment ingår vid bedömningen.

Dessa förhållanden gör, att man inte kan tänka sig att det bara är fråga om en komplettering till den nuvarande fjärde indikationen — den eugeniska. Den innehåller något annat som jag betraktar som principiellt nytt.

Fru **WALLENTHEIM** (s):

Herr talman! Den stora tragiken i denna fråga har understrukits här från flera håll, och om den saken kan ju inte råda mer än en mening.

Huvudtemat för motionärernas och utskottsmajoritetens avslagsyrkande på förslaget att vi skulle införa en femte indikation i abortlagen är samhällets skyldighet att värna fostrets liv. Nu och alla tidigare gånger då denna fråga diskuterats har den saken understrukits. Man åberopar att det är en etisk fråga om livets rätt och att människans liv är heligt i och med befruktningen och samtidigt juridiskt sett ett brottsobjekt.

Sedan 1938 medger lagen abort av medicinska skäl, hänförliga till modern, vidare i enlighet med den s. k. våldtäktsparagrafen samt då allvarlig arvsrisk föreligger för barnet. Om man bortser från den första indikationen, då den tvingande frågeställningen är att ställa ett liv mot ett annat, måste jag här fråga mig: Gäller icke respekten *alla* liv? Hur kan man, om man utgår från etiska ståndpunkter, göra några graderingar härvidlag? Vill man för övrigt fränkänna medicinalstyrelsen samt den övriga framstående medicinska och juridiska expertisen och många andra instanser etiska värderingar i detta sammanhang?

För min del skulle jag vara böjd att säga, att man med samma rätt kan åberopa sådana bedömningar utifrån båda ståndpunkterna. Ett absolut nej till abort vore en hård men rätlinjig och principfast ståndpunkt, men det finns ingen som uppträder som förespråkare för den. Alla accepterar den humanitära och eugeniska indikationen i nuvarande lagtext.

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

Motståndarna till propositionen i denna fråga kan väl ändå inte bortse ifrån, att fostret inte har ett självständigt liv till skillnad mot det födda barnet, utan att det är fråga om ett potentiellt liv. För övrigt: Var går gränsen här? Kyrkan själv har inte löst den frågan. Jag vill erinra om att såvitt jag vet förekommer till exempel inte begravning av ett foster med mindre det har en längd av 35 cm.

Jag tycker att debatten i denna fråga skulle vinna på om man i bedömningen av frågan om vi skall införa i lagen en femte indikation som tar sikte på enbart barnet avstod från mera metafysiska resonemang.

Utskottsmajoriteten talar om fostrets rätt att leva, om risken för att oskadade barn kan komma att bli aborterade och om hänsyn till de handikappade människorna. Utskottsmajoriteten ledes därav till slutsatsen att yrka avslag på propositionen, *samtidigt* som man understryker att avbrytande av havandeskap på grund av fosterskada inte är något nytt, har bemästrats med tillämpning av gällande regler, som man inte har någon erinran mot, och att en fortsatt tillämpning efter samma linjer inte i och för sig inger några betänkligheter.

För min del får jag säga, att detta är en glidning i resonemanget som jag finner ganska anmärkningsvärd.

Den eugeniska indikationen har vi haft i lagen sedan 1938. Motivet för den var naturligtvis att man ville minska frekvensen av allvarliga sjukdomar inom befolkningen, men man tog *också* hänsyn till barnet. Utskottet säger, för att få någon konsekvens i det hela, att den eugeniska indikationen är mera tveksam än de övriga och att den meningen delas av många. Någon tveksamhet på den punkten har jag aldrig tidigare märkt i diskussionen kring denna fråga. När jag har läst i gamla protokoll har jag inte kunnat finna mer än en talare år 1938, som framförde någon sådan tveksamhet. Men utskottet fortsätter: »Likväl torde den eugeniska indikationen vara lättare att acceptera än den föreslagna skadeindikationen genom att den förra, för-

utom att den tillgodoser hänsynen till barnet och föräldrarna, även syftar till att minska frekvensen av vissa ärftliga sjukdomar inom befolkningen.»

Det går verkligen över min horisont att se var skillnaden skulle ligga — om man skall ta hänsyn till barnet och föräldrarna — om den allvarliga skadan uppstått genom arv eller fosterskada. Den mänskliga tragiken kan knappast vara större eller mindre i det ena eller andra fallet — inte för individen och sannerligen inte heller för föräldrarna.

Vad utskottet säger i sitt försök att här reda ut skillnaden mellan den eugeniska indikationen och det föreliggande förslaget om en självständig femte indikation och att man inte kan tillåta sig ta hänsyn till enbart det väntade barnets egen situation och dess möjligheter till en dräglig tillvaro, kan jag för min del inte finna vara annat än cyniskt och upprörande. Jag skulle vilja fråga hur många i denna kammare som verkligen sett dessa neurosedynskadade barn. Jag har sett sådana barn. Jag är säker på att om ledamöterna i denna kammare skulle befinna sig i situationen att kunna bli föräldrar till dylika barn, skulle de vara ganska glada över om det fanns en indikation sådan som den här föreslagna.

Här har i debatten liksom i motionerna framförts ett argument som jag vänder mig emot med den djupaste indignation. Man säger, att man inte kan godta propositionens förslag med hänsyn till de handikappade människorna.

Ingen vettig människa kan väl komma på den idén, att genomförandet av den föreslagna indikationen och möjligheten att bespara en ny individ och hans föräldrar all den plåga och allt det lidande och elände, som sammanhänger med detta, skulle leda till någon nedvärdering av de handikappade människorna. Att ens antyda att de skulle därmed få ett slags lägre människovärde visar en grumlig uppfattning.

Hela tanken finner jag fullständigt absurd och barock. Den oro som ett bifall till propositionen sägs medföra bland de handikappade, vari skulle den bestå? Skulle omsorgen eller intresset hos dem

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

som vårdar dem kunna tänkas bli mindre? Skulle samhällets villighet och intresse att här göra sina insatser till stöd för de handikappade bli mindre till omfattningen eller bli mindre konsekventa? Naturligtvis inte! Detta argument är i denna känsloladdade fråga av den typ, att det möjligen skulle kunna skapa mindervärdeskänslor hos de handikappade människorna. Jag kan för min del bara djupt beklaga att sådana tankar över huvud taget förts fram och satts på pränt.

Man avstyrker förslaget med hänsyn till att man inte vill göra det svårare för de kvinnor som befinner sig i detta ohyggliga läge och för vilka indikationen skulle vara tillämplig och, som utskottet uttrycker sig, har modet att ändå föda sitt barn.

Här har utskottet enligt min mening tillåtit sig en ganska upprörande värdering. Modersinstinkten är djup hos de flesta kvinnor, och om någon kvinna trots en stark moderslängtan ändå i ett sådant läge söker abort är det oftast resultatet av en förtvivlad kamp med andra starka instinkter och krafter. Om en kvinna i en dylik abortsituation vill med hela sin styrka förebygga, att hennes barn skall svårt skadat komma till livet och kanske under ett långt liv få bära ett tungt lidande, då är hennes ansvarskänsla inte mindre och hennes mod inte heller.

Och för övrigt — om inte samhället ger dessa kvinnor laglig rätt till abort, kommer naturligtvis många av dem att söka hjälp på ett annat och sämre sätt. Det kan enligt min mening inte vara likgiltigt för samhället, om en kvinna i en sådan förtvivlad situation dessutom bringas att begå en kriminell handling.

Alla som av samvetsskäl eller andra skäl är rädda för att abortlagen inte skall tillämpas strikt efter lagstiftarnas intentioner borde finna reservanternas uttalande, att gränsen för vad som är tillåtet eller inte skall vara klar och tydlig, både riktigt och tillfredsställande. En precisering är verkligen vad som behövs, både för att bringa behövlig klarhet för de kvinnor — och naturligtvis även män — som befinner sig i denna svåra situa-

tion och för de människor som i medicinalstyrelsen skall tillämpa denna lag.

Fröken Mattson har tidigare här berört den ohyggliga risk och de konsekvenser som neurosedynet kan medföra. De kemisk-tekniska medikamenterna ökar, och även om läkemedelskontrollen förbättras, så torde ingen kunna bortse från den risk det innebär för att vi ånyo får fram preparat som kan åstadkomma skador.

Det är befogat med en indikation, som på ett adekvat sätt täcker detta förhållande.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få instämma med reservanterna.

Fröken LJUNGBERG (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag fäste mig vid fru Wallentheims uttryck att man skall tänka på fostret och avstå från »detta metafysiska resonemang». Indikationen här avser ju ett hänsynstagande till det väntade barnet och dess situation. Det är inte fråga om något metafysiskt resonemang.

När jag i detta sammanhang gör gällande, fru Wallentheim, att det knappast torde stå i mänsklig makt att kunna bedöma hur mycket det väntade barnets liv kommer att vara värt, anser jag detta kunna utsägas utan att för den skull vara cynisk.

Jag skall berätta en kort historia. För ett antal år sedan satt en vetenskapsman, en rasbiolog, och motiverade varför han var så negativt inställd till sterilisering av hårt imbecilla kvinnor. Han sade med ett leende: »Man vet inte var snillet föds!» Denna historia är kanske något drastisk i detta sammanhang, men den hör samman med något som är väsentligt i resonemanget, nämligen frågan om livets irrationalitet. Detta ärende berörs även av den faktorn, och det är därför ställningstagandet förefaller mig så utomordentligt svårt.

Fru WALLENTHEIM (s) kort genmäle:

Herr talman! Denna fråga gäller, fröken Ljungberg, vilket pris av lidande

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

man vill kräva dels av modern och dels av den väntade individen. Det finns en gräns därvidlag.

Då fröken Ljungberg tidigare nämnde hur oerhört svårt det måste vara för dem som skall tillämpa denna lag — vilket jag helt och fullt instämmer i — vet jag bara av egen erfarenhet att granskningen av aktuella fall, grundad på den aktuella kunskapen i medicinska ting, görs med all den noggrannhet och all den ansvarskänsla som rimligtvis kan krävas av någon människa. De som handlar detta är i varje fall bättre skickade att göra detta än vad vi torde vara här i denna kammare.

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Det kanske inte skadar att också lägga några rent juridiska synpunkter på det problem vi i dag diskutera.

Frågan om avbrott av havandeskap på grund av fosterskador är inte ny men har under senare år fått en ökad aktualitet i samband med att man har kunnat konstatera skadeverkningar av vissa läkemedel. Man har på ett mera markant sätt än tidigare fått anledning att pröva om de nya indikationerna är lämpligt avvägda.

Mot den föreslagna ändringen har bl. a. anförts, att lagens nuvarande avfattning har kunnat medge en tillämpning, som tar hänsyn också till de situationer som den föreslagna indikationen avser. Jag vill härtill säga, att även om det förhåller sig så, att man hittills vid prövningen av abortärendena har kunnat bevilja abort i fall av befarad fosterskada, så måste det likväl i viss utsträckning ha varit fråga om en tänjning av de nuvarande indikationerna. Jag tycker att herr Ahlkvist med all önskvärd tydlighet klarlade tvetydigheten i utskottsmajoritetens skrivning på denna punkt. Det är, som herr Ahlkvist uttryckte det, ganska märkligt att ett lagutskott gör sådana uttalanden som här har skett.

Herr Hanson menade att ett bifall till utskottsmajoritetens förslag skulle innebära en lagtolkning. Men är det verkli-

gen säkert att våra domstolar i ett brottmål skulle följa detta uttalande? Jag är personligen ganska övertygad om att hade regeringen avslagit medicinalstyrelsens framställning om förslag till en komplettering av abortlagen, hade väl medicinalstyrelsen omedelbart uppfattat det så att man icke hade kunnat tillämpa övriga indikationer på det sätt som hittills har skett. Jag kan inte inse att ett avslag av riksdagen i varje fall med våra nuvarande grundlagar skulle innebära någonting annat.

Det är alltså den centrala myndigheten på detta område — medicinalstyrelsen — som har tagit initiativet till en ändring i lagstiftningen just därför man har funnit att de nuvarande indikationerna inte är lämpligt avfattade. Ett klargörande av lagens ståndpunkt är påkallat, och förslaget härom har tillstyrkts av flertalet remissinstanser, däribland samtliga medicinska fakulteter, karolinska institutets lärarkollegium och medicinska högskolan i Umeå.

Det ifrågasättes i utskottets utlåtande och det har ifrågasatts under debatten, om man inte med den föreslagna ändringen inför en ny princip i abortlagstiftningen.

Varje indikation har givetvis ett självständigt syfte, men jag vill vidhålla vad jag framhållit i propositionen, att det i den nuvarande lagen inte endast är hänsynen till det väntade barnets moder som utgör abortgrund. Lagen medger att havandeskap avbrytes när det föreligger risk för att barnet på grund av föräldrarnas arvsanlag skall komma att lida av sjukdom eller lyte. Jag har svårt att förstå att motstånd mot den nya indikationen kan resas med åberopande av att man skulle bryta mot den nuvarande lagens principer.

När det gäller att bedöma den föreslagna indikationens räckvidd har jag i propositionen uttalat, att det skall föreligga risk av en viss svårighetsgrad och att risken skall avse svårartad sjukdom eller svårt lyte. Riskbedömningen måste anföras åt den medicinska sakkunskapen, och för att främja en enhetlig bedömning av riskfaktorerna har det av

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

medicinalstyrelsen framlagda förslaget kompletterats med en bestämmelse om att prövning av ärenden om abort på grund av den nya indikationen alltid skall ske av medicinalstyrelsen. Vidgade erfarenheter kan givetvis komma att medföra en förskjutning av bedömningen från en tid till en annan, men den prövning det här är fråga om innebär icke något principiellt nytt i förhållande till den riskbedömning som sker när det gäller de ärftliga faktorernas roll.

Låt mig till slut, herr talman, peka på vad utskottsmajoriteten har yttrat i näst sista stycket i utskottets utlåtande. Det heter där: »De synpunkter som med anledning av förevarande lagförslag framförts från såväl medicinskt som annat håll har enligt utskottet aktualiserat frågan om en översyn av gällande abortlagstiftning.»

Med hänsyn till vad utskottsmajoriteten i övrigt har anfört kan denna mening inte uppfattas annat än som krav på en utredning som har ett *bestämt* syfte. Man kan inte undgå att dra slutsatser om vad detta syfte innebär. Jag kan inte få annan uppfattning än att var och en som i dag röstar med utskottsmajoriteten bör inse att han också röstar för en utredning som skulle gå ut på en begränsning av de nu gällande bestämmelserna om legal abort.

Herr KAIJSER (h):

Herr talman! Detta är i mycket hög grad en lagteknisk fråga, men det är också en praktisk medicinsk fråga. Det kan därför måhända vara berättigat att jag anför en del av de medicinska synpunkter jag fått på denna fråga, delvis ifrån mitt arbete.

Det är klart att denna lags tillkomst har aktualiserats av neurosedyntragedien. Den har medfört att vi hyser den allra starkaste medkänsla för de föräldrar och de små barn som har drabbats av denna tragedi. Men det är inte bara dem detta gäller. Jag har tillsammans med fru Wallentheim sett på neurosedynskadade barn på Eugeniahemmet, och jag har också rest omkring och på

en mängd barnanstalter sett barn, som varit så skadade att jag måste säga att det naturligtvis vore lyckligt om det kunde ordnas så att sådana barn aldrig behövde komma till världen — det kan man inte bestrida.

Jag är också angelägen att framhålla att denna sak inte bör bedömas efter politiska linjer — det är den personliga uppfattningen som bör få göra sig gällande överallt.

Neurosedyntragedien medförde ju betydande nya kunskaper. Kunskaperna kanske fanns bland vetenskapsmännen redan förut, men för oss praktiserande läkare kom de nya kunskaperna att framträda på ett särskilt sätt. Sedan gammalt visste man att foster kunde skadas av t. ex. en syfilitisk infektion i fosterlivet, och det finns också andra infektionssjukdomar som kunde medföra liknande skador, men i sådana fall var det fråga om så att säga en pågående sjukdom som skadade barnet. Man kunde emellertid knappast tro att det skulle bli skador när det var fråga om en mera tillfällig giftverkan av ett preparat eller en sjukdom, som kunde träffa under fosterlivet. Jag har personligen en ganska klar uppfattning om hur man tänkte i början på 1930-talet, då jag undersökte ett antal fall av missbildade händer av helt olika typer, som jag iakttog under några års verksamhet på en plats här i landet. När det kom sådana mystiska skador liknande dem vid neurosedynskadorna ansåg man, att det var en särskilt olycklig genkombination eller en mutation av de ärftliga anlagen, som kommit till; ibland föreställde man sig, att det var bindvävsstråk mellan fosterhinnorna, som snurade sig om extremiteterna och snörde av dem. Det var så man trodde att skador av denna art kunde uppkomma. Särskilt i fransk litteratur talades visserligen ständigt om den syfilitiska infektionen som orsak till missbildningarna, men det var en hos oss redan vid den tiden mycket ovanlig sak, och den finns praktiskt taget inte nu.

När man upptäckte, att en av modern genomgången rødahundinfektion (rubeolainfektion) kunde medföra skador på

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

fostret, var det en mycket viktig ny erfarenhet, men man fick inte konsekvenserna riktigt klara för sig så som när fallen med neurosedynet kom.

Det är klart att man på alla sätt vill söka förhindra, att sådana barn kommer till världen. Detta lagförslag är ett sådant försök.

Är lagen nödvändig? Det har framhållits, att man med den tidigare formuleringen av lagen har kunnat klara av dessa fall ändå. Jag tänkte på det särskilt när jag hörde fru Wallentheims framställning. Hon använde sådana uttryck som »den mänskliga paniken» och »en förtvivlad kamp mellan moderskänslan och andra starka instinkter». Under sådana förhållanden kommer mödrarna in i en sådan konfliktsituation som ger en psykisk rubbning av sådan art, att man har klara medicinska indikationer från moderns sida för att göra ett avbrytande av graviditeten motiverat.

Är lagen effektiv? Det beror helt och hållet på om man kan diagnostisera skadorna, om man alltså kan säga att de finns där eller om man rätt kan bedöma hur stora riskerna för att de skola finnas där är.

Kan lagen ge anledning till något missbruk? Enligt min mening kan det utan vidare sägas att det kan bli fallet.

I propositionen talar man huvudsakligen om neurosedynfallen. Neurosedynskadorna yttrar sig framför allt i betydande skelettförändringar, så att framför allt extremiteterna blir missbildade och eventuellt alldeles uteblir. Det kan också bli hjärtförändringar och förändringar på ögon och öron. Propositionen talar vidare om strålskadorna, men om dem vet man bra litet, och enligt propositionen skulle man inte i något fall med säkerhet ha beviljat abort med anledning av sådana. Fru Sjövall säger i sin motion, att i åtminstone något fall har strålskadorna varit åtminstone en bidragande orsak till legal abort. Vidare nämns skador på grund av genomgången röda hund, som yttrar sig i ögon- och öronförändringar och även medfödda hjärtfel.

När det gäller de olämpliga blodgrup-

perna, d. v. s. framför allt vid Rh-immunisering hos modern, som den medicinska termen lyder, gäller ju, att man numera kan behandla detta relativt hyggligt med blodbyte. Jag vill erinra om att medicinska fakulteten i Uppsala är förvånad över det antal aborter som beviljats på denna grund. Fru Sjövall, som ju har en stor erfarenhet inom detta område, påpekar att hon i dylika fall brukar tillstyrka att mödrarna försöker gå fram med sin graviditet. Denna immunisering brukar bli gravare för varje graviditet som kommer, och den graviditet man står inför kanske är den sista graviditet där modern kan få ett levande barn.

Men det finns ju andra ämnen som kan skada. Jag vill erinra om de s. k. cytotoxika, sådana ämnen som används för att bekämpa maligna tumörer. De är naturligtvis inte specifika mot svulstcellerna, utan angriper alla slags hastigt växande celler. Men några fosterskador uppkommer väl sällan då dessa preparat mera sällan användes vid den ålder det här gäller.

Aborten skall göras helst inom 20 veckors tid, eventuellt kan tiden förlängas till 24 veckor. Tillämpningen av lagen betingas i första hand av de risker som i de olika fallen finns för att det skall uppstå missbildningar och i andra hand av möjligheterna att diagnostisera missbildningarna. Sådana grava skelettförändringar, som uppkommer i samband med neurosedynmedikation, kan understundom vara möjliga att diagnostisera omkring tjugonde veckan.

Man skall emellertid komma ihåg att neurosedynet är borta, det är indraget; det preparatet torde man sålunda inte behöva räkna med mera.

I fråga om rödahundsfallen är ögon- eller öronskador samt även medfödda hjärtfel de väsentligaste skadorna. Dem kan man inte diagnostisera på det stadiet. Dr Lundström i Eskilstuna har gjort en omfattande undersökning av de barn som föddes efter en rödahundsinfektion. Jag vill minnas att undersökningen gällde en epidemi omkring år 1952. Han anser att det är en frekvens av ungefär 10

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

procent av skadade foster efter mödrar som genomgått röda hund under de första tre månaderna av havandeskapet. För att ta bort ett blivande skadat barn skulle man alltså nödgas ta bort nio friska är således hans slutledning, och han säger att detta inte kan vara den riktiga vägen att gå. Den riktiga vägen är att vidtaga förebyggande åtgärder, att behandla modern med gammaglobulin för den händelse att hon har blivit utsatt för en möjlig infektion eller att få ett vaccin mot röda hund, och man borde också införa anmälningsplikt för denna sjukdom. På det viset hoppas han att man skall kunna komma ifrån dessa olyckliga fall.

Jag vill erinra om att medicinalstyrelsen nyligen har sänt ut ett cirkulär, där den påpekar att man kan skaffa gammaglobulin till sådana mödrar som under den tidigare delen av graviditeten blivit utsatta för risken att få en rubeolainfektion.

Vad beträffar Rh-faktorn, de dåligt anpassningsbara blodgrupperna, är som jag redan sagt möjligheterna att behandla dem bättre nu än tidigare. Det är givet att man inte räddar dessa barn hundra procentigt, men tekniken vid blodbyte, som är den egentliga behandlingen för dem, har blivit enklare och det går ganska lätt på vilket lasarett man än befinner sig. Beträffande strålskadorna nämnde jag att man känner till dem bra litet. Man vet att varken förhållandena i Hiroshima eller Nagasaki ger tillräcklig upplysning om hur de skall bedömas.

Ger lagen anledning att misstänka att det skall bli ett kommande missbruk?

Jag har redan sagt att man inte helt kan frita sig från den tanken. Jag har här ett brev som jag fått från en kollega i södra delen av Sverige, där han berättar om två patienter, två gifta kvinnor, som tidigare har barn men som kommit in i en mindre önskvärd graviditet. Dessa kvinnor har medvetet, såvitt jag kan förstå, tagit neurosedyntabletter. Den ena har fått dem från Tyskland och den andra hade en burk stående kvar sedan tidigare i sitt skåp. De tog tabletterna för att avsiktligt åstadkomma förändringar

på fostret. Man kan naturligtvis fråga om inte detta också är en kriminell åtgärd. Båda patienterna var emellertid i en sådan situation, enligt den läkare som har meddelat detta till mig, att det enligt hans mening inte skulle ha varit någon svårighet att få en abort enligt nu gällande regler. De befann sig i en sådan bristande balans att man måste säga att deras hälsotillstånd ur psykiatrisk synpunkt inte var tillfredställande.

Vad skall man då göra, om man inte tar den här lagen för att förhindra att skador av här ifrågavarande art uppkommer?

Ja, jag nämnde redan vad dr Lundström föreslog beträffande rödahundinfektionen. Beträffande strålskadorna är man redan nu ytterst försiktig med att göra röntgenundersökningar på gravida, särskilt under första tiden av graviditeten. Man är angelägen om att det skall vara starka motiv för att över huvud taget göra någon enda liten röntgenundersökning. I detta fall är man alltså mycket försiktig.

Det är naturligtvis väsentligt att man är försiktig med att ordinera medicin, om vilkens verkan man inte är fullt klar, under den första tiden av graviditeten. Neurosedynhistorien har varnat läkarna i hög grad, och jag vill påpeka att läkemedelsfabriker i sina informationer nu ofta säger att eftersom man inte vet hur det och det läkemedlet inverkar vill vi varna för att ge medlet under den första tiden av graviditeten.

Jag vill också erinra om en sak som omnämnes i fru Sjövalls motion. I den talas om ett som antikonceptionellt medel använt preparat, vilket i 25 procent av fallen orsakat missbildade foster. Över huvud taget vet man väl ännu inte heller tillräckligt vad den hormonella antikonceptionella metodiken kan innebära av skador på ev. foster som kommer trots allt eller på mycket lång sikt på mödrarna.

Det finns naturligtvis långa serier av dylika undersökningar. Jag tror emellertid att man bör vara försiktig med att ordinera medicin över huvud taget under

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

den första tiden av graviditeten, och detta bör sannolikt också gälla antikonceptionella medel som ev. tas för sent.

Man bör givetvis också ha en kontroll av läkemedlen. Vi har ju i år beslutat om en väsentlig upprustning av statens farmaceutiska laboratorium och även inrättat en institution för klinisk farmakologi.

Då det så ofta påståtts att det är samhället som har skulden för neurosedynskadorna är det för mig angeläget att framhålla, att det är mycket svårt att medelst experimentella undersökningar på djur komma underfund med om läkemedel kan vålla skador på människan. Djurexperiment kan endast ge besked om de skador dessa medel vållar på en bestämd djurart, den på vilken experimenten göres men man kan inte få klarhet om hur de verkar på andra djurarter eller på människan. Neurosedynet t. ex. har hos vissa djur framkallat ganska obestämda och oregelbunda mjukdelsförändringar. På andra djur har neurosedynet framkallat skelettförändringar, dock av en annan typ och vid en större dos än vid de små doserna hos människor.

Man bör också komma ihåg att en hel del andra av våra vanliga och viktiga medicinska preparat kan ge missbildningar hos djur. Cortison t. ex. framkallar hos vissa djur kluven gom, harläpp. Vad kan cortison, antingen tillfört utifrån eller kanske bildat under särskilda förhållanden i ökad mängd av kroppen själv, vara av för betydelse för uppkomsten av harläpp och kluven gom hos människan? Det vet man inte.

Penicillin, streptomycin, sulfa, salicylsyra, coffein, kan ge missbildningar hos foster. Även ett sådant medel som fenemal kan hos vissa möss under relativt kort tids behandling med relativt måttliga doser göra att fostren försvinner, resorberas.

Jag vill bara med detta understryka svårigheten att ur experimentella undersökningar dra säkra slutsatser om läkemedlens inverkan på människan.

Man måste hela tiden bedriva ett spaningsarbete och ha ögonen öppna för om det uppkommer några nya missbildningar. Det har redan förut sagts att det kan

hända att det kommer nya preparat som ger skador av liknande art som neurosedynet. Därför måste man som sagt ständigt bedriva ett intensivt spaningsarbete. Ett viktigt spaningsarbete är att göra en registrering av förekommande missbildningar och se om det förekommer någon ökning på något visst område. Det är emellertid mycket svårt att från en sådan registrering dra säkra slutsatser om det skadande ämnets natur. Det finns ju så många olika moment som kan spela in. Det måste vara en mycket stark ökning av frekvensen av missbildningar för att det statistiskt skall bli ett så säkert utslag att man kan ingripa direkt mot ett visst medel för att söka komma till rätta med det hela.

Att jag efter dessa långa utläggningar ansluter mig till utskottets utlåtande och motsätter mig den nya lagen beror för det första på att man som regel icke kan diagnostisera skadan. Om skadan kan diagnostiseras har man möjlighet att enligt nu gällande regler avbryta graviditeten. Det är nämligen mycket sällan som enbart förändringar i fostret blir avgörande. Det blir i stället så att mamman kommer i en sådan situation ur psykiatrisk synpunkt att man måste hjälpa henne på något sätt. Och då gäller indikationerna henne. De uppskattade risker för att en skada kan finnas ehuru den ej kan diagnostiseras, som också skulle kunna vara motiv för ingreppet, är för det andra mycket svåra att bedöma. Slutligen kan den föreslagna lagen efter vad erfarenheten ger vid handen ge anledning till missbruk.

Herr HANSON, PER-OLOF, (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag begärde ordet närmast med anledning av vad statsrådet sade i sitt tidigare anförande.

Det var ju inte på det sättet, att medicinalstyrelsen sade ifrån att den nuvarande lagen tillämpas oriktigt, utan den sade att det föreligger viss oklarhet här. Kanske man inte i alla delar tillämpar den tillfredsställande. Man var alltså tveksam på den punkten.

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

Statsrådet har ju själv i sin proposition sagt, att det förebragta materialet inte ger vid handen att man vid fall av befarad fosterskada saknar möjlighet att finna en lämplig lösning. Även fortsättningen ger vid handen en viss tveksamhet om det hela. Det är en tveksamhet som såvitt jag förstår vi alla delar. Även utskottsmajoriteten har uttalat sig för att en precisering av lagrummet kan vara nödvändig.

Men skillnaden är ju den, att utskottet icke kan finna att behovet av denna precisering är så särdeles överhängande. Utskottet säger att man vid sin granskning av det genom propositionen framlagda förslaget inte kunnat utgå ifrån att man bör skrida till lagstiftningsåtgärder med mindre förutsättningar finns för ett klart ställningstagande beträffande samtliga de frågor som ingår i förevarande problemkomplex.

Det är sålunda inte någon stor saklig skillnad i och för sig mellan den hållning som statsrådet företräder och den som utskottsmajoriteten representerar.

Sedan har vi frågan om den föreslagna femte indikationen är någon principiell nyhet. Ja, det är inte bara fråga om en kodifiering av en praxis som gällt i ett par årtionden åtminstone, utan vad som här föreslås innebär att man går ett steg längre och skapar en fristående indikation som uteslutande syftar till att tillgodose fostrets bästa.

Sedan vill jag säga att det är grundlöst att påstå, att utskottsmajoriteten åsyftar en utredning för att uppnå en restriktivare lagstiftning. Det är en läsart som utskottsmajoriteten icke godkänner, och det finns inte någon grund för den om man noga läser vad utskottet har skrivit. Utskottet utgår från att det handlar om en modernisering bl. a. med hänsyn till utvecklingen på det socialpolitiska och socialmedicinska området. Även statsrådet talar i propositionen om behovet av en granskning av tillämpningen av den socialmedicinska indikationen. Jag kan därför inte förstå att det här skulle vara några stora meningsskiljaktigheter.

Sedan fick vi höra att statsrådet var missbelåten med utskottet därför att det

skrivit på detta sätt och inte vill godta hans förslag utan vill lösa frågan om preciseringen och få till stånd en översyn av hela problemkomplexet i ett sammanhang.

Det står naturligtvis statsrådet fritt att kritisera utskottet. Men vad skall man säga om ett statsråd, som lägger fram detta lagförslag på så lös grund och med en så bristfällig utredning?

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Jag är mycket tacksam och glad att herr Hanson ville göra det uttalandet, att utskottsmajoriteten inte har åsyftat någon inskränkning i de nu gällande abortreglerna. Den som läser utskottsmajoritetens skrivning kan dock icke komma till denna uppfattning, och det är inte så säkert att det är detta herr Hansons uttalande som kommer att ligga till grund för den allmänna uppfattningen.

Vad beträffar mitt missnöje vill jag säga att jag icke är missnöjd med att man har en annan uppfattning än jag. Nej, vad jag påtalade var att man försöker göra en lagtolkning i en form som icke stämmer med våra grundlagar. Jag är övertygad om att efter den framställning som medicinalstyrelsen har gjort skulle man icke vid ett avslag på denna framställning ha ansett sig i fortsättningen kunna tillämpa lagen på det sätt som man tidigare gjort.

Jag vill också säga till herr Hanson att denna proposition icke vilar på lös grund. Det är vår högsta sakkunskap på området — medicinalstyrelsen — som har framlagt förslaget, och det har varit föremål för en mycket omfattande remissbehandling. Samtliga medicinska fakulteter har tillstyrkt det — jag vill understryka den saken — liksom karolinska institutets lärarkollegium och läkarhögskolan i Umeå.

Herr HANSON, PER-OLOF, (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan väl förstå statsrådets oro för hur det skulle ha upp-

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

fattats om medicinalstyrelsens skrivelse hade föranlett ett bleklagt nej från statsrådets sida, men den naturliga reaktionen hade varit »All right, låt oss se på det här problemet, låt oss utreda frågan i alla dess aspekter och låt oss inte gripa ut en detalj på ett sådant sätt att det är svårt att förutsäga hur den kan smälta samman med de allmänna principerna för vår lagstiftning.»

Detta hade varit den naturliga reaktionen, såvitt jag förstår och inte föranlett några icke önskvärda reaktioner.

Herr PALM (s):

Herr talman! Som jag har suttit på frågan i utskottet och kommit att hamna bland minoriteten, känner jag behov att närmare utveckla skälen för mitt ställningstagande.

Det finns en sak som mer än någon ting annat har övertygat mig om att jag borde bli en av dem som skulle ansluta mig till minoritetssidan, nämligen departementschefens skrivning — som har åberopats många gånger förut i dag — där han säger: »Av medicinalstyrelsens framställning kan möjligen också utläsas, att vid beviljande av abort i ärenden som nu avses lagens indikationer givits en vidare tillämpning än som, sett från denna speciella utgångspunkt, varit avsedd.»

Jag tycker det är ett helt tillräckligt argument för att söka åstadkomma en precisering av lagstiftningen. Jag blir ännu mer övertygad om det när jag ser vad första lagutskottets majoritet har åstadkommit i sin skrivning, där det på ett ställe heter: »Uppgiften att åstadkomma en sådan precisering kan likväl, som framgår av vad nyss sagts, icke anses överhängande.» Jag hade föreställt mig att de som invalts i det här huset och framför allt de som sitter i lagutskotten har till uppgift att så långt som möjligt åstadkomma preciseringar, d. v. s. så exakta och fast angivna regler som möjligt. Det är därför vi sitter i det här huset, har jag fattat. Mot den bakgrunden är det faktiskt rent upprörande att se hur lösligt utskottsmajoriteten kan ta på den här frågan.

Herr Hanson säger att justitieministern har lagt fram det här lagförslaget på mycket lösa grunder. Det är väl ett försök från herr Hansons sida att så här i debattens sista omgång skapa ökad förvirring på något håll, men vi känner mycket väl till från den diskussion vi hade i utskottet, att den lagstiftning som justitieministern här föreslår inte är någon nyhet i Norden. Danskarna genomförde en sådan lagstiftning år 1956 och norrmännen år 1960, så det finns vissa erfarenheter på detta område att falla tillbaka på.

Den danska lagen, som innehåller ungefär samma indikationsregel som nu föreslås här, säger att fara för att barnet på grund av ärftliga anlag eller på grund av skador och sjukdomar som uppstått i fosterlivet blir lidande av sinnessjukdom, sinnessvaghet och andra mentala skador, epilepsi eller allvarlig abnormitet eller kroppssjukdom utgör skäl för att få legal abort.

Det kan naturligtvis vara intressant att se, vilka erfarenheter danskarna har gjort av denna nu sjuåriga lag. Vi har ett ganska färskt material som visar att ansökningarna om abort i Danmark under det senaste decenniet varit cirka 7 000 å 8 000 om året. Antalet beviljade aborter per år har varit 3 000 å 4 000. Ungefär hälften av framställningarna har alltså avslagits. Jämför vi med förhållandena i Sverige, kan det inte påstås att vi skulle ha några oroväckande höga siffror i statistiken. I Danmark beviljades 1953/54 sammanlagt 4 100 aborter, i Sverige beviljades 4 900 aborter år 1953. Danskarna hade 3 600 beviljade aborter 1958/59, i Sverige utfördes närmare 3 300 legala aborter år 1958. Danskarna redovisar 1961/62 cirka 4 000 beviljade aborter, i Sverige sjönk antalet genomförda aborter år 1961 till 2 900. Tar man hänsyn till befolkningssiffrorna i Danmark respektive Sverige kan man ju inte påstå att vi på något sätt givit oss alltför långt ut när det gäller liberalisering av abortlagstiftningen.

Det kan vara intressant att se hur den eugeniska indikationen kommit att verka. I Danmark beviljades 1953/54 sam-

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

manlagt 498 aborter på grund av ärftlighetsfaktorer. Sedan man 1956 fått den nya indikationsregeln beviljades 1958/59 abort på grund av ärftlighetsfaktorer och fosterskador i 432 fall. För 1961/62 är siffran 459. Jag har i bänken räknat ut hur stor procentuell andel denna grupp av aborter utgör av sammanlagda antalet beviljade aborter. 1953/54 var siffran cirka 12 procent, 1958/59 omkring 13 procent och 1961/62 återigen 12 procent. Den nya lagstiftningen har alltså inte medfört någon avsevärd ökning av antalet aborter, men vad danskarna har vunnit är en klart formulerad lagtext som dock kan ha sitt värde för olyckliga människor vilka kanske i en given situation vädjar om den hjälp det här är fråga om.

Slutligen skulle jag bara vilja understryka vad som redan förut sagts, att denna fråga egentligen inte borde ses ur politiska synpunkter. Det är ju rätt överraskande och beklagligt att uppdelningen i utskottet kommit att bli sådan den blivit. Det har antagligen medfört vissa missuppfattningar på sina håll. Men både här i kammaren och i andra sammanhang har det ju betygats att detta inte är någon politisk fråga utan ett problem som måste bedömas ur helt andra och främst renodlade förnufts-mässiga synpunkter. Jag finner det särskilt glädjande att här — utöver de remissinstanser som fröken Mattson hänvisat till och som givit justitieministern sitt stöd — kunna återropa att ett par av landets ledande oppositionstidningar tillhör dem som starkt applåderat justitieministerns proposition.

Dagens Nyheter skrev på ledarplats efter utskottets behandling av frågan: »Att meningarna skulle dela sig så strikt efter partigrupperingar som — med ett undantag — skett i första lagutskottets preliminära ställningstagande till lagförslaget om en ny abortgrund är förvånande.» Och tidningen fortsatte: »Den femte abortindikationen bör godtas av lagstiftarna; den är redan erkänd och tillämpad i praktiken.»

Svenska Dagblaget uttalade sig ännu

mera fast och klart, ville att propositionen borde tillstyrkas och yttrade i ledarspalten: »På avslagslinjen befinner sig samtliga borgerliga ledamöter jämte en socialdemokrat, fru Sjövall — alla övriga socialdemokrater i utskottet lär stödja propositionen. Denna partipolitiska uppdelning gör ett besynnerligt intryck, då det ju här minst av allt rör sig om en fråga av partipolitisk karaktär. Hur utgången kommer att bli när ärendet inom kort kommer upp i riksdagens kamrar återstår att se.» Tidningen slutar sin ledare med det kraftfulla utta-landet: »Reformen är strängt taget endast en logiskt och lagtekniskt betingad komplettering av ett indikationssystem, vars grunder det i detta sammanhang inte kan bli tal om att rubba.»

Det är sällan man som socialdemokrat har anledning att instämna med de borgerliga ledarskribenterna, men i detta fall kan man göra det helt och fullt.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr CARLSSON, GEORG, (cp):

Herr talman! När jag tar till orda i denna fråga känner jag mig närmast som en elefant som blivit insläppt i en finare porslinsbutik — jag är nämligen rädd för att stöta de s. k. ädlare känslor som en del människor tycks ha i sådana här sammanhang.

För min del anser jag nog att de som talat emot propositionen har kommit ganska långt bort från en mänsklig bedömning av dessa frågor. Jag har nämligen på nära håll sett så mycket mänskligt lidande på grund av här påtalade förhållanden, att jag känner en mycket stark plikt att inte tuga inför avgörandet här i kammaren.

Många både medicinska och juridiska utläggningar har gjorts i frågan, och jag skall inte alls fortsätta på den linjen. Jag anser att propositionen syftar till att i någon mån minska ett mänskligt lidande som finns, och därför yrkar jag bifall till reservationen.

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

Herr **HERNELIUS** (h):

Herr talman! Som fröken Mattson påpekade präglas varje debatt kring abortlagstiftningen av etiska värderingar och av etiska bedömningar. Så har också varit fallet med dagens diskussion, och jag vill för min del betyga min respekt för det allvar och för den ansvarskänsla under vilken debatten har förts. Emellertid vill jag gärna deklarerat att jag inte kan se denna fråga sådan den har presenterats i propositionen som en etisk fråga. För mig är det en juridiskt-lagteknisk fråga — inte någonting annat.

Läget är i korthet följande. Enligt praxis kan i dag utan stöd av lag beviljas aborter på grundval av befarade foster-skador. Medicinalstyrelsen vill att denna praxis skall få fortsätta men vill ha stöd för den i en preciserad lagstiftningspunkt. Regeringen tycker detsamma. Utskottet vill också att denna praxis skall få fortsätta men vill icke att detta skall komma till uttryck i lagtexten utan vill, såsom en talesman för utskottet sade, i stället hänföra den till någon form av lagtolkning.

Det förefaller mig föga lämpligt att man fastslår en praxis utan att vilja förankra den i en lagstiftning. Jag kan på den punkten instämma med justitieministern och herr Ahlkvist. Jag har så mycket större skäl att göra det som det i propositionen — och nu senast också från statsrådsbänken — uttalats att det icke är fråga om att införa en ny princip. Jag vill också gärna med adress till vad som sagts om lagtolkning framhålla att det icke minst för dem som önskar en restriktiv tillämpning av hela denna lagstiftning måste vara ganska betänkligt, om man utvidgar området för lagstiftning icke med stöd av lag utan genom lagtolkning.

Herr **HANSON, PER-OLOF**, (fp):

Herr talman! Eftersom herr Hernelius lämnade en något felaktig skildring av vad utskottsmajoriteten skrivit, vill jag korrigera honom på en enda punkt. Vi har också uttalat oss för att det kan behövas en precisering av lagrummet i detta avseende, men vi vill att den skall gö-

ras inom ramen för en översyn av hela abortlagstiftningen. Problemen hänger nämligen så nära samman med övriga indikationsproblem, att en översyn bör ske i ett sammanhang.

Herr **HERNELIUS** (h):

Herr talman! Jag kan inte finna att jag har uttryckt mig felaktigt, ty om praxis skall fortsätta utan stöd av någon precisering i lagstiftningen, består ju nuvarande läge. Om utskottet vill ändra på den saken i en framtid, rubbar det inte praxis för de kommande åren.

Herr **SVANSTRÖM** (cp):

Herr talman! Som jag sade i mitt förra anförande är det inte så mycket som skiljer utskottsmajoritet och reservanter. Utskottsmajoriteten vill att frågan skall bli föremål för en översyn i samband med att hela problemkomplexet granskas. Det är såvitt jag förstår en misstolkning av justitieministern att däri inlägga någonting annat. I detta krav om utredning ligger en positiv anda. I varje fall har det varit anledningen till att jag har skrivit under utskottsutlåtandet. Hela problemet skall ses i ett stort sammanhang.

Till herr Hernelius vill jag säga att det inte heller är särskilt mycket som skiljer oss. Vi menar att lagen kan löpa medan utredning pågår utan att det blir några ändringar i fråga om tillämpningen i förhållande till vad som tidigare har gällt. Det är alltihop.

Herr **AHLKVIST** (s):

Herr talman! Skillnaden mellan å ena sidan herr Hernelius, justitieministern och mig samt å andra sidan herr Svanström och herr Per-Olof Hanson är kort och gott att de tre förstnämnda anser att tillämpningen skall ha stöd i gällande lag.

Herr **HANSON, PER-OLOF**, (fp):

Herr talman! Det är väl ändå, herr Ahlkvist, orimligt att påstå att nuvarande

Ang. ändring i lagen om avbrytande av havandeskap

tillämpning skulle sakna stöd i gällande lag. Det är nog bara herr Ahlqvist som har påstått det. Däremot har medicinalstyrelsen sagt att det kanske är tveksamt om tillämpningen i alla avseenden är tillfredsställande. Detsamma har statsrådet sagt, såvitt jag förstår. Det är emellertid en annan sak, herr Ahlqvist, att säga att lagen tillämpas på ett sådant sätt att praxis strider mot gällande lag. Så förhåller det sig inte, utan det har funnits godtagbara skäl när de gällande indikationerna tillämpats i de fall som vi här talar om.

Herr AHLKVIST (s):

Herr talman! Min tolkning är nog inte så tokig som herr Per-Olof Hanson vill göra gällande. När en myndighet själv säger att det råder tvekan om nuvarande tillämpning kan anses tillfredsställande, så har den väl därmed också sagt att den inte anser lagens utformning vara sådan att den garanterar en tillämpning av denna praxis.

Herr HERNELIUS (h):

Herr talman! Kan vi inte, herr Hanson, säga att nuvarande praxis är en tolkningsmässigt införd utvidgning av gällande lag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

Därefter gjorde herr förste vice talmannen i enlighet med de angående punkten A förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen i förevarande del; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Ahlqvist begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 32 punkten A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen i förevarande del.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Ahlqvist begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 48;

Nej — 85.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Sedermera gjorde herr förste vice talmannen enligt de rörande punkten B framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen, såvitt nu vore i fråga; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Ahlqvist begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 32 punkten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Ang. skriftlig form för anmälan om utträde ur svenska kyrkan

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtan- det avgivna reservationen, såvitt nu är i fråga.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Hanson, Per-Olof*, begärde rösträkning, verkställdes nu vö- tering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut röster- na hava utfallit sålunda:

Ja — 59;
Nej — 76.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkänna- givit, att de avstode från att rösta.

Beträffande punkten C, anförde slutli- gen herr förste vice talmannen, finge denna punkt anses vara besvarad genom kammarens redan fattade beslut.

Ang. skriftlig form för anmälan om utträde ur svenska kyrkan

Föredrogs ånyo första lagutskottets ut- låtande nr 33, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 11 § religionsfri- hetslagen den 26 oktober 1951 (nr 680), dels i ämnet väckt motion, dels ock väck- ta motioner om skriftlig form för anmä- lan om utträde ur svenska kyrkan.

Genom en den 5 april 1963 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 146, vilken behandlats av första lagut- skottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riks- dagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag om ändrad lydelse av 11 § religionsfrihetslagen den 26 ok- tober 1951 (nr 680).

Det i propositionen framlagda försla- get innebar, att anmälan om utträde ur svenska kyrkan skulle göras antingen personligen eller också enskilt i egen- händigt undertecknad, av två personer bevittnad handling.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat en i anledning av

densamma inom andra kammaren väckt motion nr 917, av herrar *Hedin* och *Nordgren*.

Vidare hade utskottet behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade, likalydande motioner, nr 162 i första kammaren av herr *Hanson, Per-Olof*, och nr 195 i andra kammaren av herr *Källstad m. fl.*, om skriftlig form för anmälan om utträde ur svenska kyr- kan.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtan- det på anförda skäl hemställt, att riksdagen, med avslag å motionen II: 917, måtte bifalla förevarande proposition, nr 146, och likalydande motionerna I: 162 och II: 195.

Reservation hade anmälts av herrar *Arvidson* och *Ferdinand Nilsson* samt fru *Boman*, vilka dock ej antytt sin men- ning.

Herr ARVIDSON (h):

Herr talman! Jag har till förevarande utlåtan- det fogat en blank reservation för att markera att min inställning till frå- gan om sättet för utträde ur statskyrkan fortfarande överensstämmer med den uppfattning jag hade när vi år 1958 be- handlade denna fråga här i riksdagen. Jag ögillar således att utträde skall få ske även skriftligt.

Man frågar sig vad det finns för sak- skäl för den föreslagna utträdesformen. Det hävdas från frikyrkligt och kultur- radikalt håll, att den nu gällande ord- ningen med personligt besök hos pastor skulle kunna innebära påtryckning på den enskilde. Finns det verkligen kon- kreta bevis för sådana påståenden? Jag betvivlar det. Jag tror inte att den som kommer till pastorsexpeditionen blir fö- remål för några övertalningsförsök, lika litet som jag tror att han låter sig över- talas. Stundom åberopar man sjukdom och hög ålder, och man talar om svårig- heter som skulle uppenbara sig för ve- derbörande att inställa sig hos pastor. Jag undrar om den som är gammal och sjuk verkligen tänker på att lämna stats- kyrkan. Är det inte så att han i stället

Ang. skriftlig form för anmälan om utträde ur svenska kyrkan

anser att han bör vara där han är? Han vill behålla sin tro, ty det inger honom hopp.

Rent allmänt talas det också om den förenkling som ett skriftligt utträde skulle medföra. Var och en av oss som varit litet kommunalt engagerad och kommit i kontakt med folk har väl lagt märke till hur ogärna människor vill sätta sig ned och avfatta en skrivelse om vad man har på hjärtat. Snarare vill man väl framföra det muntligt. Men är det så att någon annan uppenbarar sig och vill hjälpa till med att upprätta en handling och det sedan bara gäller att sätta sitt namn under går det emellertid betydligt lättare. Då kan man i högsta grad tala om förenkling.

I utskottsutlåtandet förklaras att det inte är fråga om att upprätta listor med namn på utträdesvilliga. Nej, det fattas bara att det skulle finnas listor till förfogande litet här och var, på vilka man bara behövde sätta sitt namn.

Herr talman! Trots min deklarerade uppfattning, som innebär att den nuvarande ordningen bäst tillgodoser den enskildes religionsfrihet, skall jag inte ställa något yrkande. Inte därför att vissa grupper i samhället anser att bibehållande av nuvarande ordning skulle innebära en favör för kyrkan och att det *därför* skulle ligga i kyrkans intresse att slå vakt om nuvarande utträdesform — nej, ingalunda. Kyrkan har intet att frukta, men jag tycker synd om människor som kommer att lockas från den.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag hade kunnat inskränka mig till ett instämmande med herr Arvidson. Jag vill emellertid uttala som min uppfattning att kyrkans läge i det här hänseendet har förändrats väldigt mycket under en ganska kort tidrymd. Under en föregående tid var det faktiskt så att vissa grupper i vårt land kände en bestämd motsättning kanske inte mot religionen och kyrkan men mot prästerna. Det där har försvunnit i allt väsentligt och lever kvar endast i vissa delar av en äldre generation. Jag är säker på att om utträde av det slag som här

förordas skulle ha beslutats för låt mig säga ett tiotal år sedan, skulle effekten ha blivit mycket större, ty då fanns det några stycken som retade sig på prästerna, och de kunde ha satt i gång en agitation i det här fallet. Jag är säker på att situationen inte är likadan nu, och jag är övertygad om att om man sköt saken ytterligare ett tiotal år framåt skulle sådana människor ha fullständigt dött ut. Det skulle då endast ha funnits vissa som av ideologiska skäl gjort sitt ställningstagande som hade uttalat denna sin uppfattning.

Jag finner det fullkomligt rimligt att den som inte vill vara med i kyrkan skall kunna utträda, och jag finner formerna inte alltför besvärande. Å andra sidan har jag svårt att finna att den omständigheten att det skall vara förenat med något besvär att så att säga befria sig från den samvetsnöd som tillhörighet till kyrkan innebär är något annat än en av de mindre sakerna i fråga om religionsförtryck. Jag anser att i det fallet fanns och finns det egentligen ingen anledning att skynda alltför hastigt.

Det är emellertid en synpunkt som har framförts som jag inte direkt anser vara av utslagsgivande betydelse. Herr Arvidson antydde försiktigt att nuvarande förhållanden inte innebär något privilegium för kyrkan. Det finns människor inom kyrkan som har den uppfattningen att ett genomförande av förslaget skulle innebära att en irritationsanledning kom bort, och det kan jag förstå. Det är en inställning som jag kan ställa mig positiv till.

Det avgörande är dock slutorden i herr Arvidsons anförande. Det finns människor som kanske på grund av påverkan skulle kunna ställa sig utanför utan att egentligen ha tänkt på annat än att komma ifrån en smula kyrkoskatt eller vad det kan vara fråga om men som sedermera kan komma i ett läge där de skulle vilja höra till kyrkans gemenskap och ha människor som de skulle kunna trygga sig till, ett läge där de behövde kyrkan. Om de inte hade utträtt, skulle de vetat att de hörde hem-

Ang. upplåtande av kyrkorum i vissa fall
 ma i kyrkan, att de var välkomna där
 och att deras präster hade till särskild
 uppgift att också komma till dem. Jag
 tror att det är värdefullt att denna ge-
 menskap inte brytes, att den enskilde
 inte i onödan utsättes, men som läget är
 har jag i likhet med herr Arvidson intet
 yrkande.

Efter härmed slutad överläggning bi-
 fölls vad utskottet i det nu föredragna ut-
 låtandet hemställt.

Ang. upplåtande av kyrkorum i vissa fall

Föredrogs ånyo första lagutskottets ut-
 låtande nr 34, i anledning av dels Kungl.
 Maj:ts proposition med förslag till lag
 om upplåtande av kyrkorum i vissa fall,
 dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 5 april 1963 dagtecknad,
 till lagutskott hänvisad proposition, nr
 149, vilken behandlats av första lagut-
 skottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riks-
 dagen att antaga vid propositionen fogat
 förslag till lag om upplåtande av kyrko-
 rum i vissa fall.

I propositionen hade framlagts förslag
 till lagstiftning om upplåtande av kyrka
 för annat ändamål än gudstjänst och där-
 med jämförlig förrättning. Sådan upplå-
 telse hade föreslagits få ske under vill-
 kor, att den till kyrkan knutna verksam-
 heten icke hindrades eller försvårades.
 Enligt förslaget skulle upplåtelse icke få
 strida mot kyrkorummets helgd eller
 svenska kyrkans ordning. Rätten att be-
 sluta om upplåtelse av kyrka för de ända-
 mål, som reglerades genom den före-
 slagna lagen, skulle tillkomma kyrkorå-
 det, vilket dock skulle äga delegera sin
 beslutanderätt till antingen kyrkoherden
 ensam eller till avdelning av kyrkorådet,
 i vilken kyrkoherden ingår.

I samband med propositionen hade ut-
 skottet behandlat tre i anledning av den-
 samma väckta motioner, nämligen

dels de likalydande motionerna I: 758,
 av fröken *Andersson* och herr *Anders-
 son, Torsten*, samt II: 918, av herr *Hedin
 m. fl.*,

dels motionen II: 908, av herr *Alemyr*
 och fru *Svensson*.

I motionerna I: 758 och II: 918 hade
 yrkats avslag å propositionen.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande
 utlåtet på återopade grunder hem-
 ställt, att riksdagen måtte, med avslag å
 likalydande motionerna I: 758 och II:
 918 samt motionen II: 908, bifalla föreva-
 rande proposition, nr 149.

Reservation hade avgivits av herr *Ar-
 vidson* och fru *Boman*, vilka ansett, att
 utskottets yttrande bort erhålla den ly-
 delse, reservationen visade, samt att ut-
 skottet bort hemställa, att riksdagen, med
 bifall till likalydande motionerna I: 758
 och II: 918, måtte avslå förevarande pro-
 position, nr 149, samt den i anledning
 därav väckta motionen, nr II: 908.

Herr ARVIDSON (h):

Herr talman! Kyrkorums upplåtande
 för andra ändamål än gudstjänst är en
 gammal fråga här i riksdagen. Den var
 föremål för behandling gång på gång
 under 1940-talet. Själv fick jag berö-
 ring med denna fråga för 30 år sedan
 då någon i min församling där hemma
 helt enkelt tänkte sig att eftersom man
 inte hade någon samlingslokal skulle
 man kunna disponera kyrkan för sam-
 manträden av skilda slag. Naturligtvis
 fick detta stanna bara vid en tanke.

Den nu föreslagna lagstiftningen in-
 nebar att kyrkan skall få upplåtas för
 andra ändamål än gudstjänst och där-
 med jämförlig förrättning. Sådan upplå-
 telse skall dock ske under vissa villkor.
 Sålunda får upplåtelsen icke strida mot
 kyrkorummets helgd eller mot kyrkans
 ordning, och allt detta är naturligtvis
 gott och väl.

Nu anser man emellertid att kyrko-
 herden inte längre ensam skall få av-
 göra när upplåtelse skall ske. Rätten att
 besluta härutinnan skall enligt lagför-
 slaget tillkomma kyrkorådet. Rådet äger
 dock rätt att delegera sin beslutanderätt
 till antingen kyrkoherden ensam eller
 till avdelning av kyrkorådet i vilken
 kyrkoherden ingår. Det är således ock-
 så en fråga om att beröva kyrkoherden

rätten att bestämma över kyrkan. Lagförslaget har varit föremål för remissyttranden, och samtliga domkapitel — med undantag av det i Lund — majoriteten av kammarkollegiet, diakonistyrelsen, Svenska prästförbundet och Svenska pastoratens riksförbund avstyrker helt eller delvis förslaget.

Jag skall inte uppta tiden med att återge vad som står i dessa remissyttranden. De står ju att läsa i propositionen. Frågan är av mycket ömtålig natur, därom råder intet tvivel. Det kommer att efter hand uppstå svåra gränsdragningsproblem, och jag är övertygad om att meningarna inom kyrkoråden ofta kommer att gå isär.

Den omständigheten att nuvarande ordning fungerar i stort sett tillfredsställande, ävensom nyssnämnda avslagsyrkanden i remissvaren, är enligt min uppfattning tillräckligt bärande skäl för avslag på förevarande proposition.

Jag yrkar således bifall till reservationen.

Herr statsrådet AF GEIJERSTAM:

Herr talman! När jag läste den reservation som är fogad till utskottets utlåtande i detta ärende och lyssnade till herr Arvidsons inlägg, gjorde jag samma reflexion som vid studiet av de många kritiska remissutlåtanden som avgivits över den utförliga departementspromemoria vilken ligger till grund för denna proposition. Ger man inte denna sak alldeles för stora proportioner? Vad frågan gäller är kort sagt vem som skall besluta om upplåtande av våra kyrkor, av kyrkorummet i den svenska kyrkan för andra ändamål än gudstjänst och därmed jämförlig förrättning.

Vi är alla medvetna om — och det framhålles i olika sammanhang i propositionen — att dessa kyrkorum inte är att jämställa med andra samlingslokaler. Kyrkorna är uppförda som gudstjänstlokaler för sina församlingar i svenska kyrkan, de är invigda för detta ändamål och alltså i första hand avsedda för gudstjänster och därmed jämförliga förrättningar inom kyrkan. Därom torde inte råda några meningsskiljaktigheter.

Ang. upplåtande av kyrkorum i vissa fall

Men det hindrar naturligtvis inte att våra kyrkor då de inte används eller behöver användas för detta ändamål kan få tillfälligt disponeras för annan verksamhet. Det kan gälla både förrättningar med religiöst inslag som står nära de nyssnämnda, t. ex. en minneskund över en bortgången, en scouthögtidlighet eller en sjuksköterskeinvigning eller ett kyrkospel, men det kan också vara fråga om rent profana sammankomster som en konsert eller ett föredrag, även om behovet att utnyttja kyrkorummet för sådana ändamål otvivelaktigt minskat, särskilt i de stora städerna. Men allttjämt torde på många håll på landsbygden kyrkan vara den enda lämpliga lokal som står till buds för t. ex. en konsert.

Det är väl en allmän mening att sådan upplåtelse bör ske med pietet och hänsyn till kyrkorummets speciella karaktär och uppgift och därför med varsamhet. Som utskottet understryker torde denna känsla för kyrkorummets helgd vara stark hos allmänheten, och jag tror att det är sällsynt att det över huvud taget ifrågasättes att kyrkorummet skall användas på ett sätt eller för ett ändamål som inte stämmer överens med detta. Man har, såvitt jag minns, inte framfört något exempel på det, och det är inte på något sätt ifrågasatt i propositionen att här skulle ske någon ändring eller någon ny bedömning.

I den delen kan jag hänvisa till själva författningstexten, där villkoren noggrant anges, villkor som för övrigt i huvudsak godtagits av eljest kritiska remissinstanser. Något annat har väl heller inte reservanterna gjort gällande. Man menar endast att propositionen inte ger tillräckliga garantier. Tvistefrågan reduceras alltså till detta. Någon principiell meningsskiljaktighet tycks inte finnas.

Den nuvarande ordningen innebär att det är pastor, i regel kyrkoherden, som i sista hand beslutar om själva upplåtelsen. Det finns inga direkta lagbestämmelser om detta. Det grundar sig på gammal hävd som godtagits av domstolarna.

Det är som framgår av vad jag nyss sagt om att det här rör sig om för gudstjänster i svenska kyrkan invigda rum,

Ang. upplåtande av kyrkorum i vissa fall

något ganska självklart då det gäller gudstjänster och därmed jämställda förrättningar att det är prästen som bestämmer. I den delen har det inte heller från något auktoritativt håll under dessa frågors behandling ifrågasatts någon ändring. Jag lämnar denna fråga åt sidan.

Då det gäller andra ändamål än de vanliga gudstjänsterna och därmed jämförligt för församlingens och församlingsbornas eget behov innebär den nyss nämnda nuvarande ordningen med bestämmanderätten hos pastorn inte att han är allenarådande. Varje sådan annan upplåtelse har nämligen konsekvenser av ekonomisk natur som berör församlingen. Det kan gälla belysning, städning, kyrkobetjäning och mycket annat. I den delen kan upplåtelse inte ske utan att kyrkorådet är med på saken. Rättsläget och fördelningen av ansvar och uppgifter mellan pastor och kyrkoråd har utförligt redovisats i propositionen och i utskottets utlåtande, och jag skall inte närmare gå in på det. Kammarkollegiet har uttryckt saken så att både pastor och kyrkoråd har vetorätt och att båda har rätt att ställa villkor. Gränsen mellan de båda här nämnda grupperna av upplåtelse är emellertid inte alldeles klar, och otvivelaktigt har det rått en hel del tvekan om tillämpningen på detta område.

Det har bl. a. därför sedan länge, såsom också redovisats i propositionen, framstått som ett angeläget önskemål att få hithörande frågor reglerade och klargjorda i lagstiftning. Församlingsstyrelsekommittén kom till detta resultat i sitt förslag till ny församlingsstyrelselag, som riksdagen antog för några år sedan. När statsrådet Edenman lade fram förslag till denna lag uttalade han att det skulle kunna vara av vikt att lagstiftning om upplåtande av kyrkorummet för andra än kyrkliga ändamål kom till stånd och att därvid också fastslogs vem som äger besluta om upplåtandet. Ännu så sent som år 1961 behandlades i riksdagen motioner, där det ånyo påyrkades en sådan reglering.

Då det nu gäller att i en ny lag bestämma vem som skall svara för beslutanderätten — jag talar hela tiden här bara

om upplåtelser för annat än gudstjänster och därmed jämförliga förrättningar — kan man inte undgå att ta hänsyn till den nya stärkta ställning inom församlingen såsom dess styrelse som kyrkorådet fått i den nya församlingsstyrelselagen. Det vore enligt min mening orimligt att just på detta område — när det är fråga om att upplåta kyrkan, vars förvaltande och omvårdnad måste vara en av kyrkorådets allra viktigaste uppgifter — ställa rådet åt sidan eller begränsa dess uppgift till att endast bli en ekonomisk instans med viss vetorätt. Skulle bakom en sådan ståndpunkt stå uppfattningen om att pastor skulle genom sitt ämbetes speciella karaktär här ha några särskilda befogenheter eller krafter, då vill jag säga att detta betraktelsesätt är mig alldeles främmande. Nej, vad det gäller är bara om det kan anses säkerställt att upplåtelsen sker med den varsamhet och hänsyn till kyrkorummets karaktär av för gudstjänst invigt rum som jag förut angett som en självklar sak. Jag vill här bara hänvisa till vad som sägs i propositionen att det inte kan ifrågasättas att det lekmannainflytande som här utövas inte skulle ske under tillbörligt ansvar för religiösa värden. Man kan inte ställa kyrkoherden och kyrkorådet i ett slags motsatsförhållande till varandra i hithörande frågor. Tvärtom delar, såsom domkapitlet i Lund framhållit, kyrkoherden och lekmännen inom kyrkorådet ansvaret för det grannliga bedömandet av de frågor som kommer upp. Över huvud taget kan man på goda grunder förutsätta att samtliga kyrkorådets ledamöter genom sitt intresse för den kyrkliga verksamheten också har en stark känsla för kyrkorummets helgd.

Det kan dessutom framhållas att kyrkoherden är självskriven ledamot i kyrkorådet. Det är därmed säkerställt att rådet tillföres den speciella sakkunskap som här naturligtvis kan behövas. Dessutom innebär lagförslaget att kyrkoherden skall få uttrycklig rätt att besvara sig hos domkapitlet över beslut som fattats i strid mot hans mening. Man har säkerställt att han alltid får rätt att yttra den, och beslutet av domkapitlet, som består av tre präster och tre lekmän, kan

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

inte överklagas. Snarare skulle kunna sägas att man i själva verket tagit alltför stor hänsyn till de i och för sig mycket välgrundade kyrkliga intressen som här är aktuella, alltså att det finns risk att upplåtelse vägras även där villkoren i lagen rimligtvis kan anses uppfyllda. Det finns ju — det vill jag understryka — i dessa fall inte någon rätt att få disponera kyrkorummet. Jag vill därför här upp-
repa min förväntan i propositionen att vid tillämpningen befogade önskemål om upplåtelse under angivna förutsättningar tillgodoses i en generös anda.

Jag tror alltså att kammaren här lugnt kan följa utskottet. Garantierna för att våra kyrkor ej profaneras av olämpliga upplåtelser måste vara fullt tillräckliga i det av utskottet tillstyrkta lagförslaget.

Herr AHLKVIST (s):

Herr talman! Efter statsrådet af Geijerstams anförande kan jag nöja mig med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 35, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 10 juni 1949 (nr 341) om explosiva varor dels ock i ämnet väckt motion, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 15, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I årets statsverksproposition hade Kungl. Maj:t under nionde huvudtiteln föreslagit riksdagen att för budgetåret 1963/64 dels till Bidrag till jordbrukets rationalisering, m. m. anvisa ett reservationsanslag av 13 000 000 kronor, dels till Bidrag till trädgårdsnäringens rationalisering anvisa ett reservationsanslag av 400 000 kronor, dels till Täckande av förluster på grund av statlig kreditgaranti anvisa ett förslagsanslag av 500 000 kronor ävensom medgiva, såväl att den årliga räntan å den stående delen av lån från egnahemslånefonden, som beviljats efter ingången av år 1920 men före den 1 juli 1940, finge för år 1964 nedsättas till 3,6 procent, som ock att i avseende å köpeskilling för sådan jordbrukslägenhet eller byggnad å åbolägenhet som år 1920 eller senare år försålts från kronoegendom, räntan finge, i den mån köpeskillingen förräntades enligt enahanda grunder, som gällt eller gällde för den stående delen av före den 1 juli 1940 beviljat egnahemslån för jordbrukslägenhet, under år 1964 utgå efter 3,6 procent, dels ock till Åtgärder för att förebygga skördeskadorna anvisa ett reservationsanslag av 250 000 kronor.

Kungl. Maj:t hade i statsverkspropositionen vidare föreslagit riksdagen att till Jordfonden för budgetåret 1963/64 anvisa ett investeringsanslag av 6 000 000 kronor.

Sedermera hade Kungl. Maj:t i en till riksdagen den 29 mars 1963 avlåten, till jordbruksutskottet hänskjuten proposition, nr 125, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att dels godkänna framlagt förslag rörande det statliga stödet till förvärv, drift och rationaliseringsåtgärder i fråga om jordbruksföretag, dels godkänna vad i propositionen förordats rörande statligt stöd till förvärv och drift av trädgårdsföretag, dels medgiva att under budgetåret 1962/63 ytterligare statlig kreditgaranti finge beviljas för lån avseende yttre rationalisering intill ett belopp av 6 000 000 kronor, för lån till inre rationalisering intill ett belopp av

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

2 000 000 kronor, och för jordbruksegnahemslån intill ett belopp av 4 000 000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att, om förhållandena skulle giva anledning därtill, medgiva jämkning i angivna fördelning, *dels* medgiva att under budgetåret 1963/64 statlig kreditgaranti finge beviljas för lån avseende yttre rationalisering intill ett belopp av 33 000 000 kronor, för lån till inre rationalisering intill ett belopp av 15 000 000 kronor, för jordförvärvslån intill ett belopp av 24 000 000 kronor, och för driftslån intill ett belopp av 11 000 000 kronor med rätt för Kungl. Maj:t att, om förhållandena skulle giva anledning därtill, medgiva jämkning i angivna fördelning, *dels* medgiva att under budgetåret 1963/64 statlig kreditgaranti finge beviljas för lån avseende uppförande av lagerhus m. m. för jordbruksändamål intill ett belopp av 4 000 000 kronor, *dels* medgiva, att under budgetåret 1963/64 statlig kreditgaranti finge beviljas för lån avseende trädgårdsnäringsens rationalisering m. m. intill ett belopp av 6 000 000 kronor, *dels* å riksstatens nionde huvudtitel till Bidrag till jordbrukets rationalisering m. m. för budgetåret 1963/64 anvisa ett reservationsanslag av 18 500 000 kronor samt *dels* å kapitalbudgeten till Jordfonden för budgetåret 1963/64 anvisa ett investeringsanslag av 26 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat följande till utskottet hänvisade motioner, nämligen

A. i samband med statsverkspropositionen:

1) de likalydande motionerna I: 22, av herr *Carlsson, Georg*, och herr *Andersson, Torsten*, samt II: 27, av herr *Elmwall m. fl.*;

2) de likalydande motionerna I: 58, av herr *Andersson, Axel Emanuel*, och II: 70, av herr *Eriksson* i Bäckmora *m. fl.*;

3) de likalydande motionerna I: 96, av herr *Pettersson, Harald, m. fl.*, och II: 111, av herr *Mattsson m. fl.*;

4) de likalydande motionerna I: 290, av herr *Dahlberg m. fl.*, och II: 338, av herr *Carbell m. fl.*;

5) de likalydande motionerna I: 300, av herr *Svedberg, Lage, m. fl.*, och II: 346, av herr *Lundmark m. fl.*, i vilka motioner hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsamt utredning med syfte att underlätta omlokalisering av stödjordbrukare, som på grund av rationalisering och strukturförändring i bygdens näringsliv förlorat underlaget för sin existens;

6) de likalydande motionerna I: 385, av herr *Isacson m. fl.*, och II: 465, av herr *Stiernstedt m. fl.*, i vilka motioner anhållits, att riksdagen måtte *dels* i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en skyndsamt översyn av gällande bestämmelser beträffande bidrags- och garantilåneverksamheten kring åkerjordarnas dräneringsproblem, *dels* ock till Åtgärder för att förebygga skördekadaver för budgetåret 1963/64 anvisa ett reservationsanslag av 300 000 kronor;

7) de likalydande motionerna I: 390, av herr *Pettersson, Harald, m. fl.*, och II: 463, av herr *Mattsson m. fl.*;

8) de likalydande motionerna I: 461, av herr *Pettersson, Harald*, och herr *Jonasson*, samt II: 558, av herr *Svensson* i Stenkyrka *m. fl.*;

9) de likalydande motionerna I: 559, av herr *Sundin*, och II: 678, av herr *Gustavsson* i Alvesta *m. fl.*;

10) de likalydande motionerna II: 676, av herrar *Börjesson* i Falköping och *Persson* i Heden;

B. i anledning av proposition nr 125:

1) de likalydande motionerna I: 734, av herr *Gustafsson, Nils-Eric*, samt II: 895, av herrar *Larsson* i Hedenäset och *Nilsson* i Tvärålund, i vilka motioner hemställts, att riksdagen måtte besluta, att det statliga stödet till förvärv, drift och rationaliseringsåtgärder i fråga om jordbruksföretag såvitt gällde deltids- eller stödjordbruk ej skulle begränsas i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag utan utgå efter oförändrade grunder samt att även i övrigt beakta vad i motionerna anförts;

2) de likalydande motionerna I: 735, av herr *Hansson, Nils*, och II: 890, av herr *Antby m. fl.*;

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

3) de likalydande motionerna I: 736, av herr *Hansson, Nils*, och herr *Andersson, Axel Johannes*, samt II: 891, av herr *Antby m. fl.*, i vilka motioner anhållits att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 125 måtte — i syfte att undvika att trånga och hindrande gränser sattes för rationaliseringen inom jordbruket — *dels* uttala, att familj jordbruk med tillräcklig bärkraft borde vara jämställt med tvåfamiljsjordbruk i fråga om villkoren för statligt rationaliseringsstöd till förvärv och drift av jordbruk och att vid bedömning av bärkraft också fastighetens skogsinnehav borde beaktas, *dels ock* beakta vad i övrigt i motionerna anförts i fråga om utformningen och förstärkningen av statens stöd till jordbrukets rationalisering samt i skrivelse till Kungl. Maj:t giva denna mening till känna;

4) de likalydande motionerna I: 737, av herr *Isacson*, samt II: 893, av herrarna *Hægglom* och *Stiernstedt*, i vilka motioner hemställts, att riksdagen måtte avslå förslaget i propositionen nr 125 att åläggandet för lantbruksnämnderna att bedriva förmedlingsverksamhet skulle borttagas, samt att riksdagen i övrigt vid behandling av propositionen nr 125 måtte taga hänsyn till vad i motionerna anförts;

5) de likalydande motionerna I: 738, av herr *Nilsson, Yngve, m. fl.*, och II: 897, av herr *Nilsson* i *Bästekille m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen skulle medgiva att under budgetåret 1963/64 statlig kreditgaranti finge beviljas för lån avseende uppförande av lagerhus m. m. för jordbruksändamål intill ett belopp av 10 000 000 kronor;

6) de likalydande motionerna I: 739, av herrarna *Osvald* och *Åkesson*, samt II: 896, av herrarna *Nelander* och *Nyberg*, i vilka motioner anhållits, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 125 måtte uttala, att rationaliseringsverksamheten inom jordbruket i större utsträckning än hittills borde inriktas på andra åtgärder än storleksrationalisering och att det i varje särskilt fall måtte undersökas, vilka åtgärder som i första

hand borde komma i fråga, och att av anslagen till rationalisering en relativt större del än hittills borde användas för andra åtgärder än storleksrationalisering, framför allt sådana med markvårdande eller bördighetsfrämjande syfte, t. ex. dränering, kalkning m. m. *samt att* i skrivelse till Kungl. Maj:t giva denna mening till känna;

7) de likalydande motionerna I: 740, av herr *Åkesson*, och II: 898, av herr *Rimås m. fl.*, i vilka motioner hemställts, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 125 måtte förorda de ändringar i villkoren för det utbyggda rationaliseringsstödet för trädgårdsnäringen, vilka angivits i motionerna;

8) de likalydande motionerna I: 741, av herr *Åkesson m. fl.*, och II: 899, av herr *Svensson* i *Ljungskile m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen skulle avslå Kungl. Maj:ts yrkande i propositionen 125 punkt 1, i vad den gällde nya bestämmelser angående brukningsenheter nas beskaffenhet som villkor för kreditgaranti och bidrag till förvärv och rationalisering av jordbruksfastighet, samt att riksdagen skulle godkänna vad som i övrigt föreslagits under punkt 1;

9) de likalydande motionerna I: 746, av herr *Bengtson m. fl.*, och II: 894, av herr *Hedlund m. fl.*, i vilka motioner anhållits, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 125 måtte

dels besluta, att det statliga kreditstödet till förvärv, drift och rationaliseringsåtgärder i fråga om jordbruksföretag i första hand skulle inriktas på skapande av bärkraftiga brukningsenheter, som kunde skötas av en eller två man utan anlitande av arbetskraft utanför deras familjer; dock så att ifrågavarande stöd även skulle kunna utgå till a) jordbruk, som icke representerade full bärkraft, särskilt i bygder, där småbruket alltfjänt måste vara den dominerande jordbruksformen, b) stöd jordbruk utöver vad i propositionen förordats jämväl till komplettering av anställning i industri eller liknande verksamhet, särskilt i fall då sådan kombination vore

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

av näringspolitisk betydelse för bygden, c) jordbruk, som vore större än ovan nämnda tvåmansjordbruk, när särskilda skäl föranledde det, *att* maximibeloppet för driftslån till jordbruksföretag skulle utgöra 40 000 kronor, dock så att garanti för sådant lån kunde beviljas för högst 50 000 kronor, då särskilda skäl föreläge, *att* längsta amorteringstiden för driftslån till jordbruksföretag skulle utgöra 20 år, samt *att* förvärvs- och driftsstöd skulle kunna utgå jämväl till fastigheter, som i huvudsak eller helt bestode av skogsbruk, samt till gemensamhetsföretag för skogsbruk i enlighet med vad som i motionerna anförts,

dels i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att författningsbestämmelserna rörande det statliga stödet till förvärv, drift och rationaliseringsåtgärder i fråga om jordbruksföretag måtte utformas i enlighet med vad som i motionerna yrkats,

dels besluta, *att* statligt stöd till förvärv och drift av trädgårdsföretag skulle kunna utgå jämväl till nyetablerade trädgårdsföretag i enlighet med vad i motionerna anförts, och *att* maximibeloppet för driftslån till trädgårdsföretag skulle utgöra 40 000 kronor, dock så att garanti för sådant lån skulle kunna beviljas för högst 50 000 kronor, då särskilda skäl föreläge, *att* längsta amorteringstiden för driftslån till trädgårdsföretag skulle utgöra 20 år,

dels i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, a) att författningsbestämmelserna rörande det statliga stödet till förvärv och drift av trädgårdsföretag måtte utformas i enlighet med vad ovan yrkats, b) om skyndsam prövning av formerna för rationaliseringsstöd till trädgårdsföretag, som sysselsatte flera än två helårsanställda arbetare, i enlighet med vad som anförts i motionerna, c) om att prövningen av frågan om kreditstöd åt s. k. trädgårdscentraler måtte verkställas skyndsamt,

dels medgiva att under budgetåret 1963/64 statlig kreditgaranti finge beviljas för lån avseende uppförande av la-

gerhus m. m. för jordbruksändamål intill ett belopp av 10 000 000 kronor,

dels ock beakta även vad i övrigt anförts i motionerna;

10) de likalydande motionerna I: 747, av herr Nilsson, Ferdinand, m. fl., samt II: 892, av herrar Eriksson i Bäckmora och Börjesson i Glömminge, vari hemställts, *att* riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att vid framläggande av ytterligare erforderliga förslag om vidgade ekonomiska och personella resurser för lantbruksorganisation och hushållningssällskap även måtte beaktas behovet av tidsenliga och rationaliseringsfrämjande åtgärder för upprustning av ofullständiga jordbruk och stöd-jordbruk med beaktande av i motionerna anförda synpunkter, *att* därvid behovet av att komplettera skogstrakternas jordbruk med skog måtte kraftigt främjas under utnyttjande av kronan tillhörig skog direkt eller genom s. k. triang-elbyten, ävensom *att* Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt 1960 års jordbruksutredning att ompröva åtgärder för utvidgande av den inom de nordliga länen bedrivna upprustningen av jordbruk inom geografiska områden till att omfatta även andra skogsbygder, där så prövades erforderligt.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, *att* riksdagen måtte

I. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning ävensom motionerna I: 736 och II: 891 samt I: 737 och II: 893, I: 741 och II: 899, I: 746 och II: 894, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkänna vad utskottet i utlåtandet föreslagit rörande inriktningen av det statliga stödet till förvärv och drift i fråga om jordbruksföretag;

II. avslå motionerna I: 741 och II: 899 samt I: 746 och II: 894, såvitt avsåge stöd till förvärv och drift av jordbruk, som ej representerade full bärkraft;

III. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 746 och II: 894, såvitt nu vore i fråga, godkänna vad utskottet i utlåtandet fö-

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

reslagit rörande stöd till större jordbruk än tvåfamiljsjordbruk;

IV. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 734 och II: 895, I: 741 och II: 899 samt I: 746 och II: 894, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkänna vad utskottet i utlåtandet förordat angående stödet till stödjordbruk;

V. lämna utan åtgärd motionerna I: 746 och II: 894, såvitt avsåge stöd till vissa skogsbruksfastigheter ävensom till gemensamhetsföretag för skogsbruk;

VI. lämna utan åtgärd vad i motionerna I: 736 och II: 891 yrkats i fråga om bedömning av brukningsenhets bärkraft;

VII. lämna motionerna I: 735 och II: 890 angående stöd till handikappad utan åtgärd;

VIII. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 737 och II: 893, såvitt nu vore i fråga, godkänna vad i utlåtandet anförts rörande lantbruksnämndernas jordförmedlingsverksamhet;

IX. i anledning av Kungl. Maj:ts framställning samt med bifall till motionerna I: 746 och II: 894, såvitt nu vore i fråga, besluta rörande maximibelopp för driftslån till jordbruksföretag i enlighet med vad i utlåtandet anförts;

X. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 746 och II: 894, såvitt nu vore i fråga, besluta rörande amorteringstiden för driftslån till jordbruksföretag i enlighet med vad i utlåtandet anförts;

XI. avslå motionerna I: 390 och II: 463 angående förlängning av amorteringstiden för jordbrukslån;

XII. avslå motionerna I: 736 och II: 891 i vad avsåge stödverksamhetens förhållande till fastighetspriserna;

XIII. godkänna vad utskottet i utlåtandet i övrigt föreslagit rörande det statliga stödet till förvärv och drift av jordbruksföretag;

XIV. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna

I: 734 och II: 895, I: 739 och II: 896, I: 746 och II: 894 samt I: 747 och II: 892, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, besluta, att de riktlinjer för inriktningen och utformningen av den statliga verksamheten för jordbrukets rationalisering, som fastställts av 1959 års riksdag, alltjämt skulle vara i huvudsak normerande för statens medverkan i rationaliseringsarbetet;

XV. lämna utan åtgärd motionerna I: 559 och II: 678 samt I: 747 och II: 892 rörande utnyttjande av kronan tillhörig mark i rationaliseringsverksamheten;

XVI. godkänna vad utskottet i utlåtandet i övrigt föreslagit rörande det statliga stödet till rationaliseringsåtgärder i fråga om jordbruksföretag;

XVII. avslå i motionerna I: 96 och II: 111, I: 385 och II: 465 samt I: 461 och II: 558 framställda yrkanden rörande torrlägnings- och täckdikningsverksamheten;

XVIII. lämna utan bifall motionerna I: 22 och II: 27 angående viss utredning om upprustning av kostallar och mjölkrum;

XIX. lämna utan åtgärd motionerna I: 58 och II: 70 rörande utredning beträffande vissa rationaliseringsinsatser av gemensamhetskaraktär;

XX. lämna utan åtgärd motionerna I: 300 och II: 346 samt II: 676 rörande prövning av vissa följdproblem i samband med rationaliseringsverksamheten;

XXI. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att motionerna I: 740 och II: 898 samt I: 746 och II: 894, såvitt avsåge stödgivningen till nyetablerade trädgårdsföretag, måtte överlämnas till trädgårdsnäringsutredningen;

XXII. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 746 och II: 894, såvitt nu vore i fråga, besluta rörande maximibelopp för driftslån till trädgårdsföretag i enlighet med vad utskottet i utlåtandet anförts;

XXIII. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 746 och II: 894, såvitt nu vore i fråga, be-

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

sluta rörande amorteringstiden för driftslån till trädgårdsföretag i enlighet med vad utskottet i utlåtandet anfört;

XXIV. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 740 och II: 898, såvitt nu vore i fråga, godkänna vad utskottet i utlåtandet i övrigt förordad rörande statligt stöd till förvärv och drift av trädgårdsföretag;

XXV. lämna motionerna I: 740 och II: 898 samt I: 746 och II: 894, såvitt avsåge yrkanden om stöd till trädgårdscentraler, utan bifall;

XXVI. lämna utan bifall motionerna I: 746 och II: 894 i vad de avsåge prövning beträffande rationaliseringsstöd åt trädgårdsföretag;

XXVII. medgiva, att under budgetåret 1962/63 ytterligare statlig kreditgaranti finge beviljas för lån avseende yttre rationalisering intill ett belopp av 6 000 000 kronor, för lån till inre rationalisering intill ett belopp av 2 000 000 kronor, och för jordbruksegnahemslån intill ett belopp av 4 000 000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att, om förhållandena skulle giva anledning därtill, medgiva jämkning i angivna fördelning;

XXVIII. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 739 och II: 896, såvitt nu vore i fråga, medgiva att under budgetåret 1963/64 bidrag finge beviljas avseende yttre rationalisering intill ett belopp av 6 000 000 kronor och för inre rationalisering intill ett belopp av 15 000 000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att, om förhållandena skulle giva anledning därtill, medgiva jämkning i angivna fördelning;

XXIX. å riksstaten för budgetåret 1963/64 under nionde huvudtiteln till Bidrag till jordbrukets rationalisering, m. m. anvisa ett reservationsanslag av 18 500 000 kronor;

XXX. å riksstaten för budgetåret 1963/64 under nionde huvudtiteln anvisa till Bidrag till trädgårdsnäringsens rationalisering ett reservationsanslag av 400 000 kronor;

XXXI. medgiva att under budgetåret 1963/64 statlig kreditgaranti finge bevil-

jas för lån avseende yttre rationalisering intill ett belopp av 33 000 000 kronor, för lån till inre rationalisering intill ett belopp av 15 000 000 kronor, för jordförvärvslån intill ett belopp av 24 000 000 kronor, och för driftslån intill ett belopp av 11 000 000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att, om förhållandena skulle giva anledning därtill, medgiva jämkning i angivna fördelning;

XXXII. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom med bifall till motionerna I: 738 och II: 897 samt I: 746 och II: 894, sistnämnda motionspar såvitt nu vore i fråga, medgiva att under budgetåret 1963/64 statlig kreditgaranti finge beviljas för lån avseende uppförande av lagerhus m. m. för jordbruksändamål intill ett belopp av 10 000 000 kronor;

XXXIII. medgiva, att under budgetåret 1963/64 statlig kreditgaranti finge beviljas för lån avseende trädgårdsnäringsens rationalisering m. m. intill ett belopp av 6 000 000 kronor;

XXXIV. a) medgiva, att den årliga räntan å den stående delen av lån från egnahemslånefonden, som beviljats efter ingången av år 1920 men före den 1 juli 1940, finge för år 1964 nedsättas till 3,6 procent;

b) medgiva, att i avseende å köpeskilling för sådan jordbrukslägenhet eller byggnad å åbolägenhet, som år 1920 eller senare år försålts från kronoegen- dom, räntan finge, i den mån köpeskillingen förräntades enligt enahanda grunder, som gällt eller gällde för den stående delen av före den 1 juli 1940 beviljat egnahemslån för jordbrukslägenhet, under år 1964 utgå efter 3,6 procent;

c) å riksstaten för budgetåret 1963/64 under nionde huvudtiteln till Täckande av förluster på grund av statlig kreditgaranti anvisa ett förslagsanslag av 500 000 kronor;

XXXV. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 385 och II: 465, såvitt nu vore i fråga, å riksstaten för budgetåret 1963/64 under nionde huvudtiteln till Åtgärder för

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

att förebygga skörde-skador anvisa ett reservationsanslag av 250 000 kronor;

XXXVI. a) å kapitalbudgeten för budgetåret 1963/64 under Diverse kapitalfonder till Jordfonden anvisa ett investeringsanslag av 26 000 000 kronor;

b) lämna motionerna I: 290 och II: 338 utan åtgärd.

Reservationer hade anförts

1) av herrar *Hermansson, Gunnar Petersson, Per Jacobsson och Hansson* i Skegrie, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i vissa angivna delar hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort

dels under II hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 741 och II: 899 samt I: 746 och II: 894, såvitt nu vore i fråga, godkänna, att stöd måtte kunna lämnas även till förvärv och drift av jordbruk, som icke representerade full bärkraft i enlighet med vad reservanternas anförts,

dels under IV hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts framställning ävensom med bifall till motionerna I: 734 och II: 895, I: 741 och II: 899 samt I: 746 och II: 894, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkänna vad reservanternas förordat angående stödet till stödjordbruk;

2) av herrar *Lage Svedberg och Lundmark* (såvitt avsåge vissa följdproblem i samband med rationaliseringsverksamheten), vilka dock ej antytt sin mening;

3) av herrar *Lage Svedberg, Bertil Andersson, Mossberger, Berg, Magnusson, Lindström, Arweson, Lundmark och Persson* i Appuna samt fru *Edin*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under XXXII hemställa, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 738 och II: 897 samt I: 746 och II: 894, sistnämnda motionspar såvitt nu vore i fråga, medgiva, att under budgetåret 1963/64 statlig kreditgaranti finge beviljas för lån avseende uppförande av

lagerhus m. m. för jordbruksändamål intill ett belopp av 4 000 000 kronor; ävensom

4) av herrar *Hermansson, Ringaby, Isacson, Hansson* i Skegrie och *Hæggblom* (såvitt avsåge anslaget Åtgärder för att förebygga skörde-skador), vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr HERMANSSON (cp):

Herr talman! Den fråga vi nu skall diskutera behandlas ju i propositionen nr 125, vilken är att betrakta som ett komplement till propositionen nr 134 angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område. Sistnämnda proposition har riksdagen redan tagit ställning till. Vad som avses i nu föreliggande proposition och i jordbruksutskottets utlåtande nr 15 är den rationalisering, som i framtiden skall ske inom det svenska jordbruket.

Såväl de prisreglerande åtgärderna som rationaliseringsåtgärderna är ju en följd, som alla vet, av de förhandlingar och den överenskommelse som har träffats med jordbrukets organisationer och som avsåg att tillrättalägga de förhållanden vilka hade uppstått till följd av att sexårsavtalet inte fungerade som man från början hade räknat med.

Det är ganska stora förändringar som föreslås, inte minst på rationaliseringsområde. Det unika förhållandet har också inträffat att sedan motioner väckts i anslutning till propositionen fick vi inom utskottet en tilläggskrivelse, där man påpekade att ett skrivfel hade förekommit i propositionen. Det stöd, som skulle utgå endast till tvåfamiljsjordbruk enligt den ursprungliga versionen avsåg givetvis också enfamiljsjordbruk. Därmed har naturligtvis frågan blivit lättare att handlägga. I dag föreligger jordbruksutskottets tillstyrkan till såväl propositionen med den nämnda ändringen som till de i ämnet väckta motionerna.

När det gäller den materiella sidan av rationaliseringsförslagen konstaterar man till att börja med att statsmakterna nu satsar resurser av en helt annan storleksordning än tidigare. För det kom-

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

mande budgetåret ökas medelsttilldelningen med cirka 40 miljoner kronor. För innevarande budgetår medges dessutom en förstärkning med 12 miljoner kronor.

I olika sammanhang har från statsmakternas och från pressens sida — inte minst av kvällspressen här i Stockholm — gjorts gällande att det svenska jordbruket inte har rationaliserats i den utsträckning som man hade räknat med och att jordbrukets rationalisering har försiggått i en för långsam takt. Jag måste reagera mot ett sådant resonemang. Om man har följt med jordbrukets utveckling under låt mig säga de senaste 15 eller 20 åren, har man ju frapperats av att det gäller en utveckling som har varit enastående. Jag vill peka på inte bara jordbruket som sådant utan också på jordbrukets organisationer och på möjligheterna att organisera livsmedelsproduktionen på ett verkligt effektivt sätt. Utvecklingen inom vårt lands jordbruk har också varit föremål för mycket stor uppmärksamhet från andra länders sida. Många delegationer från utlandet har studerat förhållandena i Sverige och har därvid kommit fram till att vi ligger mycket långt framme. Den omständigheten att vi har klimatiska svårigheter att kämpa emot som är annorlunda och försvårande är ju något som jordbruket inte råf för. Dessutom har vi under denna tid även haft en utveckling på jordbrukets omkostnadssida som har varit oerhört belastande.

Man kan väl icke med fog från statsmakternas sida göra gällande att rationaliseringen har gått för långsamt. Rationaliseringen har ju faktiskt minst sagt gått i takt med statsmakternas egna intentioner. Praktiskt taget alla medel som statsmakterna har ställt till förfogande under årens lopp har utnyttjats. Under innevarande år kunde vi faktiskt konstatera i vintras att de statliga anslagen i flera fall redan var slut. Vi bör också hålla i minnet en enkel fråga som från centerhåll riktades till jordbruksministern i syfte att få en förbättring på detta område. Denna förbättring kom-

mer att ges tack vare den överenskommelse som nu har kommit till stånd och som vi har anledning att sätta värde på i fortsättningen.

Vi är, som jag redan sagt, givetvis eniga i stora drag om rationaliseringsåtgärderna. Det finns emellertid vissa nyanser som vi naturligtvis fortfarande har olika meningar om. Jag kommer då in på rationaliseringsstödet, framför allt till det mindre jordbruket. Jag vill erinra om en motion, som vi har väckt från centerpartiets sida och som har beteckningen II:894. I motionen säges bl. a., att rationaliseringsstödet bör i första hand inriktas på bärkraftiga brukningsenheter, som kan skötas av en eller två man utan anlitande av arbetskraft utanför deras familjer. Motionen fortsätter:

»För stora delar av landet skulle emellertid en sådan prioritering av fullt bärkraftiga brukningsenheter bli helt orimlig. Det finns småbruksbygder, där strukturrationaliseringen i varje fall inte inom överskådlig tid kan tänkas kunna leda fram till allmänt sett fullt bärkraftiga brukningsenheter. Då det givetvis framstår som angeläget att jordbruket även i sådana bygder får så goda förutsättningar till rationalisering som möjligt måste enligt vår mening för deras vidkommande accepteras att förvärvs- och driftstödet utgår även för brukningsenheter som inte har full bärkraft.

En liknande anpassning synes oss nödvändig i fråga om stödjordbruken. Enligt propositionen skall rationaliseringsstöd till stödjordbrukare kunna utgå endast då brukaren har sådan annan huvudsaklig sysselsättning, exempelvis skogsarbete, att han under viss säsong är beroende av stödjordbruket. Naturligtvis är stödjordbruk och t. ex. säsongbetonat skogsarbete en lämplig kombination. Men även för andra sysselsättningar än den rent säsongbetonade är stödjordbruket ett lämpligt komplement. Det kan exempelvis gälla anställningar i olika industrier, framför allt småindustrier. Stödjordbruket ger i sådana fall ofta goda kompletterande inkomstmöjligheter, framför allt för hust-

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

run i familjen. I stora delar av landet måste ett sådant stödjordbruk sägas ha en väsentlig näringspolitisk uppgift. Med lämplig driftinriktning och lämpliga organisationsreformer kan stödjordbruket drivas ekonomiskt rationellt. Enligt vår mening bör förvärvs- och driftstöd kunna lämnas även för stödjordbruk som utgör komplement till huvudsaklig sysselsättning i industri eller liknande verksamhet, särskilt i de delar av landet där en sådan sysselsättningskombination har en näringspolitisk uppgift.»

Jag tror att den rationalisering man nu från regeringshåll försöker driva fram går för långt och att den blir stelbent byråkratisk. Man kan inte lägga en linjal på kartan och rent generellt säga att vårt jordbruk skall vara så och så beskaffat. Hänsyn måste tas till många faktorer som inverkar i de olika jordbruksbygderna, inte minst gäller detta det mindre jordbruket. Själv är jag representant för ett län med huvudsakligen småbruk. Givetvis har där funnits många stora problem åtminstone tidigare. Men under den senaste tiden har dessa minskat i omfattning, genom att vårt län har fått ta del av en industriell expansion som har förbättrat möjligheterna för människorna att vid sidan av sina småbruk få även annan sysselsättning. Dessa möjligheter finns inte bara i mitt län utan i många andra, t. ex. Sjuhäradsbygden.

Jag anser att en anpassning till arbetsmarknadsförhållandena i de olika bygderna skulle vara oerhört värdefull i stället för en stelbent inriktning av jordbruket. Det hade varit till nytta för jordbruket som sådant, rent näringspolitiskt, och inte minst för industrien och för de orter där industrien expanderar. De kommunalpolitiska problemen är sannerligen inte små, men här skulle man kunna mildra även dem.

Det föreligger också andra möjligheter i form av specialodlingar m. m. Även i Bohuslän finns områden där småbruket har kunnat fortleva just på grund av sådana specialodlingar. På öarna Orust och framför allt Tjörn, där odling av potatis

och jordgubbar förekommer, har rationaliseringen ännu ej behövt sättas in. Jag vågar påstå att just dessa trakter har det mest utpräglade småbruket i länet.

Jag anser mig ha stöd för mina uppfattningar i ett citat, hämtat ur en artikel i hushållningssällskapets tidskrift. Den är författad av en kapacitet på detta område, generaldirektören i lantbruksstyrelsen, Börje Lundgren, som bl. a. anför följande: »Vid en intensifierad strukturrationalisering i jord- och skogsbruket måste anpassningslinjer och aktiva åtgärder avvägas med hänsyn till förhållandena och utvecklingstendenserna i olika bygder. Det behövs sålunda regionalt differentierade handlingsprogram.

Underlag för regionalt anpassade program finns nu i en regional inventering, som är under bearbetning i lantbruksstyrelsen.»

Jag anser att detta mycket sakkunniga och auktoritativa uttalande stöder just de synpunkter som vi i vår motion här har framfört. Jag är emellertid angelägen att vid sidan av vad jag nu har sagt — där mina uppfattningar något skiljer sig från Kungl. Maj:ts och utskottets — framhålla att många värdefulla saker har kommit fram vid behandlingen av denna fråga. Jag vill peka på t. ex. maximibeloppet för driftlån, som departementschefen tacknämligt höjt från 20 000 till 40 000 kronor. Detta har jordbruksutskottet på lantbruksstyrelsens förslag i vissa särskilda fall höjt till 50 000 kronor, och det finns anledning att vara tacksam och nöjd för denna justering. Detta gäller också för trädgårdsföretagen, som således blir lika behandlade.

Vi har också behandlat ett avsnitt av motion II: 894, som rör förvärvs- och driftlån till skogsbruket. Detta har inte direkt fått något positivt mottagande i utlåtandet, utan man har hänvisat det till 1960 års jordbruksutredning, men det tycker jag ändå är ett framsteg. Jag tror detta är en sak som måste komma och som vi måste hålla uppmärksamheten på i fortsättningen. Jag skall be att få citera några av de synpunkter vi lägger på detta: »För vissa områden kan det för fram-

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

tiden i stor utsträckning anses lämpligt att mera utpräglade skogsbruksfastigheter bildas. Det kan bli fråga om fastigheter med ringa eller ingen jordbruksjord. Det kan också tänkas, att t. ex. skogsarbetare eller småbrukare organiserar sig i gemensamhetsföretag för drift av skogsbruk. Önskvärdheten av en sådan utveckling måste givetvis bedömas efter ortens förhållanden. Med den utformning som rationaliseringsstödet fått i propositionen synes stöd inte ha avsetts för sådana driftformer, där skogsbruket sålunda är helt dominerande och jordbruksdrift förekommer endast i ringa utsträckning eller inte alls. Enligt vår mening bör förvärvs- och driftstödet kunna utgå även till sådana fastigheter och gemensamhetsföretag som ovan angivits.»

Jag vill bara i anslutning till detta uttala min förhoppning om att den utredning som kan komma på detta område skall verka i positiv riktning.

Alla de motioner från olika håll som väckts om jordbruks- och skogsfrågor samt trädgårdsfrågor har remitterats dels till 1960 års jordbruksutredning, dels till trädgårdsnäringsutredningen. Jag vill uttala den förhoppningen att vi genom den sakkunskap som där kan komma till synes får en positiv lösning på många av de problem som motionerna innehåller.

Trots att jag på den punkten inte är reservant utan närmast förespråkare för utskottet, vill jag till sist, herr talman, säga ett par ord om garantiramen för lån till lagerhusändamål. Kungl. Maj:t har föreslagit ett belopp på 4 miljoner kronor, medan motionärer från olika partier har föreslagit 10 miljoner kronor, detta emedan enligt lantbruksstyrelsen ett behov för nästa år föreligger på 11 miljoner kronor. Denna siffra är framräknad av Svenska lantmännens riksförbund. Det gäller lagerhus för spannmål och potatis. Om vi menar allvar med att få till stånd en rationalisering på bred front är det angeläget att vi också får dessa möjligheter att ta vara på våra produkter, inte minst då det gäller potatisen som vi borde kunna utveckla ytterligare till fromma både för producen-

ter och konsumenter. Utskottet har därför föreslagit 10 miljoner kronor, och jag vill hoppas att det också skall bli riksdagens beslut.

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservation nr 1, som avser punkterna II och IV i utskottets utlåtande, samt i övrigt bifall till utskottets förslag.

Herr GUSTAFSSON, NILS-ERIC, (cp):

Herr talman! En intensifierad yttre och inre rationalisering har hittills och alltfört ansetts vara *en väg* för att lösa det svenska jordbrukets problem. I pressdebatten och även i andra sammanhang har röster höjts som uppenbarligen tror på rationaliseringen som *den enda vägen* för lösandet av dagens och morgondagens jordbruksproblem. Jag vill gärna säga att jag tror det är en betydande förenkling av problemställningen som kan leda fram till denna sistnämnda uppfattning.

Låt oss vara ense om att en fortgående rationalisering är nödvändig men att *detta enbart* inte förmår lösa alla de svårigheter jordbruksnäringen i nuvarande stund kämpar med.

Det är med djup oro man inom den landsdel vilken jag representerar ser på frågan om jordbrukets framtid. Dels gäller detta enskilda jordbrukare, dels gäller det också alla dem som har att förvalta kommuners och landstings öden. Jag är inte säker på att Kungl. Maj:ts förslag i propositionen nr 125, vilket i det föreliggande utlåtandet tillstyrks av jordbruksutskottet, gör denna oro mindre.

Det är också mot bakgrunden av de norrländska bygdernas situation som jag i anslutning till proposition 125 väckt en motion där jag föreslår att det statliga stödet till förvärv, drift och rationaliseringsåtgärder såvitt gäller deltids- eller stödjordbruk inte skall begränsas på sätt som Kungl. Maj:t föreslagit utan får utgå efter de grunder som hittills gäller. Den begränsning av det statliga stödet som departementschefen på lantbruksstyrelsens förslag tillstyrker skulle i vad det gäller Norrland med stor sannolikhet

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

innebära att ett än större antal enskilda småbrukare tvingas upphöra med en deltidssysselsättning som för dem ändå spelar en viss roll. Skärpta krav för erhållande av rationaliseringsstöd i dessa fall skulle därutöver ytterligare späda på den avfolkningsvåg som i sin dystra mäktighet redan fört så många kommuner in i en mycket svår situation. Så länge som samhället inte är berett att ge enskilda människor sysselsättning inom andra verksamheter och i den bygd eller åtminstone landsdel där de bor, så länge tycker jag att det är oförsvärligt att minska på de små möjligheter till rationaliseringsstöd som ändå finns.

Småbruket i kombination med brukarens förvärvsarbete måste, som jag ser det, alltfört vara en realistisk driftsform inom stora delar av Norrland. Det gäller härvidlag inte bara begränsade jordbrukspolitiska synpunkter utan måhända i ännu högre grad den stora frågan om bygdens och hela landsdelens möjligheter att fortleva. Om man i detta sammanhang endast tar ett skäl för det norrländska jordbrukets outhållighet, nämligen beredskapssynpunkten, kan man nog utgå ifrån att förhastade och schablonmässiga åtgärder i längden kunde visa sig ganska dyrbara för hela det svenska samhället.

Den ändrade inriktning av rationaliseringsstödet som nu föreslås är anmärkningsvärd också ur den synpunkten att hela problemkomplexet tydligen är föremål för överväganden inom 1960 års jordbruksutredning. Vid 1959 års riksdag väckte jag en motion, vari jag hemställde om skyndsam utredning och förslag rörande det norrländska småbrukets roll och framtida ställning, där allmänt näringspolitiska, befolkningspolitiska, beredskapsmässiga och jordbrukspolitiska synpunkter måtte beaktas. Efter ett omfattande remissförfarande föreslog ett enhälligt jordbruksutskott i sitt utlåtande nr 29 i samband med behandlingen av det då träffade jordbruksavtalet en riksdagens skrivelse till Kungl. Maj:t, där motionsyrkandet nästan ordagrant återgavs. Riksdagen följde utskottets hemställan, och under det på-

följande året tillsattes som bekant den stora jordbruksutredning som redan nästa år skall avge sina förslag. Det var således riksdagens uttryckliga mening att bl. a. de norrländska jordbruksproblemen borde angripas utifrån mera allmänna utgångspunkter än de strikt jordbrukspolitiska. Det är också därför som jag i min motion i år reagerat mot att man året innan utredningsförslag skall framläggas gör förändringar av rationaliseringsstödet som i varje fall för Norrlands vidkommande torde bli ganska genomgripande.

Jordbruksutskottet har i sin skrivning inte på något sätt sökt argumentera mot motionsyrkandet utan nöjt sig med att helt snällt instämna i Kungl. Maj:ts förslag. Jag tar detta som ett uttryck för att utskottet är medvetet om att mitt resonemang i motionen är sakligt riktigt men att plikten ansetts kräva att Kungl. Maj:ts förslag blir tillstyrkt.

En annan sak som jag visserligen inte berört i min motion men som jag ändå ville få säga några ord om gäller skogskompletteringen. Även den frågan har stor aktualitet speciellt i Norrland, och det är därför beklagligt att varken departementschefen eller utskottet till någon del velat beröra de spörsmålen. Här skulle utan tvivel mycket stå att vinna om man ville vara med om att öka möjligheterna för ofullständiga enheter till ett ökat skogsinnehav. Nu har den frågan tagits upp i andra motioner, och jag kommer i den händelse votering begäres att stödja motionskraven i denna del.

Med betonande av att många enskilda människors och många bygders situation kräver ett noggrant övervägt beslut av oss vid detta tillfälle, även om frågorna för någon kan förefalla detaljbetonade, så vill jag, herr talman, dels yrka bifall till reservation 1, av herr Hermansson m. fl., dels under punkten XIV yrka bifall till motionsparet I: 734 och II: 895.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag ber att först få anknyta till slutet av debatten angående

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

den förra jordbrukspropositionen, som var föranledd av förhandlingarna i år. Då var vi såvitt jag förstår eniga om att jordbrukspolitiken inte skulle frysas ned under väntan på att 1960 års utredning skulle bli klar, utan man skulle fortsätta under den tid som återstod att göra det bästa möjliga för att åstadkomma en målsättning som ur de allmänna utgångspunkter som vi har kunde bli så betryggande som omständigheterna medgav.

Det är ju, som också herr Hermansson starkt underströk, knappast så att man kan säga att det har uppstått någon eftersläpning när det gäller jordbrukarnas insats för rationalisering. I stort sett kan man sägas ha stått i kö för att komma i åtnjutande av de rationaliseringsfrämjande åtgärder som statsmakterna har avsett. Det är under sådana förhållanden uppenbart att av regeringen framlagda förslag och av riksdagen beslutade anslag o. s. v., i vart fall såvitt jag kan finna, inte motsvarat behovet av resurser för de angelägna rationaliseringsåtgärderna. Med den kännedom jag har av arbetet inom lantbruksnämnder och hushållningssällskap vill jag säga att köerna skulle ha vuxit om resurserna varit större, eftersom det då så att säga hade lönat sig bättre att ställa sig i kö.

Jag vill alltså särskilt understyrka vad som sägs i propositionen om behovet av ändrade bestämmelser för att ge statens stöd åt verksamheten en tidsenlig och rationaliseringsfrämjande utformning. Det är ett ganska hårt omdöme om tidigare propositioner i ärendet, men när man har velat lägga ansvaret på jordbrukarna och begära utfästelser av dem i det här fallet, tycker jag detta andra tål att sägas också.

Sedan vill jag något uppehålla mig vid ett par motioner som har väckts i båda kamrarna och som tar upp de här problemen. Jag syftar på motionerna nr 747 i första kammaren och nr 892 i andra kammaren.

När vi ser på den tilläggsproposition som här föreligger och känner till de resurser som verkligen skulle krävas för ett genomförande av en kraftigt rationa-

lisering i enlighet med statsmakternas intentioner, vore det naturligtvis frestande att lägga fram detaljförslag om ökningar både på den ena och den andra punkten. Ett studium av propositionen säger åtminstone mig att man för närvarande nog inte bör göra så, eftersom de personella resurserna inom lantbruksorganisationen inte är större än att de blir hårt frestade redan med den ökning som Kungl. Maj:t föreslår i tilläggspropositionen. Under sådana förhållanden förefaller det rimligt att tro att en forcerad och skärpt rationalisering med möjlighet att komplettera, bygga ut och förbättra jordbruk på den inre och den yttre rationaliseringens område kräver vidgade ekonomiska resurser för lantbruksorganisationer och hushållningssällskap, så att man får möjlighet till tidsenliga och rationaliseringsfrämjande åtgärder för upprustning av ofullständiga jordbruk och stödjordbruk under beaktande av de synpunkter som vi motionärer har funnit rimliga och skäliga. På den punkten har vi alltså, i stället för att komma med ett förslag om höjning med det ena eller det andra beloppet, velat att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t rent generellt skulle begära att de resurser som, enligt vad vi väl alla är överens om, behövs, skall ställas till förfogande i den mån som staten har möjlighet till det. Jag menar att detta bör vara utgångsläget i det här fallet. Jag är säker på att jordbrukarna kommer att följa upp sådana intentioner i den mån de kommer till synes hos höga vederbörande.

Sedan vill jag peka på några konkreta saker, som jag tycker har berörts bara i förbigående i propositionen och som även utskottet har avfärdat litet lätt.

Det sägs i propositionen med all rätt, såvitt jag förstår, att rationaliseringen har gått bra i vissa starkt jordbruksbetonade områden. Den har också givit tillfredsställande resultat när det gäller sådana företag på begränsade geografiska områden som genom mera intensiv samordning av rationaliseringsåtgärder drivs som en försöksverksamhet i de fyra nordliga länen. Dessa åtgärder har

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

kanske inte varit ägnade att på alla håll entusiasmera dem som kommit utanför dessa områden, men det beror ju på de otillräckliga resurserna, som inte kunnat ge rättvisa åt alla.

Jordbruksministern är ju inne på den linjen att man genom att förstärka resurserna skall befördra en rationalisering på de punkter där det visat sig lämpligt och bra. Här har motionärerna sagt, att en administrativ gränsdragning inte får vara avgörande, utan att de strukturella och geografiska förutsättningarna inom näringslivet skall vara avgörande. Om det finns likartade områden i andra län — och då menar jag inte bara Gävleborgs, Kopparbergs och Värmlands län, utan också på andra håll — så bör man principiellt ha samma möjligheter att sätta in de i propositionen vitsordade åtgärderna även på de områdena, i den mån nu regeringen ger resurser. Det har för motionärerna framstått som rimligt att försöka främja en sådan utveckling.

En så omfattande utvidgning kan man naturligtvis inte göra utan vidare. Motionärerna har menat att Kungl. Maj:t borde uppdra åt 1960 års jordbruksutredning att ompröva frågan om åtgärder för utvidgande av den inom de nordliga länen bedrivna upprustningen av jordbruk inom geografiska områden till att omfatta även andra skogsbygder, där så prövas erforderligt. Det skulle vara en lämplig uppgift för 1960 års jordbruksutredning — till den saken återkommer jag.

Vi konstaterar att skogskompletteringen på sina håll inte alltid har främjats av kronan på det sätt som man skulle önska. Det har inte sagts mycket i propositionen om skogskomplettering — knappt något alls. Utskottet säger dock att det i remissvaren har framkommit vissa bedömningar av skogskompletteringsförhållandena. Utskottet säger att enligt vad som upplysts i remissyttrandet över motionerna har byten mellan domänverket och lantbruksorganisationen kunnat ske i något ökad takt, men de har ännu relativt obetydlig omfattning beroende på lantbruksnämndernas

begränsade tillgång till lämpliga bytemarker.

Det är klart att man med intresse konstaterar sådant, men jag har svårt att säga liksom utskottet, att därför att det har inträtt någon obetydligt förbättring är det inte nödvändigt att skriva till Kungl. Maj:t om saken. Motionärerna, som inte kände till remissyttrandena men har en viss erfarenhet av hur det är i praktiken ute i landet, har på denna punkt yrkat att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att *behovet av att komplettera skogstrakternas jordbruk med skog måtte kraftigt tillgodoses genom utnyttjande av kronan tillhörig skog* direkt eller genom s. k. triangelbyten. Medan utskottet konstaterar att det har skett någon förbättring, har vi alltså velat förorda en kraftig förstärkning av resurserna för att genomföra en skogskomplettering. Vi menar att det är lämpligt att riksdagen genom en skrivelse bringar dessa synpunkter till Kungl. Maj:ts kännedom, och det har vi också yrkat.

Sedan återkommer jag, herr talman, till vad utskottet sagt om motionärernas förslag att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt 1960 års jordbruksutredning att ompröva åtgärder för utvidgande av den inom begränsade områden bedrivna upprustningen av jordbruk. Utskottet anför på sid. 38: »1960 års jordbruksutredning torde dock enligt sina direktiv ha att pröva bl. a. de i nyssnämnda motioner berörda spörsmålen». Jag har direktiven här och har läst dem, men har där inte hittat något alls om denna sak. Under sådana förhållanden finner jag det önskvärt att saken bringas i klartext till utredningens kännedom. Det händer ju ofta att utredningar, som fungerar med ganska vidsträckt uppgifter, på begränsade områden kan erhålla del av motionsuppslag genom att riksdagen beslutar att skriva till Kungl. Maj:t eller att överlämna motionsuppslag i någon fråga till utredningen för beaktande. När det här säges av utskottet att 1960 års jordbruksutredning torde dock enligt sina direktiv ha att pröva dessa spörsmål, förefaller det mig som om detta borde

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

tydligare kunna bringas till uttryck på det sättet att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär direktiv till utredningen att den skall ompröva åtgärder just för utvidgande av den verksamhet som det här är fråga om. Såvitt jag förstår överensstämmer detta också med utskottets intentioner, fastän utskottet uttryckt sig så blygt, att man nästan får den uppfattningen att utskottet knappt förs andas om saken.

Jag förmodar emellertid att utskottet ingenting har att invända mot att jag yrkar bifall till den motion som omfattar samtliga de tre punkter som det här är fråga om. Jag yrkar således, herr talman, bifall till motionerna I: 747 och II: 892.

Till sist ber jag, herr talman, att få instämma i det yrkande som här nyss framställts av herr Hermansson om bifall till reservation 1. Jag instämmer även i det yrkande som framförts av herr Nils-Eric Gustafsson om bifall dels till reservation 1, dels också till den av honom väckta motionen.

Herr JACOBSSON, PER, (fp):

Herr talman! Såsom redan har påpekats gäller den fråga vi nu behandlar spörsmålet om jordbrukets rationalisering och de åtgärder från statens sida som i detta sammanhang kan komma i fråga.

Låt oss då slå fast att när det gäller syftet att genom lämpliga rationaliseringsåtgärder nå fram till bästa möjliga betingelser och lönsamhet för olika kategorier av svenskt jordbruk är vi tämligen överens. Däremot är jag inte säker på att vi när det gäller vägarna och metoderna är lika eniga. Jag tror alltså att det är angeläget att göra klart för sig, att vi här inte rör oss med någon exakt vetenskap och att man därför inte heller bör vara så tvärsäker på att man har rätt på alla punkter. Knappast på något område har man så föga användning för dogmatiska ståndpunktstaganden. Man rör sig här med alltför irrationella och svårbedömbara faktorer för att man skall kunna sägas ha underlag för självklara och entydiga bedömningar. Tyvärr vet

vi så litet om hur vårt samhälle ser ut om tjugu, trettio eller fyrtio år, vilka drömmar och önskemål som då gör sig starkast påmindra. En sak vet vi dock med säkerhet, nämligen att vad vi gör på det område vi nu diskuterar formar och sätter sin prägel i långa stycken på framtidens samhälle, den arbets- och bostadsmiljö morgondagens människor skall röra sig i.

Jag tror också det är angeläget att vi har klart för oss att det här inte endast är fråga om ekonomiska bedömningar, men jag vill säga att även om man begränsar diskussionen enbart till det ekonomiska planet, så finns det utan tvivel utrymme för olika ståndpunkter.

Sedan jag gjort dessa reservationer torde det stå klart att jag själv inte vill tala med särskilt stora bokstäver i detta sammanhang eller göra alltför tvärsäkra påståenden. Vad vi har att göra, som här skall besluta, är väl att söka bilda oss den uppfattning vartill våra egna begränsade erfarenheter och studiet av den omgivande verkligheten leder oss.

När jag nu övergår till själva sakfrågan vill jag säga att jag ingenting har att invända mot Kungl. Maj:ts proposition i vad det gäller medelsanvisningen till jordbrukets rationalisering. Det är säkerligen behövt. Den ökade medeltilldelningen bör ge utrymme för en friare prövning av jordbrukets kreditbehov och över huvud möjliggöra en mera differentierad långivningsverksamhet. När man läser propositionen får man dock i första hand det intrycket, att det närmast är fråga om en radikal begränsning av låne- och bidragsverksamheten och att man siktar in sig på de stora enheterna, förmodligen i den förvissningen att man därmed åtminstone löser de ekonomiska problemen. Det är väl på den punkten meningarna skiljer sig och där vi som står för reservation nr 1 har en fråga utskottet och propositionen avvikande mening.

När man läser departementschefens uttalande i propositionen får man det intrycket, att det för honom är en närmast chockerande upptäckt att cirka 60 procent eller ungefär 157 000 brukningsen-

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

heter i landet har en åkerareal av mellan 2 och 10 hektar. Av detta siffermaterial drar statsrådet den slutsats, som återfinnes i propositionen, där statsrådet på s. 29 säger: »På dessa enheter och även på sådana med betydligt större åkerareal kan vanligen varken den mänskliga arbetskraften eller modern teknisk utrustning rationellt utnyttjas i jorddistrikten. Härav följer att de relativa produktionskostnaderna blir höga och att brukarna inte får en tillfredsställande försörjning för sig och sina familjer.»

Här kopplas vi alltså omedelbart in på det konventionella arealtänkandet, en linje som statsrådet i sitt fortsatta resonemang konsekvent följer. Statsrådets slutsats när det gäller frågan om garanti för jordförvärvslån till sådana brukningsenheter som betecknas såsom inte bärkraftiga blir därför kategorisk och entydig. Han säger: »Det kan ej komma i fråga att stödja förvärv av sådana företag.»

Här kommer vi in på den intrikata frågan om vad som menas med en bärkraftig brukningsenhet. Här om någonsans är gränserna flytande. Jag kan gärna medge att jordbruk mellan, låt oss säga, 2 till 6 hektar inte är bärkraftiga i den meningen att de ger brukaren och hans familj full försörjning. Det har väl heller ingen begärt. Därmed finner jag det dock ingalunda klarlagt att inte en del av dessa brukningsdelar kan vara ekonomiskt försvarbara och för brukaren ett värdefullt komplement till andra förvärvskällor.

Det stora flertalet av vad man kan beteckna som egentliga jordbruk inom stora delar av vårt land ligger i storleksordningen 7 till 10 hektar. Jag vågar påstå att en betydande del av denna kategori verkligen lever av sina jordbruk. För denna mycket stora grupp av svenska bönder måste det verka sällsamt förbryllande att på högsta ort få fastslaget att varken den mänskliga arbetskraften eller den tekniska utrustningen kunnat rationellt utnyttjas i deras företag.

Jag vill betona att jag ingalunda är motståndare till storleksrationaliseringen

inom jordbruket. Där är säkerligen mycket att göra och åtskilligt att vinna. Vad jag vill ha sagt är, att vi behöver alla former av jordbruk och att detta är ett område där samhället har anledning att inom förnuftiga gränser värna om den valfrihet som tillgodoser den enskilda människans ambitioner.

Jag tror inte heller man skall blunda för det risktagande som ett ensidigt satsande på de stora enheterna måste innebära för statens del. Det är svårt att säga vad ett tvåfamiljsjordbruk i dag med djur, redskap, maskiner och nödiga inventarier kostar. Det finns bedömare som anser att man i den framtida rationaliseringsverksamheten bör räkna med att ett sådant jordbruk kommer att kosta 1 miljon kronor i södra Sverige och 500 000 kronor i mellersta Sverige; varför skillnaden skall behöva bli så stor kan jag ju aldrig förstå. Det är lätt att begripa, att i ett sådant företag huvudparten av produktionskostnaden ligger i räntor, amorteringar och kontanta driftutgifter, medan relativt sett en försvinnande liten del utgör ersättning för den egna arbetsinsatsen. Det är väl också lätt att räkna ut hurusom en konjunkturförsämring eller ett, kanske ganska måttligt, prisfall kan reducera ersättningen för den egna arbetsinsatsen till ingenting. Detta resonemang innebär intet bestridande av de större jordbrukens konkurrenskraft i stort sett; det är bara ett konstaterande i sammanhanget som jag tror att man inte helt skall blunda för.

Jag vågar göra gällande att låne- och bidragsgivningen till det mindre jordbruket inte är lika riskfylld, förutsatt givetvis att det hela skötes med förnuft och omdöme och att tillbörlig hänsyn tages till respektive låntagares personliga förutsättningar. Här vilar ansvaret på lantbruksnämnderna och deras organ. Man bör nog inte frångå dem omdöme och ekonomisk förtänksamhet. Jag tror att det är angeläget, att de får följa sina rationaliseringssträvanden i den takt och på de vägar utvecklingen naturligt anvisar, utan de skärpningar i direktiven som utskottets och propositionens linje måste innebära.

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

Tillämpningen av den huvudregel propositionen följer måste innebära att två tredjedelar, kanske mera, av de brukningsdelar som nu finns icke kan förvärvas eller inom sina nuvarande gränser förbättras med hjälp av statlig lånegaranti eller bidrag. För den som råkar vara bosatt och verksam inom något av de stora områden i vårt land, där det övervägande flertalet jordbruk faller under denna dom, måste det framstå såsom oroande och djupt otillfredsställande att nästan varje ärende skulle bli föremål för den skärpta prövning som utskottets förslag innebär. Detta omdöme står sig nog även sedan det famösa skrivfelet i Kungl. Maj:ts proposition blivit rättat och det s. k. enfamiljsjordbruket erkänts som en tolerabel brukningsform.

Jag skall här inte närmare gå in på frågan om stödjordbruket och förutsättningarna för deras bibehållande. Låt mig bara konstatera att skärpta regler kan förväntas även när det gäller denna kategori. Jag citerar ur propositionen: »Till förvärv av stödjordbruk bör lånegaranti i fortsättningen beviljas endast om särskilda skäl tala härför.» Man kan bara hoppas att i fortsättningen t. ex. skogsinnehav kan tillmätas sådan betydelse, att åkerarealen spelar en underordnad roll.

I propositionen säges att benämningen jordbruksegnahem inte bör användas i fortsättningen. Denna anvisning synes mig skäligen tvivelaktig. Om två unga människor önskar förvärva en gård med ett litet jordbruk, som tillgodoser både deras bostadsbehov och deras behov av att få äga eller bruka en bit jord, vilken kanske till stor del kan skötas av hustrun medan mannen utför sitt arbete vid sidan av hemmet, skall vi då förhindra det? Skall vi göra det samtidigt som vi är beredda att bevilja vederbörande ett egnahemslån på 50 000 kronor bara ett stenkast därifrån?

Det förefaller som om man i sin rationaliseringsiver skulle vara angelägen att få så många som möjligt att lämna jordbruket. Detta är ju egendomligt i en tid då utvecklingen snarast pekar på att

man borde söka förmå så många som möjligt att stanna kvar. Åldersfördelningen bland de svenska jordbrukarna är ju för närvarande skrämmande. Gruppen omkring 60-årsstrecket är oroväckande stor. Är det denna kategori som skall föra rationaliseringsverket vidare? Jag tror det inte. Skall man ha någon framgång i sina strävanden på längre sikt, då behöver vi en jordbrukspolitik som knyter unga människor till jordbruket och landsbygden. Endast på det sättet kan vi få fram ett naturligt urval, vilket skall möjliggöra den omdaningsprocess som även jag tror är ofrånkomlig och nödvändig. Men låt även det mindre jordbruket leva vid sidan av det större! Endast på det sättet får vi den valfrihet och den elasticitet som är nödvändig för att tillgodose människornas skiftande önskemål och ambitioner. Jag sade i början av mitt anförande att vad vi här diskuterar inte endast är en fråga om ekonomi. Det är så mycket annat som också kommer in i bilden. Det är så många ovägbara faktorer som skall fogas till om bilden skall bli fullständig.

Herr talman! Låt mig avslutningsvis få citera ett par rader ur en motion i denna kammare som jag varit med om att underteckna: »För många människor måste det mindre jordbruket i fortsättningen som hittills bli en livsform, vars bärkraft ligger i en sammanvägning av synpunkter och värden, som inte låter sig restlöst redovisas i en företagsekonomisk sifferkalkyl.»

Jag ber, herr talman, att få instämma i tidigare gjorda yrkanden om bifall till reservation 1 och i övrigt till utskottets förslag.

Häri instämde herr *Andersson, Axel Johannes*, (fp) och herr *Petersson, Erik Filip*, (fp).

Herr *ÅKESSON* (fp):

Herr talman! Med anledning av att jag är motionär i detta ärende vill jag framföra några synpunkter på de frågor som behandlas i Kungl. Maj:ts proposition nr 125 och jordbruksutskottets därav

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

föränledda utlåtande. Först vill jag anlägga några allmänna synpunkter på ifrågavarande spörsmål.

När man läser proposition nr 125 får man den uppfattningen att jordbruket skall rationaliseras så att tvåfamiljsjordbruk skall bli den form av jordbruk som i framtiden skall vara normgivande då det gäller storleken på svenska jordbruk. Den rättelse av ett skrivfel, som senare överlämnades till jordbruksutskottets ledamöter, meddelade att även enfamiljsjordbruk skulle kunna erhålla stöd i form av garanti i fråga om jordförvärvslån. Detta noteras med tillfredsställelse.

Rationaliseringen av det svenska jordbruket har pågått och pågår i mycket stark takt. Sälunda försvann, enligt det preliminära resultat som föreligger från 1961 års jordbruksräkning, ej mindre än 35 000 brukningsenheter från år 1956 till år 1961. De svenska jordbruken är mycket olika till sin storlek, till sin produktionsinriktning och till sin produktionskapacitet. Jag kan ej underlåta att poängtera att inte endast jordbruksenheternas storlek är avgörande för deras ekonomiska utbyte och bärighet. Produktionsinriktningen är ofta helt olika vid små, medelstora och stora jordbruk. De små jordbruken har ofta sin produktion inriktad på animalieproduktion och utgör härvid en komplettering av stordjordbruken, som mera inriktar sin produktion på vegetabilier, medan de medelstora jordbruken ofta har sin produktion inriktad på båda dessa produktionsgrenar. Detta gäller för södra Sverige.

Enligt propositionen har ej mindre än 157 000 brukningsenheter eller 60 procent av det totala antalet en areal av 2—10 hektar. Departementschefen anser att — jag citerar — »det ur det allmännas, jordbruksnäringens och konsumenternas synpunkt är utomordentligt angeläget att i större omfattning än nu ej bärkraftiga jordbruksföretag upphör som självständiga brukningsenheter». Detta kan väl knappast tolkas annorlunda än att småbruken som sådana är mindre önskvärda. Enligt min mening

utgör emellertid småbruken många gånger en komplettering av de större brukningsenheterna och lämnar extra arbets hjälp till dessa. Småbruken, eller stordjordbruken som de kallas i propositionen, har ofta sin produktion inriktad på speciella produkter och är, om de än ej lämnar fullgod ersättning åt brukarna, ett lämpligt komplement till andra sysselsättningar. Många småbrukare har anställningar vid industrier och andra näringar, och stordjordbruket utgör deras bostad och hem. De individer som önskar förvärva ett stordjordbruk under förhållanden som här anförts bör enligt mitt förmenande ha samma möjligheter till förvärvs- och driftsstöd som en- och tvåfamiljsjordbruk. Kostnaden för ett sådant förvärv är ofta mindre än kostnaden för en normal bostadslägenhet, där staten lämnar en lånegaranti på upp till 90 procent av byggkostnaden. Enligt min mening bör grunderna för stöd vid förvärv av stordjordbruk ej ändras.

Rationaliseringen av jordbruket fortsätter i oförminskad takt, och att härvid jordbruksenheter med dålig produktionskapacitet kommer i förgrunden är helt naturligt. Dessa utnyttjas ofta så att skogsplantering förekommer på dem, åkerarealen användes till betesmark eller egendomen sammanlægges med någon annan brukningsenhet.

Storleksrationaliseringen av ett lantbruk betraktas ofta vara det radikalmiddel som ekonomiskt räddar brukaren. Departementschefen uttalar också att organisationerna bör göra jordbrukarna än mer rationaliseringsmedvetna. Då förvärv av ett tvåfamiljsjordbruk i södra Sverige plus inventarier och maskinanskaffning kostar bortåt en miljon kronor, är det mer än en jordbrukare som anser att ett dylikt jordbruk inte är ekonomiskt lönsamt att driva.

Herr talman! Vårt svenska jordbruk behöver både små och stora brukningsenheter även i fortsättningen, och då jordbruket rationaliseras måste det ske med en klar bedömning av vilka förmåner denna rationalisering medför. Kostnaderna måste vägas mot inbesparingar

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

och fördelar. Här måste en bedömning ske från fall till fall och från storlek till storlek och hänsyn tagas till produktionsmöjligheterna som är högst varierande i vårt avlånga land.

En annan fråga som kommer in i bilden är driftsrationaliseringen. På stöd-jordbruken är det ej möjligt att ekonomiskt investera i dyra maskiner, men med hjälp av maskinstationer kan den frågan lösas på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt.

De siffror som jag tidigare anfört utgör bevis på att utvecklingen inte står stilla inom det svenska jordbruket. Att driva jordbruk i dag som det drevs för blott ett tiotal år sedan är otänkbart. Utvecklingen följer just de ekonomiska linjer som är normgivande för densamma, och här bör samma låne- och garantimöjligheter finnas för jordbruk oavsett storlek, driftsform och produktionsinriktning. Av stor betydelse är just den enskilde individens bedömning av sin driftsuppläggning och hans ekonomiska bedömning av sin produktion. Detta är helt avgörande för huruvida den enskilde jordbrukaren skall lyckas i sin verksamhet.

Herr talman! Under hänvisning till vad jag anfört vill jag biträda de yrkanden som framställts i reservation nr 1 av herr Hermansson m. fl. och yrkar bifall till densamma.

Herr SVEDBERG, LAGE, (s):

Herr förste vice talman! Jag lyssnade med intresse till den argumentering man anfört från centerpartiets och folkpartiets sida. Jag fann i den argumenteringen väsentliga förändringar gentemot den uppfattning som i varje fall centerpartiet presenterade 1959. De reservationer som man ansett det nödvändigt att foga till utskottets utlåtande här ju vittnesbörd om att man tydligen är i färd med att avge en klar deklaration om att storlekrationaliseringen i det här landet har gått för snabbt.

Folkpartiet har delat sig i utskottet. De två folkpartiledamöterna i utskottet som tillhör andra kammaren har inte

satt sina namn under reservationen, tydligen därför att de är medvetna om nödvändigheten av att även i fortsättningen bedriva en rationaliseringsverksamhet som skall ge dem som är sysselsatta inom jordbruket och inte minst de mindre jordbrukarna förutsättningar att nå en lönsamhet som är människovärdig.

När jag nämner detta, gör jag det därför att jag tyckt att det varit särskilt underligt att centerpartiet, som vid de underhandlingar som har förts med regeringen om en justering av sexårsavtalet — i varje fall enligt vad tidningspressen givit till känna — har givit ett klart besked om nödvändigheten av att forcera storlekrationaliseringen, nu tycks — man får det intrycket när man läser den reservation som är fogad till jordbruksutskottets utlåtande — vara i färd med att konservera människor i en låg lönsamhet.

Jag har tillsammans med andra velat hemställa om att Kungl. Maj:t skall ha blicken öppen för konsekvenserna av den rationaliseringsverksamhet som bedrivs, när människorna på grund av dåliga levnadsbetingelser tvingas att lämna de hem de har byggt upp. Jag ställer frågan: Varför? Svaret är helt enkelt att det bedrivs en rationalisering även inom skogsbruket som medverkar till en snabbare utveckling på det här området, en utveckling som i varje fall det stora flertalet i det här samhället för endast några år sedan inte hade en aning om. Det kan inte ha undgått de flesta att man nu har gjort vissa prognoser för skogsbrukets framtid, i vilka man ger till känna att man inom den närmaste framtiden kommer att kunna genomföra en rationalisering som innebär en minskning av skogsarbetarnas antal med 50 000.

Jag tror att det är ett bekymmersamt läge för norrlandskommunerna nu. Vi vet inte hur vi skall bära oss åt för att påverka regering och riksdag att se till att vi får ersättningsföretag, som kan sysselsätta den övertaliga arbetskraft som måste lämna skogsbruket. I de flesta fallen är denna arbetskraft i den åldern att den sannerligen har svårigheter att flytta. Härtill kommer att även de som be-

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

finner sig i något lägre ålder kan ha investerat i bostadshus och driftsbyggnader dels av egna besparingar, dels under medverkan från staten via lantbruksnämnderna och länsbostadsnämnderna.

Om man lyssnar till herr Jacobsson verkar det som om rationaliseringen gått alldeles för snabbt. Är så verkligen förhållandet? Jag har här statistiska uppgifter, låt vara att de är så gamla att de låg till grund för riksdagens ställningstagande år 1948. I statistiken inrymdes då även brukningsenheter med en åkerareal under 2 hektar, av vilka många fanns i Västerbottens län. Sammanlagt rörde det sig där om 27 000 sådana brukningsenheter. Nu har de kommit bort. Medelstorleken i Västerbottens län utgjorde drygt 4 hektar, i Norrbottens län under 4 hektar. I de sydligaste länen, nämligen Malmöhus och Kristianstads län, var medelstorleken enligt statistiken från 1948 15 hektar respektive drygt 10 hektar.

Utan att trötta kammaren skall jag försöka att visa vilka förskjutningar som har skett enligt den statistik som är tillgänglig i dag och som omfattar perioden 1951—1961. Om jag tar hela landet fanns i gruppen 2—5 hektar år 1951 95 945 brukningsenheter, år 1956 87 554 och år 1961 66 635. Här har vi en minskning på i runt tal 30 000. I gruppen 5—10 hektar utgjorde antalet enheter år 1951 89 755, år 1956 83 246 och år 1961 75 017, en minskning på nära 15 000. Inom gruppen 10—15 hektar fanns 39 599 brukningsenheter år 1951 och 33 163 år 1961, således en minskning på drygt 6 000 brukningsenheter. Inom gruppen 15—20 hektar har antalet ökat. Där hade man 20 191 enheter år 1951, 20 630 år 1956 och 20 293 år 1961, alltså en ökning med 102 st. Inom gruppen 20—30 hektar, en areal som inte är för stor, är det en ökning med 537, och inom gruppen 30—50 hektar har antalet brukningsenheter under denna 10-årsperiod ökat med 763. Men för gruppen 50—100 hektar föreligger en minskning med 6, och inom gruppen över 100 hektar är minskningen 139 brukningsenheter.

Herr Jacobsson deklarerade sin oro

för den avfolkning som skulle kunna ske i Västerbottens län, men eftersom han läser reservationen på det sättet att det här gäller att skapa stödjordbruk för dem som är sysselsatta inom småindustri och annan industri, har jag svårt att tänka mig att man har fog för någon sådan oro, om vi kan få tillräckliga ersättningsindustrier som ger småbruket full lönsamhet. Jag tycker det är orätt när man härvid ger sken av att departementschefen inte haft någon som helst tanke på de småbruk och de mindre småjordbruk som behöver kompletteras och som lantbruksnämnderna skall medverka till att rusta upp. Hela sidan 32 i propositionen bär vittnesbörd om att denna fråga står öppen. Visserligen säger man att det är skogsarbetare, men jag utgår ifrån att det är därmed jämställda, vars inkomst från jordbruket inte ger full bärighet. Men det bör för lantbruksnämnden vara en given regel att medverka till en klar ekonomisk kalkyl, som skall ligga till grund för investeringarnas berättigande. Det är en sak som bör vara en garantiram även för den som söker en statlig medverkan. Han bör få lita på att upprustningskostnaden blir rimlig så att inte stödjordbruket ger ett negativt utslag i stället för ett komplement i lönehänseende.

Om jag ser på hela landet — eftersom man av reservationerna närmast får det intrycket att centerpartiet och delvis folkpartiet är i färd med att bromsa rationaliseringens utveckling tar jag hela landet — så visar statistiken att jordbruken på 2—5 hektar har minskat med 20 919 från 1956 till 1961. Inom gruppen 5—10 hektar är minskningen 8 239, inom gruppen 10—15 hektar 5 768, och när jag kommer upp till gruppen 15—20 hektar är minskningen inte mer än 337 enheter. För gruppen 20—30 hektar ligger den genomsnittliga minskningen för hela landet på 223, men när jag kommer upp till 30—50 hektar är ökningen 330 och för 50—100 hektar 39.

När man ser på reservationerna, så har vi en reservation som rör den stalliga låneverksamheten till spannmålslagerhusen. I det fallet har — om jag förstått utvecklingen rätt — jordbrukets förenings-

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

rörelse i stor utsträckning lyft sina låne-medel i den fria marknaden, men det är förstäligt om man här gått ut ifrån att man vill ha en större ram genom den något lägre räntesättningen. I den reservation som vi från socialdemokratiskt håll har fogat till utskottets utlåtande har vi ansett att låneramen bör bibehållas oförändrad, ty vi skall komma ihåg att det finns en ytterligare bidragsform via lantbruksnämnden när det gäller logbyggnaderna i samband med driftsbyggnader. Där har man en viss marginal beroende av inkomstnivå, förmögenhet o. s. v., och det statliga stödet är maximerat till 8 000 kronor. Jag skulle tro att i varje fall den verksamhet som förekommer inom lantbruksnämnderna tydligt visar att jordbrukarna uppskattat dessa driftsbyggnadsbidrag.

Jag skall, herr talman, med det sagda yrka bifall till jordbruksutskottets förslag med undantag av punkt XXXII som rör garantiramen. Där anser vi att riksdagen bör följa Kungl. Maj:ts förslag.

Jag har tillsammans med en ledamot av utskottet från andra kammaren, herr Lundmark, fogat en blank reservation till utskottets utlåtande. Det rör den fråga som redovisats i punkt XX. Man hänvisar till att Kungl. Maj:t redan nu har uppmärksammat den tvingande nödvändigheten som föreligger från statens sida att uppmärksam följa utvecklingen inom skogsbygderna, där människorna, som jag tidigare nämnt, tvingas att bo kvar för att de inte kan flytta. De har byggt bostäder via länsbostadsnämnderna, de har i vissa fall haft bidrag och lån till driftsbyggnader via lantbruksnämnderna, och här står de inför den situationen att på grund av de rationaliseringsåtgärder som genomförts inom skogsbruket tvingas bryta upp. Men skall de fullgöra sina betalningsskyldigheter torde det för alla stå klart att en orimlig ekonomisk börda drabbar dessa människor, som blir överflödiga på grund av rationaliseringsåtgärder. Jag har haft anledning att stanna något vid den synpunkten, eftersom jag anser att människorna bör ha trygghet i sina anställningsförhållanden. Det är nödvändigt att regeringen så skynd-

samt som möjligt inte bara när det gäller rationaliseringen på jordbrukets område utan även på andra områden vidtar sådana åtgärder att den anställde inte med kort varsel rationaliseras bort och sättes i en mycket svår ekonomisk situation.

Med det anförda, herr förste vice talman, ber jag att få yrka bifall till den reservation, som jag jämte några andra ledamöter har avgivit, och i övrigt till utskottets förslag.

Herr GUSTAFSSON, NILS-ERIC, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig allra först säga att om utskottets behandling av de i anslutning till Kungl. Maj:ts förslag väckta motionerna rent allmänt utgör ett exempel på hur rationalisering bör tillgå, tror jag att åtminstone några motionärer i denna kammare förstår vad utskottet egentligen menar med uttrycket »rationalisering». Här har alltså utskottet tagit knippen av motioner — ju större knippen, desto högre form av rationalisering tydligen — för att på några få rader komma fram till något slags motivering för avslag. Jag har efter herr Svedbergs anförande blivit styrkt i min uppfattning att det verkligen förhåller sig på det sättet. Det finns emellertid i det föreliggande utlåtandet exempel på att denna form av rationalisering inte slagit så särskilt bra ut. Min motion, nr 734 i första kammaren, har råkat komma med i ett sådant här knippe i utskottets hemställan under punkt XIV, där det heter »att riksdagen må med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag av motionerna I: 734...», samtliga motioner såvitt nu är i fråga, besluta att de riktlinjer för inriktningen och utformningen av den statliga verksamheten för jordbrukets rationalisering som fastställts av 1959 års riksdag alltså bör vara i huvudsak normerande för statens medverkan i rationaliseringsarbetets.

Man kan av denna sats i utskottets hemställan få den uppfattningen, att de motioner som är uppräknade har inneburit att man nu skulle ändra på av

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

1959 års riksdag fastlagda riktlinjer för jordbruksrationaliseringen. I min motion är det inte alls på det sättet. Jag stod ju fast vid 1959 års beslut — det är faktiskt Kungl. Maj:t och utskottet som ändrat ståndpunkt.

Herr Svedberg tog i sitt anförande för givet att jag menade att storleksrationaliseringen har gått för snabbt. Om herr Svedberg lyssnat uppmärksamt till vad jag sade — vilket naturligtvis är för mycket begärt — skulle han ha upptäckt att jag inte alls uttryckt mig på det sättet. Jag menar dock att det på alla områden när det gäller känsliga avväganden måste finnas nyanser. Det går inte att med schabloner lösa kinkiga problem. Det är detta som jag har sagt.

Sedan sade herr Svedberg någonting som förvånade mig mycket. Han sade att centerpartiet hade gått ifrån sin uppfattning vid de nyligen hållna förhandlingarna med regeringen. Mig veterligt har inte centerpartiet fört några förhandlingar med regeringen, utan det är företrädare för jordbrukets organisationer — Sveriges lantbruksförbund och RLF — som varit hos herr Erlander och herr Holmqvist och diskuterat dessa frågor. Jag måste alltså ställa frågan hur herr Svedberg kan fälla ett sådant yttrande.

Jag måste med anledning av vad herr Svedberg vidare anförde säga några ord — även om det sker med tungt hjärta, dels därför att herr Lage Svedberg är min gode vän och dels därför att jag har ett minne från mitt allra första år här i riksdagen av att herr Svedberg i Burträsk höll ett tal för det svenska småbruket, enkannerligen det norrländska, som gjorde mig mycket glad. När han nu i dag påstår att vi vill konservera någonting som inte kommer att finnas och som inte bör finnas, tycker jag att detta rimmar synnerligen illa med den uppfattning, som herr Svedberg vid det tillfället för några år sedan gav uttryck åt.

Om herr Lage Svedberg tänker noga efter, med utgångspunkt från sin egen bygds situation, tror jag att hans uppfattning i denna fråga stämmer ganska

väl överens med min, i varje fall hoppas jag att så är fallet.

Det är riktigt att jag vill att så många som möjligt skall stanna kvar i den bygd där de bor, antingen som deltidsjordbrukare eller som utövare av någon annan näring. Herr Svedberg vill tydligen i dag å sin sida, *utan att presentera något alternativ*, medverka till att påskynda bortflyttningen av dessa människor och därigenom öka deras och bygdernas svårigheter. Där ligger den stora skillnaden i vår syn på denna speciella fråga.

Herr HERMANSSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lage Svedberg uttryckte förvåning över att väsentliga förändringar har skett i centerpartiets uppfattning sedan år 1959 när det gäller jordbrukets rationalisering och påstod, att storleksrationaliseringen enligt vår mening gått för snabbt. Det får stå för herr Svedbergs egen räkning.

I mitt anförande anförde jag att det i pressen och även från statsmakternas sida har framförts kritik mot att storleksrationaliseringen gått för långsamt. Jag anser att det ändå har skett väsentliga förändringar därvidlag under den tid som rationaliseringen har pågått. Från centerpartiets sida har vi godtagit den av regeringen föreslagna rationaliseringen, vilken den ställt medel till förfogande för. Vi har till och med uttryckt vår tacksamhet för detta. Där emot önskar vi en smidigare anpassning till bygdernas förhållanden för att kunna bibehålla småbruket där det finns förutsättningar för det att kunna fortleva. Detta anser jag vara till nytta både för jordbruket och för den industriella expansionen. Jag har tidigare anfört exempel och skall därför inte återkomma till dessa nu.

Herr Svedberg var inne på frågan om garantiramen till spannmålslagerhus, vilken även jag tidigare har berört. Motivet till att den frågan har tagits upp är att det finns behov av en garantiram på 11 miljoner kronor. I motionerna begäres 10 miljoner kronor, vilket utskot-

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

tet också har accepterat. Dessa garantiramar utgör ju inget anslag från statens sida utan ett borgensåtagande. De pengar som behövs för dessa investeringar tas i den öppna marknaden, men, som herr Svedberg sade, till en lägre ränta. Det är naturligtvis tacknämligt ur alla synpunkter. Jag tycker denna rationalisering borde gå i stil med det som från jordbruksdepartementet har anbefallts i andra frågor.

Herr JACOBSSON, PER, (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag finner inte anledning att gå in i någon hård polemik med herr Lage Svedberg i denna diskussion, utan vill bara göra ett par randanmärkingar till hans anförande.

Han gjorde gällande att jag skulle ha bestritt rationaliseringens värde. Det har jag inte alls gjort. Däremot tror jag att jag åtminstone i mitt anförande framhöll raka motsatsen ett par gånger liksom att det inte går att komma ifrån, att det också ligger ett värde i att människorna, så långt det är möjligt, får göra valet själva.

Herr Svedberg påstår också att jag har sagt att rationaliseringen har gått för snabbt. Något sådant sade jag aldrig i mitt anförande, och inte heller på den punkten har jag någon bestämd uppfattning. Jag anser att rationaliseringen har gått ungefär i den takt som det funnits naturliga förutsättningar för, liksom jag även tror att herr Svedberg i egenskap av ledamot av lantbruksnämnden har ungefär samma erfarenhet.

Om vi följer utskottets förslag och hårdrar de direktiv, som måste bli en följd därav, föreligger det nog risk för att det uppstår ett rationaliseringsskede, som kan medföra icke önskvärda konsekvenser. Jag förmodar att inte heller herr Svedberg kan bestrida, att utskottets och Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt innebär väsentliga skärpningar av nu gällande direktiv.

Herr Svedberg ansåg att vi behövde — naturligtvis då främst med tanke på förhållandena i våra bygder — nya företag och industrier, som kan sysselsätta folk. På den punkten är jag helt överens

med honom och vill bara därtill knyta den reflexionen, att om så blir fallet, har vi också fått nya sidoinkomster för de berörda inom våra jordbruk. Det kanske också innebär en ytterligare motivering för ett bibehållande av dessa i så stor utsträckning som möjligt.

Herr HANSSON, NILS, (fp):

Herr talman! Genom en ödet's nyck blev jag inte i tillfälle att deltaga i jordbruksutskottets handläggning av detta ärende. I egenskap av motionär vill jag emellertid tillåta mig att ta kammarens uppmärksamhet i anspråk några minuter.

Vad som i första hand förvånade och något oroade i propositionen nr 125 var väl dels den nu tillrättalagda inriktningen mot tvåfamiljsjordbruk och dels att skogen inte nämndes, vilket herr Gustafsson tidigare har påpekat.

Redan när departementschefen inledningsvis understryker att behovet av en intensifierad strukturrationalisering och annan rationalisering är trängande — vilket jag i och för sig håller med om — har jag satt ett litet frågetecken i kanten. »Detta belyses bäst», säger nämligen statsrådet, så som herr Jacobsson för övrigt framhållit, »av att enligt senast tillgängliga uppgifter ej mindre än cirka 60 procent eller ungefär 157 000 av hela antalet brukningsenheter i landet alltså har en åkerareal av mellan 2 och 10 hektar.»

Denna uppgift får naturligtvis inte tolkas så att alla dessa 157 000 enheter inte är bärkraftiga. Skogstillgången ger många av dessa brukningsenheter full bärighet. Skogsbygderna dominerar ju vårt land, och därför är den övervägande delen av våra lantbruk också kombinerade jord- och skogsbruk och måste så förbli. Också i södra Sverige ser vi att skogsbruk med begränsad areal åker blivit allt vanligare och därtill en eftersökt och lönande hantering. På dessa begränsade åkerarealer bedrivs kanske endast husbehovsjordbruk men oftast specialodlingar eller lämplig husdjurskötsel i form av fjäderfä- eller fårskötsel, uppfödande av

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

biffkor o. s. v. — allt efter lägenhet och intresse och oftast med gott resultat.

I anledning av den motion som jag och några partikamrater väckt säger utskottet nederst på sidan 36 i utlåtandet, »att någon ändring beträffande bedömningsgrunderna för ett jordbruksföretags bärkraft nu ej föreslagits. Detta innebär att skogsmark tillhörande en jordbruksfastighet utgör en av de komponenter som skall beaktas vid bedömning av fastighetens bärkraft.»

Det hade enligt min mening varit en brist i betänkandet om detta inte hade slagits fast. Sedan är det naturligtvis så, att den maskintekniska utvecklingen under de sista årtiondena skjutit familj jordbrukets arealstorlek väsentligt uppåt och att detta gäller såväl i fråga om åker som skogsmark.

I detta sammanhang skulle jag vilja erinra om något av vad 1959 års riksdag uttalade. I jordbruksutskottets utlåtande nr 30 detta år påpekades, »att de eftersträvade arealstorlekarna kommer att växla inom relativt vida gränser. I skogsbygden blir givetvis tillgången till skogsmark en betydelsefull faktor. Angeläget är där att få till stånd en lämplig kombination av jord- och skogsbruk i rationella enheter.»

Längre fram i samma utlåtande säger utskottet: »Såsom departementschefen anfört . . . bör statens medverkan i jordbrukets strukturrationalisering liksom hittills ske under behörigt hänsynstagande till de skilda orternas naturliga produktionsförutsättningar och andra lokala förhållanden. Bl. a. får givetvis ägosammansättningen varieras med hänsyn till skogstillgång m. m. i orten. Tillskapan det och förbättringen av kombinerade jordbruk, med en lönsamhet som svarar emot tvåfamiljsjordbruk i slättbygden, bör således kunna stödjas av rationaliseringsorganen.»

Jag är angelägen att framhålla vad vi härvidlag har att rätta oss efter.

Utskottet understryker vidare 1959, att det är »angeläget att rationaliseringsorganens möjligheter att främja strukturovandlingen icke kringskäres genom snäva författningsbestämmelser».

Detta synes mig böra gälla även framdeles. Jag citerar detta med anledning av vad som tidigare har framhållits här i debatten, och instämmer i kravet på att rationaliseringsorganet ges stor frihet i sitt handlande.

Å andra sidan är jag angelägen att också framhålla ett annat viktigt påpekande, som utskottet gjorde 1959, nämligen »att den, som genom det allmänna biträde erhåller skog till komplettering av sin fastighet, ej bör åtnjuta bidrag av allmänna medel för att nedbringa anskaffningsvärdet under det värde skogen objektivt har med hänsyn till den avkastning, som kan påräknas av densamma».

Herr talman! Jag har funnit det angeläget att erinra om dessa direktiv som ett komplement till det utlåtande vi i dag behandlar. Med det citerade som grund tror jag att rationaliseringsverksamheten bör kunna bedrivas ändamålsenligt även i skogsbygderna. Framgången i rationaliseringssträvandena blir emellertid ytterst beroende av lantbrukarnas eget intresse och medverkan. Utan en sådan medverkan och ett sådant intresse tror jag inte att vi kommer långt.

Här kommer yrkesutbildningen med i bilden. Det är onekligen ett oroande tecken att elevantalet vid våra jordbrukskolor på många håll har minskat. Jag vet inte vad det beror på — om man inte längre tror på jordbruket på samma sätt som tidigare. Men vi får hoppas att det är övergående. Å andra sidan är tillströmningen till skogsbruksskolorna glädjande. Den alltför länge eftersatta yrkesutbildningen på skogsbrukets område håller nu på att avhjälpas, och jag tror i en upplägning som är ovanligt väl lämpad för ändamålet genom sin kombination av teoretisk undervisning och praktisk handledning även på den egna skogen.

För rationaliseringsverksamhetens framgång är vidare en fortlöpande upplysnings- och fortbildningsverksamhet av nöden. Skogsvårdsstyrelsernas nödtvunget höjda biträdestaxor är härvidlag otvivelaktigt en motverkande faktor. Lägre taxor skulle i sammanhanget inte

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

betyda något större inkomstbortfall för statsverket — i varje fall inte i jämförelse med vad rationaliseringsverksamheten som helhet kostar. Och nog får det anses rimligt — åtminstone så länge skogsbruksskolorna inte är utbyggda till tillfredsställande kapacitet — att skogsägarna genom skogsvårdsstyrelserna direkt till rimligt pris kan erhålla de råd och all den upplysning, som de kan behöva för att rationellt driva sin skogs-skötsel. — Inom parentes vill jag också uttala en förhoppning om att skogsvårdsstyrelserna även i andra avseenden beredes tillfälle att delta i rationaliseringsarbetet i större utsträckning än hittills, helst som lantbruksnämnderna är hårt ansträngda. Skogsvårdsstyrelserna har en stor uppgift i detta sammanhang — en uppgift som andra organ knappast kan fylla.

Av reservationerna skall jag endast beröra den första. Den gäller avvägningen av rätten till kreditgaranti för olika former av stödjordbruk. Tolkar man utskottsutlåtandet så, som jag vill göra, nämligen att kreditgaranti kan beviljas den som vill förvärva ett stödjordbruk om så bedömes erforderligt för att trygga landsbygdens säsongmässiga arbetskraftsförsörjning, bör icke mycket skilja reservanter och utskottsmajoritet åt. Däremot kan väl inte jordbruksstödet gärna ifrågakomma för att tillfredsställa tätorternas behov av arbetskraft. Stödjordbruken — sedda ur landsbygdens synvinkel — fyller oekligen en näringspolitisk uppgift. Jag vill tillägga att den som är beredd på förvärvsarbete säsongmässigt vid sidan av ett mindre jordbruk väljer en livsform, som jag av erfarenhet vet fyller ett behov och som kan ge en god och tryggad existens. Det hela är en avvägningsfråga som jag hoppas kan finna en nöjaktig lösning även efter utskottets direktiv.

Som framgår av mitt anförande, herr talman, är jag rätt till freds med utskottets utlåtande. Jag vill sluta med förhoppningen att rationaliseringsverksamheten med sina ökade resurser i praktiken skall motsvara förväntningarna och yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr BERG (s):

Herr talman! I detta skede av debatten kanske det inte skadar att erinra om att den proposition, som vi behandlar, och den diskussion, som vi grundar sig på propositionen, hänför sig till den överenskommelse som har träffats emellan regeringen och företrädare för jordbruket. När man har lyssnat till dagens debatt här och tidigare i jordbruksutskottet, där den också var mycket långvarig, frestas man faktiskt att förse ordet »överenskommelse» med citations-tecken. Här kommer fram så många propåer om uppluckringar i överenskommelsen, att man frestas att göra den reflexionen, att vederbörande nästan var beredda att upphäva den så fort man hade satt namnet under den.

Jag tycker det är karakteristiskt för hela stämningen ibland jordbrukets målsmän, att här kommer förslag om nya begrepp och termer som innebär, att man skall skapa nya subventionsformer. Vi är vana vid att röra oss med begreppen stödjordbruk och ofullständiga jordbruk. I en del av motionerna har man andra begreppsbestämningar. Man talar om »övergångsjordbruk», och i en motion hittar vi en term som denna: »jordbruk som inte representerar full bärkraft».

Det är litet svårt att förstå, i varje fall för lekmannen, vad det är för skillnad på dessa beteckningar. Men om det inte är någon skillnad, varför för man då fram förslag om nya stödformer? Jag kan inte värja mig för intrycket att avsikten är att försöka på omvägar ytterligare fylla ut den subventionspolitik, som karakteriserar det svenska jordbruket av i dag.

Mig förefaller det som om strävandena att behålla så många enheter som möjligt är rätt markerad. Detta sker i en situation, då man i varje fall säger sig vara överens om att en reducering av antalet enheter framstår som det mest förnuftiga och den framkomligaste vägen ut ur krisförhållandena.

Vi har i dagens debatt hört ifrågasättas, om det verkligen är nödvändigt att gå fram i den hastiga rationalise-

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

ringstakt som är utmärkande för propositionen. Man har ifrågasatt om inte regeringens rationaliseringspolitik går för långt. Jag antecknade inledningsvis under herr Hermanssons anförande att han ansåg regeringens rationaliseringspolitik »stelbent» och »byråkratisk».

Allt det där sägs nu i en situation då det överväldigande antalet människor i detta land med rätta har kommit till den uppfattningen, att storleksrationaliseringen verkligen inte går i för snabb takt, utan alldeles tvärtom. När den frågan ställs från centerpartihåll, om kravet på bärkraft måste realiseras så snabbt som det förutsättes i propositionen, kan därför svaret inte bli något annat än ja. Det finns väl många — och jag ansluter mig till dem — som vill tillägga, att rationaliseringen helst bör gå ännu snabbare, fastän man har svårt att se hur den större snabbheten skall kunna uppnås när det anmäls så många den obotfärdiges förhinder.

Jag tycker för min del att jordbruksministern är värd heder för sin beslutssamhet att verkligen ta krafttag för att öka rationaliseringstakten. Jag tror att inte minst konsumenterna — och de är ju en part som man inte bör glömma i det här sammanhanget — i denna beslutssamhet hos jordbruksministern ser ett gott tecken; det är ju i alla fall konsumenterna som i sista hand får betala priset för jordbrukets överproduktion.

Efter att ha lyssnat på dagens debatt — som karaktäristiskt nog inleddes av tre representanter för det gamla bondeförbundet — kan jag inte undgå intrycket att jordbrukets företrädare och talesmän här i riksdagen, i varje fall att döma av de synpunkter som har kommit till uttryck nu, envist håller fast vid en orealistisk syn på dagens läge. Jag ifrågasätter inte ett ögonblick motiven, men deras recept till näringens främjande kan ju bara leda till ett förlångt lidande.

Jag erinrar mig att under den mycket långvariga behandlingen i jordbruksutskottet av propositionen någon av jordbrukarnas egna representanter fäste sina kollegers uppmärksamhet på den lika

ofrånkomliga som triviala sanningen, att om man fortsätter att envetet kräva nya subventioner, ökade subventioner och nya former för subventionsgivningen, så leder det bara till att alla jordbrukare får det sämre. Såvitt jag kan påminna mig fanns det ingen i utskottet som tog upp den saken till debatt. Alla är väl innerst inne överens om sanningen i detta påstående, och om alla är överens om att i själva verket alla får det sämre om man håller på med den här konstgjorda andningen för jordbrukets vidkommande, så borde man i stället söka förverkliga det som ingick såsom ett element i den överenskommelse på vilken propositionen bygger.

Utskottet fäster uppmärksamheten vid det när utskottet med tillfredsställelse konstaterar, att företrädarna för jordbrukets organisationer vid de överläggningar som föregick överenskommelsen förklarade sig beredda att »genom upplysning och rådgivning verksamt stödja arbetet på en hastigare rationaliseringstakt».

Jag ifrågasätter emellertid — och jag tror att det är många som gör detsamma — om man verkligen understöder jordbruksministern i hans strävanden att uppnå en snabbare och effektivare rationalisering, om man på det sätt som har skett i dag tar upp den ena invändningen efter den andra och kräver och föreslår och önskar att icke bärkraftiga jordbruksenheter skall hållas under armarna mer än som sker. Jag tycker att de synpunkter och krav som har framställts i dag av jordbrukets företrädare rimmar rätt illa med den utfästelse som jordbrukets egna företrädare gjort i förhandlingar med regeringen.

Herr talman! Jag är icke jordbrukare, men såsom ledamot av jordbruksutskottet har jag under många år lyssnat till diskussionerna om jordbrukets problem, och jag har inte kunnat undgå att göra dessa reflexioner, som jag tycker det finns anledning att ta in som ett element också i dagens debatt.

Jag ber att få ansluta mig till det yrkande som har ställts av herr Lage Svedberg.

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

Herr ÅKESSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Berg ville i sitt inlägg göra gällande, att det träffats en överenskommelse mellan jordbrukets organisationer och statsmakterna om att främst småbruket skulle bortrationaliseras. Jag ifrågasätter verkligen att man i den föreliggande överenskommelsen skulle ha enats om något sådant!

Herr Berg sade också att de svenska konsumenterna skulle komma i ett bättre läge än tidigare när man på detta sätt bortrationaliserar det svenska jordbruket. De priser, som konsumenterna nu får betala för det svenska jordbrukets produkter, skulle nämligen då bli lägre.

Jag har, herr talman, den uppfattningen att priset på de svenska jordbruksprodukterna baseras på avkastningen vid medelstora jordbruk och inte på de priser som det svenska småbruket eventuellt behövde ha för att uppnå den lönsamhet som egentligen vore nödvändig.

Det svenska småbruket av i dag drivs i olika kombinationer: jordbruk-skogsbruk, jordbruk-skogsarbete, jordbruk-speciell animalieproduktion, jordbruk-konservväxtodling, jordbruk-industriarbete, jordbruk-fruktodling, etc. Jag ifrågasätter om man verkligen kan sätta denna grupp medborgare i en sämre ställning då det gäller möjlighet att få stöd och hjälp vid förvärv av dylika jordbruk.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag begärde ordet när herr Berg resonerade som om de synpunkter, som här har framförts, skulle innebära en uppluckring av avtalet och ett försök att införa nya begrepp som skulle suddas ut den målsättning som detta avtal åsyftar.

Jag ber att bestämt få understryka att så icke är fallet. Tvärtom har vi väl alla haft den bestämda uppfattningen, att vad det här gäller är att få fram de ekonomiska och personella resurser som är nödvändiga för genomförande av ra-

tionaliseringen. Det är ett missförstånd av dem som tror att rationalisering betyder att man bara så att säga slår ut jordbruk. Rationalisering betyder såvitt jag förstår att man skapar bärkraftiga enheter eller sådana enheter som kan bestå på längre sikt tack vare möjlighet till försörjning vid sidan av.

Bland de »nya» begrepp, herr Berg konstruerade, nämnde han till min stora överraskning begreppet »övergångsjordbruk». Det innebär ju att det är fråga om ett jordbruk som har möjlighet att utvecklas till att bli bärkraftigt. Det är ingenting nytt, utan ett begrepp av mycket gammalt datum.

Herr Berg undrade vidare om övergångsjordbruk var synonymt med ett jordbruk som inte har full bärkraftighet. Nej, det begreppet är mera omfattande. Somliga jordbruk går inte att komplettera, och de är i en svår situation. Andra kan kompletteras genom inre och yttre rationalisering men också genom att vederbörande innehavare får möjlighet till mera stadigvarande utkomst vid sidan av jordbruket.

Till sist skall jag, herr talman, be att få reagera en smula mot att herr Berg tyckte illa vara att man gjorde gällande, att det inom rationaliseringsverksamheten understundom förmärkts uttryck för stelbenthet och byråkratism. Jag visste inte att det ingick i avtalet att man inte skulle få påtala sådana oarter i den mån de finns. Jag tror att det är i full överensstämmelse med propositionens önskan om en bra och vettigt driven rationalisering, att man håller efter sådana företeelser och ser till att man verkligen kan få en smidig och obyråkratisk handläggning av dessa frågor, som är av stor betydelse för landet och de människor det gäller.

Herr BERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill till herr Åkesson bara helt kort genmäla, att till jordbrukets överskottsproduktion bidrar alla slag av jordbruk, således även det mindre jordbruket.

Till herr Ferdinand Nilsson vill jag

Ang. statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

säga, att när jag talade om uppluckring så menade jag — och sade det också — uppluckring av hela jordbrukspolitiken. Jag talade inte om uppluckring av avtalet. Ju fler undantag man försöker skapa, desto större är risken för att man skjuter sönder den ena delen efter den andra av hela den jordbrukspolitik, om vilken man är överens, eller åtminstone säger sig vara överens, och som senast 1959 stadfästes här i riksdagen.

Vidare vill jag säga att det nog inte är så felaktigt som herr Ferdinand Nilsson ville göra gällande att här påtala de nya subventionsformer, som man motionsledes försöker föra in i jordbrukskomplexet. Han förklarade ju själv att det här är fråga om synonyma begrepp. Varför skall man då ge det olika namn när man menar samma sak, om man inte strävar efter att kamouflera försöken att få in nya subventionsformer?

Slutligen vill jag säga, herr talman, att jag inte heller tror att i det av jordbruksministern träffade avtalet ingår någon överenskommelse om att man skall värja sig mot stelbent byråkratism o. s. v., men när jag reagerade mot herr Hermanssons resonemang berodde det närmast på att jag föreställer mig att i överenskommelsen förutsattes inte bara krafttag för en snabbare takt och ett effektivare arbete när det gäller storleksrationalisering utan också att det hela skulle göras smidigare. Jag tror att detta också är jordbruksministerns uppfattning.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp)
kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av herr Bergs replik vill jag bara framhålla att jag sade, att begreppen *inte* var synonyma, därför att jordbruk som inte representerar full bärkraft kan vara dels övergångsjordbruk, dels stödjordbruk med full existensmöjlighet för brukaren genom arbete vid sidan, dels också jordbruk som inte ens så kan ge full försörjning. När det ena begreppet inte täcker det andra är det nödvändigt att man rör sig med båda begreppen.

Till sist hade jag väntat att herr Berg, som vill ha fart på rationaliseringen och som jag förmodar med rationalisering inte bara menar storslakt på bönder, skulle ha kunnat kosta på sig ett litet erkännande av de krav som vi, några motionärer, har framfört på förbättrade resurser, personellt och ekonomiskt, för att få rationaliseringsverket i gång. Det borde väl ändå passa herr Berg!

Herr BERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker nog, herr Ferdinand Nilsson, att de krafttag som nu skall tas innebär ett ordentligt tillmötesgående av önskemålen om stöd för en snabbare och mer omfattande rationalisering, i den mån man menar allvar med sina förslag i det avseendet.

Skillnaden mellan t. ex. ett »ofullständigt jordbruk» och ett »övergångsjordbruk» får nog göras till föremål för en något mer analysbetonad utredning än den som herr Ferdinand Nilsson nyss har presterat. Det är nog nödvändigt för att vi skall få verklig klarhet om skillnaden mellan dessa båda begrepp.

På framställning av herr förste vice talmannen beslöts att den fortsatta överläggningen i förevarande fråga ävensom handläggningen av återstående ärende på föredragningslistan skulle uppskjutas till kammarens nästa sammanträde.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 285, till Konungen, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 21 december 1945 (nr 872) om verkställighet av frihetsstraff m. m.

Anmälades och godkändes allmänna beredningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 290, i anledning av motion om utvidgning av statens järnvägars reserabatter för studerande; samt

nr 291, i anledning av motioner om rabatter för studerande, militärer och

folkpensionärer vid resor på statens järnvägars busslinjer.

Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade proposition nr 136, med förslag till lag angående ändring i lagen den 3 juni 1938 (nr 274) om rätt till jakt.

Anmäldes och bordlades

sammansatta konstitutions-, banko- och första lagutskottets betänkande nr 2, med förslag angående anslag för budgetåret 1963/64 till ombudsmännen och deras expeditioner samt ändringar i tjänste- och personalförteckningarna för dessa expeditioner, m m.;

statsutskottets memorial:

nr 141, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om statsbidrag

---

till Svenska diakonisällskapets sociala utbildningsverksamhet; och

nr 152, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag till S:t Lukasstiftelsen; samt

andra lagutskottets utlåtande nr 58, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 33 och 87 §§ barnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97), dels ock i ämnet väckta motioner.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.52.

In fidem

K.-G. Lindelöw